

การศึกษาหน้าที่ของผู้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเถรวาท

**A Study of the Duties Performed by the Supporters
in Theravâda Buddhism**

นาวาตรี ชงธร หาชัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๕

**A Study of the Duties Performed by the Supporters
in Theravâda Buddhism**

Lieutenant Commander Thongthorn Hachai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for Degree of

Master of Art

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระศรีสิทธิมนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธาน

กรรมการ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

.....กรรมการ

(พระเมธีรัตนดิลก)

.....กรรมการ

(พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนุตเสโน)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร)

.....กรรมการ

(นายรังษี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระเมธีรัตนดิลก

ประธานกรรมการ

พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนุตเสโน

กรรมการ

นายรังษี สุทนต์

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาหน้าที่ของผู้ปฏิญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ผู้วิจัย : นาวาตรี ธงธร หาชัย
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุม : พระเมธีรัตนคิลก ป.ธ.๘, พธ.บ. M.A., Ph.D.
: พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนุตเสโน ป.ธ.๗, พธ.บ., ศศ.ม.
: นายรังษี สุทนต์ ป.ธ.๘, พธ.ม.
วันสำเร็จการศึกษา : ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหน้าที่ของผู้ปฏิญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเน้นการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสังฆวิหาริก อาจารย์กับอันเตวาสิก และหน้าที่ของผู้ปฏิญาณที่อุบาสกอุบาสิกาได้กระทำแก่พระสงฆ์ และศึกษาบุคคลผู้เป็นตัวอย่างในการทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณ คือ พระอานนท์เถระอนาถบิณฑิกเศรษฐี หมอชีวกโกมารภัจ และนางวิสาขามหาอุบาสิกา

ผลการวิจัยพบว่า การทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณมีความเป็นมาตั้งแต่พระโพธิสัตว์เสด็จออกผนวชบำเพ็ญเพียรอยู่ได้มีปัญจวัคคีย์คอยปรนนิบัติรับใช้ เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมีผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามากขึ้นตามลำดับ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์มีพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ และทรงกำหนดข้อปฏิบัติต่อกันและกัน คือ การทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณ

การทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณของอุบาสกอุบาสิกาที่ได้กระทำต่อพระสงฆ์ มีความเป็นมาพร้อมกับพระพุทธศาสนาแผ่เข้าไปถึง การทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระสงฆ์มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อให้พระอุปัชฌาย์อาจารย์ได้รับความสะดวก ส่วนผู้ทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณก็หวังเพื่อให้พระอุปัชฌาย์อาจารย์อบรมสั่งสอน และนอกจากนั้นพระสงฆ์ต้องช่วยเหลือ และพึ่งพาอาศัยกันตามที่พระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้ การทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณของอุบาสกอุบาสิกาที่ได้กระทำต่อพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้รับความสะดวก และเพื่อจะได้รับการศึกษาปฏิบัติธรรม ตามคำแนะนำของพระสงฆ์

บุคคลที่เป็นตัวอย่างในการทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณ คือ พระอานนท์ ท่านได้ทำหน้าที่ด้วยความเสียสละและฉลาด ไม่หวังผลประโยชน์ เป็นผู้มีความเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่งในพระพุทธเจ้า ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณ ท่านอนาถบิณฑิก

เศรษฐีเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง เอาใจใส่ต่อการบำรุงพระพุทธศาสนา ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ ท่านได้กระทำอย่างดียิ่งจนรับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศกว่าอุบาสกทั้งหลายในการถวายทาน นางวิสาขา มหาอุบาสิกา ท่านเป็นผู้เอาใจใส่ในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ เช่น ถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายข้าวยาสูบ ยารักษาโรค เป็นต้น เป็นผู้ชวนชวนในการบริจาคทานเป็นอย่างมากจนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายด้านการถวายทาน หมอชีวกโกมารภัจ ท่านเป็นตัวอย่างในด้านการแพทย์ เป็นหมอผู้ยิ่งใหญ่ตลอดกาลเป็นคนดี เอาใจใส่ในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ด้วยการถวายการรักษาพยาบาลพระสงฆ์ เป็นหมอประจำพระพุทธเจ้า เป็นอุบาสกผู้ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่มีศีลธรรมและจริยธรรมอย่างสมบูรณ์

การประยุกต์ใช้หน้าที่ผู้อุปัฏฐากในสังคมปัจจุบัน เป็นประโยชน์แก่งานบุญกุศล และในระดับกว้าง ฝ่ายสถาบันพระสงฆ์เริ่มตั้งแต่ในอาวาสเดียวกันขยายออกไปยังองค์กรสงฆ์ทั้งหมดตามโครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์โดยให้มีความเคารพ ปฏิบัติชอบต่อกันตามฐานะ

ส่วนฝ่ายคฤหัสถ์เริ่มตั้งแต่สังคมหน่วยย่อยที่สุดตามระบบโครงสร้างทางสังคม คือ ครอบครัว จนถึงเครือญาติ ชุมชน หมู่บ้าน หรือสังคมส่วนอื่น ๆ ที่มีขนาดใหญ่ให้มีการทำหน้าที่ของตนเอง อย่างถูกต้องเหมาะสมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

Thesis : A Study of the Duties Performed by the Supporters
in Theravâda Buddhism

Researcher : Lieutenant Commander Thongthorn Hachai

Degree : Master of Art (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramedhiratanadhilok , Pali IX., M.A., Ph.D.

: Phramaha Surasak Paccantaseno, Pali VII , M.A.

: Mr. Rangsi Suthon, Pali IX., M.A.

Date of Graduation : May 11, 2007

Abstract

This thesis aims at studying the duties performed by the supporters in Theravâda Buddhism, emphasizing the support to the preceptor by the attending monk, the male devotees and female devotees who support the Buddhist monks and studying the exemplar people on the side of support such as Ven. Ânanda Thera, the millionaire called Anâthapindika, the physician called Jivaka Komârabhacca and the great female devotee called Visâkhâ.

From the research it is found that to perform the supporter's duty been in existence since the time when the Buddha – Would – Be left the household life, became an ascetic, made effort and was served by Pañcavaggiyas, the five ascetics who accompanied Him when He became an ascetic. When Buddhism was in progress, there were more people who were ordained step by step in Buddhism. The Buddha granted the Sangha to be the preceptor and the teacher. He also set up the rules for the Sangha to perform the duties to them who were pleased be carried out by the supporters.

The support to the Sangha being carried out by the male and female lay people took place at the time when Buddhism spread to them. The main purpose of supporting the Sangha was to enable the preceptor and the teacher to be in convenience. On the part of the those doing the duty of supporting, it is clear that they hope to receive knowledge from the preceptor and the teacher. Besides, the monks must help and be dependent on one another according to the enacted disciplines. That The male and female lay people support the monks is just to enable the monks to have convenience, to observe precepts, to practice the doctrines according the monk's advice.

The person who was the example in performing the duty of support is Ven. Ānanda who performed his duty with sacrifice, without a hope for repayment, with extreme respect to the Buddha and with the admiration from the Buddha as better supporter than all the monks. The millionaire called Anāthapindika was the one firmly pleased in Buddhism and was interested in supporting Buddhism in various ways, especially in supporting the Sangha. He supported the Sangha so well that the Buddha admired him as better than all the male lay people in offering charity. Mrs. Visākhā was a female lay disciple who was interested in supporting the Sangha in various ways such as offering the cloth for using in taking a bath, offering the rice-gruel and medicine etc. She was the most active in offering charity so much so that she was esteemed by the Buddha as more excellent than others in offering charity. The physician called Jivaka Komārabhacca was the example in the point of medical science. He was the great doctor all the time. He was a food doctor interested in doing the supporter's duties in curing the sick monks. He was the special doctor for the Buddha, was the donator giving the full support to Buddhism, and was full of precepts, doctrines and moralities.

The application of the supporter's duty is useful for individuality at the broad level. In the part of the Sangha's institute of one temple to the Sangha

Organization according to Sangha Administration, there is a state of awe to one another and a proper behaviour according to one's status.

On the part of the lay people from a minor society to the social system:- the families, relatives, community, villages, society and others, there is the system of performing their duties properly and suitably and all the societies will live peacefully.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากหลาย ๆ ท่าน ผู้วิจัย ขอขอบคุณ พระเมธีรัตนดิลก ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน และอาจารย์รังมี สุทนต์ ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไข วิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์ จนสำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้อาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับ มหาจุฬาลงกรณปิฎก ๒๕๐๐ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นหลักในการค้นคว้าในการวิจัยนี้

ขอขอบคุณท่านอาจารย์รังมี สุทนต์ ในฐานะที่เป็นอาจารย์ซึ่งให้ความอนุเคราะห์ ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะให้การสนับสนุนข้อมูลจากพระไตรปิฎก-อรรถกถา ตลอดจนแนะนำ หนังสือเพื่อสนับสนุนในงานวิจัยนี้ และขอขอบคุณทางบัณฑิตวิทยาลัยที่ได้กรุณาสนับสนุนในส่วนต่าง ๆ ในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณกองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ ที่ได้กรุณาอนุญาตให้ผู้วิจัย เข้าศึกษาในระหว่างรับราชการในสังกัดกองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ และให้การ ส่งเสริมผู้วิจัยในครั้งนี้

ความดีและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบตอบแทนบุญคุณของคุณพ่อ แก้ว หาชัย และคุณแม่ไบบุ หาชัย อุปัชฌาย์ อาจารย์ และผู้มีอุปการคุณของผู้วิจัยทุกท่าน

นาวาตรี ธงธร หาชัย

๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ ความเป็นมาความสำคัญและวัตถุประสงค์หน้าที่ของผู้ปฏิญาณ	
๒.๑ ความเป็นมาหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ	๘
๒.๒ ความสำคัญหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ	๑๔
๒.๓ วัตถุประสงค์หน้าที่ของผู้ปฏิญาณ	๑๖
๒.๔ การทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณในพระพุทธศาสนา	๒๐
๒.๔.๑ การทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณของภิกษุ	๒๐
๒.๔.๒ การทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณของสามเณร	๓๒
๒.๔.๓ การทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณของอุบาสก	๓๔
๒.๔.๔ การทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณของอุบาสิกา	๔๓
บทที่ ๓ บุคคลตัวอย่างในการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณในพุทธกาล	
๓.๑ พระอานนตภิกษุตัวอย่างในการทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระพุทธเจ้า	๔๕
๓.๒ อนาคตบัณฑิตเศรษฐีอุบาสกตัวอย่างในการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ	๖๑
๓.๓ นางวิสาขามหาอุบาสิกา อุบาสิกาตัวอย่างในการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ	๖๗
๓.๔ หมอชีวกโกมารภัจจ์อุบาสกตัวอย่างในการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ	๗๗

บทที่ ๔ การประยุกต์ใช้หน้าที่ของผู้ปฏิบัติในสังคมปัจจุบัน	
๔.๑ แบบอย่างที่ดีของการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ	๘๕
ก. ภิกษุ	๕๑
ข. สามเณร	๕๕
ค. อุบาสก	๕๗
ง. อุบาสิกา	๑๐๕
๔.๒ การประยุกต์ใช้หลักการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติในสังคมปัจจุบัน	๑๐๕
๔.๓ ผลดีผลเสียของการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ	๑๑๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๓๑
บรรณานุกรม	๑๓๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาเถรปฏิบัติ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังคำย่อชื่อ คัมภีร์ เช่น ที.สี. (บาลี) ๘/๒๗๖/๕๗ หมายถึง ทีฆนิกาย สীগุณฑชวคค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม ๘ ชื่อ ๒๗๖ หน้า ๕๗, ที.สี.(ไทย) ๘/๒๗๖/๕๗. หมายถึง ทีฆนิกาย สীগุณฑชวคค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๘ ชื่อ ๒๗๖ หน้า ๕๗

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม.(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวคคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.ม.(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.จ. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	จูฬคคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.จ.(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค (ภาษาไทย)
วิ.ป.(บาลี)	=	วินัยปิฎก	ปริวารคคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.ป.(ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ทีฆนิกาย สীগุณฑชวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ที.สี.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย สীগุณฑชวคค (ภาษาไทย)
ที.ม.(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ที.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา.(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ที.ปา.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	มชฌิมนิกาย มูลปณณาสกปาติ (ภาษาบาลี)

ม.ม. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสกปาติ (ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.อ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปิณณาสกปาติ (ภาษาบาลี)
ม.อ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปิณณาสก์ (ภาษาไทย)
ลั.ส. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ลัษณัตถนิคาย สภาวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ลั.ส. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ลัษณัตถนิคาย สภาววรรค (ภาษาไทย)
ลั.นิ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ลัษณัตถนิคาย นิทานคคปาติ (ภาษาบาลี)
ลั.นิ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ลัษณัตถนิคาย นิทานวรรค (ภาษาไทย)
ลั.สพ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ลัษณัตถนิคาย สพายนคคปาติ (ภาษาบาลี)
ลั.สพ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ลัษณัตถนิคาย สพายนวรรค (ภาษาไทย)
ลั.ม. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ลัษณัตถนิคาย มหาวารคคปาติ (ภาษาบาลี)
ลั.ม. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ลัษณัตถนิคาย มหาวารวรรค (ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิคาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิคาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิคาย ปญจกนิบาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิคาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ฉกก. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิคาย ฉกกนิบาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.ฉกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิคาย ฉกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิคาย นวกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิคาย ทสกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.เอกก. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	เอกาทสกนิบาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	เอกาทสกนิบาต (ภาษาไทย)
ช.ธ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ชุตตนิคาย ธมมปทปาติ (ภาษาบาลี)
ช.ธ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุตตนิคาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
ช.เถร. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ชุตตนิคาย เถรคาถาปาติ (ภาษาบาลี)
ช.เถร. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุตตนิคาย เถรคาถา (ภาษาไทย)
ช.เถรี. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุตตนิคาย เถรีคาถา (ภาษาไทย)
ช.ชา. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ชุตตนิคาย ชาตคปาติ (ภาษาบาลี)
ช.ชา. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุตตนิคาย ชาตค (ภาษาไทย)

ช.ม. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย มหานิเทศ (ภาษาไทย)
ช.จ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย จุฬนิเทศปาติ (ภาษาบาลี)
ช.จ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ (ภาษาไทย)
ช.ป. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค(ภาษาไทย)
ช.อป. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อปทานปาติ (ภาษาบาลี)
ช.อป. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อปทาน (ภาษาไทย)
ช.พุทธ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ (ภาษาไทย)
ช.จริยา. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย จริยาปิฎกปาติ (ภาษาบาลี)
ช.จริยา. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย จริยาปิฎก (ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ใช้คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ภาค/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี.อ.(บาลี)๑/๓/๕ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขจรชวคค อรรถกถาภาษาบาลี เล่ม๑ ภาค ๓ หน้า ๕ ส่วนฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะระบุเหมือนกัน ยกเว้นขุททกนิกายธรรมบทจะระบุดังนี้ เช่น ช.ธ.อ.(บาลี) ๑/๒๒๑. หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมบท อรรถกถา ฉบับภาษาบาลี ภาค ๑ หน้า ๒๒๑ ช.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒๒๑. หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมบท อรรถกถา ฉบับภาษาไทย ภาค ๑ หน้า ๒๒๑

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ช.ชา.อ.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกายชาดก อัญญาถา(ภาษาไทย)
ช.ธ.อ.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบท อัญญาถา (ภาษาไทย)
อง.อัญญา.อ.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย อัญญาถา อัญญาถา(ภาษาไทย)
อง.เอกก. อ.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	เอกาทสกนิบาต อัญญาถา(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
ที.ม. อ.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค อัญญาถา (ภาษาไทย)
ที.ปา. อ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค อัญญาถา(ภาษาไทย)
อง. ติก.อ.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต อัญญาถา (ภาษาไทย)

ค. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ฎีกา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ม.มู.ฎีกา มัชฌิมนิกาย (บาลี) ๒/๑๑๐ หมายถึง มัชฌิมนิกาย มूलปณาสกฎีกา เล่มที่ ๒ หน้า ๑๑๐

ฎีกาพระสูตร

สารตถ.ฎีกา (บาลี)	=	สารตถทีปนีฎีกา (ภาษาบาลี)
ส.ฎีกา (บาลี)	=	สังยุตตนิกาย ลินตลปกาลินี สังยุตตฎีกา (ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ คือการสนใจ การรับใช้ การดูแล การเอาใจใส่ การปรนนิบัติ^๑ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณระหว่างบรรพชิตกับบรรพชิต คฤหัสถ์กับบรรพชิตไว้ เช่น อุบาสกอุบาสิกาทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณสามเณร สามเณรทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณภิกษุ^๒ สัตถวิหาริกทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระอุปัชฌาย์^๓ อันตเวาสิกทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณอาจารย์^๔ ภิกษุผู้เป็นศิษยานุปฏิญาณทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณภิกษุผู้อาพาธ^๕ แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงมีภิกษุผู้ทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณ^๖

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณไว้ให้พระสงฆ์ปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้เกิดความเกื้อกูล และเป็นข้อปฏิบัติที่ดีงามของพระสงฆ์ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณเพราะนอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและเป็นข้อปฏิบัติที่ดีงามอันบ่งถึงความเคารพและความกตัญญูกตเวทีของผู้ทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณแล้ว การทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณยังเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงมั่นของพระพุทธศาสนาอีกด้วย ด้วยเหตุที่การทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณมีความจำเป็นและความสำคัญดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณเพื่อให้พระสงฆ์ปฏิบัติต่อกัน และเป็นข้อวัตรที่ภิกษุต้องปฏิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติต้องอาบัติทุกกฏ^๗

^๑ มุคนิธิภูมิพโลภิกขุ, พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๓๐), หน้า ๗๖๐.

^๒ วิ.ม.(บาลี) ๔/๑๐๕/๑๑๕, วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๘.

^๓ วิ.จ.(บาลี) ๗/๓๗๕/๑๓๓, วิ.จ.(ไทย) ๗/๓๗๕/๒๒๔-๒๕๖.

^๔ วิ.จ.(บาลี) ๗/๓๗๕/๑๓๖, วิ.จ.(ไทย) ๗/๓๗๕/๒๕๖-๒๗๖.

^๕ อัง ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๒๑/๑๓๓, อัง ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๑/๒๐๑-๒๐๕.

^๖ อัง เอกก. (บาลี) ๒๐/๒๒๓/๒๕, อัง เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๒๓/๒๕.

^๗ พระอมราภิกษิต (อมโร เกิด), สัตตปีพบุพพสิกขา และบุพพสิกขาวรรณา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๓๕๓.

การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติไม่เพียงเป็นหลักที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติต่อกันตามพุทธบัญญัติเท่านั้น แม้อุบาสกอุบาสิกาที่ยังทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์ด้วยการอุปถัมภ์บำรุงด้านต่าง ๆ จนเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอีกด้วย และการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัตินี้ ในพุทธกาลได้มีผู้ตั้งใจปฏิบัติได้ดี จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ คือ ผู้เป็นเลิศในด้านการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติมากกว่าภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายพระสงฆ์ได้แก่พระอนนท^๔ ฝ่ายอุบาสกอุบาสิกาที่ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์และบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช ซึ่งมีชื่อปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์ด้วยการถวายปัจจัย ๔ บริจาคทรัพย์จำนวนมากสร้างพระอารามชื่อว่า เขตวันมหาวิหาร^๕ และถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์เป็นประจำ ตลอดทั้งเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก^๖ จนได้รับการแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้าให้เป็นทายกผู้เลิศในการถวายทานกว่าทายกทั้งหลาย^๗

นางวิสาขามหาอุบาสิกา ก็เป็นอีกท่านหนึ่งที่ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ เป็นประจำ โดยปกตินางวิสาขามหาอุบาสิกาจะไปวัดวันละ ๒ ครั้ง คือ เช้าและเย็น และเมื่อไปถึงจะไม่ไปมือเปล่า ถ้าไปในเวลาเช้าก็จะมิขของเคี้ยวของฉันเป็นอาหาร ไปถวายพระ ถ้าไปเวลาเย็นก็จะถือน้ำปานะไปถวาย และก่อนที่ท่านจะออกจากวัดกลับบ้าน ท่านจะเดินเยี่ยมเยือนถามไถ่ความสุข ความทุกข์ และความประสงค์ของพระสงฆ์ และเยี่ยมภิกษุไข้ภายในวัด จนทั่วถึงทุก ๆ องค์ก่อนแล้วจึงกลับบ้าน และได้สร้างวัดชื่อบุพพารามถวายเพื่อเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์^๘ ได้ชื่อว่าเป็นมหาอุบาสิกาผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายผู้ยินดียิ่งในการถวายทาน^๙

และอีกท่านหนึ่งที่ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์และมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา คือ หมอชีวกโกมารภัจท่านมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ และด้านถวายการรักษาพยาบาลพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสงฆ์ที่อาพาธ ตลอดทั้งทำการอุปถัมภ์

^๔ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๐๗-๒๐๘/๑๒, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๗-๒๐๘/๑๒๖-๑๒๗.

^๕ วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๐๔-๓๐๗/๒๒-๒๘, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๔-๓๐๗/๑๑๑-๑๑๕.

^๖ อจ. เอกก. (บาลี) ๒๐/๒๔๕/๒๖, อจ. เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๕/๓๑.

^๗ อจ. เอกก. (บาลี) ๒๐/๒๔๕/๒๖, อจ. เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๕/๓๑.

^๘ พุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๒/๔๒๕, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๐๘.

^๙ อจ. เอกก. (บาลี) ๒๐/๒๔๕/๒๖, อจ. เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๕/๓๒.

บำรุงพระพุทธศาสนาในด้านอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าไว้ในอรรถกถะ คือเป็นผู้เลิศในทางเป็นที่รักของปวงชนด้านเป็นผู้เลื่อมใสเฉพาะบุคคล^{๑๔}

การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา เพราะนอกจากจะเป็นแบบอย่างที่ดีงามในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและแพร่หลายสืบทอดมาได้จนถึงปัจจุบันนี้ ถ้าหากขาดการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากไปเสียส่วนใดส่วนหนึ่งแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากระหว่างพระสงฆ์ก็ดี การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ของอุบาสกอุบาสิกาที่ดี พระพุทธศาสนาก็จะดำเนินสืบต่อมาถึงปัจจุบันนี้ไม่ได้

การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา^{๑๕} เป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นสังคมแบบพุทธเป็นสังคมแห่งการเกื้อกูลระหว่างกันและกัน เป็นแบบอย่างที่เราควรศึกษาแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันอย่างยิ่ง

ดังนั้น งานวิจัยนี้ นอกจากจะมุ่งศึกษาความเป็นมา ความสำคัญและหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากของพระสงฆ์แล้ว ยังศึกษาบุคคลตัวอย่างผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากในพุทธกาลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และการประยุกต์หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากมาใช้ในสังคมปัจจุบันอีกด้วย ประโยชน์จากการศึกษาเรื่องการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ นอกจากจะสร้างความรู้และความเข้าใจให้เกิดขึ้นแล้ว สังคมยังสามารถนำหลักการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากเป็นแบบอย่าง และประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ซึ่งจะส่งผลให้ชีวิตและสังคมดำเนินไปด้วยความดีงาม และความสุข

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมา ความสำคัญและการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบุคคลตัวอย่างผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อประยุกต์ใช้หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากในสังคมปัจจุบัน

^{๑๔} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *ชีวิตตัวอย่าง : หมอชีวกโกมารภัจ*, (กรุงเทพฯ นคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๓.๑ **การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ** หมายถึง การทำหน้าที่รับใช้ ดูแลช่วยเหลือปฏิบัติต่อกันระหว่างพระสงฆ์ และการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ ตลอดทั้งการดูแลพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ของอุบาสกอุบาสิกา

๑.๓.๓ **บุคคลตัวอย่าง** หมายถึง พระอานนท์ อนุชาบิดาของพระเยซู นางวิสาขา มหาอุบาสิกา และหมอชีวกโกมารภัจ

๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้มีเอกสารและงานวิจัยที่น่าสนใจศึกษาในแง่มุมที่แตกต่างกันไป แต่สามารถนำมาช่วยเสริมความรู้แก่กันและกันได้ โดยเอกสารและงานวิจัยเหล่านั้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ **พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม** ได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ พระพุทธเจ้าของพระอานนท์ไว้ใน วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” พอสรุปได้ดังนี้

งานในหน้าที่ผู้ปฏิบัติที่ท่านพระอานนท์ได้ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันถวายพระพุทธเจ้า คือ

- ๑) ถวายน้ำเย็น น้ำร้อน
- ๒) ถวายไม้สีฟัน
- ๓) นวดพระหัตถ์และพระบาท
- ๔) นวดพระปฤษฎางค์
- ๕) ปัดกวาดพระคันธกุฎีและบริเวณพระคันธกุฎี

ตกกลางคืนท่านก็กำหนดเวลาไว้ว่า เวลานี้พระพุทธองค์ต้องการอย่างนี้แล้วเข้าไปเฝ้า เมื่อเสร็จกิจเฝ้าก็ออกมาอยู่ภายนอกพระคันธกุฎี ในคืนหนึ่ง ๆ ท่านถือประทีปเดินรอบบริเวณพระคันธกุฎีถึง ๘ ครั้ง พระอานนท์ท่านรู้พระทัยของพระพุทธเจ้าจึงทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติได้ดี^๕

^๕ พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๘.

๑.๔.๒ **รังษิ์ สุทนต์** ได้กล่าวถึงเรื่องอนาถบิณฑิกอุบาสกทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติจากพระสงฆ์ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” พอสรุปได้ดังนี้

ท่านอนาถบิณฑิกะ ชื่อสวนเซตวันด้วยการเอาเงินไปแลกเป็นจำนวน ๑๘ โกลิ สร้างถาวรวัตถุทั้งหมดเป็นจำนวน ๑๘ โกลิ จัดงานฉลอง ๕ เดือน ใช้เงินในการฉลองอีกจำนวน ๑๘ โกลิ รวมแล้วท่านอนาถบิณฑิกะใช้เงินในการสร้างพระเชตวันมหาวิหารเป็นจำนวน ๕๔ โกลิ พอใจในการถวายทานแก่พระสงฆ์และทำบุญแก่คนอนาถเป็นประจำ คุณสมบัติเฉพาะของท่าน คือด้านถวายทานในพระพุทธศาสนา และการให้ทานแก่คนยากจนอนาถ ถวายภัตตาหารแก่พระพุทธรูปพร้อมพระสงฆ์ทุกวัน ไปวัดพระเชตวันมหาวิหารมิได้ขาด ไม่เคยไปมือเปล่า จะต้องมีของเคี้ยวของฉันน้ำปานะและผ้าไปถวายภิกษุสงฆ์ พร้อมกันนี้ได้รับการแต่งตั้งจากพระพุทธรูปให้เป็นทายกผู้เลิศในการถวายทานกว่าทายกทั้งหลาย^{๖๖}

๑.๔.๓ **นางสาวเกศินี ลิ้มบุญสืบสาย** ได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อพระพุทธรูปและเหล่าพระสงฆ์ของหมอชิวโกไว้ในวิทยานิพนธ์ การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของหมอชิวโกโมรภักที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พอสรุปได้ดังนี้

บทบาทปฏิบัติพิเศษเฉพาะของหมอชิวโกโมรภัก เกี่ยวกับการถวายอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาด้วยการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ โดยการถวายการรักษาพยาบาลพระพุทธรูป และพระสงฆ์ ชักนำให้มีการถวายผ้าแก่พระสงฆ์ ท่านเป็นพุทธบริษัทที่ดีเลิศท่านหนึ่ง ท่านเป็นหนึ่งในเอตทัคคฝ่ายอุบาสกได้สร้างคุณงามความดีไว้ในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก^{๖๗}

๑.๔.๔ **พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี** ได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติของนางวิสาขามหาอุบาสิกาไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” พอสรุปได้ดังนี้

นางวิสาขามหาอุบาสิกาท่านจะไปวัดวันละ ๒ ครั้งคือเช้าและเย็น เมื่อไปก็จะไม่ไปมือเปล่า ถ้าไปเวลาเช้า ก็จะมีของเคี้ยวของฉันเป็นอาหารไปถวายพระสงฆ์ถ้าไปเวลาเย็นก็จะถือน้ำปานะไปถวาย เพราะนางมีปกติทำอย่างนี้เป็นประจำ จนเป็นที่ทราบกันดีทั้งพระสงฆ์ และ

^{๖๖} รังษิ์ สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๑.

^{๖๗} นางสาวเกศินี ลิ้มบุญสืบสาย, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของหมอชิวโกโมรภักที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๑-๑๑๓.

อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ก่อนที่นางจะออกจากวัด นางจะเดินเยี่ยมชมเขื่อนถามไถ่ความสุข ความทุกข์ และความประสงค์ของพระสงฆ์ เยี่ยมภิกษุไข้จนทั่วถึงทุก ๆ องค์กรก่อนแล้วจึงกลับบ้าน เพราะได้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ และอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยจตุปัจจัยไทยธรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งได้สร้างวัดบุพพารามถวายเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ จนได้ชื่อว่าเป็นมหาอุบาสิกาผู้ยิ่งใหญ่ เป็นยอดแห่งอุปัฏฐากิกา^๘

๔.๑.๕ พระอมราภิกษิต (อมโร เกิด) ได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากของพระสงฆ์ เช่น การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระอุปัชฌาย์ ไว้ในหนังสือ เรื่อง “สัตตบัพพพหุพสิกขา และบุพพสิกขาวรรณา” พอสรุปได้ดังนี้

การไม่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากในพระอุปัชฌาย์ต้องอาบัติทุกกฏ สมัยนั้นมีพระภิกษุไม่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากในพระอุปัชฌาย์ เมื่อเรื่องถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์ทรงให้พระอุปัชฌาย์ประณามได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย สัทธวิหาริกไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌาย์ ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุผู้ไม่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากชอบในพระอุปัชฌาย์ มีพระพุทธานุญาตทรงให้ประณามได้ เมื่อพระพุทธองค์ทรงดำหนิแล้ว ก็ยังมีภิกษุที่ยังไม่ปฏิบัติรับใช้พระอุปัชฌาย์อีก จึงทรงอนุญาตให้ประณามได้ สัทธวิหาริกนั้นเสีย ดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ประณามสัทธวิหาริกผู้ไม่ประพฤติชอบและทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระอุปัชฌาย์ เมื่อพระอุปัชฌาย์เป็นไข้ สัทธวิหาริกจะต้องพยายามตลอดชีวิต หรือรองนกว่าพระอุปัชฌาย์นั้นจะหายป่วยถ้าไม่กระทำต้องอาบัติทุกกฏ^๙

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ ยังไม่พบว่ามีการศึกษาการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากไว้อย่างชัดเจน ครอบคลุมสมบูรณ์ ดังนั้นงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนอกจากจะศึกษาการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐาก บุคคลตัวอย่างผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก และยังจะศึกษาหลักการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันอีกด้วย ซึ่งจะทำให้งานวิจัยนี้เป็นประโยชน์ต่อสังคมมากยิ่งขึ้น

^๘ พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕.

^๙ พระอมราภิกษิต (อมโร เกิด), สัตตบัพพพหุพสิกขา และ บุพพสิกขาวรรณา. พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๓๕๓.

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก บุคคลตัวอย่างในการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนาครั้งพุทธกาล จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและตำราวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
๒. ทบทวนเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๓. ศึกษา แปล และวิเคราะห์ข้อมูล
๔. เรียบเรียง นำเสนอผลการวิจัย

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้มีความรู้และเข้าใจความเป็นมา ความสำคัญ และวัตถุประสงค์หน้าที่ของผู้อุปัฏฐาก
๒. ทำให้ทราบบุคคลตัวอย่างในการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา
๓. ทำให้สามารถนำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

บทที่ ๒

ความเป็นมาความสำคัญ และวัตถุประสงค์หน้าที่ของผู้ปฏิบัติ

๒.๑ ความเป็นมาหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ

ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้ปฏิบัติฝ่ายพระสงฆ์ เป็นกิจอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติชอบต่อกันและกัน ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้พระสงฆ์ปฏิบัติต่อกัน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วัตร” เช่น อุปัชฌายวัตร^๑ อจารยวัตร^๒ หน้าที่ของผู้ปฏิบัติในความหมายนี้ จึงได้แก่วัตรที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้พระสงฆ์พึงปฏิบัติต่อกันตามฐานะของแต่ละบุคคล

อีกอย่างหนึ่ง คำว่า หน้าที่ของผู้ปฏิบัติ หมายถึง หน้าที่ที่พึงเข้าไปกระทำโดยให้การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เช่น การรักษาศีล การบวช และถวายปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช^๓ การเข้าไปสนใจ รับใช้ ดูแล และเอาใจใส่ การปรนนิบัติรับใช้ ตลอดจนการเข้าไปช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ที่อุบาสกอุบาสิกาได้กระทำแก่พระสงฆ์

จากความหมายของหน้าที่ของผู้ปฏิบัติที่กล่าวมานี้ทำให้ทราบว่า หน้าที่ของผู้ปฏิบัติ คือ การรับใช้ ช่วยเหลือ และการเอาใจใส่ในกิจการต่าง ๆ ตามหน้าที่ ตามกิจ หรือฐานะของแต่ละบุคคล เช่น พระอานนท์ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระพุทธเจ้า^๔ สามเณรทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์^๕ สัททวิหาริกทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระอุปัชฌาย์^๖ อันเดวาสิกทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติอาจารย์^๗

^๑ คุรยละเอียดใน วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๖/๕๕, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๖/๘๒-๘๓.

^๒ คุรยละเอียดใน วิ.ม.(บาลี) ๔/๓๘/๓๘, วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๘/๑๐๗-๑๑๒.

^๓ เปรม หิมจันทร์, “บทบาทของสตรีในวรรณคดีบาลี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาตะวันออก: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๘๕-๙๐.

^๔ อัง.เอกก.(บาลี)๒๐/๒๒๓/๒๕, อัง.เอกก.(ไทย)๒๐/๒๒๓/๒๕.

^๕ วิ.ม.(บาลี)๔/๑๐๕/๑๑๕, วิ.ม.(ไทย)๔/๑๐๕/๑๖๘.

^๖ วิ.ม.(บาลี)๔/๖๖/๕๕, วิ.ม.(ไทย)๔/๖๖/๘๒-๘๓.

^๗ วิ.ม.(บาลี)๔/๓๘/๓๘, วิ.ม.(ไทย)๔/๓๘/๑๐๗-๑๑๒.

และ อุบาสกอุบาสิกาทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวโดยสรุป มี ๒ ลักษณะหลัก ๆ ดังนี้

๑. หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากฝ่ายพระสงฆ์ หมายถึง การรับใช้ เอาใจใส่ดูแลซึ่งกันและกันของพระสงฆ์ซึ่งปฏิบัติต่อกันและกันตามหน้าที่ ตามสถานภาพของแต่ละท่าน เช่น การเข้าไปรับใช้ปรนนิบัติพระอุปัชฌาย์ของสัททวิหาริก การเข้าไปปรนนิบัติรับใช้อาจารย์ของอันเตวาสิก หน้าที่ดังกล่าวนั้นจัดเป็นหน้าที่ที่พระสงฆ์ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วจะพึงปฏิบัติต่อกัน เช่น เมื่อภิกษุรูปใดรูปหนึ่งอาพาธขึ้น การรักษาพยาบาลจะต้องเป็นหน้าที่ของสงฆ์รับผิดชอบในการดูแลร่วมกัน ในคัมภีร์อรุทธกาทธิบายไว้ว่า หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากพยายามศึกษาปฏิบัติที่เป็นไข้ สงฆ์ต้องมอบให้ภิกษุ หรือสามเณรรูปใดรูปหนึ่งให้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก เมื่อภิกษุหรือสามเณรผู้อุปัฏฐากปฏิบัติภิกษุ ใ้ช้ นั้นอยู่ที่ดีหรือภิกษุ ใ้ช้ ก็ดี มีความต้องการสิ่งใด สิ่งนั้นทั้งหมด เป็นภาระของสงฆ์^๔

๒. หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากฝ่ายคฤหัสถ์ หมายถึง การเอาใจใส่ การช่วยเหลือ และให้การอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ที่อุบาสก อุบาสิกาได้กระทำต่อพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูลต่อกันระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ การกระทำดังกล่าวเป็นพุทธประสงค์ที่ต้องการให้พุทธบริษัทอยู่ด้วยกันอย่างเอื้ออาทรต่อกันนั่นเองดังเนื้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลายต่างอาศัยกันและกันทั้ง ๒ ฝ่ายย่อมยังธรรมอันเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยมให้สำเร็จ บรรพชิตทั้งหลายย่อมปรารถนาเฉพาะจีวร บิณฑบาต ที่นอนที่นั่ง และคิลานปัจจัย อันเป็นเรื่องบรรเทาเสียดซึ่งอันตรายจากคฤหัสถ์ทั้งหลาย ส่วนคฤหัสถ์ทั้งหลายผู้อยู่ครองเรือนอาศัยพระอรหันต์ผู้ปฏิบัติชอบแล้ว เชื่อถือซึ่งพระอรหันต์ทั้งหลาย มีปรกติเพ่งพินิจด้วยปัญญาอันบริสุทธิ์ดี ประพฤติธรรมอันเป็นทางไปสู่สุคติในศาสนา^๕

หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทจะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันนี้เองและมีความเป็นมาที่น่าศึกษา ดังนั้น จึงแยกออกศึกษาถึงความเป็นมาหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา ๒ ฝ่าย ดังนี้

^๔ อัง.ติก.อ.(บาลี) ๒ /๑๓๕, อัง.ติก.อ.(ไทย) ๑ /๓/๕.

^๕ พุ.อิตติ. (บาลี) ๒๕/ ๒๘๗/๓๑๕, พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/ ๒๘๗/๒๔๗.

๒.๑.๑ ความเป็นมาหน้าที่ของผู้ปฏิบัติฝ่ายพระสงฆ์

ความเป็นมาหน้าที่ของผู้ปฏิบัติที่พระสงฆ์ปฏิบัติต่อกันและกันนั้น ได้พัฒนาการ มาตามลำดับนับตั้งแต่พระปัญญาจักรได้ปรนนิบัติพระบรมโพธิสัตว์ลัทธิตถะขณะทรงบำเพ็ญเพียร อยู่ และเมื่อพระพุทธเจ้าได้ส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา โดยมุ่งเน้นประโยชน์และความสุข พร้อมอนุเคราะห์แก่ชาวโลก จาริกไปตามบ้านและนิคมต่าง ๆ ได้มีผู้เลื่อมใสศรัทธาเข้ามาบวช ในพระพุทธศาสนามากขึ้นตามลำดับ พระสงฆ์ที่ออกไปประกาศพระศาสนาเหล่านั้นได้นำคุณธรรม ผู้มุ่งบรรพชาและอุปสมบทมาจากทิศต่าง ๆ เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา การที่ภิกษุเข้ามาใหม่ ยังไม่รู้ระเบียบข้อบังคับ จำเป็นต้องมีผู้คอยแนะนำ คือ มีพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้ฝึกสอนหรือดูแล เป็นผู้นำเข้ามาเป็นผู้รับรอง ถ้าไม่ได้อยู่กับพระอุปัชฌาย์ ต้องถือภิกษุอื่นให้เป็นอาจารย์ เพื่อไว้ ฟังฟัง ฝึกมารยาท ให้ความรู้ต่าง ๆ แทนพระอุปัชฌาย์ เป็นการเข้าไปฟังฟังอาศัยภิกษุอื่นให้คอย แนะนำตักเตือนตนเอง^{๑๑}

คุณธรรมที่เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นการได้ชีวิตใหม่ พระอุปัชฌาย์จึง เปรียบเหมือนบิดาผู้ให้ชีวิตใหม่ คือ ชีวิตในเพศบรรพชิต ดังนั้น จึงเกิดความสนิทสนมเหมือนบิดา กับบุตรซึ่งเป็น ไปตามพุทธประสงค์^{๑๒}เมื่อมีความสนิทสนมระหว่างกันและกันฉันบุตรกับบิดา ผู้ที่เป็นสังฆวิหาริกหรืออันตเวตสิกจึงเกิดความเลื่อมใสเคารพรักในพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ เห็น พระอุปัชฌาย์ อาจารย์เป็นบุคคลสำคัญ หวังให้พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ได้รับความสุข หวังดีต่อ พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ จึงได้กระทำการปรนนิบัติรับใช้ในกิจต่าง ๆ ของพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ ซึ่งเรียกว่า “การทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ”

หน้าที่ของผู้ปฏิบัติของฝ่ายพระสงฆ์เป็นวัตรที่พระสงฆ์ที่เข้ามาบรรพชาหรือ อุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้ว ฟังปฏิบัติต่อกันด้วยความหวังดีแสดงออกถึงความกตัญญู ต่อมาเมื่อมีคุณธรรมออกบวชในพระพุทธศาสนามากขึ้น ได้มีพระภิกษุบางกลุ่มไม่ได้ทำหน้าที่ ของผู้ปฏิบัติพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ของตน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติอุปัชฌายวัตร คือ ธรรมเนียมหรือข้อปฏิบัติที่สังฆวิหาริกพึงกระทำ หน้าที่ต่อพระอุปัชฌาย์ โดยย่อคือ เอาใจใส่ ปรนนิบัติ รับใช้ คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ขวนขวาย ป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสียที่เกิดขึ้นแล้วหรือ ป้องกันความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้น เช่น ความคิดจะสึก ความเห็นผิด เป็นต้น รักษาหัวใจของท่าน มีความเคารพ จะไปไหนบอกกล่าวไม่เที่ยวตามอำเภอใจและเอาใจใส่พยาบาลเมื่อท่านอาพาธ^{๑๓} และ

^{๑๑} วิ.ม.(บาลี) ๔/๓๓/๓๓, วิ.ม.(ไทย) ๔ /๓๓/๑๐๓.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.(บาลี) ๔/๘๐/๕๘, วิ.ม.(ไทย) ๔/๘๐/๘๑.

^{๑๓} วิ.จ.ญ.(บาลี) ๓/๓๓๕/๑๓๔, วิ.จ.ญ.(ไทย) ๓/๓๓๕/๒๔๔-๒๕๐.

อาจารย์วัตร คือ กิจอันที่อันเตวาสิกควรประพฤติปฏิบัติต่ออาจารย์ เช่นเดียวกับหลักที่สัททวิหาริกพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์^{๓๓} เพื่อเป็นกรอบให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้อง มีความเอื้อเฟื้อกันและกัน ดังนั้น หน้าที่ของผู้ปฏิญาณของฝ่ายพระสงฆ์จึงเป็นธรรมเนียม ระเบียบปฏิบัติอย่างชัดเจนมีความเป็นมาตามลำดับจนถึงปัจจุบันนี้

๒.๑.๒ ความเป็นมาหน้าที่ของผู้ปฏิญาณฝ่ายคฤหัสถ์ หมายถึง ความเป็นมาของการทำหน้าที่ซึ่งอุบาสกอุบาสิกาได้กระทำหน้าที่โดยการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ตลอดจนการกระทำหน้าที่ในการให้การสนับสนุนพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ด้วย หน้าที่ของผู้ปฏิญาณของฝ่ายคฤหัสถ์นี้มีความเป็นมาที่ควรศึกษา ดังนี้

ในปฐมโพธิกาล พอค้ำ ๒ คนชื่อตะปุสสะและภัลลิกะเดินทางไกลมาจากอุกกลชนบท ได้นำข้าวตุงและข้าวตูก้อนปรงด้วยน้ำผึ้งไปถวายพระพุทธเจ้า ด้วยความเลื่อมใสจึงขอถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรมเป็นสรณะ พอค้ำทั้ง ๒ นี้เป็นอุบาสกผู้ตั้งอยู่ในเทววจิตรณคมนัน คือ ผู้ประกาศตนนับถือพระพุทธ และพระธรรมตลอดชีวิต จึงมีอุปสกเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาครั้งแรก^{๓๔}

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปทรงโปรดพระยสะและบิดา จึงได้มีอุปสกที่ถึงพระรัตนตรัยเกิดขึ้นครั้งแรกในพระพุทธศาสนา คือ บิดาของพระยสะที่ถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ^{๓๕} เมื่อตระกูลของพระยสะได้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาโดยขอถึงพระรัตนะทั้ง ๓ ว่าเป็นสรณะ ได้นำของเคี้ยวของฉันเข้าไปถวายพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข^{๓๖}

จากหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่กล่าวถึงหน้าที่ของผู้ปฏิญาณพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ของฝ่ายคฤหัสถ์ นั้น ได้มีความเป็นมาและพัฒนาการมาพร้อมกับพระพุทธศาสนาที่ได้เจริญรุ่งเรืองเข้าไปสู่บ้าน นิคม และราชธานี เป็นลำดับ เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เสด็จถึงกรุงราชคฤห์ ได้ทรงโปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยชาวมครจำนวน ๑๒ นหุต^{๓๗} ผู้ที่เข้าฟังพระ

^{๓๓} วิ.ญ.(บาลี) ๓/๓๓๕/๑๘๔, วิ.ญ.(ไทย) ๓/๓๓๕/๒๕๖-๒๖๑.

^{๓๔} วิ.ม.(บาลี) ๔/๖/๕, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖/๕-๑๐.

^{๓๕} วิ.ม.(บาลี) ๔/๒๕/๒๔, วิ.ม.(ไทย) ๔/๒๕/๓๓.

^{๓๖} วิ.ม.(บาลี) ๔/๒๕/๒๔, วิ.ม.(ไทย) ๔/๒๕/๓๓.

^{๓๗} นหุต เป็นมาตรานับ ๑ นหุต เท่ากับ ๑๐,๐๐๐ คน ๑๒ นหุต เท่ากับ ๑๒๐,๐๐๐ คน (วิ.ม.(บาลี)๔/๕๕/๔๖, วิ.ม.(ไทย) ๔/๕๕/๖๖).

ธรรมจากพระพุทธเจ้าในครั้งนั้นได้บรรลุธรรมเป็นจำนวน ๑๑ นหุต อีก ๑ นหุตแสดงตัวเป็นอุบาสก^{๑๘}

พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงแสดงให้พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงความปรารถนาของพระองค์ ๕ ประการได้สำเร็จ คือ

- ๑) ปรารถนาให้พสกนิกรอภิเษกในราชสมบัติ
- ๒) ปรารถนาให้พระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่แคว้นแคว้น
- ๓) ปรารถนาเข้าไปใกล้พระพุทธเจ้า
- ๔) ปรารถนาให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่พระองค์
- ๕) ปรารถนารู้ธรรมของพระพุทธเจ้า^{๑๙}

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ทรงฟังพระธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ได้นิมนต์พระสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ไปฉันภัตตาหารที่พระราชนิเวศน์ พระองค์ได้ทรงถวายภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้าพร้อมกับพระสงฆ์ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วได้ทรงถวายพระราชอุทยานเวพวันเพื่อเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์^{๒๐} ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา นับเป็นวัดแห่งแรกและเป็นวัดต้นแบบในพระพุทธศาสนา^{๒๑}

หน้าที่ของผู้ปฏิบัติในครั้งพุทธกาลของฝ่ายคฤหัสถ์นั้น จะเริ่มจากการฟังธรรม เมื่อมีความเข้าใจในเนื้อหาพระธรรมคำสั่งสอนแล้วเกิดความเลื่อมใสจึงได้นิมนต์พระสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่บ้านหรือที่อยู่ ถ้าหากอุบาสกอุบาสิกาท่านใดมีศรัทธาและมีกำลังทรัพย์มากบางท่านก็สละทรัพย์สมบัติสร้างถาวรวัตถุ คือ เสนาสนะถวายไว้ในพระพุทธศาสนา เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พร้อมด้วยบริวาร ได้ฟังธรรมเกิดศรัทธานิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์ไปฉันภัตตาหารได้ถวายเวพวัน^{๒๒} อนาถบิณฑิกได้ฟังธรรมแล้วนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์ไปฉันภัตตาหาร

^{๑๘} วิ.ม.(บาลี) ๔/๕๖/๔๗, วิ.ม.(ไทย) ๔/๕๖/๖๘.

^{๑๙} วิ.ม.(บาลี) ๔/๕๖/๔๗, วิ.ม.(ไทย) ๔/๕๖/๖๘.

^{๒๐} วิ.ม.(บาลี) ๔/๕๘/๕๐, วิ.ม.(ไทย) ๔/๕๘/๗๑-๗๒.

^{๒๑} วัดต้นแบบในที่นี้ หมายถึงวัดที่อยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก การเดินทางไปมาสะดวก ผู้ประสงฆ์ถึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบ เสียงไม่อีกทึก เว้นจากคนสัญจรไปมา เป็นที่กระทำกรรมลับของหมู่มนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น (วิ.ม.(บาลี) ๔/๕๘/๕๐, วิ.ม.(ไทย) ๔/๕๘/๗๑-๗๒).

^{๒๒} วิ.จ.ุ.(บาลี) ๗/๒๕๔-๒๕๕/๕๕, วิ.จ.ุ.(ไทย) ๗/๒๕๔-๒๕๕/๘๕-๘๖

ต่อมาได้สร้างพระอารามชื่อว่า เขตวันมหาวิหาร^{๒๓} นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ฟังธรรมแล้วนิมนต์ พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์ไปฉันภัตตาหาร ก็ได้สร้างวัดชื่อว่า บุพพาราม^{๒๔}

หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากฝ่ายคฤหัสถ์ได้มีความเป็นมา และพัฒนาการตามลำดับ กล่าวคือ เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่เข้าไปถึงประชาชนเมื่อพบพระสงฆ์จึงเกิดศรัทธาแล้วได้เข้าไป ทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์โดยการจัดอาหาร เครื่องสักการบูชา เกสซ์ น้ำปานะ หรือเครื่อง ไทยธรรมต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของพระสงฆ์เข้าไปถวาย^{๒๕}

หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ของฝ่ายอุบาสิกาอุบาสิกาบางครั้งนอกจากจะมีศรัทธา แล้วยังมีความรักความห่วงใยเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วย เช่น อุบาสิกาอุบาสิกาที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากภิกษุ ประมาณ ๖๐รูปซึ่งมีพระจักขุบาลเป็นประธาน เมื่อพระจักขุบาลท่านได้บำเพ็ญสมณธรรมไม่ยอม นอนตลอดเวลา ๓ เดือน จนตาของท่านบอดทั้งสองข้าง เมื่ออุบาสิกาอุบาสิกาทราบข่าวจึงพากันไป พบพระเถระที่วัด ร้องไห้ก่อก้อนอยู่แทบเท้า ตั้งแต่นั้นมาได้นำอาหารบิณฑบาตไปถวายแก่พระ เเถระเป็นประจำ^{๒๖}

โดยสรุป ความเป็นมาหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากของฝ่ายอุบาสิกาอุบาสิกา นั้นได้มีมา ตั้งแต่ปฐมโพธิกาลจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งมีความหมายกว้างไม่เพียงแต่เป็นการเอื้อประโยชน์ต่อตัว พระสงฆ์อย่างเดียวเท่านั้น ยังเกี่ยวข้องกับฝ่ายคฤหัสถ์ ตลอดทั้งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่มี ความเกื้อกูลกันและกันของพุทธบริษัท เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งจะเป็นผลดีต่อสังคม ส่วนรวม และหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากนี้ได้พัฒนาการมาเป็นลำดับ โดยเกิดจากการเคารพต่อกันและ กันของพระสงฆ์ และจากความศรัทธาและความเคารพของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์จึงได้กระทำ หน้าที่ที่ตนเองที่พึงกระทำต่อกันและกันตามฐานะ ซึ่งเรียกว่า หน้าที่ของผู้อุปัฏฐาก

^{๒๓} วิ.จ. (บาลี) ๓/๒๕๕/๖๑, วิ.จ. (ไทย) ๓/๒๕๕/๕๒.

^{๒๔} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๓/๖๗, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๐๕.

^{๒๕} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๕, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๓-๑๔.

^{๒๖} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๒, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๑-๒๒.

๒.๒ ความสำคัญหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ

หน้าที่ของผู้ปฏิญาณในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะพระสงฆ์เมื่อไม่มีใครทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณให้บางครั้งย่อมได้รับความลำบากมาก เช่น ครั้งหนึ่ง พวกฉัพพัคคีย์พากันเกลี้ยกล่อมสามเณรของภิกษุที่เป็นเถระทั้งหลายให้ไปทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณตนเอง พระเถระเหล่านั้นต้องหิบบໍ้ชำระฟันเองบໍ้าง ตักน้ำดื่มน้ำใช้เองบໍ้าง ย่อมได้รับความลำบาก ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้ปฏิญาณไว้มาก โดยสรุปสามารถแบ่งความสำคัญหน้าที่ของผู้ปฏิญาณได้ ดังนี้

๒.๒.๑ ในฐานะที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา

หน้าที่ของผู้ปฏิญาณกันและกันของพระสงฆ์เป็นเหตุให้สังคมพระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยความเกื้อกูลเมตตาต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เมื่อภิกษุบางรูปอาพาธขึ้นมา หากขาดผู้ทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณแล้ว ย่อมได้รับความลำบากมาก เช่น ครั้งหนึ่ง พระติสสเถระชาวเมืองสาวัตถีท่านอาพาธเป็นโรคต่อมขึ้นตามศีรษะ ต่อมนั้นใหญ่ขึ้นตามลำดับ แล้วแตกทั่วร่างกาย ไม่มีใครดูแล เพราะรังเกียจ ฝ้านุงฝ้าห่มของท่านเปื้อนด้วยหนองและเลือด แม้แต่สัททวิหาริกของท่านเองก็พากันทอดทิ้งท่านหมด ท่านจึงไม่มีที่พึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบ พระองค์เสด็จไปหาพระติสสเถระนั้นแล้วเสด็จเข้าไปยังโรงไฟ ทรงล้างหม้อ ใส่น้ำ ยกตั้งบนเตา เมื่อภิกษุทั้งหลายเห็นพระพุทธเจ้าทรงทำเช่นนั้น จึงได้พากันทำตาม คือ ช่วยกันพยาบาลพระติสสเถระนั้น ทำความสะอาดฝ้านุงฝ้าห่ม พร้อมทั้งชำระร่างกายให้^{๒๗} เพราะหน้าที่ของผู้ปฏิญาณมีความสำคัญดังกล่าวนี้นี้ พระสงฆ์พึงปฏิบัติต่อกันอย่างจริงจังเพราะเป็นการทำหน้าที่ตามพระพุทธบัญญัติที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย มารดาที่ดี บิดาที่ดี ของเธอทั้งหลายไม่มี ถ้าพวกเธอจะไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ภิกษุใดปรารถนาจะทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณเรา ขอให้ภิกษุนั้นพยาบาลภิกษุไข้เถิด ถ้าพระอุปัชฌาย์อาจารย์ สัททวิหาริก อันเดวาสิกของผู้ไข้มีอยู่ ให้เธอพยาบาลกันจนกว่าจะหายหรือสิ้นชีพ ถ้าไม่มีผู้ร่วม ให้พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ ถ้าภิกษุไข้เป็นผู้จรมมา ตัวคนเดียว ให้สงฆ์พยาบาล ถ้าไม่พยาบาลต้องอาบัติทุกกฏ^{๒๘}

^{๒๗} พ.ธ.อ.(บาลี) ๒/๑๔๕, พ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๒๒๒.

^{๒๘} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๖๕/๑๖๖, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๕-๒๔๐.

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า หน้าทีของผู้ปฏิญาณสำคัญ เพราะเป็นหน้าที่ที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์ให้พุทธบริษัทช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ตามพระวินัยที่ทรงวางไว้เป็นหลัก ดังนั้น พุทธบริษัททั้งหมดจึงควรให้ความสำคัญต่อหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ

๒.๒.๒ ในฐานะที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์

หน้าที่ของผู้ปฏิญาณเป็นการอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ แก่บุคคลที่ได้รับการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณให้ เช่น พระสงฆ์ถ้าหากมีผู้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณให้ ก็สามารถบำเพ็ญสมณธรรมได้สะดวกและเผยแผ่ธรรมได้ดียิ่งขึ้น เพราะไม่กังวลถึงกิจต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากมีผู้คอยช่วยเหลือ ประณินับค้ำรับใช้ เช่น พระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์ทรงได้พระอนันท์มาคอยช่วยพุทธกิจในตำแหน่ง คือ ทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ ในตำแหน่งพุทธอุปัฏฐากซึ่งก็ได้ทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระพุทธเจ้าในกิจวัตรประจำวันถวายงานพระพุทธเจ้า เช่น การถวายน้ำเย็น น้ำร้อน ไม้สีฟัน นวดพระหัตถ์และพระบาท นวดพระปฤษฎางค์ ปัดกวาดพระคันธกุฎีและบริเวณพระคันธกุฎี^{๒๙}

หน้าที่ของผู้ปฏิญาณเป็นเหตุให้ได้รับความสะดวกสบาย สามารถปฏิบัติจนบรรลุธรรมได้ ดังตัวอย่าง อุบาสิกาท่านหนึ่งชาวตำบลมาตคาม ใกล้ภูเขา ในแคว้นของพระเจ้าโกศล วันหนึ่งภิกษุประมาณ ๖๐ รูป ได้ไปยังหมู่บ้านนั้น เมื่ออุบาสิกาท่านนั้นได้เห็นภิกษุจึงสอบถามความต้องการของท่าน ทราบว่า ภิกษุเหล่านั้นหาที่จำพรรษาจึงอาราธนาให้จำพรรษาใกล้หมู่บ้านนั้น ภิกษุเหล่านั้นตั้งใจปฏิบัติธรรม แต่ยังไม่บรรลุธรรม อุบาสิกาท่านนั้นจึงตรวจดูว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ได้รับความสบายด้วยอาหาร ซึ่งเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในหลายอย่างที่เกี่ยวข้องต่อการปฏิบัติธรรม เช่น เสนาสนะเป็นที่สบาย บุคคลเป็นที่สบาย และอาหารเป็นที่สบาย เมื่อภิกษุเหล่านั้นได้รับการอุปถัมภ์ด้วยวัตถุทั้งหลายมีข้าวยาสูบ เป็นต้น สบายใจขึ้น มีจิตแน่วแน่ ไม่นานก็บรรลุธรรม^{๓๐}

๒.๒.๓ ในฐานะสร้างความมั่นคงแก่พุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาได้ถึงปัจจุบันนี้มีหลายปัจจัย หน้าที่ของผู้ปฏิญาณเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้พระพุทธศาสนามั่นคง โดยเฉพาะการอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ ที่อุบาสกอุบาสิกาได้กระทำไว้แก่พระสงฆ์ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญสืบต่อมาถึงปัจจุบันนี้ ในพุทธกาลได้มีอุบาสกอุบาสิกาเข้ามาให้การสนับสนุนโดยการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ หรืออุบาสกอุบาสิกาบางท่านชีวิตทั้งชีวิตได้เข้าไปช่วยพระพุทธศาสนา เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี

^{๒๙} อัง.เอกก.อ.(บาลี) ๑/๒๑๕-๒๒๓/๒๖๔, อัง.เอกก.อ.(ไทย) ๑/๒๔๕/๔๕๔.

^{๓๐} ชุ.ธ.อ.(บาลี) ๒/๑๒๑-๑๒๒, ชุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๓๕๔-๓๕๕.

นางวิสาขามหาอุบาสิกา ท่านเหล่านั้นได้เข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เป็นประจำตลอดชีวิตของพวกเขา การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากด้วยการเข้าไปบำรุงพระพุทธศาสนา ดังกล่าวนี้เองจึงทำให้พระสงฆ์ทำการเผยแผ่พระธรรมคำสอนสะดวกขึ้น จนเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามั่นคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ความสำคัญของหน้าที่ผู้อุปัฏฐากดังกล่าวมานี้ นั้น แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาจะขาดหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากไม่ได้

สรุป ความสำคัญหน้าที่ของผู้อุปัฏฐาก มีความเกี่ยวข้องและจำเป็นต่อพระสงฆ์เป็นอย่างมาก เพราะการเข้ามาบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนานั้น นอกจากจะทำหน้าที่ดูแลกันและกันแล้ว ยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะได้รับการอุปถัมภ์ด้วยการเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากจากชาวบ้าน เหตุที่มีการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากนี้เองทำให้เกิดความเคารพกระหวังกันของพระสงฆ์เอง และทำให้องค์กรพระศาสนาเข้มแข็ง อย่างไรก็ตามข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากต่าง ๆ ที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติต่อกัน หรือข้อที่ฝ่ายคฤหัสถ์พึงเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ก็ตาม สะท้อนให้เห็นว่า คนเราควรอยู่อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รักใคร่ห่วงใยกัน เหมือนเป็นญาติพี่น้อง เป็นคนในครอบครัวเดียวกัน ซึ่งจะสอดคล้องแนวคิดในพระพุทธศาสนาที่ว่า คนเราล้วนเคยเป็นพ่อแม่พี่น้องกันมา^{๓๑} จึงควรปฏิบัติต่อกันอย่างญาติพี่น้อง และประการสำคัญหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา เนื่องด้วยพระสงฆ์ซึ่งทำหน้าที่ประกาศพระศาสนาต้องมีความพร้อมในเรื่องปัจจัยสี่ คือ สะดวกสบายในเรื่อง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น ดังนั้น หากขาดหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากแล้ว พระพุทธศาสนาก็ดำเนินไปอย่างลำบากยิ่ง

๒.๓ วัตถุประสงค์ของหน้าที่ของผู้อุปัฏฐาก

วัตถุประสงค์ของหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา หมายถึง การทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากแต่ละฝ่ายมีวัตถุประสงค์เพื่ออะไรในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากนั้นซึ่งมีรายละเอียดมาก เพราะการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากฝ่ายพระสงฆ์กับฝ่ายคฤหัสถ์มีรายละเอียดแตกต่างกัน คือ หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากฝ่ายพระสงฆ์ด้วยกันจะมีข้อวินัยที่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เช่น หน้าที่ผู้อุปัฏฐากของสัทธวิหาริกพึงทำต่อพระอุปัชฌาย์จะต้องทำ แต่ถ้าไม่ทำต้องอาบัติทุกกฏ^{๓๒} และอีกอย่างเป็นวัตร

^{๓๑} ส.นิ.(บาลี) ๑๖/๑๓๗-๑๔๒/๑๘๑, ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๑๓๗-๑๔๒/๒๒๗-๒๒๘.

^{๓๒} วิ.ม..(บาลี) ๕/๖๘/๖๘, วิ.ม..(ไทย) ๕/๖๘/๘๒.

คือ กิจที่พึงกระทำตามหน้าที่ เป็นธรรมเนียม เป็นข้อประพฤติ และเป็นข้อปฏิบัติ^{๓๓} ส่วน วัตถุประสงค์ของหน้าที่ของผู้ปฏิญาณฝ่ายคฤหัสถ์ที่จะพึงทำต่อพระสงฆ์นั้น มีความหลากหลาย คือ กระทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณเพราะความศรัทธาในพระสงฆ์ เพราะต้องการจะให้พระสงฆ์ แสดงธรรมแก่ตนเอง เพราะเพื่อจะได้รักษาศีล ปฏิบัติธรรมตามคำแนะนำสั่งสอนของพระสงฆ์ เพื่อให้ได้หลักการดำเนินชีวิตที่จนกระทั่งบรรลุภูมิธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนา หรือตลอดทั้งทำ หน้าที่ของผู้ปฏิญาณเพื่อให้ได้บุญกุศลซึ่งเป็นผลให้เกิดในภพภูมิที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป เช่น ชาวเมืองสาวัตถี ในเวลาเย็นจะถือเครื่องสักการะไปวัด เพื่อฟังธรรม กับพระพุทธรเจ้า พระองค์ทรงแสดงธรรม คือ อนุปฐพีกถา คือทานกถา สีลกถา สักคกถา โทษและความเศร้าหมองแห่งกามทั้งหลาย และ อานิสงส์ในเนกขัมมะ^{๓๔} เมื่อฟังแล้วน้อมนำหลักธรรมไปปฏิบัติตามก็ได้รับความสุขความเจริญ ดังนั้น จึงได้พากันทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณต่อพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ตามสมควรแก่ฐานะของตนเอง

ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงแยกวัตถุประสงค์ของหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ ออกศึกษา ๒ ฝ่าย ดังนี้

๒.๓.๑ วัตถุประสงค์หน้าที่ของผู้ปฏิญาณของพระสงฆ์ หน้าที่ของผู้ปฏิญาณฝ่าย พระสงฆ์ มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อให้พระสงฆ์ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาได้มีความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ช่วยเหลือกัน เป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของพระสงฆ์ เช่น พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติ อุปัชฌายวัตร เพราะทรงมุ่งหวังให้พระอุปัชฌาย์ตั้งจิตสนิทสนมในสังฆวิหาริกฉัน บุตร สังฆวิหาริกก็จักตั้งจิตสนิทสนมในพระอุปัชฌาย์ฉันบิดาเหมือนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ พระอุปัชฌาย์และสังฆวิหาริก ต่างจักมีความเคารพยำเกรงประพฤติกลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญ อกงามไปบุญล้นในพระธรรมวินัยนี้^{๓๕} ในพระวินัยได้วางหลักในการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณให้แก่ สังฆวิหาริกหรืออันเดวาสิกกระทำต่อพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ สรุปได้ ดังนี้

- ๑) เอาใจใส่ในธุระและปรนนิบัติรับใช้ทุกอย่าง
- ๒) หวังที่จะศึกษาหาความรู้จากท่านอยู่เสมอ
- ๓) ระวังหรือป้องกันความเสื่อมเสียที่จะเกิดกับท่าน
- ๔) รักษาหัวใจไม่ทำให้ท่านผิดหวังหรือเสียใจ
- ๕) เคารพและให้เกียรติยกย่องท่านเสมอ
- ๖) ไปไหนบอกลา ไม่เที่ยวตามอำเภอใจ

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๕.

^{๓๔} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๕-๖, พุ. ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๒-๑๓.

^{๓๕} วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๕/๕๘, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

๑) เมื่อคราวอาพาธเอาใจใส่พยาบาลไม่ทอดทิ้ง^{๓๖}

อีกประการหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า การที่พระสงฆ์ได้สละบ้านเรือนออกมาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นการห่างญาติพี่น้องมีมารดาบิดา เป็นต้น บางครั้งเมื่อได้รับความเดือดร้อนเพราะเหตุต่าง ๆ เช่น เจ็บไข้ อาพาธ ถ้าพระสงฆ์ด้วยกันไม่ดูแลช่วยเหลือกันเอง ก็จะทำให้เดือดร้อนยิ่งขึ้น พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญในเรื่องนี้จึงตรัสบอกภิกษุทั้งหลายให้ดูแลกันและกัน ถ้าภิกษุไม่ดูแลกันเองก็จะมีใครดูแล ภิกษุรูปใดปรารถนาจะทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระองค์ก็ขอให้ภิกษุรูปนั้นพยาบาลภิกษุไข้แทน^{๓๗}

เนื่องจากหน้าที่ของผู้ปฏิบัติเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นคุณและโทษพร้อมทั้งประโยชน์ ในการบัญญัติข้อปฏิบัติต่าง ๆ นั้น จะต้องอาศัยเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นเหตุในการบัญญัติ เช่น เมื่อภิกษุไม่ยอมทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติพระอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ของตน ทรงเห็นว่าเป็นเรื่องไม่ดีงามเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี พระองค์จึงได้ทรงวางแนวทางให้ภิกษุประพฤติชอบต่อพระอุปัชฌาย์ หรือ อาจารย์ของตน

การบัญญัติหน้าที่ของผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นวัตร มีวัตถุประสงค์เดียวกันกับพระวินัยที่มีวัตถุประสงค์ในการบัญญัติ ๑๐ ประการ คือ

- ๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
- ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
- ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก
- ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
- ๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดมีในปัจจุบัน
- ๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- ๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
- ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของคนที่เลื่อมใสแล้ว
- ๙) เพื่อความตั้งแห่งพระสัตถธรรม
- ๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อพระวินัย^{๓๘}

โดยสรุป หน้าที่ของผู้ปฏิบัติเป็นสิ่งที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติต่อกันนอกจากมีวัตถุประสงค์คล้ายกันกับการบัญญัติพระวินัยแล้ว น่าจะมีมีวัตถุประสงค์หลัก ดังนี้ คือ

^{๓๖} วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๖/๕๕, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๖/๕๕.

^{๓๗} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๖๕/๑๖๖, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๕-๒๔๐.

^{๓๘} วิ.ม.(บาลี)๑/๓๕/๑๓, วิ.ม.(ไทย)๑/๓๕/๒๘-๒๙.

- ๑) เพื่อให้พระภิกษุเอาใจใส่ในการทำหน้าที่อุปัฏฐากและกัน
- ๒) เพื่อได้รับการศึกษาจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์
- ๓) เพื่อชวนชวนป้องกันความเสื่อมเสียอันจักมีหรือมีแล้ว
- ๔) เพื่อความดีงามในพระสงฆ์ คือ ให้มีความรักใคร่ เคารพ เลื่อมใส หวังคืออย่างยิ่งต่อกันและกันในพระสงฆ์

๒.๓.๒ วัตถุประสงค์หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากฝ่ายอุบาสิกอุบาสิกา พระพุทธศาสนา ดำรงอยู่ได้ตลอดระยะเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปี เพราะหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากซึ่งอุบาสิกอุบาสิกาได้กระทำไว้ในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ นับตั้งแต่ พระเจ้าพิมพิสารถวายวัดเวฬุวัน อนาถบิณฑิกเศรษฐีถวายวัดเชตวัน นางวิสาขาถวายอุบาสิกาถวายวัดบุพพาราม ล้วนแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สุขในพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ดีตามหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากที่อุบาสิกอุบาสิกาได้กระทำต่อพระสงฆ์นั้นมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน สรุปได้ ดังนี้

๑) เพราะความศรัทธา คือ อุบาสิกอุบาสิกาที่มีความศรัทธาในพระสงฆ์จึงได้เข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก เช่น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขาถวายอุบาสิกา ไปวัดเพื่อทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าวันละ ๒ ครั้งเป็นประจำ และ เมื่อไปไม่เคยไปมือเปล่า คือก่อนเวลาฉันอาหาร ให้คนถือของขบเคี้ยว เป็นต้น ถ้าไปหลังเวลาฉันอาหารใช้ให้คนถือปิ่นโตและธูปเทียน^{๑๖}ไป และที่บ้านของท่านทั้งสองก็ตกแต่งอาสนะเพื่อพระสงฆ์แห่งละ ๒ พันรูปเป็นประจำ พระภิกษุ รูปใด ปรารถนาของสิ่งใด ไม่ว่าจะเป็ ข้าว น้ำ หรือเกศ^{๑๗} สิ่งเหล่านั้นมีพร้อมสมความปรารถนาของพระภิกษุรูปนั้น^{๑๘}

๒) เพื่อจะได้รักษาศีลปฏิบัติธรรมตามคำแนะนำของพระสงฆ์ เช่น วันหนึ่งกุกุมพิมหาปาละเห็นอริยสาวก ถือเครื่องสักการะไปวิหาร เพื่อฟังธรรม เขาก็ไปวัดด้วย เมื่อได้เวลาพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรม โดยได้ตรัสอนุบุพพิทถา คือ ทานกถา สีลกถา สักกกถา โทษและความเศร้าหมองแห่งกามทั้งหลาย และอานิสงส์ในเนกขัมมะ^{๑๙}

๓) เพื่อหวังบุญกุศล ดังหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า การที่ภิกษุใช้สอยจีวรฉันบิณฑบาต ใช้สอยเสนาสนะ และบริโภคนิเวศน์ปัจฉิมภัตของทายกท่านใดแล้วบำเพ็ญเพียรจน

^{๑๖} ญจเกศ คือ เนยใส๑ เนยข้น๑ น้ำมัน๑ น้ำผึ้ง๑ น้ำอ้อย๑ (พ.ศ.๑๖๖๖/๔๔๖.๑๖๖๖/๕)

^{๑๗} อัฐบาณ คือ น้ำ ๘ ชนิด ได้แก่ น้ำมะม่วง๑ น้ำหว่า๑ น้ำกล้วยมีเมล็ด๑ น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด๑ น้ำมะพร้าว๑ น้ำลูกจันทน์หรืออบุน๑ น้ำเหง้าอบุน๑ น้ำมะพร้าวหรือลิ้นจี่๑(พ.ศ.๑๖๖๖/๔๔๖.๑๖๖๖/๕).

^{๑๘} พ.ศ.๑๖๖๖ (บาลี) ๑/๔, พ.ศ.๑๖๖๖ (ไทย) ๑/๒/๑๐-๑๑.

^{๑๙} พ.ศ. ๑๖๖๖ (บาลี) ๑/๕-๖, พ.ศ. ๑๖๖๖ (ไทย) ๑/๒/๑๒.

ได้บรรลุนิยาม ย่อมนำสุข ทำให้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขที่
น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ สำหรับทายาทท่านนั้น^{๔๓}

๔) เพราะความเคารพในพระรัตนตรัย เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ชื่อว่าเป็น
อุบาสกที่ไปวัดและให้การอุปถัมภ์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ด้วยการถวายปัจจัย ๔ เป็นจำนวนมาก
แต่ด้วยความเคารพในพระพุทธเจ้าท่านไม่เคยทูลถามข้อธรรมหรือปัญหาแก่พระพุทธเจ้าเลย^{๔๔}

สรุปแล้ว วัตถุประสงค์หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากที่ฝ่ายคฤหัสถ์ได้กระทำต่อพระสงฆ์
มีวัตถุประสงค์หลัก ๆ ดังนี้

- ๑) เพราะความเคารพต่อพระสงฆ์
- ๒) เพราะศรัทธาพระสงฆ์
- ๓) เพราะหวังบุญกุศล
- ๔) เพราะเพื่อให้ได้ฟังธรรม ศึกษาธรรม และปฏิบัติธรรม ในสำนักของพระสงฆ์

๒.๔ การทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา

การทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา หมายถึง การทำหน้าที่ของผู้
อุปัฏฐากโดยการปรนนิบัติรับใช้ เอาใจใส่ ให้การอุปถัมภ์บำรุง ตลอดจนการช่วยเหลือในกิจต่าง ๆ
ที่พระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาได้กระทำไว้แล้ว โดยแยกออกเป็นฝ่ายของพระสงฆ์ และฝ่ายของ
อุบาสกอุบาสิกา ดังนี้

๒.๔.๑ การทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากของภิกษุ การทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากของภิกษุ
เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย และ
เกื้อกูลกันและกันของพระสงฆ์ ซึ่งบางครั้งมีภิกษุประพฤติไม่เหมาะสม พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติ
ข้อห้ามหรือข้อปฏิบัติขึ้นเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังที่ พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติ
อุปัชฌายวัตรว่าด้วยข้อปฏิบัติต่อกันระหว่างสัทธวิหาริกกับพระอุปัชฌาย์ อาจารย์วัตรว่าด้วยข้อ
ปฏิบัติต่อกันระหว่างอันตวาสิกกับอาจารย์ เป็นต้น เช่น

ในต้นพุทธกาล ภิกษุทั้งหลาย ไม่มีใครตัดเดือนพำสอน บางกลุ่มนุ่งห่มไม่เรียบร้อย
มีมารยาทไม่สมควร ทำตัวเหมือนพวกพราหมณ์ในที่เลี้ยงพราหมณ์ จึงถูกเพ่งโทษ และถูกตำหนิ
เมื่อเรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้าพระองค์ก็ทรงอนุญาตอุปัชฌายวัตร โดยทรงมุ่งหวังให้พระอุปัชฌาย์

^{๔๓} อภ.จตุกก.(บาลี) ๒๑/๕๒/๖๓, อภ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๕๒/๘๖.

^{๔๔} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๔, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/ ๒/๑๐-๑๑.

ตั้งจิตสนิทสนมในสัททวิหาริกฉันบุตร สัททวิหาริกก็จักตั้งจิตสนิทสนมในพระอุปัชฌาย์ฉันบิดา เหมือนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ พระอุปัชฌาย์และสัททวิหาริก ต่างจักมีความยำเกรงประพฤติกมลเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบุคลย์ในพระธรรมวินัย^{๕๕}

ด้วยเหตุที่หน้าที่ของผู้ปฏิญาณในพระพุทธศาสนาโดยหลักการแล้วเป็นกิจที่เกี่ยวข้องกันระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัททวิหาริก อาจารย์กับอันเตวาสิก พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแนวทางปฏิบัติต่อกันดังต่อไปนี้

๑) หน้าที่ที่สัททวิหาริกพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์

การทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณอุปัชฌาย์ของสัททวิหาริกเรียกว่า “อุปัชฌายวัตร” คำว่า อุปัชฌายวัตร พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง ธรรมเนียม หรือ ข้อปฏิบัติ ที่สัททวิหาริก พึงกระทำต่อพระอุปัชฌาย์ของตน หน้าที่ต่อพระอุปัชฌาย์โดยย่อ คือ เอาใจใส่ปรนนิบัติรับใช้ คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ขวนขวาย ป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ความคิดจะสึก ความเห็นผิด เป็นต้น รักษาหัวใจของท่าน มีความเคารพ จะไปไหนบอกลา ไม่เที่ยวตามอำเภอใจและเอาใจใส่พยาบาลเมื่อท่านอาพาธ^{๕๖}

ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงหลักการที่สัททวิหาริกพึงทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณต่อพระอุปัชฌาย์ไว้ ดังนี้

ก. การทำหน้าที่ในเวลาเช้า

ในช่วงเช้าสัททวิหาริกควรตื่นแต่เช้าตรู่ เข้าไปจัดเตรียมไม้ ลีพิน น้ำล้างหน้า ปูอาสนะให้เรียบร้อย ถ้าข้าวต้มมีก็จัดเตรียมใส่ภาชนะให้เรียบร้อยเข้าไปถวาย เมื่อพระอุปัชฌาย์ฉันเสร็จเรียบร้อยแล้ว ล้างภาชนะเก็บให้เรียบร้อย รวมทั้งเก็บอาสนะ ปิดกวาดให้เรียบร้อย^{๕๗}

ข. การทำหน้าที่ในเวลาเข้าหมู่บ้าน

เมื่อพระอุปัชฌาย์จะเข้าหมู่บ้าน สัททวิหาริกต้องจัดผ้าปูรอง ประคดเอา ผ้าสังฆาฏิ เตรียมบาตรและน้ำถวาย ถ้าพระอุปัชฌาย์ต้องการจะให้ติดตามไปด้วย ก็ต้องไปกับพระอุปัชฌาย์ นุ่งห่มให้เรียบร้อย เดินไม่ให้ห่างนัก ไม่ให้ชิดนัก ถ้าบาตรมีของบรรจุอยู่ก็ต้องรับมาถือไว้ เมื่อพระอุปัชฌาย์ท่านพูดอยู่อย่าพูดแทรกขึ้นระหว่างนั้น ถ้าพระอุปัชฌาย์พูดใกล้ต่ออาบัติก็ต้องห้ามท่านไว้ เมื่อเวลากลับจากหมู่บ้านต้องกลับมาก่อน จัดเตรียมอาสนะ เตรียมน้ำล้างเท้า รับบาตรและ

^{๕๕} วิ.ม.(บาลี) ๔/๘๐/๘๘, วิ.ม.(ไทย) ๔/๘๐/๘๑.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.แมส. โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๖๕.

^{๕๗} วิ.ม.(บาลี)๔/๖๖/๕๕, วิ.ม.(ไทย)๔/๖๖/๘๓, วิ.จ.(บาลี)๗/๓๗๕/๑๗๔, วิ.จ.(ไทย)๗/๓๗๕/๒๔๔.

จิวร ถวายผ่านุงผืนใหม่รับผืนเก่ามา ถ้าชุ่มเหงื่อก็ต้องผึ่งไว้แดดสักครู่ก่อนแล้วจึงพับเก็บให้เรียบร้อย ถ้าพระอุปัชฌาย์จะฉันทก็ถวายบิณฑบาตและน้ำฉัน เมื่อท่านฉันเสร็จก็เก็บให้เรียบร้อย^{๔๘}

ค. การทำหน้าที่ในเวลาสร่งน้ำ

เมื่อพระอุปัชฌาย์ต้องการทรงน้ำ ฟิงจันน้ำถวาย ถ้าท่านต้องการน้ำเย็น ก็ต้องจัดน้ำเย็น ถ้าท่านต้องการน้ำอุ่น ก็ต้องจัดน้ำอุ่นถวาย

เมื่อพระอุปัชฌาย์จะเข้าเรือนไฟ ก็บัจจรม แห่ดิน ถือกตั้งสำหรับเรือนไฟ เดินตามไปถวายตั้งแล้วรับจิวรท่านมาวางในที่สมควร ถวายจรมและดิน ถ้าสามารถจะเข้าไปเรือนไฟได้ก็ต้องเข้าไป เมื่ออยู่ในเรือนไฟก็ถวายจีเฝ้า ดินเหนียว และน้ำร้อน เป็นต้นแก่พระอุปัชฌาย์ได้

เมื่อจะออกจากเรือนไฟก็ปิดหน้าปิดหลังเรือนไฟให้เรียบร้อยจึงออกมาจากเรือนไฟ ขณะที่อยู่ในน้ำจะถูร่างกายให้พระอุปัชฌาย์ด้วยก็ควรทำ เมื่อตนสร่งน้ำเรียบร้อยแล้วขึ้นมาก่อนเช็ดตัวให้แห้ง เมื่อพระอุปัชฌาย์ขึ้นมาก็เช็ดตัวให้พระอุปัชฌาย์ ถวายผ่านุงสังฆาฏิแก่พระอุปัชฌาย์กลับมาก่อนแล้วจัดปุอาสนะ เตรียมน้ำล้างเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า จัคน้ำฉันถวายแก่พระอุปัชฌาย์^{๔๙}

ง. การปฏิบัติตามคำสั่งของพระอุปัชฌาย์

การปฏิบัติตามคำสั่งของพระอุปัชฌาย์ เป็นเรื่องที่สัททวิหาริกควรปฏิบัติตามอย่างยิ่ง เช่น พระอุปัชฌาย์ต้องการจะให้เรียน ก็ควรจะเรียน ถ้าท่านต้องการให้สอบถาม ก็ควรสอบถาม หรือทำตามคำสั่งที่เหมาะสมของพระอุปัชฌาย์^{๕๐}

จ. การทำความสะอาดวิหารและบริเวณ

เมื่อพระอุปัชฌาย์อยู่ที่วิหารใด วิหารนั้นสกปรก สัททวิหาริกจะต้องทำความสะอาดให้เรียบร้อย เมื่อจะลงมือทำความสะอาด ต้องขนของต่าง ๆ ออกมาด้วยความระมัดระวัง อย่าให้กระทบขอบประตูและขอบหน้าต่าง เช่น ขนบาตรจิวร เขียงรองเตียง กระโถน พนักรัง พรหมปูพื้น วิธีทำความสะอาดนั้น โดยให้กวาดหยากเยื่อจากเพดานลงมาก่อน เช็ดกรอบหน้าต่าง มุมห้อง ถ้าฝาและพื้นขึ้นราก็ต้องทาน้ำมัน หรือถ้าเป็นฝาและพื้นธรรมดาไม่ได้ทาสี ก็ใช้น้ำพรมเช็ดถูให้แห้ง กวาดให้สะอาดอย่าให้มีฝุ่นละอองต่าง ๆ เมื่อทำความสะอาดแล้วก็ให้เก็บเข้าไว้ตามที่เดิมของบางอย่างต้องผึ่งแดดไว้ก่อน เช่น พูก หมอน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน การปิดเปิดหน้าต่างวิหารจะต้องดูทิศทางลมและฤดูด้วย เช่น ถ้าลมเจือฝุ่นละอองพัดมาจากทิศตะวันออก ก็ปิดหน้าต่างทางทิศตะวันออก ถ้าฤดูหนาวก็ปิดหน้าต่างกลางวันปิดกลางคืน ฤดูร้อนเปิดหน้าต่างกลางวันเปิดกลางคืน

^{๔๘} วิ.ม.(บาลี)๔/๖๖/๕๕, วิ.ม.(ไทย)๔/๖๖/๘๓, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๗๕/๑๓๔, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๕/๒๔๔.

^{๔๙} วิ.ม.(บาลี)๔/๖๖/๕๕, วิ.ม.(ไทย)๔/๖๖/๘๓, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๗๕/๑๓๔, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๕/๒๔๔.

^{๕๐} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๖/๕๕, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๖/๘๓.

นอกจากทำความสะอาดวิหารแล้ว ต้องดูบริเวณ ชุ่ม โรงฉันทน์ โรงไฟ วัฏฏี ต้องทำให้สะอาด พร้อมจัดเตรียมน้ำใช้ให้เต็มคุ่มไว้^{๕๑}

ข. การเอาใจใส่ต่อพระอุปัชฌาย์

การทำหน้าที่ของผู้ปฎิฐากพระอุปัชฌาย์นอกจากจะทำในเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว การเอาใจใส่ต่อพระอุปัชฌาย์ในด้านต่อไปนี้ก็ถือว่าเป็นการทำหน้าที่ของผู้ปฎิฐากที่สังฆวิหาริกควรกระทำ คือ

๑) เมื่อพระอุปัชฌาย์เกิดความไม่ยินดี สังฆวิหาริกต้องช่วยระงับ หรือบอกภิกษุอื่นช่วยระงับ หรือควรแสดงธรรมแก่พระอุปัชฌาย์

๒) เมื่อพระอุปัชฌาย์เกิดความรำคาญ สังฆวิหาริกต้องช่วยบรรเทา หรือบอกภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทา หรือแสดงธรรมแก่พระอุปัชฌาย์

๓) เมื่อพระอุปัชฌาย์มีความเห็นผิด สังฆวิหาริกต้องคอยช่วยให้ท่านละความเห็นผิดนั้นเสีย หรือบอกให้ภิกษุอื่นช่วย หรือแสดงธรรมแก่ท่านก็ควร

๔) เมื่อพระอุปัชฌาย์ต้องอาบัติ เช่น อาบัติสังฆาทิเสส สังฆวิหาริกต้องช่วยชวนขวยให้ท่านได้อยู่ปริวาส

๕) เมื่อพระอุปัชฌาย์ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม สังฆวิหาริกก็ต้องช่วยท่าน

๖) เมื่อสงฆ์จะลงโทษพระอุปัชฌาย์ เช่น ให้น้ำหนัก อphan หรือแม้แต่สงฆ์จะทำการกรรม คือ ตัชชนียกรรม นิสกกรรม ปัพพาทนียกรรม ปฎิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม สังฆวิหาริก ก็ต้องพยายามหาทางช่วยให้สงฆ์ระงับกรรมนั้นเสีย^{๕๒}

ข. การดูแลจิ๋วของพระอุปัชฌาย์

ถ้าจิ๋วของพระอุปัชฌาย์จะต้องชัก สังฆวิหาริกต้องชวนขวยที่จะจัดการชักจิ๋วของพระอุปัชฌาย์นั้น ถ้าจิ๋วจะต้องตัดเย็บ ต้องจัดการตัดเย็บจิ๋วนี้ของพระอุปัชฌาย์ ถ้าน้ำข้อมและจิ๋วต้องต้มต้องข้อม สังฆวิหาริกจะต้องจัดการต้มจัดการข้อมให้เรียบร้อย^{๕๓}

ฅ. การปฏิบัติเมื่อเกี่ยวข้องกับผู้อื่น

สังฆวิหาริกที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในเรื่องต่อไปนี้จะบอกพระอุปัชฌาย์ก่อน คือ การให้บาตร และรับบาตร การให้จิ๋วและรับจิ๋ว การให้บริการและรับบริการ การปลงศพผู้อื่น

^{๕๑} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๖/๕๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๔.

^{๕๒} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๖/๕๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๔, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๓๕/๑๓๔, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๕/๒๔๘-๒๔๙.

^{๕๓} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๖/๕๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๕, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๓๕/๑๓๔, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๕/๒๔๘-๒๔๙.

และให้ผู้อื่นปลงศพ การทำบริกรรมและให้ผู้อื่นทำบริกรรม ทำการขวนขวายและให้ผู้อื่นขวนขวายเป็นปัจฉิมขณะให้ผู้อื่นและให้ผู้อื่นเป็นปัจฉิมขณะ นำบิณฑบาตไปถวายผู้อื่น และให้ผู้อื่นนำบิณฑบาตมาถวาย รวมทั้งการเข้าหมู่บ้าน การเข้าไปป่าช้า และไปยังที่อื่น ๆ ต้องบอกพระอุปัชฌาย์ก่อนจึงควรทำ^{๕๔}

ญ. การทำหน้าที่เมื่อพระอุปัชฌาย์อาพาธ

เมื่อพระอุปัชฌาย์อาพาธเป็นไข้ สัททวิหาริกจะต้องพยาบาลตลอดชีวิต หรือรอจนกว่าพระอุปัชฌาย์นั้นจะหายป่วยหรือจนเสียชีวิต^{๕๕}

๒) หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์พึงปฏิบัติต่อสัททวิหาริก

การทำหน้าที่ของผู้อุปัชฌาย์ที่พระอุปัชฌาย์พึงปฏิบัติต่อสัททวิหาริก หมายถึง เมื่อพระอุปัชฌาย์ได้รับการปรณินิบัติจากสัททวิหาริกแล้ว พระอุปัชฌาย์พึงสงเคราะห์ต่อสัททวิหาริก ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงหลักที่พระอุปัชฌาย์พึงสงเคราะห์ต่อสัททวิหาริก ดังนี้

ก. การอนุเคราะห์สัททวิหาริก

- ๑) พึง อนุเคราะห์สัททวิหาริก ด้วยอุเทศ ปริปุจฉา โอวาท และอนุศาสน์
- ๒) ถ้ามีบาตร สัททวิหาริกไม่มีบาตร พึงถวายบาตรแก่สัททวิหาริกหรือขวนขวายหาบาตรให้
- ๓) ถ้ามีจีวร สัททวิหาริกไม่มี พึงถวายจีวรแก่สัททวิหาริกหรือขวนขวายหาจีวรให้
- ๔) ถ้ามีบริขาร สัททวิหาริกไม่มี พึงถวายบริขารแก่สัททวิหาริก หรือขวนขวายหาบริขารให้

ข. หลักปฏิบัติต่อสัททวิหาริกที่เป็นไข้ การปฏิบัติต่อที่พระอุปัชฌาย์พึงกระทำต่อสัททวิหาริกที่อาพาธ ดังนี้

การดูแลในเวลาเช้า ในช่วงเช้าพระอุปัชฌาย์ควรตื่นแต่เช้าตรู่ เข้าไปจัดเตรียมไม้สีฟัน น้ำล้างหน้า ปูอาสนะให้เรียบร้อย ถ้าข้าวต้มมีก็จัดเตรียมใส่ภาชนะให้เรียบร้อยเข้าไปถวาย เมื่อสัททวิหาริกฉันเสร็จ ล้างภาชนะเก็บ ปิดกวางคให้เรียบร้อย

^{๕๔} วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๖/๕๘, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๖/๘๗, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๓๕/๑๗๔, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๕/๒๔๕-๒๕๐.

^{๕๕} วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๖/๕๘, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๗.

เมื่อสัทธิวิหาริกเข้าไปในหมู่บ้าน เมื่อสัทธิวิหาริกเข้าหมู่บ้าน พระอุปัชฌาย์ต้องจัด
ฝ้านุ่ง ประคดเอว ฝ้ายสังฆาฏิถวาย เตรียมบาตรและน้ำถวาย กำหนดเวลากลับของสัทธิวิหาริก แล้ว
กลับมา จัดเตรียมอาสนะ เตรียมน้ำล้างเท้า รับบาตรและจีวร ถวายฝ้านุ่งผืนใหม่รับผืนเก่ามา ถ้าชุ่ม
เหงื่อก็ต้องผึ่งไว้แดดสักครู่ก่อนแล้วจึงพับเก็บให้เรียบร้อย ถ้าสัทธิวิหาริกจะฉัน ถ้ามีบิณฑบาต ก็จัด
ถวาย พร้อมน้ำฉัน เมื่อฉันเสร็จก็เก็บให้เรียบร้อย

เมื่อสัทธิวิหาริกต้องการทรวงน้ำ พระอุปัชฌาย์พึงปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริกที่จะสร่งน้ำ
โดยจัดน้ำถวาย ถ้าต้องการน้ำเย็น ก็ต้องจัดน้ำเย็น ถ้าต้องการน้ำอุ่นก็ต้องจัดน้ำอุ่นถวาย

เมื่อสัทธิวิหาริกจะเข้าเรือนไฟ ก็บัจจรถ แชนดิน ถือกตั้งสำหรับเรือนไฟ เดินตามไป
ถวายตั้งแล้วรับจีวรมาวางในที่สมควร ถวายจตุรณและดิน ถ้าสามารถจะเข้าไปเรือนไฟได้ก็ต้องเข้าไป
ไป เมื่ออยู่ในเรือนไฟก็ถวายจีวร ถิ่นเหนียว และน้ำร้อนเป็นต้นได้ เมื่อจะออกจากเรือนไฟก็ปิด
หน้าปิดหลังเรือนไฟให้เรียบร้อยจึงออกมา เมื่อตนสร่งน้ำเรียบร้อยแล้วขึ้นมาก่อนเช็ดตัวให้แห้ง
เมื่อสัทธิวิหาริกขึ้นมาก็เช็ดตัวให้ ถวายฝ้านุ่งสังฆาฏิ จัดปูอาสนะ เตรียมน้ำล้างเท้า กระทบเช็ดเท้า
แล้วถวายน้ำฉัน

การทำความสะอาดวิหารและบริเวณ สัทธิวิหาริกอยู่ที่วิหารใด วิหารนั้นสกปรก
ถ้าสามารถ พระอุปัชฌาย์พึงทำความสะอาดให้ เมื่อจะลงมือทำความสะอาด ต้องขนของต่าง ๆ
ออกมาด้วยความระมัดระวัง อย่าให้กระทบขอบประตูและขอบหน้าต่าง เช่น ขนบาตรจีวร เขียง
รองเตียง กระจอน พนักพิง พรหมปูพื้น

วิธีทำความสะอาด ให้กวาดหยากเยื่อจากเพดานลงมาก่อน เช็ดกรอบหน้าต่าง
มุมห้อง ถ้าฝาและพื้นขึ้นราที่ต้องทาน้ำมัน หรือถ้าเป็นพื้นธรรมดาไม่ได้ทาสี ก็ใช้น้ำพรมเช็ดถูให้
แห้ง กวาดอย่าให้มีฝุ่นละอองต่าง ๆ เมื่อทำความสะอาดแล้วก็ให้เก็บเข้าไว้ตามที่เดิม ของบางอย่าง
ต้องผึ่งแดดไว้ก่อน เช่น พูก หมอน ฝ้ายปูนั่ง ฝ้ายปูนอน

วิธีเปิดและปิดหน้าต่าง การปิดเปิดหน้าต่างวิหารจะต้องดูทิศทางลมและฤดูด้วย
เช่น ถ้าลมเจือฝุ่นละอองพัดมาทางทิศตะวันออก ก็ปิดหน้าต่างทางทิศตะวันออก ถ้าฤดูหนาวก็เปิด
หน้าต่างกลางวันปิดกลางคืน ฤดูร้อนปิดหน้าต่างกลางวันเปิดกลางคืน นอกจากทำความสะอาด
วิหารแล้วต้องดูบริเวณ ชุม โรงฉัน โรงไฟ วัจกุฎี ต้องทำให้สะอาด พร้อมจัดเตรียมน้ำใช้ให้เต็มคุ่มไว้

การเอาใจใส่ต่อสัทธิวิหาริก การดูแลเอาใจใส่ต่อสัทธิวิหาริกเป็นเรื่องที่พระอุปัชฌาย์
ควรกระทำ ถ้าหากพระอุปัชฌาย์ไม่ให้ความสนใจสัทธิวิหาริก อาจเกิดผลเสียได้ มีรายละเอียด
ดังนี้

๑) เมื่อสัทธิวิหาริกเกิดความไม่ยินดี พระอุปัชฌาย์ต้องช่วยระงับ หรือบอกภิกษุอื่น
ช่วยระงับหรือควรแสดงธรรมแก่สัทธิวิหาริก

๒) เมื่อสัทธวิหาริกเกิดความรำคาญ พระอุปัชฌาย์ต้องช่วยบรรเทา หรือบอกภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทา หรือแสดงธรรมแก่สัทธวิหาริก

๓) เมื่อสัทธวิหาริกมีความเห็นผิด พระอุปัชฌาย์ต้องคอยช่วยให้ท่านละความเห็นผิดนั้นเสีย หรือบอกให้ภิกษุอื่นช่วย หรือแสดงธรรมแก่สัทธวิหาริก

๔) เมื่อสัทธวิหาริกต้องอาบัติเช่น สังฆาทิเสส พระอุปัชฌาย์ต้องช่วยขวนขวายให้ได้ยู่ปริวาส

๕) เมื่อสัทธวิหาริก ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม พระอุปัชฌาย์ต้องช่วยสัทธวิหาริก

๖) เมื่อสงฆ์จะลงโทษสัทธวิหาริก เช่น ให้มานัต อphan หรือแม้แต่สงฆ์จะทำการกรรม คือ คัชชณียกรรม นิสกกรรม ปัพพชณียกรรม ปฏิสารถณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม พระอุปัชฌาย์ก็ต้องพยายามหาทางช่วยให้สงฆ์ระงับกรรมนั้นเสีย

๗) การดูแลจีวรของสัทธวิหาริก ถ้าจีวรของสัทธวิหาริกจะต้องซัก พระอุปัชฌาย์ต้องขวนขวายที่จะจัดการซักจีวร ถ้าจีวรจะต้องตัดเย็บ ต้องขวนขวายที่จะจัดการตัดเย็บจีวรนั้น ถ้ามีน้ำข้อมและจีวรต้องต้มต้องย้อม จะต้องจัดการต้มจัดการย้อมให้เรียบร้อย

๘) การดูแลเมื่อสัทธวิหาริกอาพาธ ถ้าสัทธวิหาริกเป็นไข้ พระอุปัชฌาย์จะต้องพยาบาลตลอดชีวิต หรือรองนกว่าสัทธวิหาริกจะหายป่วย^{๕๖}

๙) **หน้าที่ของผู้ปฏิญาณที่อันเตวาสิกพึงกระทำต่ออาจารย์**

คำว่า อาจารย์ หมายถึง ผู้สั่งสอนวิชาความรู้ ผู้ฝึกหัดอบรมมรรยาท มี ๔ ประเภท คือ

(๑) ปัพพชชาจารย์ หรือบรรพชชาจารย์ หมายถึง อาจารย์ผู้ให้บรรพชา

(๒) อุปสัมปทาจารย์ หมายถึง อาจารย์ผู้ให้อุปสมบท

(๓) นิสสยาจารย์ หมายถึง อาจารย์ผู้ให้นิสสัย

(๔) อุเทศาจารย์ หรือธรรมาจารย์ หมายถึง อาจารย์ผู้สอนธรรม^{๕๗}

ภิกษุหรือสามเณรผู้อยู่กับอาจารย์ที่ให้การอบรมสั่งสอนแล้วทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ อาจารย์เรียกว่า อันเตวาสิก คือ ผู้อยู่ในสำนัก ภิกษุผู้ขออยู่ร่วมสำนัก มี ๔ ประเภท คือ

(๑) ปัพพชันเตวาสิก อันเตวาสิกในบรรพชา

(๒) อุปสัมปตันเตวาสิก อันเตวาสิกในอุปสมบท

(๓) นิสสยันเตวาสิก อันเตวาสิกผู้ถือนิสัย

^{๕๖} วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๗/๖๔-๖๗, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๗/๘๘-๙๒.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๔๔.

(๔) ชัมมันเตวาสิก อันเตวาสิกผู้เรียนธรรม^{๔๘}

การทำหน้าที่ของผู้ปฎิฐากอาจารย์เป็นวัตรที่อันเตวาสิกทั้งหลายพึงประพฤดิชอบในอาจารย์ มีลักษณะเหมือนกันกับหน้าที่ที่สัทธวิหาริกทำแก่พระอุปัชฌาย์ สรุปลได้ ดังนี้

(๑) เอาใจใส่ในการทำหน้าที่ผู้ปฎิฐาก

(๒) หวังในการศึกษา

(๓) ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสียอันจักมีหรือมีแล้วแก่ท่าน

(๔) รักษาหัวใจ

(๕) เคารพในท่าน

(๖) ไม่เที่ยวเตร่ตามอำเภอใจ โดยไม่บอกลาท่านก่อน

(๗) เมื่อท่านอาพาธ เอาใจใส่พยาบาล^{๔๙}

๔) **หน้าที่ของผู้ปฎิฐากที่อาจารย์พึงกระทำต่ออันเตวาสิก** การปฏิบัติต่อบต่ออันเตวาสิก เป็นสิ่งที่อาจารย์พึงประพฤดิชอบในอันเตวาสิก ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้ปฎิฐากที่อาจารย์ พึงปฏิบัติชอบต่ออันเตวาสิก มีรายละเอียดเหมือนกันกับหลักปฏิบัติต่อสัทธวิหาริกของพระอุปัชฌาย์ พอสรุปเนื้อความได้ ดังนี้

หน้าที่ของผู้ปฎิฐากที่อาจารย์พึงปฏิบัติต่ออันเตวาสิกอย่างถูกต้องครบถ้วนตามพุทธบัญญัติ มีหน้าที่เช่นเดียวกันกับสัทธวิหาริกวัตร พอสรุปเนื้อหาได้ ดังนี้

(๑) พึงอนุเคราะห์อันเตวาสิกด้วยสิ่งของตามสมควร

(๒) เอาธุระในการศึกษาของอันเตวาสิก

(๓) ขวนขวายป้องกัน ระงับความเสื่อมเสีย หนักให้เป็นเบา

(๔) เมื่ออันเตวาสิกอาพาธ ดูแลพยาบาล^{๕๐}

๕) **การทำหน้าที่ของผู้ปฎิฐากต่อสพรหมจารี**

คำว่า สพรหมจารี หมายถึง ผู้ประพฤดิธรรมร่วมกัน เพื่อนพรหมจรรย์ เพื่อนบรรพชิต เพื่อนนักรบวช^{๕๑} ได้แก่พระสงฆ์ที่อยู่ร่วมกัน พระพุทธเจ้าได้วางหลักการหลายอย่าง ให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุกและเกื้อกูลต่อการศึกษา และปฏิบัติธรรม เช่น ในคัมภีร์พระไตรปิฎก

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๐.

^{๔๙} วิ.ม.(บาลี) ๔/๓๘/๓๘-๘๓, วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๘/๑๐๓-๑๑๒.

^{๕๐} วิ.ม.(บาลี) ๔/๓๘/๘๓, วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๘/๑๑๒-๑๑๘.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๐.

ได้กล่าวถึงหลักการอยู่ร่วมกันของภิกษุ ๗ ลักษณะ คือ เป็นผู้ไม่มุ่งลาภ เป็นผู้ไม่มุ่งสักการะ เป็นผู้ไม่มุ่งชื่อเสียง เป็นผู้มีหิริ เป็นผู้มีโอตตปปะ เป็นผู้มกน้อย และ เป็นสัมมาทิฐิ^{๖๒}

การอยู่ร่วมกันยังต้องคำนึงถึงประโยชน์สุขโดยรวม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดึงงามจะเกิดได้ต้องอาศัยความร่วมมือ ความพร้อมเพรียงกันของส่วนรวม ซึ่งเป็นหน้าที่รับผิดชอบ เอาใจใส่ต่อกิจของสงฆ์สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในคณะเรียกว่า “สาราณียธรรม” ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไว้ ระริกถึงกัน เป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน มี ๖ ประการ คือ ตั้งกายกรรมประกอบด้วย เมตตาในเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย ตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย ตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย ไม่หวงลาภที่เกิดโดยธรรมที่ตนหา ได้โดยชอบธรรม เป็นผู้มีศีลเสมอกับเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย และเป็นผู้มีทิฐิเสมอกับเพื่อน สหพรหมจารีทั้งหลาย^{๖๓}

การที่พระสงฆ์อยู่ร่วมกันต้องเกื้อกูลช่วยเหลือกันและกัน เพื่อให้เห็นหลักการ อุปัฏฐากที่พระสงฆ์อยู่ร่วมกันพึงประพฤติชอบต่อกัน รวมไปถึงการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเป็น ระเบียบเรียบร้อยของพระสงฆ์ จะนำมากล่าวเพื่อเป็นแนวทางให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติต่อกันให้ถูกต้องเหมาะสมในหัวข้อดังต่อไปนี้

๑. การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากต่อภิกษุผู้อาพาธ

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญต่อภิกษุที่อาพาธมาก ดังมีเรื่องปรากฏในคัมภีร์ อรรถกถา ความว่า ครั้งหนึ่งมีภิกษุรูปหนึ่งอาพาธด้วยโรคท้องร่วง นอนจมกองปัสสาวะและ อุจจาระอยู่ เมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จไปพบเข้าสอบถาม โรคและอาการของภิกษุนั้นตลอดทั้งถามถึง ภิกษุที่คอยพยาบาลรักษา ทรงทราบว่าไม่มีผู้พยาบาลรักษา จึงให้พระอานนท์ตักน้ำมาถวาย และ ชำระร่างกายให้กับภิกษุนั้น พระอานนท์เป็นผู้คอยช่วยเหลือจัดการพยาบาลภิกษุรูปนั้น^{๖๔}

ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงข้อยกเว้นสำหรับภิกษุไข้เป็นจำนวนมาก เช่น ห้ามไม่ให้บังคับภิกษุที่เป็นไข้ลุกขึ้น เช่น ภิกษุไม่พึงบังคับให้ภิกษุที่เป็นไข้ลุกขึ้น รูปใดบังคับให้ ลุกขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ^{๖๕}

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญพรหมจารีผู้อาพาธจึงกำหนดคุณสมบัติของผู้ดูแล คนไข้ และผู้ไม่ควรดูแลคนไข้ และคนไข้ที่พยาบาลง่ายและยาก ดังนี้

^{๖๒} อ.ส.ต.ต.ก.(บาลี) ๒๓/๑/๑, อ.ส.ต.ต.ก.(ไทย) ๒๓/๑/๒.

^{๖๓} วิ.ป.(บาลี) ๘/๘๕๖/๒๓๓, วิ.ป.(ไทย) ๘/๘๕๖/๒๔๐-๒๔๑.

^{๖๔} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๒/๑๔๕, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๒๒๒.

^{๖๕} วิ.จ.ญ.(บาลี) ๗/๓๑๖/๘๖, วิ.จ.ญ.(ไทย) ๗/๓๑๖/๑๓๒-๑๓๓.

ก. คุณสมบัติของผู้ควรดูแลคนไข้ บุคคลผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ควรพยาบาลคนไข้ คือ

- ๑) สามารถจัดยา
- ๒) รู้จักของแสดงโรคและไม่แสดง
- ๓) ไม่พยาบาลคนไข้เพราะเห็นแก่อำภิส มีจิตเมตตา
- ๔) ไม่รังเกียจที่จะนำอุจจาระ ปัสสาวะ น้ำลาย หรือของที่อาเจียนออกมาไปเททิ้ง
- ๕) สามารถพูดให้คนไข้เห็นชัด ชวนให้อวยากรับไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาหาญแก้แล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา เป็นบางครั้งบางคราว^{๖๖}

ข. ผู้ไม่ควรดูแลคนไข้ บุคคลผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ควรพยาบาลคนไข้ คือ

- ๑) ไม่สามารถจัดยา
- ๒) ไม่รู้จักของแสดงโรคและไม่แสดง
- ๓) พยาบาลคนไข้เพราะเห็นแก่อำภิส ไม่มีจิตเมตตา
- ๔) รังเกียจที่จะนำอุจจาระ ปัสสาวะ น้ำลาย หรือของที่อาเจียนออกมาไปเททิ้ง
- ๕) ไม่สามารถพูดให้คนไข้เห็นชัด ชวนให้อวยากรับไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาหาญแก้แล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา เป็นบางครั้งบางคราว^{๖๗}

ค. คนไข้ที่พยาบาลได้ง่าย

การรักษาโรคจะหายได้ผลตามที่ต้องการส่วนสำคัญอย่างหนึ่งอยู่กับผู้ป่วยเองด้วย เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษา ดังนั้นผู้ที่อาพาธจะต้องมีลักษณะ ๕ อย่าง คือ

- ๑) ทำความสบายแก่ตนเอง
- ๒) รู้จักประมาณ
- ๓) ทานง่าย
- ๔) บอกอาการไข้ตามความเป็นจริง
- ๕) เป็นผู้อดทนต่อเวทนา^{๖๘}

ณ. คนไข้ที่พยาบาลได้ยาก

ผู้ป่วยแต่ละคนไม่เหมือนกันบางครั้งก็ทำตัวเป็นปัญหาต่อการรักษา ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้ป่วยที่รักษาอยากจะมีลักษณะ ๕ อย่าง คือ

- ๑) ไม่ทำความสบายแก่ตนเอง

^{๖๖} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๖๖/๑๖๗, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๖๖/๒๔๒.

^{๖๗} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๖๖/๑๖๗, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๖๖/๒๔๒.

^{๖๘} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๖๖/๑๖๗, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๖๖/๒๔๒.

- ๒) ไม่รู้จักประมาณ
- ๓) ไม่ทานยา
- ๔) ไม่บอกอาการใช้ตามความเป็นจริง
- ๕) เป็นผู้ไม่อดทนต่อเวทนา^{๖๕}

ประเด็นการการดูแลภิกษุที่อาพาธเป็นเรื่องใหญ่ในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องของสงฆ์ กล่าวคือ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเกิดอาพาธขึ้นมา ถ้าไม่มีผู้ดูแล สงฆ์ต้องรับผิดชอบ หมายความว่า ถ้าพระอุปัชฌาย์อาจารย์ สัททวิหาริก อันเตวาสิก ของผู้มีอยู่ก็ให้พยาบาลกันจนกว่าจะหายหรือสิ้นชีพ ถ้าไม่มีใครดูแลเลย ตัวคนเดียว พระพุทธเจ้าทรงให้สงฆ์เป็นผู้พยาบาล^{๖๖}

ในคัมภีร์อรรถกถาได้กล่าวไว้ว่า ผู้ที่อาพาธเป็นหน้าที่ของสงฆ์ มิใช่หน้าที่ของภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง และพระสงฆ์ภายในวัดต้องให้ความสำคัญในเรื่องนี้^{๖๗}

การดูแลช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรที่อาพาธนั้นเป็นเรื่องปลูกศรัทธาของชาวพุทธทั่วไป โดยเฉพาะพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ว่า ภิกษุใดปรารถนาจะเป็นผู้อุปัฏฐากเรา ขอให้ภิกษุนั้นพยาบาลภิกษุไข้เถิด มีอิทธิพลต่อความเชื่อของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก แม้แต่ชาวพุทธในเมืองไทยเองก็ให้ความสำคัญเรื่องนี้เช่นกัน จะเห็นได้จากการสร้างโรงพยาบาลสงฆ์ในเมืองไทยก็ได้รับอิทธิพลความเชื่อต่อพระดำรัสนี้ กล่าวคือ การสร้างโรงพยาบาลสงฆ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการสร้าง ดังนี้

- ๑) เป็นการช่วยเหลือให้ภิกษุ สามเณร ผู้อาพาธ ได้รับความสะดวกในการที่จะประพฤติปฏิบัติตามวินัยนยมบรมพุทธานุญาต
- ๒) ทำให้ความไม่เหมาะสม ที่พระสงฆ์ สามเณร ผู้อาพาธ ต้องไปรักษาร่วมสถานพยาบาลปะปนกับฆราวาสหมดไป
- ๓) การรักษาพยาบาลภิกษุ สามเณร อาพาธนี้จัดว่าเป็นส่วนกุศลที่พิเศษสำคัญ^{๖๘}

๒. การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากต่อภิกษุผู้จรมมา

การทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากต่อภิกษุผู้จรมมาเป็นกิจอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์พึงกระทำ เพราะเป็นวัตรที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้ภิกษุกระทำ ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกกล่าวไว้ว่า ภิกษุ

^{๖๕} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๖๖/๑๖๓, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๖/๒๔๒.

^{๖๖} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๖๕/๑๖๖, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๙-๒๔๐.

^{๖๗} วิ.ม. (บาลี) ๕/๑๖๖/๑๗๔, วิ.ม. (ไทย) ๕/๑๖๖/๑๗๘.

^{๖๘} ทวี วรคุณ, เล่าเรื่องโรงพยาบาลสงฆ์, จัดพิมพ์ โดยเสด็จพระราชกุศลงานออกพระเมรุ พระศพสมเด็จพระอริยวงศ์ศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (บุญฉิมสิริมหาเถร) ณ พระเมรุ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๓ เมษายน (ไม่ปรากฏโรงพิมพ์), ๒๕๑๓), หน้า ๗.

ที่อยู่ประจำในอาวาสเห็นภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายแล้ว ไม่ปูอาสนะ ไม่ตั้งน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ไม่ลูกรับบาตรและจีวร ไม่นำน้ำดื่มมาต้อนรับ ไม่นำน้ำใช้มาต้อนรับ ไม่ไหว้ภิกษุอาคันตุกะผู้แก่พรรษากว่า ไม่จัดเสนาสนะให้ จึงถูกภิกษุที่เป็นผู้มักน้อยเพ่งโทษ ดิเสียน เมื่อเรื่องราวไปถึงพระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงบัญญัติวัตรแก่ภิกษุที่อยู่ประจำในอาวาสทั้งหลายพึงกระทำต่ออาคันตุกะที่พรรษาแก่กว่า โดยให้ภิกษุที่อยู่ประจำในอาวาสเห็นภิกษุอาคันตุกะผู้แก่พรรษากว่า พึงปูอาสนะ ตั้งน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ลูกรับบาตรและจีวร นำน้ำดื่มมาต้อนรับ ถ้าสามารถพึงเช็ดรองเท้า บอกเสนาสนะ บอกโศจรคามและอโศจรคาม บอกตระกูลที่เป็นเสกขสมมคติ บอกวัจกุฎี บอกน้ำดื่ม น้ำใช้ บอกไม้เท้า บอกกถิกาสงฆ์ ถ้าอาคันตุกะอ่อนพรรษากว่า ภิกษุที่อยู่ประจำในอาวาสพึงบอกที่วางบาตรและจีวร บอกที่นั่ง บอกน้ำดื่ม น้ำใช้ บอกผ้าเช็ดรองเท้า บอกเสนาสนะ ฯลฯ ตลอดทั้งกถิกาสงฆ์^{๓๓}

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการต้อนรับปฏิสันถารมาก เพราะนอกจากเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแล้ว ยังเป็นมารยาทที่ควรกระทำอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้ผู้มาเยือนเกิดความประทับใจ และสร้างความสามัคคีในหมู่ภิกษุทั่วไปได้ หลักการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ภิกษุที่เป็นเจ้าถิ่นทั้งหลายพึงปฏิบัติให้เรียบร้อยในอาคันตุกะที่มาสู่อารามของตนนั้น สรุปได้ดังนี้^{๓๔}

- ๑) เป็นผู้หนักใจในปฏิสันถาร
- ๒) แสดงความนับถือต่ออาคันตุกะ
- ๓) ทำปฏิสันถารโดยธรรม
- ๔) ถ้าอาคันตุกะมาเพื่ออยู่ด้วย ควรเอื้อเฟื้อด้วยการแสดงเสนาสนะให้ตามสมควร^{๓๕}

๓. หน้าที่ของอาคันตุกะ

หน้าที่ของอาคันตุกะ คือ ข้อปฏิบัติที่ภิกษุอาคันตุกะพึงประพฤติต่อเจ้าถิ่นให้ถูกต้องตามธรรมเนียม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยสรุป มีหลักปฏิบัติดังนี้

- ๑) แสดงความเคารพต่อภิกษุเจ้าถิ่น
- ๒) แสดงความเกรงใจ
- ๓) แสดงอาการสุภาพ
- ๔) แสดงอาการสนิทสนม

^{๓๓} วิ.จ. (บาลี) ๓/๓๕๘-๓๕๙/๑๕๗, วิ.จ. (ไทย) ๓/๓๕๘-๓๕๙/๒๒๕-๒๒๗.

^{๓๔} วิ.จ. (ไทย) ๓/๔๑๔/๒๔๖, วิ.จ. (ไทย) ๓/๔๑๔/๑๔๔-๑๔๕.

^{๓๕} วิ.จ. (ไทย) ๓/๔๑๔/๒๔๖, วิ.จ. (ไทย) ๓/๔๑๔/๑๔๔-๑๔๕.

๕) ถ้าจะอยู่ที่นั่นต้องศึกษาและประพฤติให้ถูกธรรมเนียมของเจ้าถิ่น

๖) อยู่เสนาสนะแล้ว ต้องทำความสะอาด ตั้งให้เป็นระเบียบ^{๓๖}

๒.๔.๒ การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติของสามเณร

คำว่า สามเณร หมายถึง เหล่ากอแห่งสมณะ บรรพชิตในพระพุทธศาสนา ยังไม่ได้อุปสมบท เพียงแต่รับบรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ ถือสิกขาบท ๑๐ และกิจวัตรบางอย่างตามปกติมีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์^{๓๗}

สามเณรเมื่อบรรพชาเข้ามาในพระพุทธศาสนา มีพระอุปัชฌาย์ มีอาจารย์ให้การอบรมสั่งสอนเหมือนอย่างภิกษุ ดังนั้น สามเณรก็ได้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ เหมือนอย่างภิกษุ ครั้งพุทธกาลสามเณรบางรูปยังได้ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระพุทธเจ้าด้วย เช่น ในคัมภีร์อรุทธกถาได้กล่าวถึงสามเณรสีหะ ซึ่งเป็นหลานของพระนาคิตะ บวชเมื่ออายุได้เจ็ดขวบ เนื่องจากสามเณรได้ทำการปรนนิบัติกระทำวัตรถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นประจำ จนเป็นที่โปรดปรานของพระพุทธเจ้า และเป็นผู้สนิทสนมกับพระพุทธเจ้า^{๓๘}

สามเณรเมื่อบรรพชาเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้วนอกจากจะต้องทำกิจส่วนตัว ยังได้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติต่อภิกษุอีกด้วย ดังนั้น จึงกล่าวถึงการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติของสามเณรดังนี้

๑. การทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์และอาจารย์

สามเณรเป็นผู้อยู่ในฐานะเป็นสัททวิหาริก ก็ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ ตามหลักปฏิบัติว่าด้วยอุปัชฌาย์วัตร หรือถ้าอยู่ในฐานะเป็นอันเตวาสิก สามเณรก็ต้องทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติต่ออาจารย์ ตามหลักอาจารย์วัตร ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกได้กล่าวหลักการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติที่สามเณรจะต้องปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ โดยสรุปได้ดังนี้

- ๑) เอาใจใส่ในธุระ และปรนนิบัติรับใช้ทุกอย่าง
- ๒) หวังที่จะศึกษาหาความรู้จากท่านอยู่เสมอ
- ๓) ระงับหรือป้องกันความเสื่อมเสียที่จะเกิดแก่ท่าน
- ๔) รักษาหัวใจไม่ทำให้ท่านผิดหวังหรือเสียใจ
- ๕) เคารพและให้เกียรติยกย่องเสมอ

^{๓๖} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๕๖/๑๕๓, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๖/๒๒๒-๒๒๓.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๘๐.

^{๓๘} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๖๑, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๐๔-๑๐๕.

๖) ไปไหนบอกลา ไม่เที่ยวตามอำเภอใจ

๗) เมื่อคราวอาพาธ เอาใจใส่ไม่ทอดทิ้ง^{๗๕}

ส่วนประเด็นรายละเอียดการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณที่สามเนรจะพึงกระทำในฐานะ ลัทธิวาทิกหรืออันเตวาลิก รวมทั้งหน้าที่ของผู้ปฏิญาณที่พระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์พึงสงเคราะห์ ตอบสามเนรนั้น มีหลักปฏิบัติตามแบบของภิกษุที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้น

๒. การทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณต่อภิกษุ

หน้าที่ของผู้ปฏิญาณต่อภิกษุที่สามเนร จากหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎกและ อรรถกถาได้ชี้ให้เห็นว่า สามเนรหลายรูปมีบทบาทสำคัญต่อการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ ซึ่งเป็นผู้ ปรนนิบัติรับใช้ ดูแลความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ แก่ภิกษุ เช่น ทำความสะอาด กวาด เก็บเสนาสนะ เตรียมสถานที่ เพื่อฉันภัตตาหาร เตรียมน้ำดื่ม น้ำใช้ ให้กับพระพุทธรเจ้าและภิกษุ เช่น สามเนร ชื่อว่า ปาลิตได้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณต่อพระจักขุบาล^{๗๖} สามเนรราหุลทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณต่อ พระสารีบุตร^{๗๗} อย่างไรก็ตามสาเหตุ ที่พระพุทธรเจ้าได้ทรงวางหลักการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ ที่สามเนรจะต้องปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับภิกษุนั้นเป็นเพราะสามเนรในสมัยพุทธกาลบางรูปไม่มีความขำเกรง หรือมีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมต่อภิกษุทั้งหลาย และมีภิกษุบางรูปตำหนิสามเนร และนำเรื่องดังกล่าวไปกราบทูลพระพุทธรเจ้าให้ทรงทราบ เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่อง จึงได้รับสั่ง ว่า เรานุญาตให้ลงทัณฑ์กรรม^{๗๘} แก่สามเนรผู้ทำตัวไม่เหมาะสมต่อภิกษุ ๕ อย่าง คือ

๑) พยายามเพื่อความเสื่อมลาภแก่ภิกษุทั้งหลาย

๒) พยายามเพื่อความพินาศแก่ภิกษุทั้งหลาย

๓) พยายามเพื่อความอยู่ไม่ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย

๔) คำ บริภาษภิกษุทั้งหลาย

๕) ยุยงภิกษุให้แตกกัน

จากการศึกษาทราบว่า การทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณต่อภิกษุของสามเนรนั้น พระพุทธรเจ้ามิได้ทรงให้สามเนรต้องทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณต่อภิกษุทุกรูป แต่พระองค์ทรงอนุญาต ให้เฉพาะภิกษุที่มีความฉลาด มีความสามารถเท่านั้น จึงจะมีสิทธิ์ให้สามเนรทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณคน ได้ ภิกษุที่มีสิทธิ์ให้สามเนรทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณให้ได้ต้องมีคุณสมบัติดังนี้ คือ

^{๗๕} วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๔-๖๖/๕๗-๕๘, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๔-๖๖/๕๗-๖๔.

^{๗๖} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๑๔, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๒๖.

^{๗๗} วิ.ม.(บาลี) ๔/๑๐๕/๑๑๘, วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๘.

^{๗๘} วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๔-๖๖/๕๗-๕๘, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๔-๖๖/๕๗-๖๔.

- ๑) เป็นผู้ที่มีศัล สำรวมแล้วในปาติโมกข์สังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรมีปรกติ เห็นภัยในโทษอันมีประมาณน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
- ๒) เป็นพหูสูต ฯลฯ แทงตลอดด้วยดีด้วยทิสฺสี
- ๓) ปาติโมกข์เป็นอุเทศอันภิกษุผู้นั้นเรียนดีแล้ว ฯลฯ
- ๔) ภิกษุผู้นั้นเป็นผู้สามารถเพื่อทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากเองหรือเพื่อให้ผู้อื่นทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก ซึ่งสังฆวิหาริกผู้เป็นไข้
- ๕) เป็นผู้สามารถเพื่อระงับเองหรือเพื่อให้ผู้อื่นช่วยระงับซึ่งความไม่ยินดียิ่ง
- ๖) เป็นผู้สามารถเพื่อบรรเทาความรำคาญที่เกิดขึ้นแล้วโดยธรรม
- ๗) เป็นผู้สามารถเพื่อเปลื้องความเห็นผิดที่เกิดขึ้นแล้วโดยธรรม
- ๘) เป็นผู้สามารถเพื่อให้สมทานในอธิศีล
- ๙) เป็นผู้สามารถเพื่อให้สมทานในอธิจิต
- ๑๐) เป็นผู้สามารถเพื่อให้สมทานในอธิปัญญา^{๕๓}

โดยภาพรวมแล้ว การทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากที่สามเณรพึงกระทำนั้น ไม่ได้แตกต่างจากหลักการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากที่ภิกษุกระทำมากนัก จากหลักฐานทางคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถาได้แสดงให้เห็นว่า สามเณรหลายรูปที่มีอายุเพียง ๗ ขวบ นอกจากจะทำหน้าที่ ขวนขวายในภารกิจของตนเองแล้ว ยังถือได้ว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทต่อการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐาก คือ คอยรับใช้ และดูแลความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ ให้แก่ภิกษุ

โดยสรุปแล้ว สามเณรนอกจากจะดำรงตนตามหลักพระธรรมและวินัยแล้ว จะต้องปฏิบัติตามนัยของอุปัชฌายวัตร และอารยวัตร รวมไปถึงการวางตัวและปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลัก คำสอนของพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมด้วย

จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ทั้งหมดที่พรรษาหรืออุปสมบทเข้ามา ในพระพุทธศาสนาแล้วจำเป็นต้องอาศัยกันและกัน และที่สำคัญหลักการดังกล่าวนี้เป็นแนวทางให้แต่ละฝ่ายอยู่ร่วมกันอย่างมีความเคารพ มีความยำเกรง ในกันและกัน ซึ่งจะเป็เหตุ ให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมั่นคงอยู่ไปได้นาน

๒.๔.๓ การทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากของอุบาสก

อุบาสก หมายถึง ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย ผู้นับถือพระรัตนตรัย^{๕๔} ผู้เข้าไปนั่งใกล้ ศาสนา^{๕๕} ผู้รับใช้ใกล้ชิด ผู้นับถือบูชา^{๕๖} คฤหัสถ์ผู้ชายผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง^{๕๗} ผู้นับ

^{๕๓} วิ.ม.(บาลี) ๔/๑๐๑/๑๑๔, วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๐๑/๑๕๖.

ถือ ศิษย์ ฆราวาสผู้มีศรัทธาแน่นในพระพุทธศาสนา^{๘๔} คฤหัสถ์ผู้ชายผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย คนใกล้ชิดพระศาสนา คฤหัสถ์ผู้ชายที่แสดงตนเป็นคณนัถือพระพุทธศาสนาโดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึง^{๘๕}

สรุปได้ว่า อุบาสก หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ชายผู้มีความศรัทธา เลื่อมใสพระรัตนตรัยแล้วประกาศตนเป็นผู้นัถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึง

หน้าที่ของผู้ปฏิบัติภาวนาต่อพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ที่อุบาสกพึงกระทำนั้น มีหลายลักษณะ และหลายรูปแบบ ในที่นี้ผู้วิจัยก็กล่าวถึงประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. หน้าที่ในการถวายภัตตาหาร

หน้าที่ในการถวายภัตตาหารนี้ มีมาตั้งแต่เริ่มแรกที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปสู่บ้านและนิคมต่าง ๆ ได้มีอุบาสกผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงได้เข้ามาถวายการอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยภัตตาหาร หรือแม้แต่การเข้าไปบิณฑบาตของพระสงฆ์ตามบ้านเรือน อุบาสกผู้เลื่อมใสได้ทำบุญด้วยการถวายภัตตาหารเป็นจำนวนมากขึ้นขยายออกไปเป็นลำดับ เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบันนี้ และหน้าที่ดังกล่าวนี้ก็ได้มีอุบาสกได้กระทำมาจนถึงปัจจุบันนี้

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงอุบาสกที่ทำหน้าที่ปฏิบัติภาวนาต่อพระสงฆ์ด้วยการถวายภัตตาหารเป็นประจำ มีหลายท่าน เช่น

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ท่านเป็นผู้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก ที่บ้านของท่านได้จัดเตรียมสถานที่และตกแต่งอาสนะเพื่อถวายภัตตาหารเลี้ยงภิกษุสงฆ์วันละ ๒,๐๐๐ รูปเป็นประจำ และไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและเยี่ยมภิกษุสามเณรทุกวัน ถ้าไปก่อนเวลาฉันอาหารก็นำ

^{๘๔} ป. หลงสมบุรณ์, พจนานุกรมบาลี-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๓), หน้า ๑๑๐.

^{๘๕} แปลก สนธิรักษ์, พจนานุกรมบาลี - ไทย, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๖), หน้า ๕๕.

^{๘๖} ฉลาด บุญลอย และ คณะ , พจนานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต, (กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๔๐๖๓.

^{๘๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๕.

^{๘๘} เปลื้อง ณ นคร, พจนะ สารานุกรม ฉบับทันสมัย เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๓๘๕.

^{๘๙} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๒.

อาหารของขบฉันไปถวาย ถ้าไปหลังเวลาฉันอาหาร ก็น้ำเกี๊ยะ ๕ อย่าง และน้ำ ๘ ประการไปถวาย เป็นประจำ และก่อนจะกลับก็จะตรวจดูวิหารเชื่อมภิกษุสามเณรเมื่อทราบว่าท่านต้องการสิ่งใด ก็จะ ได้จัดหาสิ่งนั้นไปถวาย ท่านได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้จักของภิกษุสามเณรมากคนหนึ่งเนื่องจากการที่ท่านได้ ไปวัดและใกล้ชิดกับพระรัตนตรัยนั่นเอง แม้แต่ เวลาคนอื่นจะถวายทาน ทำบุญบ้านก็เชิญท่านไป ให้คำแนะนำเสมอ^{๕๐}

เมณฑกเศรษฐี ชาวเมืองภัททิยะ เป็นอุบาสกอีกท่านหนึ่งที่ได้ถวายภัตตาหาร ต้อนรับพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ที่เมืองภัททิยะเป็นประจำ ดังที่ได้ทูลขอปวารณาเป็นผู้อุปัฏฐาก ถวายอาหารเป็นประจำตราบเท่าที่ยังเสด็จประทับอยู่เมืองนี้ ทำให้พระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวกมี ความสะดวกสบายสามารถทำการเผยแผ่คำสอนได้โดยสะดวก^{๕๑}

เศรษฐีชาวเมืองโกสัมพีผู้เป็นสหายนัน ๓ คน คือ ท่านโฆสกเศรษฐี กุกกุฏเศรษฐี และปวาริกเศรษฐี ทั้ง ๓ ท่าน ได้ทราบพระเกียรติศัพท์ของพระพุทธเจ้าจากดาบสแล้วเกิดความ เลื่อมใสพากันเดินทางได้เฝ้าพระพุทธเจ้า ฟังธรรมแล้วถวายทาน และทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากภิกษุเป็น ประจำ^{๕๒}

สรุปได้ว่า อุบาสกได้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ เป็นการช่วยเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ และทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาได้จนถึงทุกวันนี้ กล่าวคือ พระสงฆ์ได้รับความ สะดวกสบายเพราะไม่ลำบากด้านภัตตาหาร จึงสามารถบำเพ็ญสมณธรรม เผยแผ่พระธรรมคำสอน ได้สะดวก จึงเป็นแบบอย่างให้พุทธศาสนิกชนรุ่นหลังได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติสืบมา

๒. หน้าที่ในการถวายเครื่องนุ่งห่ม

หน้าที่ในการถวายเครื่องนุ่งห่มนี้ มีอุบาสกได้กระทำเป็นประจำจำนวนมาก เนื่องจาก เครื่องนุ่งห่มเป็นของจำเป็นที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ในพระพุทธศาสนาจะมีการกล่าวถึงอุบาสก ผู้ถวายเครื่องนุ่งห่มแก่พระสงฆ์เป็นประจำจำนวนมาก เช่น

พระเจ้าอุเทนผู้ครองเมืองโกสัมพีได้ถวายจีวรแก่พระอานนท์เพราะมีความศรัทธา ในการใช้สอยผ้าของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาโดยทรงสดับว่า ภิกษุที่รับจีวรแล้วจะมอบจีวร ของตนให้ภิกษุที่มีจีวรเก่ากว่า จากนั้นจะเอาผ้าเก่าเหล่านั้นทำเป็นผ้าปูที่นอน ผ้าปูพื้น ผ้าเช็ดเท้า เอา ผสมดินเหนียวฉาบทาฝาทรงพิจารณาเห็นว่า พระสงฆ์ใช้ผ้าอย่างคุ้มค่าจึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธา

^{๕๐} พุ. ธ.อ.(บาลี) ๓/๖๔, พุ. ธ.อ.(ไทย) ๑/๔/๑๔๑.

^{๕๑} วิ.ม.(บาลี) ๔/๘๖/๑๑๗-๑๒๑, วิ.ม.(ไทย) ๔/๘๖/๑๐๔-๑๐๖.

^{๕๒} พุ. ธ.อ.(บาลี) ๒/๔๒, พุ. ธ.อ.(ไทย) ๒/๔๒/๔๖.

ได้ถวายผ้ามีค่าอีกเป็นจำนวนมาก ทั้งผ้ามีราคา ๕๐๐ , ๑,๐๐๐ และ ๑๐๐,๐๐๐ กหาปณะโดยได้ถวาย เป็นชุด ๆ ตามราคาจีวร^{๕๓}

อุบาสกเป็นผู้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติด้วยการถวายผ้านุ่งผ้าห่มแก่พระสงฆ์ ซึ่งเป็นวิธีการให้การอุปถัมภ์ เอาใจใส่ต่อการเป็นอยู่ของพระสงฆ์ ด้านเครื่องนุ่งห่ม ทำให้พระสงฆ์ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะการแสวงหาผ้าบังสุกุลมาทำเป็นผ้านุ่ง ผ้าห่ม อันจะเป็นเหตุให้ท่านสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจได้มากขึ้น และได้กระทำเป็นแบบอย่างให้อุบาสกรุ่นหลังได้ยึดเป็นแนวทางในการทำหน้าที่ด้วยการถวายผ้านุ่งห่มมาจนถึงทุกวันนี้

๓. หน้าที่ในการถวายเสนาสนะ

เสนาสนะหรือที่อยู่อาศัยถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นมากสำหรับการดำเนินชีวิตทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จัดเป็นปัจจัยหนึ่งในบรรดาปัจจัย ๔ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับบรรพชิต คือ ผ้านุ่ง อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ถ้าบรรพชิตคือพระสงฆ์ได้ปัจจัย ๔ อันเป็นสัพปาเยแล้วจะช่วยให้สามารถปฏิบัติธรรมได้โดยง่าย อุบาสกได้ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติในการถวายเสนาสนะ มาโดยตลอดเป็นลำดับ เช่น

พระเจ้าพิมพิสาร ภายหลังได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดความเลื่อมใสได้ถวายพระเวฬุวันซึ่งเป็นพระราชอุทยานของพระองค์แก่พระสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เพื่อเป็นที่พักของพระสงฆ์ เป็นอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา^{๕๔}

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สร้างอารามชื่อเชตวันถวาย ซึ่งอยู่ที่เมืองสาวัตถี เป็นอารามที่สำคัญอารามหนึ่งในพระพุทธศาสนาครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับที่อารามแห่งนี้มากกว่าวัดอื่นที่มีอยู่ในสมัยนั้น นอกจากนี้แล้วท่านเศรษฐีได้สร้างวิหารหลายหลังในบริเวณ พระวิหารเชตวันนั้น สร้างซุ้มประตู ศาลาหอนัน เรือนไฟ กัปปิยกุฎี วัจจกุฎี สถานที่จงกรม โรงสำหรับจงกรม บ่อน้ำ ห้องน้ำ ศาลาเรือนไฟ สระโบกขรณี มณฑป เป็นต้น และใช้จ่ายรวมค่าก่อสร้างและค่าฉลองวิหาร รวมเป็นเงิน ๔๕ โกฏิ^{๕๕}

เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ได้สร้างวิหารถวายจำนวน ๖๐ หลัง ถวายพระสงฆ์ เพราะเห็นภิกษุทั้งหลายอาศัยอยู่ป่าช้าบ้าง โคนต้นไม้บ้าง ภูเขาบ้าง ซอกเขาบ้าง ตามป่าบ้าง และมีอิริยาบถที่สำรวมทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาจึงสร้างวัดถวาย^{๕๖}

^{๕๓} วิ.จ. (บาลี) ๗/๔๔๕/๓๕๒, วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๕๒.

^{๕๔} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๓/๕๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๓/๗๐-๗๒.

^{๕๕} วิ.จ. (บาลี) ๗/ ๓๑๕/๘๕, วิ.จ. (ไทย) ๗/ ๓๑๕/ ๑๑๑.

^{๕๖} วิ.จ. (บาลี) ๗/ ๓๐๑/๖๕, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๑/ ๘๖.

โฆสกเศรษฐี ได้สร้างโฆสิตารามถวาย และได้ตั้งโรงทานให้ทานแก่คนเดินทางไกล และคนอนาถาทุก ๆ วัน^{๕๗}

กุกกุฏเศรษฐี และปวาริกเศรษฐีได้สร้างกุกกุฏาราม และปวาริการามถวายใน พระพุทธศาสนาเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพักอาศัยของพระสงฆ์เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมา เมืองโกสัมพี^{๕๘}

จิตตคหบดี ได้สร้างอัมพภูการามถวายซึ่งแต่เดิมสถานที่นี้เป็นส่วนมะม่วงของท่านเองเมื่อเกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้วจึงถวายส่วนมะม่วงแก่พระสงฆ์ได้มอบต่อหน้าพระมหานามเถระและพระสงฆ์ และยังได้สร้างวิหารใหญ่โตขึ้นในอารามแห่งนั้นด้วยเพื่อใช้เป็นที่ต้อนรับพระสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔^{๕๙}

อุบาสกได้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติในการสร้างเสนาสนะอันเป็นถาวรวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนาเพื่อให้พระสงฆ์ได้พักอาศัย เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และได้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เป็นการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติอย่างหนึ่งที่อุบาสกได้กระทำไว้ในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

๔. หน้าที่ในการถวายเกสัช

เกสัชเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสเรื่องเกสัชหรือยา เป็นปัจจัยที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เรา ดังนั้นยาเป็นสิ่งที่ที่อุบาสกได้เข้าไปถวายพระสงฆ์ เช่น

หมอชีวกโกมารภัจเป็นหมอที่เชี่ยวชาญในการรักษาโรคให้แก่ประชาชน ท่านได้ถวายการรักษาแด่พระพุทธเจ้าและภิกษุที่อาพาธ^{๖๐} ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป

๕. หน้าที่ในการช่วยเหลือด้วยปัญญา

หน้าที่ของผู้ปฏิบัติด้วยปัญญา คือ การเข้าไปช่วยแก้ปัญหาหรือกรณีที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาตามกำลังสติปัญญาของอุบาสก การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนมากเกิดจากเจ้าลัทธิต่าง ๆ หรือเกิดจากความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของพุทธสาวกเอง จนเป็นปัญหาและอธิกรณ์ขึ้น การใช้ปัญญาเข้าไปช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ เพราะเป็นการเอาใจใส่ต่อพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

^{๕๗} บุ.ธ.อ.(บาลี) ๒/๔๖, บุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๒๗๕-๒๘๐.

^{๕๘} บุ.ธ.อ.(บาลี) ๒/๔๖, บุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๖๔.

^{๕๙} บุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๑๖๔, บุ.ธ.อ.(ไทย) ๓/๒๔๘.

^{๖๐} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๓๖/๑๓๖, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๓๖/๑๕๔.

ก. หน้าที่ในการชำระอธิกรณ์

ครั้งหนึ่งธิดาเศรษฐีในเมืองราชคฤห์ที่ท้องก่อนบวช กล่าวคือ ท่านแต่งงานแล้วอยู่กับสามี อยู่มาวันหนึ่งได้ขออนุญาตสามีออกบวชไปอยู่ในการปกครองของพระเทวทัต เมื่อเรื่องทราบถึงพระเทวทัต ท่านกลัวจะเสียชื่อเสียงจึงขับไล่นางภิกษุณีนั่นเสียไปจากสำนักของตนเสีย ภิกษุณีได้ขอร้องและบอกความประสงค์ว่า ท่านบวชเจาจงพระพุทธรเจ้า จึงขอร้องให้พวกภิกษุณีนำนางไปเฝ้าพระพุทธรเจ้าที่พระเชตวันมหาวิหาร เมื่อได้เข้าเฝ้าพระพุทธรเจ้า พระองค์ทรงทราบแล้วว่าตั้งครรภก่อนบวช เพื่อจะแก้ข้อครหาต่าง ๆ ของพวกชนที่อาจจะกล่าวคำหิพระองค์ว่าไม่ทรงมีความยุติธรรมจึงได้เชิญอุบาสกอุบาสิกาซึ่งประกอบด้วย พระเจ้าปเสนทิโกศล อนาถบิณฑิกเศรษฐี จูฬอนาถบิณฑิกเศรษฐี และนางวิสาขามหาอุบาสิกา พระอุบาสิกาเป็นประธานในการวินิจฉัย เมื่อนางวิสาขามหาอุบาสิกาตรวจดูมือ เท้า ท้อง ของนางภิกษุณีภายในม่าน นับวัน นับเดือนดู ก็ได้รับความจริงว่า ภิกษุณีได้ตั้งครรภในเวลาตั้งแต่ก่อนบวชจึงทำให้ภิกษุณีพ้นข้อหามลทินนั้นได้^{๑๑๑}

ข. หน้าที่ในการป้องกันความเสียหาย

หน้าที่ในการป้องกันความเสียหายเป็นอีกอย่างหนึ่งที่อุบาสกได้มีส่วนเข้าไปช่วยเหลือพระสงฆ์ ความเสียหายเกิดจากหลายสาเหตุ บางครั้งเกิดจากบุคคลภายนอกศาสนา บางครั้งจากพุทธสาวก คือพระสงฆ์เองมีความประพฤติน่าไม่เหมาะสม เช่น

ครั้งหนึ่ง อุบาสกคนหนึ่งชาวภูฏานได้พบเห็นภิกษุพวกอลัชชี และปุณฺพสุกะ ผู้เป็นเจ้าถิ่นในภูฏานได้ประพฤติน่าเป็นอลัชชีโดยแสดงกิริยามารยาทที่อนาจารไม่เหมาะสม เกรงว่าพระพุทธรศาสนาที่ภูฏานจะเสื่อมสูญไป จึงได้แจ้งเรื่องราวที่ตนพบเห็นแก่ภิกษุรูปหนึ่งผู้ผ่านไปยังภูฏานให้พาไปทูลแก่พระพุทธรเจ้า เพื่อจะได้ส่งภิกษุผู้ประพฤติน่าประพฤติน่าขอบมา ป้องกันความเสียหายที่จะเกิดเพราะความประพฤติน่าของภิกษุเหล่านั้น เมื่อพระพุทธรเจ้าทรงทราบแล้วทรงติเตียน ให้ทำปัพพาทนียกรรมแก่ภิกษุที่เป็นอลัชชีและพระปุณฺพสุกะ และได้ส่งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะพร้อมภิกษุหลายรูปไปเพื่อทำปัพพาทนียกรรมจนทำให้พระพุทธรศาสนาในภูฏานกลับมีความเจริญรุ่งเรืองเหมือนเดิม^{๑๑๒}

สรุปได้ว่า การป้องกันความเสียหาย เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จะต้องเป็นผู้มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องในการปกป้อง แก้ปัญหา และช่วยระงับอธิกรณ์ต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่พระพุทธรศาสนา

^{๑๑๑} บ.ช.อ.(บาลี) ๖/๑๑-๑๕, บ.ช.อ.(ไทย) ๑/๒๕๐-๕๑.

^{๑๑๒} วิ.จ. (บาลี) ๖/๘๕-๘๘/๑๐๖-๑๑๑, วิ.จ. (ไทย) ๖/๘๕-๘๘/๓๕-๔๔.

หน้าที่ดังกล่าวนี้ อุบาสกจะเข้าไปช่วยเหลือพระสงฆ์ในการแก้ปัญหาและระงับ อธิกรรมดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นว่า การป้องกันและแก้ไขปัญหาในพระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ของ พุทธบริษัท ๔ นั้นเอง มิใช่หน้าที่คนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อปรีวาทเกิดขึ้น คือมีการกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย มีการสอนคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัย พุทธ บริษัทก็สามารถชี้แจงแก้ไขด้วย^{๑๐๓}

๖. หน้าที่ในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่อุบาสกเข้าไปมีบทบาทเข้าไปช่วยเหลือพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยขอกล่าวเฉพาะในประเด็นดังต่อไปนี้

ก. ช่วยเผยแผ่คำสอนในพระพุทธศาสนา

อุบาสกนอกจากจะทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ ด้วยการถวายปัจจัย ๔ แล้ว ยังช่วยเผยแผ่คำสอนเป็นการช่วยเหลือพระสงฆ์อีกทางหนึ่ง ดังที่อุบาสกหลายท่านกระทำมาแล้ว ในครั้งพุทธกาล เช่น

จิตตคหบดี ท่านได้แสดงธรรมแก่จลลิกัสสปปริพาชกผู้เป็นสหายฟังทำให้อจลลิกัสสปปริพาชกเกิดความเลื่อมใสได้เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศตนเป็นอุบาสก ภายหลังได้บวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา^{๑๐๔} ต่อมาท่านได้สนทนากับนิครนถ์นาฏบุตร ๆ ได้ถามท่านว่า ท่านเชื่อต่อพระพุทธเจ้าว่า สมมติไม่มีวิตก วิจารณ์อยู่ ความดับวิตกวิจารณ์อยู่ ท่านตอบว่าท่านไม่เชื่อต่อพระพุทธเจ้าในเรื่องดังกล่าวนี้ นิครนถ์ถามปัญหาหลายข้อในที่สุดนิครนถ์ได้กล่าวหาท่านว่าเป็นคนไม่ซื่อตรง ท่านจึงแสดงเหตุผลอันเป็นธรรมให้ฟัง ทำให้พวกนิครนถ์เกิดความเข้าใจในธรรม เกิดความละอายต่อคำพูดของตนจึงได้พาบริวารหลีกหนีไป^{๑๐๕}

อุคคคหบดีชาวเมืองเวสาลีและอุคคคฤหบดีชาวเมืองหัตถิคาม ท่านทั้งสอง หลังจากประกาศตนเป็นอุบาสกแล้วได้ตั้งใจปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมที่ดั่งยามาโดยตลอดจนได้รับ ยกย่องไว้ในเขตทิศและท่านทั้งสองดำรงอยู่ในศีลธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างสม่ำเสมอ พระพุทธเจ้าจึงตรัสแก่เหล่าภิกษุว่า ท่านทั้งสองเป็นอุบาสกผู้มีธรรมที่อัศจรรย์ ๘ ประการ ซึ่งไม่เคย มีมาก่อนเลย พวกภิกษุได้ยินแล้วสงสัยในธรรม ๘ ประการ ต่อมาได้มีภิกษุรูปหนึ่งไปบิณฑบาต ที่บ้านของท่านจึงได้ถามธรรมที่เป็นอัศจรรย์ ๘ ประการที่ตนสงสัย ท่านได้แสดงธรรมที่เป็น

^{๑๐๓} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๑๖๘/๕๓, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓-๑๑๕.

^{๑๐๔} ส.สพ.(บาลี) ๑๘/๕๘๐-๕๘๒/๓๗๐-๓๗๒, ส.สพ.(ไทย) ๑๘/๕๘๐-๕๘๒/๓๐๘-๓๑๕.

^{๑๐๕} ส.สพ.(บาลี) ๑๘/๕๗๗-๕๗๙/๓๖๗-๓๖๙, ส.สพ.(ไทย) ๑๘/๕๗๗-๕๗๙/๓๐๗.

อัศจรรย์ ๘ ประการนั้นให้ฟังโดยละเอียด จนทำให้ภิกษุนั้นเข้าใจในธรรมดังกล่าวนั้นจนหมดความสงสัยได้^{๑๐๖}

หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่า เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่อัศจรรย์ ๗ ประการ พวกภิกษุฟังแล้วได้มีความสงสัย ต่อมาได้ฟังธรรม ๗ ประการนั้นจากหัตถกอุบาสกจึงได้เข้าใจในธรรม ๗ ประการนั้น อย่างแจ่มแจ้ง^{๑๐๗}

วัชชีมาหิตคหบดี แสดงธรรมแก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเรื่องการบำเพ็ญตบะที่พวกเขาสงสัยว่า พระพุทธเจ้าทรงตบะทุกอย่าง เข้าไปค่า เข้าไปว่าร้าย ผู้มีตบะ ผู้เลี้ยงชีพด้วยอาการเศร้าหมอง ท่านได้แสดงให้พวกอัญญเดียรถีย์เห็นว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ตบะทุกอย่าง ไม่เข้าไปนั่งใกล้ ไม่เข้าไปว่าร้ายผู้มีตบะ ผู้เลี้ยงชีพด้วยอาการเศร้าหมอง พระองค์คิดเทียบคนที่ควรเทียบ ทรงสรรเสริญคนผู้ควรสรรเสริญ ทรงเป็นผู้ตรัสจำแนกตามเหตุผล ไม่ตรัสแย้งเดียว ในที่สุดท่านได้แสดงธรรมแก่ชอกกล่าวหาที่พวกอัญญเดียรถีย์ใส่ร้ายพระพุทธเจ้าว่าทรงแนะนำในทางฉิบหาย เป็นผู้ไม่มีบุญยุติ ให้ทราบว่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่าสิ่งนี้เป็นกุศล สิ่งนี้เป็นอกุศล พระองค์ทรงมีบุญยุติ พระองค์ไม่ใช่แนะนำทางฉิบหาย ไม่ใช่ผู้ไม่มีบุญยุติ^{๑๐๘}

ข. หน้าที่ในการชักนำคนเข้าวัด

การชักนำคนเข้าวัด เป็นอีกแนวทางหนึ่งจะช่วยให้คนสนใจเข้าไปทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ โดยเฉพาะเมื่อเข้าไปฟังธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสประกาศตนเป็นอุบาสกได้ให้การอุปถัมภ์พระสงฆ์ซึ่งมีจำนวนมากในเหล่าอุบาสก เช่น

พระเจ้าพิมพิสารภายหลังที่ทรงพบบริวารไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่สวนตาลหนุ่มชื่อลัทธินวัน กระทั่งบริวารได้ประกาศตนเป็นอุบาสกและได้บรรลุธรรมเป็นจำนวนมาก ได้ชักนำนางเขมา อัครมเหสีของพระองค์ซึ่งเป็นผู้ล่มหลงในรูปร่างของตนไม่ปรารถนาจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์จึงหาวิธีโดยทรงรับสั่งพวกนักกวีแต่งเพลงขับพรรณนาความงามของพระเวฬุวัน เมื่อเหล่านักพ่อนรำขับเพลง พระนางได้ฟังแล้วมีความปรารถนาจะไปเวฬุวัน เมื่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ได้เนรมิตสตรีรูปงามให้พระนางเห็นแล้วทรงทำรูปนั้นเปลี่ยนสภาวะไปตามลำดับ จนเหลือแต่ร่างเพียงกระดูก พระนางเห็นแล้วเกิดความสลบใจคิดว่าในรูปนี้ไม่มีสาระอยู่เลยและเมื่อได้ฟังธรรมแล้วพระนางได้บรรลุโสดาปัตติผล และต่อมาพระนางก็เป็นกำลังสำคัญในการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ^{๑๐๙}

^{๑๐๖} อญ.อญฐก.(บาลี) ๒๓/๑๑๑-๑๑๒/๒๘๘, อญ.อญฐก.(ไทย) ๒๓/๑๑๑-๑๑๒/๒๑๑-๒๑๕.

^{๑๐๗} อญ.อญฐก.(บาลี) ๒๓/๑๓๓/๒๑๑, อญ.อญฐก.(ไทย) ๒๓/๑๓๓/๒๒๐.

^{๑๐๘} อญ.อญฐก.(บาลี) ๒๓/๑๓๓/๒๒๐, อญ.ทสก.(ไทย) ๒๓/๕๔/๑๖๐-๑๖๖.

^{๑๐๙} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๘/๒๐/๒๑, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๘/๒๐/๒๕.

อีกครั้งหนึ่งพระเจ้าพิมพิสารได้ทรงรับสั่งให้พสกนิกรจำนวน ๘๐,๐๐๐ ตำบลมาประชุมกันเพื่อรับฟังโอวาทและนโยบายการปกครองบ้านเมือง ขณะเดียวกันได้ส่งสาส์นไปถึงเศรษฐีอสุภะบิดาของโสณโกปิวิสะให้นำบุตรของตนมาเฝ้าพระราชชาติทอดพระเนตรเห็นฝ่าเท้าแล้วจึงได้ชี้แจงนโยบายการบ้านการเมืองให้ฟัง จากนั้นทรงส่งพวกพสกนิกรไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรมและโอวาท โสณโกปิวิสะเมื่อฟังธรรมเสร็จได้บรรลุโศดาปัตติผลและได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในเวลาต่อมา^{๑๑๐}

พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทรงสนทนากับหมู่พระราชชาติ ๔ พระองค์เรื่องกามคุณว่าอะไรเป็นยอดกามคุณ แต่ก็หาข้อสรุปตกลงกันไม่ได้ พระองค์จึงชักชวนให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม และทูลถามปัญหาเมื่อได้ฟังธรรมแล้วก็หมดความสงสัยมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยตั้งแต่นั้นมาก็ได้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติจากต่อพระสงฆ์ด้วยการบำรุงด้วยปัจจัย ๔ เป็นลำดับ^{๑๑๑}

ค. หน้าที่ในการทูลขอให้มิพุทธานุญาต

อุบาสกเป็นพุทธบริษัทหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ เมื่อเห็นว่าเรื่องอะไรจะเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาส่วนรวมก็เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น อย่างกรณีเรื่องลิกขาบทถ้าเห็นว่าเรื่องอะไรเป็นความลำบากของพระสงฆ์ก็ทูลขอให้มิพุทธานุญาต ดังนั้น จะเห็นว่าเรื่องพุทธานุญาตจากอุบาสกเป็นผู้ทูลขอไว้หลายอย่าง เช่น

๑. พุทธานุญาตเรื่องเสบียงเดินทาง

เสบียงเดินทาง คือสิ่งของที่ใช้ในเวลาเดินทางเพื่ออำนวยความสะดวกและทำให้เดินทางได้ถึงจุดหมาย อุบาสกชื่อเมณฑกเศรษฐีเป็นผู้ทูลขอพุทธานุญาตให้พระสงฆ์มีเสบียงเดินทางได้ คือพระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตภิกษุที่จะเดินทางไกล ถ้าต้องการข้าวพึงแสวงหาข้าวสาร ต้องการถั่วเขียวพึงแสวงหาถั่วเขียว ต้องการถั่วราชมาส พึงแสวงหาถั่วราชมาส ต้องการเกลือพึงแสวงหาเกลือ ต้องการน้ำอ้อยพึงแสวงหาน้ำอ้อย ต้องการน้ำมันพึงแสวงหาน้ำมัน ต้องการเนยใส พึงแสวงหาเนยใส^{๑๑๒}

๒. พุทธานุญาตเรื่องคฤหบดีจิ๋ว

เมื่อครั้งยังไม่มีพุทธานุญาตเรื่องจิ๋ว เวลาพระสงฆ์ต้องการจิ๋วต้องแสวงหาผ้าที่ชาวบ้านเขาทิ้งตามป่า ป่าช้า กองหยากเยื่อมาทำจิ๋ว ทำให้ได้รับความลำบาก ดังนั้น หมอชีวกโกมารภัจ ท่านจึงทูลขอให้ภิกษุรับจิ๋วที่ชาวบ้านมีศรัทธาแล้วนำมาถวายได้^{๑๑๓}

^{๑๑๐} วิ.ม.(บาลี) ๕/๒๔๒/๑-๓, วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๔๒/๑-๕.

^{๑๑๑} ตี.สพว.(บาลี) ๑๕/๓๕๕-๓๖๑/๑๑๖-๑๑๘, ตี.สพว.(ไทย) ๑๕/๓๕๕-๓๖๑/๑๑๕๒-๑๕๓.

^{๑๑๒} วิ.ม.(บาลี) ๕/๒๕๖/๓๖, วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๕๖/๑๒๐.

^{๑๑๓} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๓๗/๑๓๘, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๓๗/๑๕๗-๑๕๘.

๓. พุทธานุญาตรื่องที่จ้งกรมและเรื่อนไฟ

ที่จ้งกรมและเรื่อนไฟ คือ สถานที่มีไว้เพื่อเดินจ้งกรมและผ่อนคลายอิริยาบถ หรือ บรรเทาอาพาธที่เกิดขึ้นเพราะฉันอาหารมาก เป็นต้น เช่น ครั้งหนึ่งอุบาสกอุบาสิกาในเมืองเวสาลีได้ ทำอาหารอย่างดีและประณีตถวายพระสงฆ์ ๆ ได้ฉันภัตตอาหารมากเกินไปจึงทำให้เกิดโรคมกมาย หมอชีวกจึงหาวิธีการช่วยภิกษุเหล่านั้นด้วยการทูลขอให้พระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตให้มีที่จ้งกรมและ เรื่อนไฟ^{๑๑๔}

๔. พุทธานุญาตรื่องการปรุงยา

พระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุที่มีความรู้เรื่องยาปรุงยาให้แก่สหธรรมิก ๕ คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร และสามเณรี^{๑๑๕} การที่ทรงอนุญาตการปรุงยาดังกล่าวนี้น่าจะมี หมอชีวกเป็นผู้ให้คำปรึกษา เพราะเป็นหมอที่มีบทบาทสำคัญในการขอพุทธานุญาตรื่องหลายอย่าง

๕. พุทธานุญาตรื่องเสนาสนะ

เสนาสนะเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต ครั้งแรกพระพุทธรเจ้าทรงยังมีได้ อนุญาตเสนาสนะ ต่อมาเศรษฐีที่เป็นอุบาสกชาวเมืองราชคฤห์ได้เกิดความเลื่อมใสในอิริยาบถของ ภิกษุจึงทูลให้พระสงฆ์รับเสนาสนะได้^{๑๑๖}

จากการที่อุบาสกได้ขอให้มีพุทธานุญาตรื่องต่าง ๆ นั้น เป็นการแสดงให้เห็นว่าอุบาสก เป็นผู้สนใจและเอาใจใส่ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ นับได้ว่าเป็นการเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปฐากด้วยการ ช่วยเหลือพระสงฆ์ให้ได้รับความสะดวกสบายในด้านต่าง ๆ จึงนับได้ว่าเป็นเรื่องที่อุบาสก ในปัจจุบันควรถือเป็นแนวทางในการทำหน้าที่ผู้อุปฐากพระสงฆ์ในฐานะเป็นอุบาสก ในพระพุทธรศาสนาต่อไป

๒.๔.๓ การทำหน้าที่ของผู้อุปฐากของอุบาสิกา

อุบาสิกา เป็นผู้เคารพและศรัทธาต่อพระรัตนตรัย เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเห็นบทบาทหนึ่งของอุบาสิกาที่แสดงออกมาในฐานะเป็นใกล้ชิดกับพระรัตนตรัย คือ การทำหน้าที่ของผู้อุปฐาก ต่อพระสงฆ์ด้วยการเข้าไปอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

^{๑๑๔} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๓๓-๓๓๕/๑๓๘-๑๔๐, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๓๓-๓๓๕/๑๕๓-๒๐๑.

^{๑๑๕} วิ.อ.(บาลี) ๑/๕๐๘-๕๐๙, วิ.อ.(ไทย) ๑/๒/๔๓๑.

^{๑๑๖} วิ.จ.ุ.(บาลี) ๗/๒๕๔-๒๕๕/๕๙-๖๑, วิ.จ.ุ.(ไทย) ๗/๒๕๔-๒๕๕/๘๙-๙๒.

๑. หน้าที่ในถวายภัตตาหาร

การถวายภัตตาหารมีมาตั้งแต่ในระยะเริ่มแรกที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปสู่บ้านและนิคมต่าง ๆ ก็มีอุบาสิกาลูกศิษย์ในพระพุทธศาสนาได้เข้ามาถวายการอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยภัตตาหารมีเป็นจำนวนมาก เช่น

นางวิสาขามหาอุบาสิกา นางนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูป มารับบิณฑบาตหรือฉันอาหารที่บ้านเป็นประจำทุกวัน ซึ่งบางครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จมาเป็นประธาน และตอนเย็นนางก็ได้ให้คนนำน้ำปานะ ๘ อย่าง ไปถวายพระสงฆ์^{๑๑๗} ซึ่งจะกล่าวถึงให้ละเอียดในบทต่อไป

นางสามาวดี นางพร้อมด้วยหญิงบริวาร ๕๐๐ คน ได้ถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระสงฆ์เป็นประจำ^{๑๑๘}

นางสุปปวาสา ได้ถวายภัตตาหารโดยเน้นถวายภัตตาหารอันประณีต มีรสเลิศต่าง ๆ แต่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสิกาสาวิกาผู้ถวายรสอันประณีต^{๑๑๙}

๒. หน้าที่ในการถวายเครื่องนุ่งห่ม

การถวายเครื่องนุ่งห่ม อุบาสิกาได้กระทำอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นของจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและต้องใช้ในชีวิตประจำวัน พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงอุบาสิกาลูกศิษย์ผู้ถวายผ้าห่มแก่พระสงฆ์เป็นจำนวนมาก เช่น

นางวิสาขามหาอุบาสิกา นางให้สาวใช้ไปนิมนต์พระสงฆ์ที่วัดพระเชตุวัน เมื่อสาวใช้ไปถึงวัดได้เห็นพระสงฆ์เปลือยกายทรงน้ำ เมื่อเป็นดังนั้น นางมีความคิดที่จะถวายผ้าอาบน้ำฝน จึงได้ทูลขอพร ๘ ประการ ขอถวายผ้าอาบน้ำฝน^{๑๒๐} และเมื่อคราวที่นางได้สร้างวิหารบุพพารามก็ได้ถวายผ้าราคา ๑,๐๐๐ กหาปณะ แก่พระอานนท์ไว้ปูลาดที่บันไดในวิหารบุพพารามที่นางได้สร้างถวาย^{๑๒๑}

พระนางสามาวดี มีความเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนาเป็นอันมากได้อาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์ ๕๐๐ รูป ไปฉันภัตตาหารที่พระราชวังเป็นประจำ ต่อมาพระ

^{๑๑๗} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๑๔๖, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๓/๑/๑๕๐.

^{๑๑๘} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๓๘, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๔๕.

^{๑๑๙} อัง.เอกก.(บาลี) ๒๐/๒๖๓/๒๖, อัง.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๖๓/๓๓.

^{๑๒๐} สารคดี.ฎีกา (บาลี) ๓/๘๕๘/๑๕๔.

^{๑๒๑} ม.อ.(ไทย) ๒/๓๕๐/๑๕๖, ม.อ.(ไทย) ๒/๓๕๐/๒๐๔.

อานนที่ได้ไปฉันภัตตาหารในวังของนางสามวดี พระนางได้ถวายจิวร ๕๐๐ ผืนแก่พระอานนที่ ท่านได้นำผ้าเหล่านั้นไปแจกจ่ายแก่ภิกษุรูปอื่น ๆ ^{๑๒๒}

อุบาสิกาเป็นผู้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติด้วยการถวายผ้าห่มผ้าห่มแก่พระสงฆ์ ซึ่งเป็นวิธีการให้การอุปถัมภ์ในสิ่งที่จำเป็นเอาใจใส่ต่อการเป็นอยู่ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ทำให้พระสงฆ์ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะการแสวงหาผ้าบังสุกุลมาทำเป็นผ้าห่มผ้าห่ม ซึ่งเป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนาโดยรวม

๓. หน้าที่ในการถวายเสนาสนะ

เสนาสนะหมายถึงที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ ^{๑๒๓} ได้แก่วัด ถาวรวัตถุคือสิ่งก่อสร้าง เช่น วิหาร โบสถ์ ที่มีอยู่ภายในวัด ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากสำหรับการดำเนินชีวิตทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จัดเป็นปัจจัยหนึ่งในบรรดาปัจจัย ๔ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับบรรพชิต อุบาสิกาที่ได้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติด้วยการถวายเสนาสนะ เช่น นางวิสาขามหาอุบาสิกา นางได้ขายเครื่องประดับ ชื่อมหาดาปสาสน์ ราคา ๒๗ โกฏิ เพื่อซื้อที่ดินสร้างวัดบุพพารามในเมืองสาวัตถี ๕ โกฏิ สร้างวิหาร ๕ โกฏิ และฉลองวิหาร ๕ โกฏิ ^{๑๒๔}

อุบาสิกาได้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติด้วยการสร้างเสนาสนะอันเป็นถาวรวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนาเพื่อให้พระสงฆ์ได้พักอาศัย เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และได้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา นั้น เป็นการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติอย่างหนึ่งที่อุบาสิกาได้กระทำไว้ในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก และปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่า ถ้าอุบาสิกาที่มีความพร้อม กล่าวคือมีศรัทธา มีทรัพย์เพียงพอก็นิยมสร้างที่อยู่คือเสนาสนะถวายไว้ในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเชื่อเนื่องจากได้รับอานิสงส์มาจากอุบาสิกาที่ได้กระทำไว้แล้วเป็นแบบอย่างในครั้งพุทธกาลนั่นเอง

๔. การถวายเภสัช

เภสัช คือยารักษาโรค เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องเภสัชหรือยา เป็นปัจจัยที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เรา ยาเครื่องรักษาโรคเป็นสิ่งที่อุบาสิกาได้เข้าไปถวายพระสงฆ์ เช่น

นางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้ถวายยารักษาโรคแก่พระสงฆ์ทุกรูปในครั้งที่นางได้สร้างวัดบุพพารามถวายแด่พระสงฆ์ ^{๑๒๕}

^{๑๒๒} จุ.ธ.อ.(บาลี) ๒/๖๔-๖๕, จุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๘๐-๘๑.

^{๑๒๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖. หน้า ๑๒๑๔.

^{๑๒๔} จุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๔๕-๔๗, จุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๑๐๔-๑๑๑.

^{๑๒๕} ม.อ.(บาลี) ๒/๓๕๐/๑๔๒, ม.อ.(ไทย) ๒/๓๕๐/๒๐๔.

นางอุตตราอุบาสิกา นางพร้อมด้วยหญิงบริวารได้ถวายภัตตาหารและยารักษาโรคที่มีความจำเป็นแก่พระสงฆ์^{๑๒๖}

นางสุปปียา นางได้เข้าไปรักษาภิกษุที่อาพาธ ด้วยการเถื่อนเนื้อตัวเอง เพื่อทำน้ำชุบเนื้อถวายภิกษุที่อาพาธ^{๑๒๗} และนางได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าไว้ในฐานะผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลาย ผู้บำรุงภิกษุที่อาพาธ^{๑๒๘}

๕. หน้าที่ในการช่วยด้วยปัญญา

การแก้ปัญหาหรืออธิกรณ์เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาเหล่าพุทธสาวกได้ช่วยกันดูแลป้องกันแก้ไขด้วยปัญญา อุบาสิกาเป็นผู้ที่มีส่วนในการแก้ไขและป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งจะกล่าวถึงเพียงประเด็นดังต่อไปนี้

๑) หน้าที่ในการชำระอธิกรณ์

นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้เข้าไปร่วมแก้ปัญหาที่เกิดแก่ธิดาเศรษฐีในเมืองราชคฤห์ ซึ่งท้องก่อนบวช คือ ท่านแต่งงานแล้วอยู่กับสามีต่อมานางได้ขออนุญาตสามีออกบวชไปอยู่ในการปกครองของพระเวททัตเมื่อพระเวททัตทราบจึงจับไถ่นางภิกษุณีนั้นสึกไปจากสำนักของตนเสีย ภิกษุณีนั้นได้ขอร้องให้พวกภิกษุณีนางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเชตวันมหาวิหาร พระพุทธเจ้าทรงตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหา ในคณะกรรมการเหล่านั้นได้มีนางวิสาขามหาอุบาสิกาด้วยโดยที่นางได้ตรวจคู่มือ เท้า ท้อง ของนางภิกษุณีภายในม่าน นับวัน นับเดือนดู ก็ได้ความจริง ภิกษุณีได้ตั้งครุฑตั้งแต่ก่อนบวชจึงให้ภิกษุณีพ้นข้อหามลทินได้^{๑๒๙}

๒) หน้าที่ในการป้องกันความเสียหาย

ป้องกันความเสียหายเป็นอีกอย่างหนึ่งที่อุบาสิกาได้มีส่วนเข้าไปช่วยเหลือพระสงฆ์ ความเสียหายเกิดจากหลายสาเหตุ บางครั้งเกิดจากบุคคลภายนอกศาสนา บางครั้งจากพุทธสาวก คือ พระสงฆ์เองมีความประพฤติไม่เหมาะสม เช่น นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้เห็นพระอุทายีนั่งสนทนากับสตรีในที่ลับตาสองต่อสอง นางจึงพูดเตือนให้สติพระอุทายี^{๑๓๐} เพื่อให้เลิกความประพฤติที่ไม่ถูกต้องดังกล่าว อันจะทำให้เกิดความเสื่อมเสียขึ้นในพระพุทธศาสนา

^{๑๒๖} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๒๖๐/๓๘๔, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๔๔๒-๔๔๓.

^{๑๒๗} วิ.ม.(บาลี) ๕/๒๘๐/๖๔-๖๕, วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๘๐/๘๐-๘๑.

^{๑๒๘} อญ.เอกก.(บาลี) ๒๐/๒๕๘/๑๗, อญ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๕๘/๓๑.

^{๑๒๙} พุ.ชา.อ.(บาลี) ๖/๑๑-๑๕, พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๑/๒๓๖-๒๓๘.

^{๑๓๐} วิ.ม.(บาลี) ๑/๔๔๔/๓๓๓, วิ.ม.(ไทย) ๑/๔๔๔/๔๗๔.

๓) หน้าที่ในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งอุบาสิกาเข้าไปมีบทบาทเข้าไปช่วยเหลือพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ในที่นี้ขอแยกออกศึกษาดังนี้

ก. หน้าที่ในการช่วยเผยแผ่คำสอน อุบาสิกานอกจากจะทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ด้วยการถวายปัจจัย ๔ แล้ว ยังช่วยพระสงฆ์เผยแผ่คำสอนอีกด้วย ในการเผยแผ่คำสอนในพระพุทธศาสนาได้มีอุบาสิกากระทำมาเป็นตัวอย่างแล้ว เช่นนางขุขชุตตราได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุโศคาปัตติผล นางได้นำธรรมของพระพุทธเจ้ามาแสดงให้นางสามาวดีและสตรีบริวาร ๕๐๐ คนฟัง เมื่อฟังธรรมจากนางขุขชุตตรา สตรีทั้งหมดก็บรรลุธรรมขั้นโศคาปัตติผล หลังจากนั้น นางขุขชุตตราก็ทำหน้าที่ไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า กลับมาแสดงให้นางสามาวดีและสตรีบริวาร ๕๐๐ คนฟังเป็นประจำ^{๑๑๑}

ข. หน้าที่ในการชักนำคนเข้าวัด การชักนำคนเข้าวัด เป็นอีกแนวทางหนึ่งจะช่วยให้คนสนใจเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ โดยเฉพาะเมื่อเข้าไปได้ฟังธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสประกาศตนเป็นอุบาสิกาได้ให้การอุปถัมภ์พระสงฆ์ เช่น

นางสามาวดี มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา นางก็ได้เป็นผู้นำหญิงที่เป็นบริวาร ๕๐๐ คน เข้าไปร่วมฟังธรรมและปฏิบัติธรรมด้วยเป็นประจำ^{๑๑๒}

นางวิสาขามหาอุบาสิกา ก็เป็นอีกท่านหนึ่งที่เมื่อตนเองได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้นำบริวารของตนเข้าไปวัดปฏิบัติธรรมด้วยเสมอ ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดในบทต่อไป

ค. หน้าที่ในการทูลขอให้มีพุทธานุญาต อุบาสิกาเป็นพุทธบริษัทหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ เมื่อเห็นเรื่องอะไรจะเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาโดยรวม ก็เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น อย่างกรณีเรื่องสิกขาบทถ้าเห็นว่าเรื่องอะไรเป็นความลำบากของพระสงฆ์จึงทูลขอให้มีพุทธานุญาต เช่น นางวิสาขามหาอุบาสิกา ขออนุญาตถวายผ้าเช็ดปาก^{๑๑๓}ขอ

^{๑๑๑} บุ.ธ.อ.(บาลี) ๒/๖๔-๖๕, บุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๘๐-๘๑.

^{๑๑๒} บุ.ธ.อ.(บาลี) ๒/๒๕-๒๘, บุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๔๕.

^{๑๑๓} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๕๕/๑๕๕, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๕๕/๒๒๘.

อนุญาตถวายหม้อน้ำและไม้กวาด^{๑๓๔} ขออนุญาตถวายพัดโบกและพัดใบตาล^{๑๓๕} ขออนุญาตสร้างปราสาทถวายพระสงฆ์^{๑๓๖} ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดในบทต่อไป

การที่อุบาสกอุบาสิกาทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์นอกจากจะเป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสมแล้วยังเป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์อีกด้วย เป็นการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่าย โดยที่อุบาสกอุบาสิกาทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ด้วยการอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ กล่าวคือภัตตาหาร เครื่องนุ่งห่ม เสนาสนะ และยารักษาโรค เพราะต้องการให้พระสงฆ์ได้รับความสะดวกในการบำเพ็ญสมณธรรมปฏิบัติศาสนกิจ เมื่อพระสงฆ์ได้บำเพ็ญหรือศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนแล้วก็ช่วยนำมาสั่งสอนฝ่ายคฤหัสถ์ให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ในที่สุดผลดีที่เกิดขึ้นโดยภาพรวมได้แก่สังคม กล่าวคือจะเป็นสังคมที่น่าอยู่ เป็นสังคมที่สมบูรณ์ ตลอดทั้งพระพุทธศาสนาเองก็ได้รับประโยชน์ คือดำเนินไปได้อย่างมั่นคงสืบไป

หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนาได้มีมาเป็นลำดับนับแต่พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศคำสอนของพระองค์จนทำให้หมู่ชนเลื่อมใสเข้าไปปรนนิบัติรับใช้พระองค์ ตลอดทั้งให้การสนับสนุนพระสงฆ์ด้วยการเข้าไปอุปถัมภ์ในด้านต่าง ๆ

หน้าที่ของผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา เป็นขนบธรรมเนียม ระเบียบวิธี อันเป็นมารยาทของพระสงฆ์ เพื่อส่งเสริมให้ภิกษุสามเณรประพฤติดีงาม ประพฤติให้ถูกต้อง ครบถ้วนตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้และหน้าที่ผู้อุปัฏฐากเป็นหน้าที่ของอุบาสกอุบาสิกา พึงกระทำในฐานะเป็นพุทธบริษัท เพราะเป็นกำลังสำคัญในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง

พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะได้มีผู้ที่เสียสละทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์สมบัติตลอดทั้งกำลังสติปัญญาเข้าไปทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากด้วยอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ บุคคลผู้เสียสละดังกล่าวนี้ มีประวัติและแนวทางการปฏิบัติตนในด้านการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากเป็นที่ปรากฏ เพื่อเป็นแนวทางและเป็นแบบอย่างในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากแก่พุทธบริษัทในสังคมปัจจุบัน จึงขอนำบุคคลผู้เป็นแบบอย่างด้านการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากมากล่าวไว้ในบทต่อไป

^{๑๓๔} วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๖๕/๓๓-๓๔, วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๕/๕๓-๕๔.

^{๑๓๕} วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๖๕/๓๔, วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๕/๕๔.

^{๑๓๖} วิ.ม. (บาลี) ๗/๓๒๐/๕๑, วิ.ม. (ไทย) ๗/๓๒๐/๕๓.

บทที่ ๓

บุคคลตัวอย่างในการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณในพุทธกาล

ในบทนี้ผู้วิจัยขอนำเสนอบุคคลตัวอย่างในการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณในพระพุทธศาสนา ๔ ท่าน คือ พระอานนทเถระทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระพุทธเจ้า จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในการเป็นพุทธอุปัฏฐาก^๑ อนาถบิณฑิกเศรษฐีทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระสงฆ์จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศในการถวายทาน^๒ นางวิสาขามหาอุบาสิกาทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระสงฆ์จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็น อัครสาวิกาสีผู้เลิศด้านการถวายทาน^๓ และหมอชีวกโกมารภัจ ผู้เป็นอุบาสกท่านหนึ่งทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระสงฆ์ และอุปลัมภ์พระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าไว้ในเอตทัคคะในทางเป็นที่รักของปวงชนด้านเป็นผู้เลื่อมใสเฉพาะบุคคล^๔ เหตุที่ผู้วิจัยเลือกกล่าวเฉพาะท่านเหล่านี้ เพราะท่านมีผลงานการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณในด้านต่าง ๆ ที่น่าศึกษาเพื่อนำมาเป็นแบบอย่าง ดังนี้

๓.๑. พระอานนทภิกษุตัวอย่างในการทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระพุทธเจ้า

พระอานนทที่เป็นภิกษุตัวอย่างในการทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระพุทธเจ้า เป็นพระภิกษุรูปหนึ่งที่ทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณโดยใช้หลักการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่จนประสบผลสำเร็จ ดังนั้น เพื่อให้เห็นตัวอย่างที่ดีที่พระอานนทได้กระทำไว้แล้ว จึงแยกออกศึกษา ดังนี้

^๑ ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๘/๑๒, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕.

^๒ อจ.เอกก.(บาลี) ๒๐/๒๔๕/๒๖, อจ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๔๕/๓๑.

^๓ อจ.เอกก.(บาลี) ๒๐/๒๕๘-๒๖๗/๒๗-๒๘, อจ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๕๘-๒๖๗/๓๒.

^๔ อจ.เอกก.(บาลี) ๒๐/๒๕๖/๒๗, อจ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๕๖/๓๒.

๑. ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้า

พระอานนท์ เป็นพระที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้า คือ เข้าไปรับปรนนิบัติรับใช้พระพุทธเจ้า การรับตำแหน่งนี้ของท่านมีความเป็นมาดังต่อไปนี้

ในครั้งปฐมพุทธกาล พระพุทธเจ้าไม่มีภิกษุที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากเป็นประจำ ทำให้พระองค์ทรงได้รับความลำบากหลายครั้ง เช่น ครั้งหนึ่งพระนาคสมาละเป็นผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จทางไกล ครั้นถึงทาง ๒ แพร่ง พระนาคสมาละก็กราบทูลยืนยันที่จะไปตามทางของตนแล้วขอให้พระพุทธเจ้ารับบาตรและจีวรของพระองค์แล้ววางไว้พื้นดินแล้วจากไป พระพุทธเจ้าต้องทรงถือบาตรและจีวรของพระองค์เองเสด็จไปแต่ลำพัง^๕ เพราะในช่วง ๒๐ พรรษาแรกพระพุทธเจ้าของเรายังไม่พระภิกษุที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากเป็นประจำ^๖

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ทรงรับสั่งในที่ประชุมสงฆ์ว่า พระองค์ชรามากแล้ว ภิกษุบางรูปได้ทอดทิ้งพระองค์ไปตามที่ตนเองปรารถนาจะไป บางรูปได้วางบาตรและจีวรของพระองค์ไว้ที่พื้นแล้วก็จากไปเสีย จึงขอให้สงฆ์เลือกภิกษุรูปใดรูปหนึ่งให้เป็นผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากประจำ

เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟังพระดำรัสดังนั้นก็สลดใจ ทนใจนั้นเองพระเถระอสีติมหาสาวกต่าง ๆ เช่นพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ ได้ลุกขึ้นอภิวัตพระพุทธเจ้าแล้วทูลขออาสาเป็นผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามไว้หมด

ส่วนพระอานนท์ยังคงนั่งนิ่งมิได้ทูลขอรับอาสาอย่างพระสาวกทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายจึงเตือนให้ทูลขอตำแหน่งผู้อุปัฏฐากนั้นบ้าง ท่านตอบว่า ชื่อว่าตำแหน่งที่ขอได้มานั้นจะมีประโยชน์อะไร ถ้าพระพุทธเจ้าทรงพอพระทัยในตัวกระผม พระองค์ก็ทรงรับสั่งเองว่า อานนท์ เธอจงอุปัฏฐากเราเถิด

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่าเลยภิกษุทั้งหลาย ไม่มีผู้ใดสามารถจะทำให้พระอานนท์เกิดความอดุสหาหะได้ แต่เมื่อพระอานนท์รู้อยู่เธอจักอุปัฏฐากเรา เมื่อภิกษุได้ฟังพระดำรัสเช่นนั้น ก็ทราบพุทธประสงค์ว่า พระพุทธเจ้าต้องการให้พระอานนท์รับตำแหน่งผู้อุปัฏฐาก^๗

หลังจากที่ท่านเข้ารับตำแหน่งแล้วท่านได้ขอพร ๘ ประการจากพระพุทธเจ้า พรที่ท่านทูลขอนั้นมีเงื่อนไขทั้งปฏิเสศและขอร้อง โดย ๔ ข้อแรกเป็นเงื่อนไขปฏิเสศ และ ๔ ข้อหลังเป็นเงื่อนไขขอร้อง คือ

^๕ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๑/๑๓, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๘๔.
^๖ อ.จ.เอกก.อ. (บาลี) ๒/๑๑/๑๓-๑๔, อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๑๕-๒๒๓/๒๖๑-๒๖๒.
^๗ อ.จ.นวก. (บาลี) ๒๓/๓/๒๕๓-๒๕๔, อ.จ.นวก. (ไทย) ๒๓/๓/๒๖๑-๒๖๒.

ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเอกสารประกอบการเรียนการสอน

- ๑) พระพุทธเจ้าจักไม่ประทานจีวรอันประณีตที่ได้แล้วแก่ข้าพระองค์
- ๒) พระพุทธเจ้าจักไม่ประทานบิณฑบาตอันประณีตที่ได้แล้วแก่ข้าพระองค์
- ๓) พระพุทธเจ้าจักไม่โปรดให้ข้าพระองค์อยู่ในที่ประทับกับพุทธองค์
- ๔) พระพุทธเจ้าจักไม่ทรงพาข้าพระพุทธองค์ไปในที่นิมนต์ที่ข้าพระองค์รับไว้
- ๕) พระพุทธเจ้าจักเสด็จไปสู่ที่นิมนต์ที่ข้าพระองค์รับไว้
- ๖) ข้าพระองค์นำพุทธบริษัท ซึ่งมาแต่ไกลเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ได้ทุกขณะที่มาแล้ว
- ๗) ความสงสัยของข้าพระองค์มีเมื่อใด ขอให้ได้เข้าทูลถามได้เมื่อนั้น
- ๘) พระพุทธเจ้าแสดงพระธรรมเทศนาอันใด ในที่ลับหลังข้าพระองค์ จักตรัสบอกธรรมเทศนานั้นแก่ข้าพระองค์อีก^๔

พระอานนท์หลังจากที่เข้ารับตำแหน่งเป็นพุทธอุปัฏฐากแล้ว ท่านได้ทำหน้าที่ในตำแหน่งพุทธอุปัฏฐากนั้นด้วยดีจนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า “เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในการเป็นพุทธอุปัฏฐาก”^๕

ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าเป็นประจำทุกวัน และทำมาตลอดระยะเวลาที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าของท่านมีแนวทางการปฏิบัติที่น่าศึกษา ดังนี้

๑) ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าประจำวัน

พระอานนท์ ท่านตั้งใจทำหน้าที่อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าด้วยความตั้งใจ ปฏิบัติงานด้วยความเคารพและจงรักภักดี ทั้งอดทนไม่หวั่นไหวต่อความเหนื่อยยากลำบากเพื่อให้งานในหน้าที่สำเร็จเรียบร้อย งานในหน้าที่อุปัฏฐากที่ท่านได้ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันถวายพระพุทธเจ้า คือ

- (๑) ถวายน้ำเย็น น้ำร้อน
- (๒) ถวายไม้สีฟัน
- (๓) นวดพระหัตถ์และพระบาท
- (๔) นวดพระปฤษฎางค์
- (๕) ปัดกวาดพระคันธกุฎีและบริเวณพระคันธกุฎี^๖

^๔ อัง.เอกก.อ.(บาลี)๑/๒๑๕-๒๑๗/๒๖๒-๒๖๔, อัง.เอกก.อ.(ไทย)๑/๑/๔๕๒-๔๕๓.

^๕ ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๘/๑๒๗, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕.

^๖ อัง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๑๕-๒๑๗/๒๖๔, อัง.เอกก.อ.(ไทย) ๑/๑/๔๕๔-๔๕๕.

นอกจากนี้ท่านทำหน้าที่ทั้งกลางคืนด้วย คือ กลางคืนท่านจะกำหนดเวลาไว้ว่า เวลานี้พระพุทธรูปองค์ต้องการอย่างนี้แล้วเข้าเฝ้า เมื่อเสร็จกิจเฝ้าก็ออกมาอยู่ภายนอกพระคันธกุฎี ในคืนหนึ่ง ๆ ท่านถือประทีปเดินรอบบริเวณพระคันธกุฎีถึง ๘ ครั้งด้วยคิดว่า หากง่วงนอนเมื่อ พระพุทธเจ้าตรัสเรียกจักไม่สามารถมารับได้ จึงไม่ยอมวางประทีปทั้งคืน^{๑๐}

พระอานนท์ ขยันในการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติมากกว่าภิกษุผู้ที่เคยปฏิบัติจากพระพุทธเจ้า มาแล้ว ไม่มีใครทำได้เหมือนอย่างท่าน เพราะภิกษุเหล่านั้นไม่รู้พระทัยของพระพุทธเจ้าดีจึงทำ หน้าที่ผู้ปฏิบัติได้ไม่นาน แต่พระอานนท์ท่านรู้พระทัยของพระพุทธเจ้าดีจึงทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ได้นาน^{๑๑}

๒) ทำหน้าที่สนองงานที่ได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าได้บำเพ็ญพุทธกิจต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก บางครั้งพระองค์ก็ทรงให้ พระสาวกไปดำเนินการแทน

พระอานนท์ท่านก็เป็นอีกสาวกท่านหนึ่ง ที่ได้รับหมายจากพระพุทธเจ้าให้ไป ดำเนินการแทน เช่น ท่านได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้ไปประกาศว่าบาตรแก้วชาตลิจฉวี ที่ได้สมรู้ร่วมคิดกับพระเมตตियะและพระภุมมชกะกล่าวใส่ร้ายพระทัฬหฬลบุตรว่า เสพเมถุน ธรรมกับชายาเก่าของท่าน^{๑๒}

ท่านได้รับสั่งจากพระพุทธเจ้าให้นำนางชัณณิณีเข้าเฝ้าเพื่อระงับการจ้องล้างจ้อง ผลาญซึ่งกันและกัน^{๑๓}

ท่านได้รับสั่งจากพระพุทธเจ้าให้เรียกภิกษุชาวนครเวสาลีเข้าเฝ้าเพื่อฟังอานาปาน สติ^{๑๔} ท่านได้รับสั่งจากพระพุทธเจ้าให้แจ้งข่าวการจักเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ป่าไม้สาละ แก่ พวกมัลลภษัตรีย์กรุงกุสินารา^{๑๕}

ท่านได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้ไปปรับพิณทบาทประจำในพระราชนิเวศน์ ของพระเจ้า ปเสนทิโกศลแทนพระพุทธเจ้า แม้ว่าในระยะหลัง พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงลี้มไปบ้าง ท่านก็ไปปรับพิณทบาทเป็นประจำมิได้ขาด^{๑๖}

^{๑๐} อญ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๑๕-๒๓๓/๒๖๔, อญ.เอกก.อ.(ไทย) ๑/๑/๔๕๔-๔๕๕.
^{๑๑} อญ.เอกก.อ.(บาลี) ๑/๒๑๕-๒๒๓/๒๕๖, อญ.เอกก.อ.(ไทย) ๑/๑/๔๕๓-๔๕๔.
^{๑๒} วิ.ฐ. (บาลี) ๗/๒๖๖/๒๘-๓๐, วิ.ฐ. (ไทย) ๗/๒๖๖/๔๖๔๗.
^{๑๓} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๔๖, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๗๓.
^{๑๔} ตี.ม.(บาลี) ๑๕/๕๘๕/๒๕๒, ตี.ม.(ไทย) ๑๕/๕๘๕/๔๖๔-๔๖๕.
^{๑๕} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๑๐-๒๑๑/๑๒๕-๑๓๐, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๐-๒๑๑/๑๕๘-๑๕๙.
^{๑๖} พุ.ธ.อ. (บาลี)๓/๗, พุ.ธ.อ. (ไทย)๓/๑๐-๑๒.

ฉบับนี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท่านได้รับสั่งจากพระพุทธเจ้าให้ไปสอนธรรมแก่พระนางมัลลิกาและพระนางวาสภขัตติยา พระมเหสีทั้งสองของพระเจ้าปเสนทิโกศล ในพระราชานิเวศน์ แทนพระพุทธองค์^{๘๔}

การที่พระอานนท์เถระท่านได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้ทำหน้าที่แทนดังกล่าวมานี้เป็นการปฏิบัติหน้าที่ของท่านในฐานะผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าอันเป็นแนวทางในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่ควรนำมาเป็นแบบอย่าง เพราะท่านได้สนองงานที่ท่านได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าได้เป็นอย่างดี จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้า

๒. ทำหน้าที่ในการประสานงานและแก้ปัญหาของบุคคลต่าง ๆ

พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลสำคัญ เป็นที่รู้จักของชนเป็นจำนวนมาก ในวันหนึ่งมีผู้คนต้องการเข้าเฝ้าเป็นจำนวนมาก การทำหน้าที่ต้อนรับประสานติดต่อเพื่อให้คนเหล่านั้นเข้าพบพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องสำคัญ ต้องรู้ว่าใครควรให้เข้าหรือไม่ ควรให้ใครเข้าก่อนหลัง เพราะผู้ที่ต้องการเข้าพบมีจำนวนมาก และหลายระดับ ดังนั้น ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดหรือคอยรับใช้พระพุทธเจ้าต้องรอบรู้และแก้ปัญหาได้ดี

พระอานนท์ได้ปรนนิบัติรับใช้พระพุทธเจ้า ดูแลและต้อนรับพุทธบริษัทต่าง ๆ ที่มาจากทุกสารทิศเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ท่านทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้า คอยประสานงานต้อนรับได้อย่างดีเยี่ยม เพราะท่านไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย และระลึกถึงหน้าที่ที่ต้องทำในฐานะเป็นผู้อุปัฏฐากและศาสนกิจซึ่งเป็นกุศล เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เพื่อเพิ่มบารมีธรรมที่ยังไม่สมบูรณ์ให้สมบูรณ์จึงต้องทำตามวิสัยของพุทธอุปัฏฐากที่ทำเพื่อพระพุทธเจ้า ทำหน้าที่ด้วยความศรัทธา^{๘๕}

พระอานนท์ได้กระทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าด้วยศรัทธาอย่างสูงสุด ดังท่านกล่าวไว้ในเถรคาถาว่า

เราได้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าด้วยเมตตากายกรรม
เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม มิได้ห่างไกลประหนึ่งว่า พระฉายา
ติดตามพระพุทธองค์อยู่ ๒๕ ปี เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดำเนินไปเบื้องหน้า
เราก็ตีติดตามไป ณ เบื้องหลัง เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมอยู่ ธรรมก็
เกิดขึ้นแก่เรา เรามีกิจในอริยมรรคที่จะทำอยู่ เรายังเป็นเสขบุคคล ยังไม่

^{๘๔} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๔๓, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๓/๑๐.
^{๘๕} ส.สพ. (บาลี) ๑๕/๒๒๕/๒๒๗, ส.สพ. (ไทย) ๑๕/๒๒๕/๒๔๐-๒๔๑.

ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อแจกจ่ายแก่พระภิกษุสงฆ์และสามเณรในพระอารามหลวง

บรรลอรหันต์ พระศาสดาพระองค์ใดเป็นผู้อนุเคราะห์ พระศาสดา
พระองค์นั้นก็ไต่เสด็จดับขันธปรินิพพานเสียแล้ว^{๒๐}

ก. ประสานงานและแก้ปัญหของภิกษุ

พระอานนท์ได้ทำหน้าที่ประสานงานและแก้ปัญหของภิกษุ หมายถึง เมื่อภิกษุรูป
ใดรูปหนึ่งมีปัญหาอะไรมักจะมาพบท่านพระอานนท์เถระ เพื่อให้แก้ปัญหให้ เช่น

ภิกษุทั้งหลายได้สดับข่าวว่า พระเวททัตตวางแผนจะปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า จึงพา
กันเดินจงกรมอยู่รอบ ๆ วิหารของพระพุทธเจ้า กระทำการสาธยายเสียงดังอีกทีก็ก้อง เพื่อ
อารักขาป้องกันคุ้มครองพระองค์

พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้พระอานนท์ไปประสานงานภิกษุเหล่านั้นให้เข้าเฝ้า
พระพุทธเจ้า พระองค์จึงตรัสให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นทราบว่า ไม่มีใครสามารถปรองพระชนม์
พระพุทธเจ้าได้เพราะพระตถาคตทั้งหลายย่อมไม่ปรินิพพานด้วยความพยายามของผู้อื่น^{๒๑}

พระอุทายี มีข้อสงสัยเกี่ยวกับหลักธรรม เข้าไปถามท่าน เรื่อง ที่แคบ เรื่องวิญญาน
เป็นอนัตตา ท่านพระอานนท์ก็อธิบายให้พระอุทายีทราบและเข้าใจในเรื่องที่ถามอย่างแจ่มแจ้ง
ได้^{๒๒}

ท่านได้เป็นผู้ประสานภิกษุชาวเมืองโกสัมพีที่แตกความสามัคคีกัน เพราะเหตุเรื่อง
น้ำชำระที่เหลือไว้ในภาชนะที่วัจกุฎี เมื่อไม่ยอมกันและกัน ต่างก็เข้าข้างอาจารย์ของตน ๆ จึงเกิด
แตกแยกเป็น ๒ ฝ่าย แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงตกเดือนก็ไม่ฟัง พระองค์จึงได้เสด็จปลีกไปจำพรรษา
ณ ป่ารักขิตวัน เมื่ออุบาสกอุบาสิกาไปวัดไม่พบพระพุทธเจ้า และทราบเรื่องทั้งหมด จึงทรมาน
ภิกษุเหล่านั้นด้วยการไม่ถวายภัตตาหาร เสนาสนะ ไม่ทำสามีจิกรรม เป็นต้น ทำให้ภิกษุเหล่านั้น
ได้รับความลำบาก ภายหลังสำนักศิณฑพิกันไปหาพระอานนท์ขอร้องให้ท่านพาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า
เมื่อพระพุทธเจ้ายกโทษให้ เรื่องทั้งหมดก็กลับเป็นปกติ^{๒๓}

^{๒๐} พุ.เถร.(บาลี) ๒๖/๑๐๔๒-๑๐๔๕/๔๐๐-๔๐๑, พุ.เถร.(ไทย) ๒๖/๑๐๔๒-๑๐๔๕/๕๑๐.

^{๒๑} วิ.จู.(บาลี) ๓/๓๔๑/๑๓๑, วิ.จู.(ไทย) ๓/๓๔๑/๑๕๑-๑๕๒.

^{๒๒} ส.สพ.(บาลี) ๑๘/๒๓๔/๑๕๖-๑๕๗, ส.สพ.(ไทย) ๑๘/๒๓๔/๒๒๘-๒๒๙.

^{๒๓} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๔๕-๕๕, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๕๐-๕๑.

ข. ประสานงานและแก้ปัญหาของภิกษุณี

พระอานนท์เถระ ท่านได้ประสานงานแก้ปัญหาของภิกษุณีที่สำคัญ ๆ หลายครั้ง เช่น

ท่านเป็นผู้สนับสนุนให้มีการบวชภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ดังเนื้อความปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎกว่า นางมหาประชาบดีโคตมี ทรงเลื่อมใสศรัทธา ปราธนาจะได้บวชในพระพุทธศาสนาได้ทูลขอบวชกับพระพุทธเจ้า แต่พระองค์ยังไม่ทรงอนุญาตให้บวช

เพราะพระนางมีศรัทธาแน่นแฟ้นที่จะบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ได้พากันปลงเกศา ห่มผ้าที่ข้อมด้วยน้ำฝาด เสด็จออกไปจากกรุงกบิลพัสดุ์ด้วยพระบาทเปล้า ติดตามพระพุทธเจ้าไปจนถึงป่ามหาวัน พระนางเสียใจยิ่งนัก ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มประตูป่ามหาวัน

พระอานนท์ได้พบพระนางมหาประชาบดีโคตมี ซึ่งมีพระบาททั้งสองพองพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี มีทุกข์เสียพระทัย และขมขื่นยิ่งนัก มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มประตู จึงได้สอบถาม เมื่อทราบความโดยตลอดแล้ว จึงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลขอให้ทรงอนุญาตพระนางพร้อมด้วยบริวารได้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุณี

พระพุทธเจ้า เมื่อได้สดับคำวิงวอนของพระอานนท์ เพื่อให้เห็นคุณค่าและเครื่องป้องกันข้อบกพร่องหรือปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง พระองค์จึงวางหลักคือครุธรรม ๘ ประการ^{๒๔} ให้พระนางมหาประชาบดีพร้อมด้วยหญิงที่เป็นบริวารรับไปถือปฏิบัติ พระอานนท์ได้ไปแจ้งให้พระนางมหาประชาบดีโคตมีและหญิงบริวารนั้นทราบตามนั้นทุกประการ^{๒๕} ในที่สุดด้วยความพยายามของพระอานนท์นั้น พระองค์จึงทรงอนุญาตให้มีการบวชภิกษุณีในพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นมา และนอกจากนั้นท่านก็ได้ประสานกับภิกษุเป็นจำนวนมาก เช่น

^{๒๔} ครุธรรม ๘ ประการ ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่ภิกษุณีพึงปฏิบัติด้วยความสักการะเคารพจนตลอดชีวิต คือ ๑) ภิกษุณีแม้บวชร้อยพรรษาแล้วก็ต้องกราบไหว้ภิกษุแม้บวชวันเดียว ๒) ภิกษุณีจะอยู่ในวัดที่ไม่มีภิกษุไม่ได้ ๓) ภิกษุณีต้องไปถามวันอุโบสถและเข้าไปฟังโอวาทจากภิกษุทุกกึ่งเดือน ๔) ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้วต้องปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่ายโดยสถานทั้ง ๓ คือ โดยได้เห็น โดยได้ยิน โดยรังเกียจ ๕) ภิกษุณีต้องอาบัติหนัก ต้องประพาศิมนต์ในสงฆ์สองฝ่าย (คือภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ๑๕ วัน) ๖) ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์สองฝ่ายเพื่อนางสิกขมานา ๗) ภิกษุณีไม่พึงค้า ไม่พึงบริภาษภิกษุไม่ว่าจะโดยปริยายใด ๆ ๘) ไม่ให้ภิกษุณีว่ากล่าวภิกษุแต่ภิกษุว่ากล่าวภิกษุณีได้ (วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๑๖-๓๑๗).

^{๒๕} วิ.จ. (บาลี) ๗/๔๐๒/๒๓๑-๒๓๓, วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๒/๓๑๕.

ครั้งหนึ่ง ท่านได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้เป็นผู้ให้โอวาทแก่ภิกษุณี ชื่อสามาเถรีเมื่อได้ฟังโอวาทของพระอานนท์แล้ว บำเพ็ญวิปัสสนาจนบรรลุพระอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภทา^{๒๖}

ค. ประสานงานและแก้ปัญหาของอุบาสก

พระอานนท์ได้แก้ปัญหาของอุบาสกหลายกรณีด้วยกันดังจะเห็นได้จากท่านได้ประสานงานให้อุบาสกได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ตอบปัญหาข้อสงสัยทางธรรม ให้คำปรึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้เข้าไปทรงถามปัญหา เรื่อง กายสมาจาร วจีสมาจาร และมโนสมาจารของพระพุทธเจ้า ที่บัณฑิตติเตียนอยู่มีหรือไม่มี ซึ่งท่านก็ได้ถวายคำวิสัยชานาไปว่า ไม่มีเลย เพราะกายสมาจาร วจีสมาจาร และมโนสมาจารของพระพุทธเจ้าเป็นกุศลไม่มีโทษ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีความสุขเป็นผล^{๒๗}

พระพุทธเจ้าเสด็จออกจากเมืองพาราณสีพร้อมด้วยพระสงฆ์ มุ่งตรงไปยังอันธวินทชนบท ชาวชนบทนั้นได้นำอาหารใส่ถาดถวายบรรทุกติดตามไป เพื่อจัดถวายพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์ พราหมณ์คนหนึ่งในงานนั้น ตั้งใจที่จะจัดอาหารถวายเหมือนกัน แต่ก็ได้โอกาสทั้ง ๆ ที่ติดตามมา ๓ เดือนแล้ว วันหนึ่งไปตรวจดูโรงครัวพบว่า ไม่มีขนมหวาน จึงเข้าไปติดต่อประสานกับพระอานนท์ ท่านก็ได้ทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ และพระองค์ทรงอนุญาต จึงแจ้งให้พราหมณ์นั้นทราบ พราหมณ์นั้นได้ถวายขนมหวานแด่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์^{๒๘}

อนาถบิณฑิกเศรษฐีคิดว่า พระเชตะวันเป็นวิหารที่ตนได้สร้างถวาย เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปโปรดสัตว์ที่อื่น วิหารก็ว่างเปล่า ไม่มีร่องรอยอะไรเลย อุบาสกอุบาสิกา นำดอกไม้ของหอมไปก็ไม่มีที่จะบูชา จึงทิ้งไว้ที่ประตูพระคันธกุฎี วันหนึ่งจึงเข้าไปพบพระอานนท์ และท่านได้ไปทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องเจดีย์ว่ามีกี่อย่าง ก็ได้รับคำตอบว่า มี ๓ อย่าง คือ สารีริกธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ และอุเทสิกเจดีย์ ดังนั้น ท่านจึงแนะนำให้พระเจ้าปเสนทิโกศล นางวิสาขา มหาอุบาสิกา และอนาถบิณฑิกเศรษฐีร่วมกันปลูกต้นไม้โพธิ์ โพธิ์นั้นจึงชื่อว่า “อานันทโพธิ์”^{๒๙}

เจ้าโรมัลดกษัตริย์ทรงประสงค์ที่จะถวายทานแด่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์ แต่ไม่ได้โอกาสเพราะมีคนมาถวายทานเป็นจำนวนมาก จึงเสด็จไปประสานกับพระอานนท์ซึ่งเป็น

^{๒๖} บุ.เถรี.(บาลี) ๒๖/๓๓-๓๘/๔๓๘, บุ.เถรี.(ไทย) ๒๖/๓๓-๓๘/๕๖๐.

^{๒๗} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๕๘-๓๖๓/๓๔๕-๓๕๐, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๕๘-๓๖๓/๔๔๒-๔๔๕.

^{๒๘} วิ.ม.(บาลี) ๕/๒๘๒/๕๓, วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๘๒/๘๗-๙๐.

^{๒๙} พุ.ชา.อ.(บาลี) ๖/๖๖/๑๖๕/๑๗๑, พุ.ชา.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๐๘.

สหายเก่า เพื่อช่วยดำเนินการกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาต เจ้าโรมชวัลลภศรัย จึงได้จัดผักสดและขนมหวานถวาย^{๓๐}

ง. การประสานงานแก้ปัญหาของอุบาสิกา

พระอานนท์เถระ เป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าอีกรูปหนึ่งที่ได้เข้าไปประสานงานและแก้ปัญหาของอุบาสิกาในด้านต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เช่น

นางมิกศลาได้ไปเรียนให้กับท่านว่า “กรรมของพระพุทธเจ้าอาแน่ไม่ได้ เพราะคนที่ประพฤติพรหมจรรย์กับคนไม่ประพฤติพรหมจรรย์มีคติเสมอกันในสัมปรายภพ โดยนางเล่าว่า ปุระณะบิดาของนางเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ งดเว้นจากเมถุนธรรม เมื่อถึงแก่กรรมแล้ว พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่า เป็นสกทาคามีบุคคลไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต และอีกคนชื่ออสิทตต์ เป็นสหายบิดาของนางไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์ เพียงแต่สัน โดยในภรรยาของตนเท่านั้น เมื่อเขาตายไปแล้ว พระพุทธเจ้าพยากรณ์ว่า เป็นสกทาคามีบุคคลไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิตเหมือนกัน”

พระอานนท์ได้ตอบไปว่า พระพุทธเจ้าตรัสดังนั้นจริง และท่านก็นำเรื่องนั้นกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า คนกลุ่มหนึ่งเป็นคนเลว คนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นคนดี การยี่คิดในคนเหล่านั้น ไม่มีประโยชน์ มีแต่ความทุกข์ แต่ใครก็ตามเว้นจากอกุศลธรรม อยู่ร่วมกันกับกลุ่มชนผู้ประพฤติพรหมจรรย์อย่างมีความสุข กระทำกิจดีด้วยการฟัง ได้ความเป็นพหูสูต แทะตลอดทัญญู ได้วิมุตติ บุคคลนี้ดีกว่า ประณีตกว่ากลุ่มคนที่กล่าวแล้วข้างต้นเพราะกระแสแห่งธรรมเป็นผู้มีศีล มีปัญญาแต่ไม่รู้คติของกันและกัน ดังนั้นบุคคลทั้งสองนี้จึงดีเร็วกว่ากันด้วยคุณธรรมคนละอย่าง^{๓๑}

ครั้งหนึ่ง นางวิสาขามหาอุบาสิกาและภิกษุจากทิศต่าง ๆ ใครที่จะได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า จึงได้ไปประสานกับพระอานนท์ให้นำเสด็จพระพุทธเจ้าซึ่งจำพรรษาอยู่ที่ป่าปาลิไลยกะเสด็จกลับเมืองสาวัตถี ท่านได้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้เสด็จกลับมาเป็นผลสำเร็จ^{๓๒}

จ. ประสานงานและแก้ปัญหาของบุคคลทั่วไป

การประสานงานและการดำเนินการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น พระอานนท์ได้กระทำทั้งที่เกี่ยวข้องกับพุทธบริษัทโดยตรง และกระกับบุคคลอื่นที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาอีกเป็นจำนวนมาก เช่น

^{๓๐} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๐๑-๓๐๒/๘๕-๘๗, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๑-๓๐๒/๑๓๓-๑๓๖.

^{๓๑} อญ.ทสก.(บาลี) ๒๔/๗๕/๑๑๐-๑๑๕, อญ.ทสก.(ไทย) ๒๔/๗๕/๑๖๓-๑๖๕.

^{๓๒} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๕๕-๕๖, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๕๐-๕๑.

พราหมณ์ชื่ออุณณาภพเข้าไปหาท่านขณะพักอยู่ที่โฆสิตารามใกล้กรุงโกสัมพีได้เรียนท่านถามว่า ท่านประพาศพิพรหมจรรย์ในพระศาสนาของพระสมณ โคดมเพื่อประโยชน์อะไร ท่านได้ตอบว่า เพื่อละฉันทะและอธิบายถึงวิธีที่จะละฉันทะได้นั้นต้องเจริญอิทธิบาทสี่ อุณณาภพพราหมณ์ถามอีกว่า ท่านจะเอาฉันทะไปละฉันทะได้อย่างไร ท่านได้เปรียบเทียบให้ฟังว่า เปรียบเหมือนเมื่ออุณณาภพพราหมณ์นี้แหละ เมื่อก่อนที่จะมาสู่อาราม ก็มีความพึงพอใจ มีความเพียร ความคิด ความตรึกตรองว่า เราจะไปอาราม ครั้นไปถึงอารามแล้ว สิ่งเหล่านั้นต้องสงบระงับไป เช่นเดียวกับภิกษุผู้ปรารถนาจะบรรลุพระอรหันต์ ในเบื้องต้นก็ต้องมีความพึงพอใจ ความเพียร ความคิด ความตรึกตรอง เพื่อให้ได้บรรลุพระอรหันต์ ครั้นได้บรรลุพระอรหันต์แล้วสิ่งเหล่านั้นก็เป็นอันสงบระงับไป^{๓๓}

ครั้งหนึ่ง ท่านพักอยู่ที่เขตวันมหาวิหาร ฉันทนปริพาชกได้เข้าเรียนถามท่านว่า เหล่าภิกษุสงฆ์นี้ได้บัญญัติการละราคะ โทสะ โมหะไว้หรือไม่ เห็นโทษอะไรจึงบัญญัติไว้ ท่านตอบว่าได้บัญญัติไว้ เพราะเห็นโทษคือ บุคคลที่ถูกความกำหนัดครอบงำจิตไว้ จึงเป็นคนดุร้าย ถูกความดุร้ายครอบงำไว้จึงเป็นคนหลง ถูกความหลงครอบงำจิตไว้ จึงเป็นคนที่จะเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ได้รับทุกข์โทมนัสทางจิตใจแล้วจึงประพฤติกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ไม่รู้จักประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่นเป็นต้น ฉันทนปริพาชกพอใจจึงถึงวิธีปฏิบัติเพื่อละราคะ โทสะ และโมหะ ท่านตอบว่า ต้องละด้วยวิธีการของอริยมรรค^{๓๔}

เมื่อท่านพักอยู่ที่โฆสิตาราม สาวกของอาชีวกคนหนึ่งได้เข้าไปหาท่านแล้วเรียนถามท่านว่า คนพวกไหนได้กล่าวธรรมไว้ดีแล้ว พวกไหนได้ปฏิบัติธรรมดีแล้ว พวกไหนดำเนินไปดีแล้วในโลกนี้ ท่านตอบว่า พวกไหนก็ตามแสดงธรรมเพื่อละราคะ โทสะ และโมหะ พวกนั้นแหละชื่อว่า กล่าวธรรมไว้ดีแล้ว พวกไหนก็ตามปฏิบัติธรรมเพื่อละราคะ โทสะและโมหะ พวกนั้นแหละชื่อว่า ปฏิบัติธรรมดีแล้ว พวกไหนก็ตามละราคะ โทสะ และโมหะ ได้ตัดขาดแล้ว กระทำให้ไม่มีที่อยู่แห่งราคะ โทสะ และโมหะจุจตาลยอดด้วน พวกนี้แหละได้ชื่อว่า ดำเนินไปดีแล้ว^{๓๕}

ขณะที่ท่านสงฆ์อยู่ทีตโปตารามแล้วยืนฝั่งจิวรอยู่ โภกนุทปริพาชกเข้าไปหาท่านแล้วถามปัญหาในทฎฐิติ ๑๐ประการว่า ท่านมีความเห็นว่า โลกไม่เที่ยง โลกไม่มีที่สุด ชีพก็อันนี้ สรีระก็อันนี้ ชีพอย่างหนึ่ง สรีระก็อย่างหนึ่ง สัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี สัตว์ตายแล้วเกิด

^{๓๓} ส.ม.(บาลี) ๑๕/๘๒๓/๒๓๓-๒๓๘, ส.ม.(ไทย) ๑๕/๘๒๓/๔๐๐-๔๐๑.

^{๓๔} อ.จ.ต.ก.(บาลี) ๒๐/๗๒/๒๑๐-๒๑๑, อ.จ.ต.ก.(ไทย) ๒๐/๗๒/๒๕๑-๒๕๒.

^{๓๕} อ.จ.ต.ก.(บาลี) ๒๐/๗๓/๒๑๑-๒๑๓, อ.จ.ต.ก.(ไทย) ๒๐/๗๓/๒๕๓-๒๕๕.

อีกก็ไม่ใช่ สิ่งที่ทำท่านั้นเป็นจริง สิ่งอื่นเปล่าทั้งนั้นหรือ ท่านได้ตอบว่า ไม่ได้เห็นอย่างนั้น แต่เห็นอยู่รู้ อยู่เห็นทฤษฎี และความเพิกถอนขึ้นแห่งทฤษฎีว่า มีประมาณเท่าใด ^{๓๖}

เจ้าอภยาลิจฉวีได้ไปหาท่านที่ภูฏานศาสดาป่ามหาวัน แล้วเรียนถามว่า การที่นิครนถ์นาฏบุตร ได้บัญญัติว่า กรรมเก่าหมดไปได้ เพราะความเพียรเผากิเลส มาเหตุได้เพราะทำกรรมใหม่หมายความว่า เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงหมด เพราะทุกข์หมดไป เวทนาจึงสิ้นไป ทุกข์ทั้งหมดจึงสิ้นไปโดยไม่เหลือ ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างไร ท่านตอบว่า พระพุทธเจ้าตรัสหมดจดได้ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ^{๓๗}

๓. ทำหน้าที่ผู้อุปฐากภิกษุอื่น

พระอานนท์ท่านนอกจากจะทำหน้าที่ผู้อุปฐากพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านยังได้เข้าไปดูแลภิกษุอื่นซึ่งอยู่ในฐานะเป็นเพื่อนสพรหมจารีด้วยกัน พอสรุปได้ดังนี้

ก. ทำหน้าที่ผู้อุปฐากภิกษุอาพาธ

ท่านได้ตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปตามเสนาสนะต่าง ๆ ได้พบภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วงไม่มีใครดูแลพยาบาล ท่านก็ได้ช่วยพระพุทธเจ้าพยาบาลภิกษุที่อาพาธนั้นเป็นอย่างดี ^{๓๘}

ท่านทราบว่า พระฝักคุณะอาพาธหนักจึงได้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้า เพื่อทรงเสด็จเยี่ยม เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเยี่ยม พระฝักคุณะก็ได้กราบทูลว่า ข้าพระองค์มีอาพาธแรงกล้ามากไม่อาจที่จะทนได้ มีทุกข์เวทนาจัด ลมเสียดแทง ศีรษะเจ็บปวด เหมือนคนมีกำลังเอาไม้ค้อนมาทุบหัวและโคที่ท้อง เจ็บปวดเรื้อรังทั่วกาย เหมือนคนมีกำลังสองคนจับที่แขนคนละข้างดึงไปข้างบนกองถ่านเพลิงฉะนั้น ^{๓๙}

ท่านพักอยู่ที่เขตวันมหาวิหารกับพระพุทธเจ้า เมื่อท่านทราบว่า พระศิริมานันตะอาพาธหนักจึงได้กราบทูลพระพุทธเจ้าเพื่อเสด็จเยี่ยม พระพุทธเจ้ารับสั่งให้ท่านเรียนสัญญา ๑๐ ประการ เพื่อที่จะได้นำไปสวดให้พระศิริมานันตะฟัง ท่านก็ได้เรียนและจำได้แม่นยำแล้วได้ไปสวดสัญญา ๑๐ ประการ ให้พระศิริมานันตะฟัง ครั้นพระศิริมานันตะได้ฟังสัญญา ๑๐ ประการแล้วอาพาธที่หนักก็สงบระงับลงทันที ^{๔๐}

^{๓๖} อญ.ทสก.(บาลี) ๒๔/๕๖/๑๕๘-๑๖๐, อญ.ทสก.(ไทย) ๒๔/๕๖/๒๕๗-๒๕๘.

^{๓๗} อญ.ติก.(บาลี) ๒๐/๓๕/๑๓, อญ.ติก.(ไทย) ๒๐/๓๕/๒๑๔-๒๑๕.

^{๓๘} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๖๕/๑๖๖, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๕-๒๓๖.

^{๓๙} อญ.นกก. (บาลี) ๒๒/๕๖/๖๔, อญ.นกก. (ไทย) ๒๒/๕๖/๕๗-๕๘.

^{๔๐} อญ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๖๐/๘๖, อญ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๐/๑๒๘.

ข. เยี่ยมผู้อาพาธ

ท่านกับพระสารีบุตรได้ไปเยี่ยมท่านอนาถบิณฑิกบิณฑิกเศรษฐี ซึ่งป่วยหนักลุกจากที่นอนไม่ได้ และได้กล่าวสอนธรรม ทำให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีสบายใจแล้วจึงลากลับ หลังจากพระเถระทั้งสองกลับได้ไม่นานท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ถึงแก่กรรม ได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต^{๕๑}

ท่านไปเยี่ยมสิริวัฑฒคฤหบดี ซึ่งป่วยหนักที่บ้าน และได้ถามถึงอาการป่วยพร้อมแนะนำให้สิริวัฑฒคฤหบดี ให้พิจารณาให้เห็นกายในกาย มีความเพียรสติสัมปชัญญะ กำจัดอกิขฌาและโทมนัสเสีย สิริวัฑฒคฤหบดีรับว่า ตัวท่านมีคุณธรรมเหล่านี้ทุกประการ ท่านจึงรับรองว่าสิริวัฑฒคฤหบดี ได้สำเร็จเป็นพระอริยะบุคคลชั้นอนาคามี^{๕๒}

ท่านไปเยี่ยมมานทินนคฤหบดีชาวเมืองราชคฤห์ ซึ่งป่วยหนักและได้แนะนำให้มานทินนคฤหบดีพิจารณาให้เห็นกายในกาย ให้มีความเพียร มีสติสัมปชัญญะ กำจัดอกิขฌาและโทมนัสเสีย มานทินนคฤหบดีก็ได้สำเร็จเป็นอริยะบุคคลชั้นอนาคามี^{๕๓}

จากการศึกษาการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติของท่านพระอานนท์เถระ ทำให้ทราบว่า ท่านเป็นผู้ดูแลเอาใจใส่พระพุทธเจ้าโดยการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติและสนองงานด้านต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมาย และเอาใจใส่พระพุทธศาสนา โดยการตอบปัญหา แสดงธรรม และแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ท่านปฏิบัติหน้าที่ด้วยความตั้งใจ และจงรักภักดี ติดตามรับใช้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้าแทบทุกหนทุกแห่ง ตลอดระยะเวลา ๒๕ พรรษา ได้รับยกย่องว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุที่ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติทั้งปวง

การที่พระอานนท์ได้ทำหน้าที่ของท่านดังกล่าวมานั้น สะท้อนให้เห็นสังคัมพระสงฆ์ในครั้งพุทธกาลว่า เป็นสังคัมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างบิดามารดากับบุตรธิดา หรืออย่างญาติพี่น้อง โดยเกื้อกูลกันและกันเพื่อให้แต่ละบุคคลได้มีโอกาสพัฒนาตนเองยิ่งขึ้น ไปตามศักยภาพ ด้วยการเข้าไปดูแลความเป็นอยู่ สอบถามถึงความเดือดร้อน หรือการเข้าไปดูแลเมื่อเกิดอาพาธขึ้น หรือมีปัญหาข้อขัดข้อง ตลอดทั้งการตอบปัญหาข้อธรรมแก่ความสงสัยเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องและการปฏิบัติที่ถูกต้อง โดยภาพรวมเห็นว่าพระสงฆ์ในครั้งพุทธกาลนั้นท่านปฏิบัติต่อกันและกันเพื่อให้เกิดความสุขในหมู่ภิกษุ และเพื่อให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ซึ่งมีเป้าหมายหลักอย่างชัดเจนคือ ที่ไหนมีทุกข์ก็เข้าไปแก้ทุกข์ ที่ไหนมีสุขก็เข้าไปเสริมสุข ที่ไหนมีปัญหาข้อขัดข้องก็เข้าไปแก้ไขปลดปล่อยโลภให้หายกังวล โดยมีพื้นฐานจากการที่แต่ละท่านอยู่กันอย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงกันและกัน ท่าทีเช่นนี้เป็นท่าทีที่แสดงออกมาจากการเห็นความสำคัญของการพึ่งพา

^{๕๑} ม.อ.(บาลี) ๑๔/๓๘๓-๓๘๘/๓๒๕-๓๓๔, ม.อ.(ไทย) ๑๔/๓๘๓-๓๘๘/๔๓๓-๔๔๑.

^{๕๒} ต.ม.(บาลี) ๑๕/๓๕๕/๑๕๓, ต.ม. (ไทย) ๑๕/๓๕๕/๒๕๒-๒๕๓.

^{๕๓} ต.ม.(บาลี) ๑๕/๓๕๖/๑๕๓, ต.ม. (ไทย) ๑๕/๓๕๖/๒๕๔.

อาศัยกันและกันบนพื้นฐานของความเมตตากรุณาที่เพื่อนสหพรหมจารีพึงมีต่อกัน ซึ่งพระอานนท์ ท่านได้ทำเป็นแบบอย่างไว้ให้พระสงฆ์รุ่นหลัง ได้ยึดเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันให้เกิดความ ผาสุกและจะได้ช่วยกันดำเนินการสืบต่อพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนทายาทต่อไป

๓.๒ อนาคตบิณฑิกเศรษฐีอุบาสกตัวอย่างในการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ

พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสืบมาตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันนี้ เนื่องจากมีเหล่าสาวกได้ช่วยกันทำหน้าที่คอยอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงสืบต่อมาโดยลำดับ

อุบาสกสมัยพุทธกาลมีความสำคัญและคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาด้วยการทำหน้าที่ปฏิบัติพระพุทธรูปเจ้าและพระสงฆ์ตลอดทั้งทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา นั้น มีหลายท่าน ในที่นี้ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงเฉพาะอุบาสกที่ชื่อว่า อนาคตบิณฑิกเศรษฐี โดยแยกออกศึกษา ดังนี้

๑. การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีทำหน้าที่ปฏิบัติพระสงฆ์หลายลักษณะขอจำแนกดังต่อไปนี้

ก. ทำหน้าที่ปฏิบัติพระพุทธรูปเจ้า

ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีได้บริจาคทรัพย์ในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ในคัมภีร์อรุทธกถาได้กล่าวไว้ว่า ผู้ที่เกิดเป็นชายแล้วบริจาคทรัพย์มากในพระพุทธศาสนา ไม่มีใครอื่นเกินอนาคตบิณฑิกะ^{๔๔}

ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีได้บริจาคทานเป็นจำนวนมาก สร้างพระเชตะวันเป็นที่พักของพระพุทธรูปเจ้าพร้อมพระสงฆ์ สิ้นทรัพย์ไปทั้งหมด ๕๔ โกฏิทุกหาปณะ พระพุทธรูปเจ้าประทับจำพรรษา ณ พระเชตะวันมหาวิหารถึง ๑๕ พรรษา ซึ่งเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่าที่อื่น

ท่านอนาคตบิณฑิกะได้ไปวัดพระเชตะวันเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติพระพุทธรูปเจ้าทุกวัน มิได้ขาด วันละ ๓ ครั้ง โดยท่านจะไปทำหน้าที่ปฏิบัติพระพุทธรูปเจ้าเวลาเช้า กลับบ้านรับประทานอาหารเช้าแล้วไปอีกครึ่งหนึ่ง กลับบ้านแล้วไปในเวลาเย็นอีกครึ่งหนึ่ง

อนาคตบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้ที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มาก มีกิจวัตรประจำ คือการการเข้าไปเฝ้าพระพุทธรูปเจ้าเพื่อสดับธรรมทุกวัน ก่อนเวลาอาหารได้นำอาหารของขบฉันไปถวาย เวลาหลังอาหารจะนำเอาเกสร ๕ อย่าง และปานะ ๘ ประการไปถวายเป็นประจำ^{๔๕}

^{๔๔} ที.ปา.อ.(บาลี) ๓/ ๔๕, ที.ปา.อ.(ไทย) ๓/๑/๖๖๗.

^{๔๕} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๔, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๖.

การทำนอานาถบิณฑิกไปวัดพระเชตะวันนั้น เพื่อทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติฐากพระพุทธเจ้า และขณะเดียวกันท่านยังทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติฐากพระสงฆ์รูปอื่น ๆ ด้วย ซึ่งได้กระทำอย่างนี้เป็นประจำทุกวัน^{๔๖}

ข. ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติฐากพระสงฆ์

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติฐากพระสงฆ์เป็นประจำทุกวันนับตั้งแต่ท่านเข้ามานับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

นับตั้งแต่ท่านได้พบพระพุทธเจ้า และได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าได้บรรลุโสดาปัตติผล เกิดความเลื่อมใสกลับถึงที่พักได้นิมนต์พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ เพื่อฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น โดยที่ท่านได้เตรียมอาหารด้วยตนเองจนพร้อมบริบูรณ์พร้อมทุกประการ ท่านได้ถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ด้วยมือของตนเอง หลังจากฉันเสร็จ ได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธรองค์ และพระสงฆ์ให้เสด็จไปจำพรรษาที่นครสาวัตถี^{๔๗}

ต่อมาเมื่อมีพระสงฆ์มาอยู่ที่กรุงสาวัตถีประจำแล้ว ตลอดระยะเวลา ๒๔ ปี ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีปฏิบัติต่อพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอไม่บกพร่อง โดยท่านได้กระทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติฐากพระสงฆ์ ดังนี้

๑) จัดภัตตาหารไว้ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ที่บ้านวันละ ๒,๐๐๐ รูป ทุกวัน^{๔๘}

๒) จัดนิตยภัต คือสลากภัตอีกวันละ ๕๐๐ รูป^{๔๙}

๓) จัดอาหารเป็น ๒ ช่วง คือช่วงเช้าถวายข้าวต้ม ช่วงสายถวายข้าวสวยแด่พระสงฆ์ การที่ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติฐากพระสงฆ์เป็นประจำอย่างนี้ ท่านจึงเป็นผู้อุปการะตั้งอยู่ในฐานะบิดาของพระสงฆ์^{๕๐} บ้านของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็น โรงอาหารของพระสงฆ์ เป็นสถานที่รุ่งเรืองแห่งฟ้ากาสาฬหพัศตร์ เป็นสถานที่เข้าออกแห่งพระสงฆ์ ทั้งท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี และคนในบ้านของท่าน ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ด้วยความเป็นกันเอง ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา จนบางครั้งพระสงฆ์แม้จะไปรับภัตตาหารที่พระราชวังของพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่เพราะไม่ได้รับความคุ้นเคยเป็นกันเอง จึงพากันนำภัตตาหารที่รับจากพระราชวังมานั่งฉันที่บ้านของอนาถบิณฑิกเศรษฐี^{๕๑}

^{๔๖} ม.อ.อ.(บาลี)๓/๓๘๗/๒๓๕-๒๓๖, ม.อ.อ.(ไทย)๓/๒/๔๒๕.

^{๔๗} วิ.อ.(บาลี)๗/๓๐๔-๓๐๗/๗๔-๗๗, วิ.อ.(ไทย)๗/๓๐๔-๓๐๗/๑๑๑-๑๑๕.

^{๔๘} พ.อ.อ.(บาลี) ๑ / ๑๔๑-๑๔๓, พ.อ.อ.(ไทย) ๑ / ๒ / ๑ / ๒๐๓.

^{๔๙} พ.อ.อ.(บาลี) ๔/๓๕๓, พ.อ.อ.(ไทย) ๓/๖/๑๑๑.

^{๕๐} พ.อ.อ.(บาลี) ๔ / ๓๒๗-๓๒๘, พ.อ.อ.(ไทย) ๓ / ๔ / ๖๒๗-๖๒๘.

^{๕๑} พ.อ.อ.(บาลี) ๔/๓๕๓, พ.อ.อ.(ไทย) ๓/ ๖/๑๑๑.

นอกจากบ้านที่กรุงสาวัตถี ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ยังมีหมู่บ้านคนงานอยู่ที่แคว้น กาสีอีกแห่งหนึ่ง ท่านได้มอบหมายให้คนรับใช้ที่หมู่บ้านนั้นช่วยจัดเตรียมภัตตาหารไว้เป็นประจำ สำหรับถวายพระสงฆ์อาคันตุกะ^{๕๒}

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นคนใจบุญจึงคิดอยู่เสมอว่า “ภิกษุสามเณรจะคู่มือของเรา” ดังนั้น เมื่อท่านไปวัดจึงมีสิ่งของไปถวายไม่เคยขาด เมื่อได้ทำภารกิจเสร็จสิ้นแล้วก่อนจะกลับบ้าน จะตรวจดูตามวิหารว่ายังขาดสิ่งใด และคอยดูสิ่งภิกษุต้องการแล้วจัดหาสิ่งนั้นไปถวาย จึงทำให้ ท่านมีความรอบรู้ถึงสิ่งที่ควรและไม่ควรนำไปถวาย ท่านจึงเป็นผู้ที่จัดอาหารและสิ่งของถวายได้ เหมาะสมกับความต้องการของพระสงฆ์^{๕๓}

คราวหนึ่ง อนาถบิณฑิกเศรษฐี ถวายทานแก่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย และให้ทานแก่คนยากไร้มิได้ขาด จนคราวหนึ่งทรัพย์ของท่านขาดแคลน แต่ท่านก็ยังถวายทาน แก่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายมิได้ขาด เพียงแต่ไม่อาจจัดให้ประณีตได้ จัดได้เพียงข้าวปน รำ หุงรดน้ำผักดอง ท่านรู้สึกไม่สบายใจ ที่ถวายทานประณีตไม่ได้

พระพุทธเจ้าตรัสว่า วัดอยู่ที่ไหน จะเสerahอมองหรือประณีตก็ตาม แต่ถ้าผู้ให้เทให้ ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรม ทานนั้นย่อมให้ผลไม่ดี แต่ถ้าผู้ให้ทาน ให้ด้วยความเคารพ ให้ด้วยความนอบน้อม ให้ด้วยมือของตนเอง ไม่ทิ้งให้เทให้ ให้เพราะเชื่อกรรมและผลของกรรม ทานนั้น ย่อมให้ผลดี แล้วทรงเล่าเรื่องเวลามพราหมณ์ ผู้ให้มหาทานให้ท่านเศรษฐีฟัง

ค. ทำหน้าที่ในการสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา

การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติธรรมได้หมายถึงเฉพาะถวายทานเท่านั้น การสร้างถาวรวัตถุก็ จัดเป็นการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติธรรมเช่นกัน ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สร้างถาวรวัตถุ ในพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑. สร้างเขตวันมหาวิหาร เนื่องจากท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีท่านมีศรัทธา อย่างแรงกล้าในพระรัตนตรัย และปรารถนาให้พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ได้รับความสะดวก ในการปฏิบัติธรรม จึงได้สร้างวัดพระเชตะวันขึ้นที่กรุงสาวัตถี ประวัติการสร้างวัดพระเชตะวัน น่าสนใจมาก เพื่อเป็นการประกาศคุณความดีของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีผู้สร้างวัดพระเชตะวัน จึง ขอนำการสร้างวัดมากล่าวในที่นี้ ดังนี้

ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกกล่าวว่า ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นคนมีมิตรมาก ประชาชนเชื่อคำพูด จึงชักชวนคนสร้างอาราม โดยเริ่มตั้งแต่ตรวจดูสถานที่อันเหมาะสม คือ ไม่

^{๕๒} วิ.ม.(บาลี) ๒/๕๐๔/๓๔๘, วิ.ม.(ไทย) ๒/๕๐๔/๕๕๕-๕๕๖.

^{๕๓} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๔, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๔/๑๔๑.

ไกลหมู่บ้านเกินไป ไม่ใกล้ไม่ไกลจากบ้านเกินไป ทั้งมีถนนหนทางสะดวกสบาย ผู้คนไปมาได้
ง่าย กลางวันคนไม่พลุกพล่าน กลางคืนมีเสียงรบกวนน้อย ไม่อึกทึกไร้ผู้คน เป็นสถานที่พวก
มนุษย์จะทำได้ และเป็นสถานที่เหมาะแก่การหลีกเว้น^{๕๔}

พิจารณาเห็นที่เหมาะสมคือสวนของเจ้าเซตจึงขอซื้อด้วยการให้คนนำเกวียนบรรทุก
เงินออกมาเรียงลาดให้ริมจดกันในเซตวัน ซึ่งเหลือเพียงที่นิดหน่อยไว้ให้เจ้าเซตราชกุมารร่วมถวาย
โดยการสร้างซุ้มประตู^{๕๕}

ต่อมา ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สร้างวิหารหลายหลังไว้ในพระเชตวัน สร้าง
บริเวณ สร้างซุ้มประตู สร้างศาลาหอฉัน สร้างโรงไฟ สร้างกัปปิยคูถ์ สร้างวัจกุถ์ สร้างสถานที่
จงกรม ศาลาจงกรม ขุบ่อน้ำ สร้างศาลาบ่อน้ำ สร้างเรือนไฟ สร้างศาลาเรือนไฟ ขุดสระโบกขรณี
สร้างมณฑป^{๕๖}

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าไปเฝ้าทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์ เพื่อรับ
บิณฑบาตในบ้านของท่านได้ถวายอาหารอันประณีต เมื่อเสร็จภัตตกิจแล้ว พระพุทธองค์จึงตรัส
แนะท่านเศรษฐีว่า ท่านควรถวายแก่สงฆ์ทั้ง ๔ ทิศ ทั้งที่มาแล้ว และยังไม่ได้มา^{๕๗}

ครั้นท่านเศรษฐีได้ถวายเชตวันารามแก่สงฆ์ และจัดการฉลองพระวิหารเป็นเวลา ๕
เดือน หมดเงิน ๑๘ โกฏิ^{๕๘}

ตั้งแต่นั้นมา ท่านเศรษฐีได้ถวายทานเป็นการใหญ่เป็นประจำทุกวัน คือ สลากภัต
๕๐๐ ที่ ปักจิกภัต ๕๐๐ ที่ สลากยาจ ๕๐๐ ที่ ปักจิกยาจ ๕๐๐ ที่ ธูวภัต ๕๐๐ ที่ คมิกภัต ๕๐๐ ที่
คิลานภัต ๕๐๐ ที่ คิลานุปุญฺฐากภัต ๕๐๐ ที่ และได้ตบแต่งอาสนะไว้ ๕๐๐ อาสนะ เป็นประจำ ด้วย
เหตุที่ท่านเป็นผู้บริจาคเงินบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก พระพุทธองค์จึงทรงแต่งตั้งท่าน
ไว้ในตำแหน่ง “อัครทายก”^{๕๙}

ตั้งแต่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สร้างพระเชตวันมหาวิหารแล้วเสร็จ พระพุทธเจ้า
พร้อมพระสงฆ์เสด็จมาจำพรรษาที่วิหารนั้นแล้ว แม้พระพุทธองค์จะเสด็จจาริกจากไปสถานที่อื่น
ก็ตาม แต่ก็ยังมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ที่วิหารนั้นตลอดเวลา

^{๕๔} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๐๗/๗๗, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๗/๑๑๘.

^{๕๕} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๐๗/๗๗, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๗/๑๑๘.

^{๕๖} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๐๗/๗๗, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๗/๑๑๘.

^{๕๗} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๑๕/๘๗, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๕/๑๓๐.

^{๕๘} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๑/๑๔๖, พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๕๐.

^{๕๙} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๔ / ๓๒๗-๓๒๘, พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/ ๔ / ๖๒๗-๖๒๘.

๒. **ร่วมปลุกต้นไม้โพธิ์** เนื่องจากท่านอนาถบิณฑิกะ มีศรัทธาในพระศาสนา มาก ได้สละทรัพย์ ๔๕ โกฎิ สร้างพระเชตะวันมหาวิหาร และได้ทำบุญอื่น ๆ อีกเป็นเงินจำนวนมากเหลือ คณนา ดังนั้น ท่านจึงได้รับเกียรติพิเศษจากพระเจ้าปเสนทิโกศล คือให้ท่านเป็นคนปลุกต้นไม้โพธิ์ไว้ หน้าพระเชตะวันมหาวิหาร มีชื่อว่า อานันทโพธิ์^{๖๐} ท่านทูลขออนุญาตนำพืชโพธิ์จากต้นศรีมหาโพธิ์ มาปลุกไว้ที่พระเชตะวันมหาวิหาร เพื่อให้เป็นปูชนียสถานแก่ประชาชนชาวนครสาวัตถีแทน พระพุทธเจ้า ในคราวที่พระองค์เสด็จจาริกไปที่อื่น

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ปลุกได้ ท่านพระอานนทจึงได้แจ้งเรื่องนี้ แต่พระเจ้า ปเสนทิโกศล ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี และนางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นต้น และได้นิมนต์ท่าน พระมหาโมคคัลลานะ ให้เหาะไปนำเมล็ดโพธิ์จากต้นศรีมหาโพธิ์ ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ซึ่ง ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ก็ได้เหาะไปนำมาได้สำเร็จในวันนั้นเอง

ครั้นนำมาแล้ว ก็ปรึกษากันว่า จะให้ใครเป็นคนปลุก จึงจะสมกับความสำคัญของ ต้นโพธิ์นี้ ทั้งพระสงฆ์และประชาชน ได้ตกลงกันถวายเกียรติให้พระเจ้าปเสนทิโกศล ราชแห่ง แคว้นโกศลเป็นผู้ปลุก แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงปฏิเสธ และทรงแนะนำว่า ควรจะให้เกียรตินี้แก่ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นคนปลุก เพราะท่านเป็นคนสร้างสถานที่นี้ แล้วทรงพระราชทานพืช โพธิ์ให้ท่านเศรษฐี ท่านเศรษฐีได้เอาน้ำหอมประพรมเมล็ดโพธิ์แล้วปลุกลงไว้ แล้วทำการฉลอง เป็นการใหญ่ และได้บูชาต้นไม้โพธิ์ด้วยสักการะมากมาย ต้นโพธิ์นี้ปรากฏชื่อว่า อานันทโพธิ์ เพราะ ท่านพระอานนทเป็นผู้ให้ปลุก^{๖๑}

๓. **ทำหน้าที่ในการชวนขวายเป็นบุคคลอื่นทำหน้าที่อุปัฏฐาก** เนื่องจากท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เคยทำบุญให้ทานมานาน ก็รู้จิตใจของพระสงฆ์ได้ดี จึงจัดอาหารถวายได้ ถูกใจพระสงฆ์เสมอ ดังนั้น บ้านใดถวายทานมักจะเชิญท่านเศรษฐีไปช่วยจัดการให้ ท่านก็ไป ช่วยเหลือเสมอ ๆ นับว่าเป็นผู้ชวนขวายเป็นบุคคลอื่นได้เข้าทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ และในแต่ ละวันท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี ยังได้นำอุบาสก ๕๐๐ คน เข้าออกวัดพระเชตะวันมหาวิหาร ถวาย ทาน รักษาศีล ฟังธรรม เป็นประจำ^{๖๒}

นอกจากนี้ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐียังได้ชักนำอุบาสกที่เคยเป็นสาวกเดียรฉัตรมาให้ ฟังธรรมแล้วนับพระรัตนตรัย ถวายทาน รักษาศีล สมาทานอุโบสถศีลเป็นประจำ แต่เมื่อ พระพุทธเจ้าจาริกไปที่อื่นประมาณ ๑-๘ เดือน อุบาสกเหล่านั้นก็กลับไปนับถือพวกเดียรฉัตรอีก

^{๖๐} พุ.ชา.อ.(บาลี) ๖/๑๖๕-๑๗๑, พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๖/๒๖๖-๒๗๕.

^{๖๑} พุ.ชา.อ.(บาลี) ๖/๑๘๕-๑๘๖, พุ.ชา.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๐๘.

^{๖๒} พุ.ชา.อ.(บาลี) ๑/๑๔๐-๑๕๔, พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๑/๑๕๔.

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกลับมา ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ชักนำอุบาสกเหล่านั้นมาเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเชตวันมหาวิหาร กราบทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นในเวลาที่พระพุทธเจ้ามิได้ประทับอยู่ที่ทรงทราบ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมโปรดอุบาสกเหล่านั้นอีก ในเวลาจบพระธรรมเทศนา อุบาสกเหล่านั้นได้สำเร็จโศคาปัตติผล^{๖๓}

จ. ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือด้วยการใช้ปัญญา

การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติด้วยการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาและช่วยปกป้องพระพุทธศาสนา พุทธบริษัทควรให้การดูแลเอาใจใส่เพราะเป็นการช่วยเหลือพระสงฆ์โดยใช้ปัญญา ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยิ่งขึ้น

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ได้ใช้ปัญญาเข้าไปช่วยเหลือพระสงฆ์ ด้วยการเข้าไปใช้ความรู้ที่มีอยู่ทำความเข้าใจกับบุคคลอื่นที่มุ่งทำลายพระพุทธศาสนา เช่น

คราวหนึ่ง ท่านได้ไต่ถามทษณะนักบวชปริพาชกจนปริพาชกหนึ่งนึ่ง เก้อเขิน คอดกัมหน้า ซึมเซา หมดทางโต้ตอบ ครั้นพระพุทธเจ้าได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่บวชได้ ๑๐๐ พรรษา จึงจะข่มพวกอัญญเดียริยปริพาชกได้อย่างดีมีเหตุผล อย่างท่านอนาถบิณฑิกะข่มได้^{๖๔}

ครั้งที่เกิดความมัวหมองขึ้นในภิกษุณีสงฆ์ โดยมีการโจษขานว่า ภิกษุณีสาวธิดาเศรษฐี ได้ตั้งครรภ์ขึ้น เนื่องด้วยภิกษุณีนุรูปนั้นอยู่ในความคุ้มครองของพระเทวทัต ท่านจึงมีคำสั่งให้ขับออกจากภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีนุรูปนั้นได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบว่า ภิกษุณีสาวธิดาเศรษฐีตั้งครรภ์ขณะเป็นภคุหัสต์ก่อนบวช แต่เพื่อป้องกันคำครหาของพวกเดียริย จึงมีรับสั่งให้ชำระอธิกรณ์ท่ามกลางบริษัทในวันรุ่งขึ้น โดยรับสั่งให้ทูลเชิญพระเจ้าปเสนทิโกศลราชาแห่งกรุงสาวัตถี ให้เชิญอนาถบิณฑิกเศรษฐี ท่านจุพอนาถบิณฑิกะ นางวิสาขามหาอุบาสิกา และตระกูลใหญ่อื่น ๆ มาร่วมพิจารณาอธิกรณ์ เมื่อบริษัท ๔ ประชุมพร้อมกันในเวลาเย็นจึงรับสั่งให้ท่านอุบาสิเถระเป็นผู้ตัดสินอธิกรณ์ของภิกษุณีสาวให้หมดจดท่ามกลางบริษัท ๔

ท่านอุบาสิริรับหน้าที่ชำระอธิกรณ์ ได้รับมอบให้นางวิสาขาไปพิจารณาดูให้รู้ว่าภิกษุณีสาว บวชวันไหนเดือนไหน นางวิสาขามหาอุบาสิกาให้กัณมาน พิจารณามือ เท้า สะดือ และท้องของภิกษุณีสาว นับเดือนและวันที่ตั้งครรภ์แล้วทราบว่า ภิกษุณีสาวตั้งครรภ์ขณะเป็นภคุหัสต์ก่อนบวช จึงมาแจ้งให้พระอุบาสิเถระทราบ

^{๖๓} พุ.ชา.อ.(บาลี) ๑/๑๔๐-๑๕๓, พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๑ /๑๕๔.

^{๖๔} พุ.ชา.(บาลี)๒๗/๑/๑, พุ.ชา.(ไทย)๒๗/๑/๑.

พระอุบาลีได้ประกาศความบริสุทธิ์ของภิกษุณีสาว ท่ามกลางบริษัท ๔ ว่า ภิกษุณีตั้งครมมาก่อนบวชจึงเป็นผู้บริสุทธิ์ได้ให้ไว้พระสงฆ์ถวายอภิวัตพระพุทธรเจ้าแล้วกลับสำนักภิกษุณี^{๖๕}

จากหลักฐานที่กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นว่าอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เข้าไปทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณด้วยการอุปถัมภ์ตั้งแต่ได้เข้าพบพุทธรเจ้าและเป็นผู้เอาใจใส่ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์มาตลอดจึงถือว่าเป็นการช่วยจรโลงพระพุทธศาสนาไม่ให้เสื่อมสูญ คือ พระสงฆ์สามารถจะดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ได้รับความลำบาก เพราะท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นกำลังสำคัญในการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค จึงทำให้ท่านได้รับการยกย่องจากพระพุทธรเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่า “เป็นผู้เลิศในการถวายทาน”^{๖๖}

๓.๓ วิสาขามหาอุบาสิกา อุบาสิกาตัวอย่างในการทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณ

นางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นผู้ที่พระพุทธรเจ้าให้ความสำคัญมากดังที่พระองค์ทรงยกย่องท่านว่าเป็นยอดแห่งมหาอุบาสิกาผู้ถวายทานแด่พระสงฆ์ ท่านได้ทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณด้วยการอุปถัมภ์พระพุทธรเจ้าและพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ สรุปได้ ดังนี้

ก. ทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระพุทธรเจ้าและพระสงฆ์ นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ชวนขวयरให้ท่านในโอกาสต่าง ๆ และเป็นธุระในกิจการพระศาสนามากมาย ได้ถวายปัจจัย ๔ เป็นประจำ เช่น

นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ให้ความอุปถัมภ์ด้วยการถวายภัตตาหารพระสงฆ์ ซึ่งทุกครั้งท่านไปวัด ถ้าไปตอนเช้าจะให้คนถือของเคี้ยวของฉัน ถ้าไปหลังเที่ยงก็จะให้คนถือน้ำปานะนำไปถวายพระสงฆ์เป็นประจำ เมื่อนางจะออกจากวัด ก็จะเดินตรวจดูและสอบถามความเป็นอยู่ตามที่อยู่ของพระสงฆ์ต่าง ๆ เมื่อทราบความต้องการของพระสงฆ์แล้วก็จะจัดการดูแลเอาใจใส่ด้วยการจัดของที่ควรแก่สมณะมาถวายตามความต้องการของภิกษุณีนั้น ๆ นับได้ว่านางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้ทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระสงฆ์และอุปถัมภ์พระพุทธรศาสนาในด้านต่าง ๆ มากกว่าอุบาสิกาท่านอื่น ในงานวิจัยนี้ จึงขอสรุปผลงานด้านการทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณของท่าน ดังนี้

^{๖๕} พุ.ธ.อ.(บาลี)๖/๑๑-๑๕, พุ.ธ.อ.(ไทย)๖/๑/๒/๒๐๔.

^{๖๖} อ.จ.เอกก.(บาลี) ๒๐/๒๔๕/๒๖, อ.จ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๔๕/๓๑.

นางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัยจะเห็นได้จากท่านสำเร็จเป็นอริยบุคคลชั้น โสดาบันตั้งแต่อายุเพียง ๗ ขวบ^{๖๗} และที่สำคัญตระกูลของนางได้ใกล้ชิดพระสงฆ์ด้วยการนิมนต์พระสงฆ์ให้มาฉันที่บ้านเป็นประจำ จึงเป็นเหตุให้นางรู้หน้าที่ว่าควรปฏิบัติอย่างไรกับพระสงฆ์ เมื่อเวลาเช้าก็จะไปวัดและเวลาเย็นก็ไปวัด เพื่อนำปัจจัย ๔ ไปบำรุงพระสงฆ์ ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าหรือจากพระสงฆ์เป็นประจำ และคอยเอาใจใส่ต่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี หากภิกษุรูปใดเดือดร้อนด้วยปัจจัย ๔ ก็จัดการถวาย^{๖๘}

นางวิสาขามหาอุบาสิกาใฝ่การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากและอุปถัมภ์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากท่านทูลขอพร ๘ ประการจากพระพุทธเจ้า คือ

๑) หม่อมฉันขอถวายผ้าอาบนำฝนตลอดชีวิต เพราะการที่พระสงฆ์เปลือยกายสงวนน้ำเป็นสิ่งที่ไม่งาม ไม่เหมาะสม

๒) หม่อมฉันขอถวายอาคันตุกัถตลอดชีวิต เพราะพระอาคันตุกเป็นผู้ไม่ชำนาญทางไม่รู้จักที่โคจร ย่อมเที่ยวไปบิณฑบาตลำบาก หากได้ฉันอาคันตุกัถของหม่อมฉันแล้ว เมื่อท่านชำนาญทางรู้จักที่โคจรย่อมเที่ยวบิณฑบาตไม่ลำบาก

๓) หม่อมฉันขอถวายภัตสำหรับพระที่เตรียมตัวจะเดินทางไกล เพราะพระสงฆ์ที่เตรียมจะเดินทางไปทีอื่น มัวแต่แสวงหาภัตเพื่อตนเองอยู่ ย่อมไม่ทันหมู่เกวียน ไปถึงที่หมายตอนค่ำ จักเดินทางลำบาก เมื่อท่านได้ฉันคัมภีร์ภัตของหม่อมฉัน สามารถทันหมู่เกวียน ถึงที่หมายก่อนค่ำ ก็จะไม่ลำบากในการเดินทาง

๔) หม่อมฉันขอถวายภัตเพื่อภิกษุที่อาพาธตลอดชีวิต เพราะภิกษุที่อาพาธเมื่อไม่ได้ภัตอาหารเป็นที่สบาย อาการอาจกำเริบถึงแก่มรณภาพ เมื่อท่านได้ฉันคิลานภัตของหม่อมฉันแล้ว อาการก็จะทุเลาลงและหายจากอาการอาพาธ

๕) หม่อมฉันขอถวายภัตเพื่อภิกษุที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากภิกษุที่อาพาธตลอดชีวิต เพราะภิกษุที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากภิกษุที่อาพาธ มัวแต่แสวงหาภัตเพื่อตนเองอยู่ ย่อมได้รับความลำบาก

๖) หม่อมฉันขอถวายยาเพื่อภิกษุที่อาพาธตลอดชีวิต เพราะภิกษุที่อาพาธเมื่อไม่ได้รับยาเป็นที่สบาย อาการย่อมกำเริบหรือมรณภาพ เมื่อท่านได้ยาลาสำหรับผู้ใช้ของหม่อมฉันแล้ว อาการจักทุเลาและหายจากโรคได้

^{๖๗} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๓๔, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๗๔.

^{๖๘} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๔๘, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๐.

๙) หม่อมฉันขอถวายยาคูแก่พระสงฆ์ตลอดชีวิต เพราะว่ายาкупเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อร่างกายมาก ตามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ คือ ให้อายุ ให้อารมณ์ ให้ความสุข ให้กำลัง ให้ปัญญา กำจัดความหิว บรรเทาความกระหาย ทำให้ลมในร่างกายนคล่อง ช่วยล้างลำไส้ และย่อยอาหาร

๑๐) หม่อมฉันขอถวายผ้าอาบน้ำสำหรับภิกษุณีตลอดชีวิต เพราะว่าภิกษุณีทั้งหลายเปลือยกายอาบน้ำอจิวติทำเดียวกับพวกหญิงแพศยา ถูกหญิงเหล่านั้นเย้ยหยันว่า พวกเธอยังสาวมาประพฤติพรหมจรรย์ไม่เห็นได้ประโยชน์อะไร ฝ่ายภิกษุณีเมื่อถูกต่อว่าบ่อย ๆ ก็อับอายเก็บเงินและเป็นสิ่งไม่งามสำหรับภิกษุณี^{๖๕}

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตพรทั้ง ๘ ประการ และได้ทรงยกย่องนางวิสาขามหาอุบาสิกาว่าเป็นผู้ฉลาดควรที่จะยึดเอาเป็นแบบอย่างของผู้ที่ทำหน้าที่อุปัฏฐากว่า

สตรีใดได้ให้ข้าวและน้ำ เบิกบานใจสมบูรณ์ด้วยศีลเป็นอริยสาวิกาของพระองค์ ขจัดความตระหนี่ บริจาคทานอันเป็นเหตุแห่งสวรรค์ จะสามารถบรรเทาความเศร้าโศกได้ สตรีนั้นอาศัยแนวทางเช่นนี้ย่อมได้กำลังและอายุอันเป็นทิพย์ ได้รับความสุขกายสุขใจบนสวรรค์ตลอดกาล^{๖๖}

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตและทรงประกาศต่อพระสงฆ์ ต่อมาพระสงฆ์ได้สรรเสริญนางที่ได้รับพร ๘ ประการจากสำนักของพระพุทธเจ้า

นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ทูลขอพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ได้รับความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติธรรม เช่น

ข. ทำหน้าที่ในการขอพุทธอนุญาตในเรื่องต่าง ๆ

๑. ขอพุทธอนุญาตถวายผ้าเช็ดปาก

นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ถือผ้าเช็ดปาก เข้าไปยังที่ประทับของพระพุทธเจ้า กราบทูลให้พระองค์ทรงรับผ้าเช็ดปาก เมื่อทรงรับแล้ว พระองค์ทรงประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตผ้าเช็ดปาก^{๖๗}

^{๖๕} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๔๕-๓๕๐/๑๕๒-๑๕๔, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๒-๒๒๓.

^{๖๖} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๕๑/๑๕๖, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๕๑/๒๒๓.

^{๖๗} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๕๑/๑๕๕, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๕๑/๒๒๔.

๒. ขอพุทธานุญาตถวายหม้อน้ำและไม้กวาด

นางวิสาขามหาอุบาสิกาทราบข่าวว่า พระพุทธเจ้ากลับจากภคคชนบทเข้าประทับที่พระเชตวันมหาวิหาร จึงถือหม้อน้ำ ปุ่มไม้สำหรับเช็ดเท้า และไม้กวาด เข้าไปเฝ้าที่วัดพระเชตวันเพื่อกราบทูลให้พระองค์ทรงรับหม้อน้ำ ปุ่มไม้สำหรับเช็ดเท้า และไม้กวาด

พระพุทธเจ้าทรงรับเฉพาหม้อน้ำ กับ ไม้กวาดเท่านั้น แต่ไม่ทรงรับปุ่มไม้สำหรับเช็ดเท้า เพราะเป็นการแสดงออกถึงความมกมาก หลังจากนั้นพระองค์ทรงประกาศให้พระสงฆ์ทราบว่า ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ภิกษุใช้สอยได้เฉพาหม้อน้ำ ไม้กวาดเท่านั้น ภิกษุไม่พึงใช้ปุ่มไม้สำหรับเช็ดเท้า หากภิกษุใดใช้สอย พึงปรับอาบัติทุกกฏแก่ภิกษุนั้น^{๒๒}

ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้สอยสำหรับเช็ดเท้าไว้ ๓ ชนิด คือ หินกวาด กระเบื้อง และหินฟองน้ำในทะเล^{๒๓}

๓. ขอพุทธานุญาตถวายพัดโบกและพัดใบตาล

นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ถือพัดโบก และพัดใบตาล เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับแล้วกราบทูลขอให้พระองค์ทรงรับพัดโบกและพัดใบตาล พระองค์ทรงรับ เมื่อทรงรับแล้วได้ตรัสรับสั่งกับพระสงฆ์ว่า ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตพัดโบกและพัดใบตาล^{๒๔}

๔. ขอพุทธานุญาตสร้างปราสาทถวายพระสงฆ์

นางวิสาขามหาอุบาสิกาประสงค์จะสร้างปราสาทที่มีเฉลียงประคองเทริด ที่ตั้งอยู่บนกระพองช้างถวายพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์เกิดความสงสัยว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สร้างปราสาทได้หรือยัง จึงเข้าไปกราบทูลให้พระองค์ทรงทราบ ต่อมาพระองค์ก็ทรงอนุญาตว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตการใช้สอยปราสาททุกชนิด”^{๒๕}

ค. ทำหน้าที่ในการสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา

การสร้างถาวรวัตถุไว้ในพระศาสนาเป็นแนวทางหนึ่งในการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติถวายพระสงฆ์ นางวิสาขามหาอุบาสิกานอกจากอุปถัมภ์พระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์ให้เป็นอยู่ผาสุกด้วยภัตตาหารแล้ว ยังสร้างถาวรวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนาอีกด้วย คือ

^{๒๒} วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๖๕/๓๔, วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๕/๕๓.

^{๒๓} วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๖๕/๓๔, วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๕/๕๓.

^{๒๔} วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๖๕/๓๔, วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๕/๕๔.

^{๒๕} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๒๐/๕๒, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๒๐/๑๓๘-๑๓๙.

๑) สร้างวัดบุพพาราม วัดบุพพาราม เป็นวัดหนึ่งที่สำคัญในเมืองสาวัตถี ซึ่งตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงของเมืองสาวัตถี^{๓๖} เป็นวัดที่นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ขายเครื่องประดับแล้วสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนา มีประวัติการก่อสร้างน่าสนใจดังนี้

ครั้งหนึ่ง ที่เมืองสาวัตถีมีมหรสพ ประชาชนประดับตกแต่งเครื่องประดับต่าง ๆ ไปเที่ยวงาน นางวิสาขามหาอุบาสิกา ก็เช่นเดียวกัน แต่งตัวด้วยเครื่องประดับมहाลดาออกไปเที่ยวชมงาน เมื่อชมงานพอประมาณแล้ว จึงแวะไปวัดเพื่อฟังธรรมได้ถอดเครื่องประดับเอาผ้าห่อส่งให้คนใช้เก็บไว้ เมื่อฟังธรรมเสร็จแล้ว เดินสอบถามความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ เสร็จแล้วเดินทางกลับ

คนใช้ของนางได้ลืมนำเครื่องประดับไว้ในที่ฟังธรรม พระสงฆ์มาพบเข้าจึงได้กราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระองค์รับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเก็บไว้ และมีพุทธานุญาตเพิ่มเติมว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้เก็บ ใช้ให้เก็บเงินทอง ของมีค่าที่ตกภายในวัด โดยหวังว่าเจ้าของจะมารับคืน^{๓๗}

ในอรรถกถาธรรมบทได้กล่าวไว้ว่า นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้รับเชิญให้เป็นประธานในพิธีงานมหรสพ เมื่องานเสร็จแล้วเห็นประชาชนมุ่งหน้าไปวัดเพื่อฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า เมื่อเสร็จงานนางไปวัดพร้อมกับประชาชน ก่อนจะเข้าวัดนางคิดว่า การสวมเครื่องประดับมีค่ามากขนาดนี้เป็นการไม่สมควร จึงถอดเครื่องประดับให้กับหญิงรับใช้ เมื่อเข้าไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว นางได้เดินสอบถามความเป็นอยู่ของพระสงฆ์เสร็จแล้วจึงออกจากวัด^{๓๘}

หญิงรับใช้ของนางได้ลืมนำเครื่องประดับในที่ฟังธรรม พระอานนท์ได้พบเครื่องประดับวางอยู่จึงเก็บรักษาไว้ แล้วกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระองค์ทรงสั่งให้เก็บไว้เพื่อคืนเจ้าของ พระอานนท์จึงนำไปเก็บคลังไว้ที่บ้านไค

ส่วนนางวิสาขามหาอุบาสิกา กับนางสุปปียาผู้เป็นเพื่อนและคนใช้ได้เดินไปตามวิหารต่าง ๆ เพื่อสอบถามความต้องการพระสงฆ์ จากนั้นจึงออกจากวิหาร และเรียกให้คนใช้นำเครื่องประดับมาเพื่อประดับ คนใช้นึกได้ว่าลืมนำเครื่องประดับไว้ในที่ฟังธรรม^{๓๙}

นางได้ให้คนใช้กลับไปเอาเครื่องประดับที่ลืมนำมา แต่กำชับว่า หากพระคุณเจ้าของเราถูกต้องและเก็บไว้แล้วไม่ต้องนำกลับมา เราจะบริจาคเป็นของสงฆ์ หญิงรับใช้เมื่อไปถึงวิหารแล้ว ทราบว่าพระอานนท์เถระเก็บเครื่องประดับนั้นคลังไว้ที่บ้านไค จึงบอกความประสงคฺว่า

^{๓๖} สํ.ฎีกา (บาลี) ๑/๑๒๒/๑๕๓.

^{๓๗} วิ.ม.(บาลี)๒/๕๐๓/๓๔๗, วิ.ม.(ไทย)๒/๕๐๓/๕๕๕.

^{๓๘} พุ.ธ.อ.(บาลี)๓/๖๕, พุ.ธ.อ.(ไทย)๑/๒/๑๐๔.

^{๓๙} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๖๕, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๐๔.

เจ้านายให้คิดเงินมาเอาเครื่องประดับ ถ้าพระองค์เจ้าได้จับต้องเครื่องประดับแล้ว เจ้านายให้ถวายเป็นของสงฆ์ จึงกลับไปบอกนางวิสาขามหาอุบาสิกาว่า พระองค์เจ้าได้เคลื่อนย้ายเครื่องประดับแล้ว

ตั้งนั้น นางวิสาขามหาอุบาสิกาคิดว่า เมื่อพระองค์เจ้าจับต้องแล้วจะไม่ประดับเครื่องประดับนั้นอีก จึงถวายเป็นของสงฆ์ แต่คำนึงว่าเมื่อพระองค์เจ้าเก็บไว้จักลำบากในการรักษา ควรจะขายแล้วนำทรัพย์ไปซื้อสิ่งของที่ควรถวายพระสงฆ์ จึงให้คนใช้นำเครื่องประดับนั้นมาแล้วได้ประกาศขาย แต่ไม่มีผู้ซื้อได้เนื่องจากเครื่องประดับมีค่ามาก เมื่อเป็นเช่นนี้จึงซื้อเอง และได้นำเงินจำนวนนั้นบรรจุทุกเกวียนเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า เงินที่ได้จากการขายเครื่องประดับของหม่อมฉันนี้ควรถวายเป็นกบปียส่วนไหนของปัจฉัย ๔ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้นางนำปัจฉัยส่วนนี้ไปสร้างที่พักของพระสงฆ์ จึงได้ดำเนินการเพื่อสร้างวัดถวายพระสงฆ์

การสร้างวัดบุพพารามในครั้งนี้ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้นางเลือกพระเถระผู้ที่มีความสามารถและเหมาะสมกับงานที่กำลังจะทำ ถึงจะคุ้นเคยกับพระอานนท์ก็ตาม^{๕๐} แต่นางเลือกพระมหาโมคคัลลานเถระ เพราะเห็นว่า ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านการก่อสร้างวิหารให้เสร็จโดยเร็วและอีกอย่างท่านเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์มากกว่าภิกษุทั้งหลาย^{๕๑}

พระมหาโมคคัลลานเถระเป็นผู้ดูแลงานก่อสร้างตามความประสงค์ของนาง พระเถระพร้อมด้วยพระสงฆ์ที่เป็นบริวารอีกจำนวน ๕๐๐ รูป ได้เดินทางมาด้วยเพื่อช่วยดูแลงานก่อสร้าง การสร้างวัดครั้งนี้เป็นเสนาสนะแบบปราสาทในจำนวนที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ๕ ชนิด ลักษณะปราสาทที่สร้างเสร็จแล้ว เป็นอาคาร ๒ ชั้น ประกอบด้วยห้อง ๑,๐๐๐ ห้อง คือชั้นล่างมี ๕๐๐ ห้อง ชั้นบนมี ๕๐๐ ห้อง และให้สร้างยอดปราสาทที่บุด้วยทองคำแท่งไว้เพื่อบรรจุน้ำได้ ๖๐ หม้อ^{๕๒}

ในขณะที่สร้างปราสาทนั้น เมื่อช่างก่อสร้างต้องการ ไม้ หิน แม่เฒ่า ๕๐ หรือ ๖๐ โยชน์ พระมหาโมคคัลลานเถระก็จัดหาสิ่งเหล่านั้นมาได้ในวันนั้นด้วยอำนาจของพระเถระการยกไม้และยกหินใส่เกวียนก็ไม่ลำบาก เพลากวียนแต่ละคันก็ไม่หัก การสร้างปราสาทนั้นใช้เวลา ๕ เดือนก็สำเร็จ เมื่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้สร้างเรือน ๒ ชั้น ปราสาทหลังเล็ก และศาลายาวอย่างละ ๕๐๐ หลัง^{๕๓} แวดล้อมโดยปราสาทซึ่งถือว่าเป็นปราสาทหลังแรกที่ทำด้วยโลหะ จึงได้ชื่อว่า “โลหะปราสาท” ได้ทำการฉลองปราสาทอีก ๔ เดือน ในงานฉลองปราสาทวันสุดท้ายนางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ถวายผ้าสาฎกมีราคา ๑,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อทำจีวร และได้ถวายเภสัชต่าง ๆ แก่

^{๕๐} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๖๘, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๐๕.

^{๕๑} อญ.เอกก.(บาลี) ๒๐/๑๕๐/๒๕, อญ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๑๕๐/๒๕๐.

^{๕๒} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๖๘-๖๙, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๐๘.

^{๕๓} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๗๐, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๐๘.

พระสงฆ์ การทำบุญสร้างวัดครั้งนี้นางวิสาขา มหาอุบาสิกาได้บริจาคทรัพย์ ๒๗ โกฎิแยกออกเป็นค่าต่าง ๆ ดังนี้ ซื่อที่ดินเพื่อก่อสร้าง ๕ โกฎิ ค่าก่อสร้าง ๕ โกฎิ และค่าฉลองปราสาท ๕ โกฎิ รวมทั้งสิ้น ๒๗^{๘๔}

๒) **ร่วมปลุกต้นไม้โพธิ์** นางวิสาขามหาอุบาสิกามีส่วนร่วมในการปลุกต้นไม้โพธิ์ที่มีชื่อว่า “อานันทโพธิ์” ซึ่งพระอานนท์ได้นำมาปลูกไว้ เพื่อเป็นที่ระลึก สักการะ เคารพบูชาของพุทธศาสนิกชน หรือเป็นสิ่งทดแทนเมื่อคราวที่อารามว่างเว้นจากพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์^{๘๕}

จากการที่นางวิสาขามหาอุบาสิกาปกติชอบให้ทาน สงเคราะห์บุคคลข้างเคียงตลอดจนการถวายปัจจัย ๔ แก่พระสงฆ์ เป็นประจำ ประกอบกับได้ทูลขอพร ๘ ประการที่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับและผู้ให้ซึ่งสิ่งเหล่านี้มิได้ทูลขอเพื่อตน แต่หากทูลขอเพื่อประชาชนและภิกษุทั่วไป เพราะการชวนในการบริจาคทานมาก จึงเป็นเหตุให้นางได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นอัครสาวิกาสู่เลิศด้านถวายทาน^{๘๖}

ง. ทำหน้าที่ในการชวนช่วยให้บุคคลอื่นทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก

นางวิสาขามหาอุบาสิกา นอกจากจะทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ด้วยตนเองแล้ว ยังมีส่วนในการช่วยบุคคลอื่นให้ได้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ด้วย เช่น

เมื่อนางได้ไปอยู่บ้านพ่อผัวได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์ฉันภัตตาหารที่บ้าน หลังจากที่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วได้ส่งคนไปเชิญพ่อผัวซึ่งเป็นผู้นำภรรยาไปเยี่ยมมาฟังธรรม เมื่อมาแล้วนั่งฟังธรรมอยู่นอกม่านตามเงื่อนใยของซีเปลือย แต่พ่อได้ฟังธรรมแล้วเข้าใจแจ่มแจ้งในหลักธรรมที่พระองค์ทรงแสดงอันเป็นเหตุให้ได้บรรลุโศดาปัตติผลเป็นพระโศดาบันในเวลาต่อมา

เมื่อมีการเสวยวิมุตตวิสัยความสงสัยเคลือบแคลงใจในรัตนะทั้ง ๓ ต่อมาได้ตั้งนางไว้ในตำแหน่งของมารดาด้วยการเปล่งวาจาว่า “เจ้าจงเป็นมารดาของฉันทตั้งแต่นี้ต่อไป”^{๘๗}

การที่นางได้เชิญพ่อผัวซึ่งยังไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ได้เข้ามาเลื่อมใสจนได้บรรลุโศดาปัตติผลอีกคน ตั้งแต่นั้นมาบ้านของมีการเสวยวิมุตตวิสัยจึงนิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้านของตนเป็นประจำ

^{๘๔} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๓๐, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๐๘.

^{๘๕} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๓๐, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๐๘.

^{๘๖} อัง.เอกก.(บาลี) ๒๐/๒๕๕/๒๗, อัง.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๕๕/๓๒.

^{๘๗} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๖๑, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๕๘-๕๙.

จ. ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือด้วยปัญญา

นางวิสาขามหาอุบาสิกา นอกจากจะทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ ด้วยการถวายทาน ขวนขวายในการถวายทาน และสร้างวัดบุพพารามแล้ว ด้วยความที่นางเป็นผู้ฉลาดในเรื่องต่าง ๆ จึงได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น เช่น

ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีนครมีความเข้าใจไม่ตรงกันในเรื่องการใช้ห้องน้ำ(วิฏฐกฏี) จึงเป็นเหตุให้พระฝ่ายวินัยชรักับฝ่ายธรรมชรัทะเลาะกัน แม้พระพุทธเจ้าทรงห้ามแล้วก็ไม่เชื่อจนเป็นเหตุให้พระองค์เสด็จจาริกไปเพียงลำพังพระองค์เดียวทรงอาศัยอยู่ป่าปารีไลยกะ เสด็จจำพรรษาอยู่ที่คองไม้สาละใหญ่ในราวป่ารักจิตวัน โดยมีช้างและลิงช่วยกันทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก^{๘๔}

ครั้นออกพรรษา ประชาชนทั้งหลายที่อยู่เมืองสาวัตถี ซึ่งมีนางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นต้น ทราบข่าวเรื่องการทะเลาะของพระสงฆ์ดังกล่าว จนเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษาแต่พระองค์เดียวในที่อื่น จึงส่งข่าวไปบอกพระอานนท์ เพื่อแจ้งความประสงค์ว่าต้องการจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระอานนท์จึงเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลเรื่องที่นางวิสาขามหาอุบาสิกาทูลนิมนต์พระองค์ให้เสด็จไปเมืองสาวัตถี หลังจากนั้นพระอานนท์ได้นำพระองค์เสด็จไปเมืองสาวัตถีเป็นผลสำเร็จ^{๘๕} นี่เป็นเรื่องหนึ่งนางวิสาขามหาอุบาสิกาถึงแม้เรื่องจะเกิดขึ้นกับพระสงฆ์ แต่ด้วยความที่เป็นห่วงพระพุทธศาสนา ก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหานี้ นับว่าเป็นผู้เอาใจใส่ต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

ครั้งหนึ่ง ภิกษุณีรูปหนึ่งเป็นลูกสาวของเศรษฐีแห่งเมืองราชคฤห์ เมื่อเจริญวัยอยากจะบวช แต่บิดามารดาจับให้แต่งงานไปอยู่กับสามีและได้ออกบวชในเวลาต่อมา แต่ไม่ทราบว่าตนเองได้ตั้งครรรค์ เหตุการณ์ดังกล่าวได้เป็นประเด็นปัญหาและเป็นข่าวที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งคณะทำงานขึ้นเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ และนางวิสาขามหาอุบาสิกาได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่พิจารณาอิทธิกรรมในครั้งนี้ด้วย^{๘๖}

ครั้งหนึ่ง นางได้รับเชิญให้ไปร่วมงาน ได้พบพระอุทายีในทีรโหฐานซึ่งเป็นที่จะกระทำกรรมกับหญิงสองต่อสองได้ จึงเข้าไปกล่าวเตือนพระอุทายีถึงความประพฤตินี้ที่ไม่เหมาะสมนั้น แต่พระอุทายีไม่เชื่อฟัง เมื่อกลับไปแล้วนางจึงได้บอกเรื่องแก่พระสงฆ์ และพระสงฆ์เองก็ได้กล่าวติเตียนถึงการกระทำอันไม่เหมาะสมของพระอุทายี แล้วไปกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ เพื่อสอบถามเรื่องที่เกิดขึ้นกับพระอุทายี เมื่อพระอุทายีรับว่าเป็นเรื่อง

^{๘๔} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๔๕, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๑๐๑.

^{๘๕} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๔๕-๕๕, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๕๐-๕๑.

^{๘๖} ที.ม.(บาลี) ๒/๒/๓๔๓-๓๔๔๔, ที.ม.(ไทย) ๒/๒/๔๐๒-๔๐๓.

จริง จึงกล่าวเตือนว่า การกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

ภิกษุใดนั่งในที่ลับตากับมาตุคามสองต่อสอง หากมีอุบาสิกา ผู้มีวาจาเชื่อถือได้ มาพบเห็นแล้วกล่าวโทษว่า ภิกษุรูปนี้ต้องอาบัติปาราชิกก็ดี สังฆาทิเสสก็ดี ปาจิตตีย์ก็ดี หากภิกษุนั้นยอมรับว่าเป็นจริงตามที่กล่าวหา อย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ อย่าง พึงปรับอาบัติตามสิกขาบทที่ท่านกระทำผิดแก่ภิกษุรูปนั้น อาบัตินี้เรียกว่า อนิยต^{๕๑}

เรื่องลักษณะเดียวกันเกิดขึ้นอีกนางวิสาขามหาอุบาสิกา ก็เข้าไปให้คำแนะนำกับพระอุทายีซึ่งกระทำไม่เหมาะสม จนเรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์จึงตรัสเรียกประชุมสงฆ์ ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

อนึ่ง ภิกษุใดนั่งในที่ลับหูกับมาตุคามสองต่อสอง ซึ่งเป็นเหตุให้ภิกษุพูดเกี่ยวหญิงได้ หากมีอุบาสิกา ผู้มีวาจาเชื่อถือได้ มาพบเห็นแล้วกล่าวโทษว่า ภิกษุรูปนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสก็ดี อาบัติปาจิตตีย์ก็ดี หากภิกษุนั้นยอมรับว่าเป็นจริงตามที่กล่าวหา อย่างใดอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง พึงปรับอาบัติตามสิกขาบทที่ท่านกระทำผิดแก่ภิกษุรูปนั้น อาบัตินี้เรียกว่า อนิยต^{๕๒}

นางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้เป็นผู้ชวนช่วยในการถวายทานแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ ได้ใกล้ชิดพระรัตนตรัยตั้งแต่เยาว์วัย ได้ชื่อว่าเป็นผู้อุปัฏฐากด้วยการถวายปัจจัย ๔ และให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์ ตลอดทั้งตรวจดูแลความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังได้จัดหาวัตถุสิ่งของที่จำเป็นและเหมาะสมแก่สมณะ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์อีกด้วย ดังที่นักปราชญ์ทางศาสนาท่านกล่าวไว้ว่าอุบาสิกาผู้ใจบุญไม่มีใครเกิน นางวิสาขามหาอุบาสิกา^{๕๓} นับได้ว่าเป็นแบบอย่างในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก เป็นอุบาสิกาผู้มีศรัทธา มีศีล มีจริยาวัตรอัน

^{๕๑} วิ.ม.(บาลี) ๑/๔๔๔/๓๘๑, วิ.ม.(ไทย) ๑/๔๔๔/๔๓๔.

^{๕๒} วิ.ม.(บาลี) ๑/๔๕๓/๓๘๒, วิ.ม.(ไทย) ๑/๔๕๓/๔๘๐.

^{๕๓} เสถียร พันธรั้งยี, พุทธสถานในชมพูทวีป (เล่มจบ). (กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๕.

ของสังคม ถึงแม้ว่าในสังคมอินเดียก่อนพุทธกาลสตรีจะมีบทบาทน้อยกว่าบุรุษก็ตาม^{๕๕} แต่นางวิสาขามหาอุบาสิกา ก็ได้ทำให้เห็นว่า สตรีก็เป็นผู้ที่มีความสามารถได้ ถ้าหากอุบาสิกาปัจจุบันได้ยึดแนวทางการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ และการดูแลพระพุทธรักษา ตลอดจนมีส่วนร่วมในการเข้ามาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามตัวอย่างที่นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ทำไว้นั้น ก็จะทำให้การแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้พระพุทธรักษาเจริญสืบต่อไป

๓.๔ หมอชีวกโกมารภัจจ์อุบาสิกาตัวอย่างในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก

หมอชีวกโกมารภัจจ์ เป็นอุบาสิกาผู้มีชื่อเสียงมากในครั้งพุทธกาล ทั้งในด้านการเป็นนายแพทย์ที่ทำการถวายการรักษาโรคของพระพุทธเจ้า และพยาบาลพระสงฆ์ ตลอดจนการอุปถัมภ์พระพุทธรักษาในด้านต่าง ๆ จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าไว้ในเอตทัคคะในทางเป็นที่รักของปวงชนด้านเป็นผู้เลื่อมใสเฉพาะบุคคล^{๕๖} ท่านเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธรักษามาก ในเวลาว่างจากการดูแลคนไข้ จะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและขอให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรมให้ฟัง^{๕๗} และมีบทบาทสำคัญในด้านการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ โดยเฉพาะด้านการรักษาพยาบาล และด้านอื่น ๆ เพื่อศึกษาให้เห็นบทบาทสำคัญดังกล่าวนี้จึงแยกออกศึกษาดังนี้

ก. ทำหน้าที่ถวายการรักษาพยาบาลพระพุทธเจ้า

๑) ทำหน้าที่ในการถวายพระโอสถถ่าย ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงหมอชีวกโกมารภัจจ์ ได้ถวายพระโอสถถ่ายถวายพระพุทธเจ้า สรุปลike ดังนี้

ครั้งหนึ่ง พระกายของพระพุทธเจ้าหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ^{๕๘} พระองค์จึงตรัสบอกพระอานนท์ว่าพระองค์ต้องการจะฉนยาถ่าย เมื่อพระอานนท์ทราบพุทธประสงค์แล้ว จึงเดินไปบอกให้หมอชีวกโกมารภัจจ์ให้ปรุงยาถวายพระพุทธเจ้า หมอชีวกโกมารภัจจ์ถวายพระโอสถถ่ายแด่พระผู้มีพระภาคเพื่อถ่ายครบ ๓๐ ครั้ง และได้กราบทูลถวายคำแนะนำแด่พระพุทธเจ้าว่า ไม่

^{๕๕} ปรีชาดิ นนทกานันท์, “แนวคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๕.

^{๕๖} เสฐียร พันธงชัย, นักศึกษามหาวิทยาลัยนาแลนทา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๕๖-๖๔.

^{๕๗} พระมหาถวิล เศษะคำ, “อุบาสิกาในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

^{๕๘} ฉบับภาษาอังกฤษว่า The lord came to have a disturbandce of the humours of his body. ซึ่งในที่นี้หมายถึงอาการท้องผูกอย่างแรง หมอชีวกโกมารภัจจ์จึงได้ถวายยาระบาย.

ควรเสวยพระกระยาหารที่ปรุงด้วยน้ำต้มผัก ต่างๆ จนกว่าจะมีพระกายเป็นปกติ ต่อมาไม่นานนัก พระกายของพระเจ้าได้กลับเป็นปกติ^{๑๐๓}

ด้วยความใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าในครั้งนี้ หมอชีวกโกมารภัจเลื่อมใสพระองค์มาก ยิ่งขึ้น จึงกราบทูลถวายตัวเป็นศิลาอนุภักฐาภระจำ พระองค์ทรงเมตตารับไว้^{๑๐๔}

๒) **ทำหน้าที่ในการถวายการรักษาแผล** พระเทวทัต ถูกลากสั๊กการะและความอยากเป็นใหญ่ครอบงำจิตชักจูงให้กระทำความผิดต่อพระพุทธเจ้าโดยประการต่าง ๆ^{๑๐๕} ครั้งหนึ่ง ท่านกัณโถกอินทินลงจากภูเขาลิขิตกัญหวั่งจะปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า สะเก็ดหินแตกจากก้อนหินใหญ่ตกลงมากระทบพระบาทพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต

พวกภิกษุนำพระพุทธเจ้าซึ่งทรงประชวรไปประทับที่สวนมัททกจฺจลี แต่พระองค์มีพระสงฆ์จักประทับพัก ณ ชีวกัมพาราม ภิกษุทั้งหลายจึงนำเสด็จไปประทับยังชีวกัมพารามซึ่งตั้งอยู่นอกพระนครราชคฤห์

เมื่อหมอชีวกโกมารภัจทราบเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงพระประชวรเช่นนั้น จึงรีบมาเฝ้าตรวจพระอาการโดยละเอียดแล้ว ถวายการรักษาพยาบาลและถวายพระโอสถที่ปรุงด้วยเครื่องยาต่าง ๆ ล้วนมีสรรพคุณแรง ทาทั่วบริเวณพระบาท จนพระอาการห้อพระโลหิตหาย^{๑๐๖}

ในคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาได้อธิบายว่า หมอชีวกโกมารภัจ ได้ถวายการรักษาโดยการใช้น้ำมีดตัดพระตจะแล้วรีดพระโลหิตจากปลายพระบาทตามความพอพระทัยของพระพุทธเจ้า ทำให้อาการพระห้อโลหิตหาย^{๑๐๗} การกระทำของหมอชีวกโกมารภัจนี้ จัดเป็นการทำบุญ^{๑๐๘} เพราะหมอชีวกโกมารภัจทำการรักษาอาการห้อพระโลหิตของพระพุทธเจ้าด้วยจิตเมตตา การกระทำของหมอชีวกโกมารภัจนี้ไม่ถือว่าเป็นโลหิตตฺบุบาท มีแต่จะประสพบุญมาก เพราะท่านต้องการจะทำให้พระพุทธเจ้าหายจากอาการบาดเจ็บ^{๑๐๙}

^{๑๐๓} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๓๖/๓๗, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๓๖/๑๕๔-๑๕๕.

^{๑๐๔} วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๓๖/๑๓๖-๑๓๗, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๓๖/๑๕๔-๑๕๕.

^{๑๐๕} วิ.จ.ุ.(บาลี) ๗/๓๓๔-๓๕๐/๑๑๕-๑๑๕, วิ.จ.ุ.(ไทย) ๗/๓๓๔-๓๕๐/๑๗๖-๑๗๖.

^{๑๐๖} วิ.จ.ุ.(บาลี) ๗/๓๔๑/๑๓๑-๑๓๓, วิ.จ.ุ.(ไทย) ๗/๓๔๑/๑๕๑-๑๕๕.

^{๑๐๗} พุ.ชา.อ.(บาลี) ๘/๑๕๕, พุ.ชา.อ.(ไทย) ๔/๑/๓๓๖.

^{๑๐๘} ม.อ.อ.(บาลี) ๓/๑๘๒/๗๗, ม.อ.อ.(ไทย) ๓/๑/๓๑๑.

^{๑๐๙} สารตฺถ.ฎีกา.(บาลี) ๓/๑๑๕/๓๑๖.

ข. ทำหน้าที่ในการถวายเป็นการรักษายาบาลพระสงฆ์

หมอชีวกโกมารภัจ ได้ถวายเป็นการรักษายาบาลพระสงฆ์ จนไม่มีเวลาว่าง แม้ประชาชนที่ป่วยไข้จะยอมยกทรัพย์สมบัติให้ และยอมเป็นทาสรับใช้ หากยอมรักษายาบาลให้^{๑๐๐} จึงมีบุรุษที่ป่วยไข้เป็นโรคติดต่อ คือโรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอญคร่อ โรคลมบ้าหมู พากันเข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อให้หมอชีวกโกมารภัจช่วยรักษายาบาล^{๑๐๑}

ค. ทำหน้าที่ในการสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา

หมอชีวกโกมารภัจ ท่านมีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้ามาก ประารถนาจะได้เฝ้าพระพุทธเจ้า ๒-๓ ครั้งต่อวัน แต่เนื่องจากวัดเวฬุวันอยู่ห่างไกล ประกอบกับตัวท่านเองก็มีการกิจมากในการรับราชการในตำแหน่งหมอหลวง จึงไม่มีเวลาเดินทางมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าได้สะดวก จึงถวายเป็นส่วนมะม่วง เพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ เพื่อจะได้เข้าเฝ้าโดยสะดวก เป็นสวนมะม่วงอยู่นอกตัวเมือง เป็นสถานที่น่านรื่นรม เป็นวัดที่อาศัยคนศุภะจากทิศทั้ง ๔ มาขอพักอาศัยเนื่อง ๆ^{๑๐๒}

ง. ทำหน้าที่ในการทูลขอให้บัญญัติสิกขาบทและมีพุทธานุญาต

หมอชีวกโกมารภัจเป็นอุบาสกที่เอาใจใส่ดูแลให้การอุปฐากพระสงฆ์ได้มองเห็นบางเรื่องที่อาจทำให้เกิดความเสียหายแก่พระพุทธศาสนา และพิจารณาเห็นสิกขาบทบางข้อที่ทำให้เกิดความลำบากและไม่สะดวกแก่พระสงฆ์ ดังนั้น ท่านจึงได้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทบ้าง ให้มีพุทธานุญาตสิ่งที่เป็นจำเป็นและสำคัญต่อพระพุทธศาสนาขึ้น เช่น

สมัยหนึ่ง คนในชนบทของแคว้นมคธจำนวนมากได้เกิดโรคระบาดขึ้น ๕ ชนิด คือโรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอญคร่อ โรคลมบ้าหมู เมื่อเห็นว่า หมอชีวกรักษาเฉพาะพระสงฆ์ จึงเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพื่อจะให้หมอชีวกโกมารภัจทำการรักษายาบาล เมื่อโรคหายแล้วพากันลาสิกขาออกไป เมื่อหมอชีวกได้ทราบข้อเท็จจริงกับเรื่องที่เกิดขึ้นจึงเข้ากราบทูลพระพุทธเจ้า ขอให้พระสงฆ์บวชให้คนที่ เป็นโรคติดต่อ^{๑๐๓}

ครั้งหนึ่ง หมอชีวกโกมารภัจ มีธุระเดินทางไปกรุงเวสาลี ได้เห็นภิกษุทั้งหลายร่างกายอ่อน ทำให้มีอาพาธมาก จึงเข้ากราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตสถานที่เดินจงกรม^{๑๐๔} และเรือนไฟ^{๑๐๕} ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาต^{๑๐๖}

^{๑๐๐} วิ.ม.(บาลี)๔/๘๘/๑๐๕, วิ.ม.(ไทย)๔/๘๘/๑๔๒.

^{๑๐๑} วิ.ม.(บาลี)๔/๘๘/๑๔๓, วิ.ม.(ไทย)๔/๘๘/๑๔๓.

^{๑๐๒} วิ.ญ.(บาลี)๖/๑๕๑/๒๒๔, วิ.ญ.(ไทย)๖/๑๕๑/๓๐๒.

^{๑๐๓} วิ.ม.(บาลี)๔/๘๘/๑๐๕, วิ.ม.(ไทย)๔/๘๘/๑๔๔.

^{๑๐๔} อัง.ปญจก.(บาลี) ๒๒/๒๕/๒๕, อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๕/๔๑.

สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงยังมีได้อนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับผ้าที่ประชาชนถวายนั้น พระภิกษุทั้งหลายต้องแสวงหาผ้าที่เขาทิ้งไว้ตามกองขยะ ผ้าที่เขาห่อศพนำไปทิ้งไว้ที่ป่าช้า และผ้าอื่น ๆ ที่ไม่มีเจ้าของมาทำเป็นผ้าไตรจีวร^{๑๑๗}

หมอชีวกโกมารภัจ ได้รับผ้าเนื้อดีคู่หนึ่งที่พระเจ้าจันทรปัชโชตพระราชทานเป็นรางวัลที่ช่วยรักษาพระองค์ ท่านได้นำผ้านั้นเข้าเฝ้าถวายบังคมพระพุทธเจ้ากราบทูลขอจากพระองค์ ขอให้ทรงรับผ้านั้นไว้เพื่อทรงใช้ และได้ทูลขออนุญาตให้พระสงฆ์รับผ้าที่มีทากถวายเป็นพระพุทธรูปพิจารณาแล้ว เห็นควรจึงทรงรับผ้านั้นไว้ และทรงอนุญาตให้ภิกษุรับจีวรที่ทากนำมาถวายได้ ดังข้อความในพระไตรปิฎกว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตคหบดีจีวร รูปโคปรารณางถึงผ้าบังสุกุล รูปโคปรารณางยนิคคหบดีจีวร แต่เราสรรเสริญการยนิคปัจฉัยตามได้^{๑๑๘}

สมัยหนึ่ง หมอชีวกโกมารภัจได้รับพระราชทานผ้ากัมพลราคาริ่งกาลิยะจาก พระเจ้ากาสิ ได้นำไปถวายพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงรับผ้านั้นไว้ ด้วยอาศัยเหตุนี้เองพระองค์จึงทรงอนุญาตให้รับผ้ากัมพลได้^{๑๑๙}

ต่อมาพระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตจีวร ๖ ชนิด คือ จีวรทำด้วยเปลือกไม้ ทำด้วยฝ้าย ทำด้วยไหม ทำด้วยขนสัตว์ ทำด้วยป่าน และทำด้วยค้ายแถมใหม่^{๑๒๐}

สมัยนั้นเอง ประชาชนในเมืองราชคฤห์ ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาและมีศรัทธา ได้ทราบข่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุรับคหบดีจีวรได้ ต่างก็คิดใจที่จะได้ถวายผ้าแก่พระสงฆ์ จัดหาผ้าทำเป็นจีวรจำนวนมากถวายแก่ภิกษุทั้งหลายซึ่งอยู่ตามอารามในพระนครพร้อมกัน ในวันเดียว ประชาชนนอกเมืองได้ทราบเรื่องนี้ด้วย ต่างก็คิดใจเหมือนกันจัดทำจีวรถวายแก่พระสงฆ์ที่อยู่ตามวัดนอกเมือง เป็นจำนวนมากเช่นกัน^{๑๒๑}

การที่หมอชีวกโกมารภัจทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุรับคหบดีจีวร จนเป็นเหตุประชาชนได้มีโอกาสถวายจีวร ซึ่งเป็นไปตามพระพุทธานุญาต และเป็นการอุปฐากพระสงฆ์ด้วยเครื่องนุ่งห่มนับว่าเป็นการถวายความสะดวกให้กับพระสงฆ์ที่ไม่ต้องลำบากแสวงหา

^{๑๑๕} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๗๒/๑๗๒, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๒/๒๔๐.
^{๑๑๖} วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๖๐/๒๐-๒๑, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๒/๒๔๐.
^{๑๑๗} ไตรจีวร คือ ผ้า ๓ ผืน ได้แก่ อันตรวาสก (ผ้าสบง) ๑ อุตตราสงค์ (ผ้าจีวร) ๑ สังฆาฏิ (ผ้าที่ใช้พาดบ่า) ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๓๗-๓๓๘/๑๓๘-๑๔๐, วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๓๗-๓๓๘/๑๓๘-๑๔๐.
^{๑๑๘} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๓๗/๑๓๘, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๗/๑๔๘.
^{๑๑๙} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๓/๑๓๘, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓/๒๐๐.
^{๑๒๐} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๓๗-๓๓๘/๑๓๘-๑๔๐, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๗-๓๓๘/๑๔๗-๒๐๑.
^{๑๒๑} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๓๗/๑๓๘, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๗/๑๔๘.

๑๑๕ วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๗๒/๑๗๒, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๒/๒๔๐.

จิ๋ว และทายกผู้มีจิตศรัทธาที่จะถวายการอุปฐากด้วยการถวายผ้าก็ได้รับความสะดวกด้วย ซึ่ง
คุณูปการดังกล่าวมานี้เองเป็นเหตุให้พุทธบริษัทได้รับความสะดวกสบายและถือปฏิบัติมาถึง
ปัจจุบันนี้

จ.ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือด้วยปัญญา หมอชีวกโกมารภัจจ์นอกจากจะได้
รักษาพยาบาลพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์แล้วยังคอยช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเอาใจใส่
ต่อพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม บางครั้งท่านก็ได้ช่วยเหลือพระสงฆ์ ด้วยการใช้สติปัญญา เช่น
ครั้งหนึ่ง ประชาชนทั่วไปได้วิจารณ์ ว่าพระพุทธเจ้าทรงฉันเนื้อสัตว์ทั้งที่ทรงทราบ
ว่า เขาม่าเจาะจงถวาย เป็นเรื่องไม่เหมาะสม หมอชีวกโกมารภัจจ์กลัวว่าจะจะเป็นผลเสียต่อ
พระพุทธศาสนาโดยรวมจึงได้เข้าไปหาพระพุทธเจ้าเพื่อทูลถามเรื่องนี้ ซึ่งจะได้ไปทำความเข้าใจ
ให้กับประชาชนเหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ไม่เป็นเรื่องจริง แล้วทรงแสดงหลักการพิจารณาเนื้อที่
ควรฉันไม่ควรฉัน ดังนี้

เนื้อสัตว์ที่ไม่ควรฉัน ๓ ชนิด คือ

- ๑) เนื้อสัตว์ที่ตนเห็น
- ๒) เนื้อสัตว์ที่ตนได้ยิน
- ๓) เนื้อสัตว์ที่ตนสงสัย

เนื้อสัตว์ที่ควรฉันได้ ๓ ชนิด คือ

- ๑) เนื้อที่ตนไม่ได้เห็น
- ๒) เนื้อที่ตนไม่ได้ยิน
- ๓) เนื้อสัตว์ที่ตนไม่ได้สงสัย^{๑๒๒}

หมอชีวกโกมารภัจจ์ เมื่อได้ฟังพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ก็เข้าใจ และทราบเงื่อนไข
การฉันเนื้อของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถทำความเข้าใจให้ประชาชนที่ยังไม่เข้าใจ
ได้ทราบ ทำให้ประชาชนทั่วไปทราบว่า ควรปรุงภัตตาหารแบบไหนถวายพระสงฆ์ การกระทำ
ดังกล่าวข้างต้นนั้นเป็นการช่วยเหลือพระสงฆ์โดยการใช้ปัญญาด้วยการชี้แจงทำความเข้าใจต่อบุคคล
ต่าง ๆ ที่สงสัยในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และจะได้นำไปปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม
ต่อไป

^{๑๒๒} คำว่า เห็น ได้ยิน และสงสัย หมายถึง เห็น ได้ยิน และสงสัย เนื้อที่เขาฆ่าเพื่อคน
ดูรายละเอียดใน ม.ม.(บาลี)๑๓/๕๑-๕๕/๓๓-๓๗, ม.ม.(ไทย)๑๓/๕๑-๕๕/๔๘-๕๓.

จากการศึกษาบุคคลตัวอย่างในการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ทำให้ทราบผลงานและวิธีการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติของท่านเหล่านั้น และที่สำคัญทำให้เราทราบว่า พระอานนท์เถระท่านได้ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระพุทธเจ้าได้ดีจนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นยอดกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เพราะท่านได้นำหลักการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้มาประยุกต์ใช้ กลัการปฏิบัติดังกล่าวนั้น เมื่อก้าวโดยสรุป คือ

- ๑) เอาใจใส่การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ
- ๒) หวังในการศึกษา
- ๓) ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสียอันจักมีหรือมีแล้วแก่ท่าน
- ๔) รักษาหัวใจ
- ๕) เคารพในท่าน
- ๖) ไม่เที่ยวเตร่ตามอำเภอใจ โดยไม่บอกลาท่านก่อน
- ๗) เมื่อท่านอาพาธ เอาใจใส่พยาบาล

อย่างไรก็ตาม พระภิกษุสามเณรในสังคมไทยจำนวนมากบวชเข้ามาแล้วไม่ได้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติเท่าที่ควร น่าจะมาจากหลายสาเหตุ เช่น ไม่มีแบบอย่างที่ดี ไม่ได้ศึกษาหลักการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริง ไม่ได้รับคำแนะนำอย่างจริงจัง หรือแม้แต่ไม่ได้มีโอกาสได้ใกล้ชิดกับพระอุปัชฌาย์อาจารย์ เพราะสังคมเปลี่ยนไปทำให้คนห่างกันมากขึ้น โดยเฉพาะสังคมที่มีการสื่อสารกันทางเทคโนโลยี คือคนอาจจะติดต่อกันได้เร็วแต่ขาดความใกล้ชิด ต่างจากสังคมสงฆ์ในครั้งพุทธกาลถ้าหากมีการหลีกออกไปจำพรรษาในอาวาสอื่นซึ่งบางครั้งอยู่ห่างไกล เมื่อออกพรรษา ก็จะหาโอกาสไปเยี่ยมพระอุปัชฌาย์อาจารย์ เพื่อสอบถามความเป็นอยู่ของกันและกัน อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนาได้วางหลักการไว้ให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กัน แนวทางดังกล่าวนี้อยู่ในรูปของวัตรดังที่กล่าวมาแล้วนั้น พระอานนท์ท่านได้ทำตามหลักนั้นได้อย่างสมบูรณ์และดียิ่ง

จากตัวอย่างที่พระอานนท์ได้ยึดหลักการดังกล่าวนี้เอง ผู้วิจัยเห็นว่า สังคมพระสงฆ์ในปัจจุบันถ้ายึดถือวินัยการอยู่ร่วมกัน เอาใจใส่กันและกันโดยยึดสังคมพระสงฆ์ในครั้งพุทธกาลเป็นแบบอย่าง กล่าวคือ พระสงฆ์ในครั้งพุทธกาลยึดถือพระวินัย โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลาง มีอุปัชฌาย์อาจารย์เป็นผู้คอยกำกับดูแลและถือระบบการถือินิสัยที่ปฏิบัติกันอย่างจริงจัง^{๒๓} หากนำแบบอย่างที่มีอยู่ในพระวินัยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ก็จะช่วยให้สถาบันพระศาสนาเข้มแข็งมาก เช่น การถือินิสัย คือพระที่บวชเข้ามาใหม่ต้องกล่าวขออยู่ในปกครองหรือขอให้เป็นที่พึ่งในการศึกษา

^{๒๓} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๔๑.

ฉบับนี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กับพระอุปัชฌาย์ และต้องอยู่รับการฝึกหัดอบรมจากท่านจนครบ ๕ พรรษา เมื่อพระอุปัชฌาย์ไปอยู่ที่อื่นหรือตนเองไปอยู่ห่างไกลพระอุปัชฌาย์ ก็ให้ถือนิสัยกับภิกษุรูปอื่น ขอให้ท่านเป็นอาจารย์ อยู่ศึกษาที่ท่านต้องทำอย่างนั้นกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ พรรษา จึงจะพ้นไม่ต้องถือนิสัยเรียกว่า “นิตยมุตตกะ” คือ ไม่ต้องถือนิสัยในพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์อีกต่อไป^{๑๒๔}

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันรูปแบบจะยังอยู่ คือมีการกล่าวคำขอนิสัยแต่ไม่ได้กระทำอย่างจริงจังเพราะพระบวชเข้ามาใหม่ต้องเดินทางไปศึกษาที่อื่น หรือพระอุปัชฌาย์บางรูปก็มาจากที่ห่างไกลทำให้ไม่มีโอกาสอยู่ร่วมกัน เป็นต้น นอกจากนี้สังคมเปลี่ยนแปลง หน้าที่ด้านการสอนที่เคยเป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ก็กลายเป็นหน้าที่ของครูสอนปริยัติธรรมในวัด อาจารย์ที่สอนก็สอนไปตามขอบเขตหน้าที่ของตน บางครั้งไม่ได้ผูกพันอย่างใกล้ชิดกับศิษย์ จึงไม่มีพันธะที่จะต้องคอยดูแลเรื่องส่วนตัวของศิษย์เหมือนกับอุปัชฌาย์อาจารย์ นี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ปรากฏในวัดบางส่วน แต่วัดเล็กวัดน้อยที่ไม่ค่อยมีพระสงฆ์อยู่ แม้พระอุปัชฌาย์อาจารย์และศิษย์ที่พอมีเวลาที่จะเอาใจใส่กันและกัน แต่ด้วยมีงานอื่น ๆ จึงทำให้ไม่ค่อยมีเวลาไม่ได้ถือนิสัยตามหลักพระวินัยอย่างจริงจัง

ดังนั้น ควรจะนำหลักการถือนิสัยขึ้นมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อจะได้ให้ศิษย์กับอุปัชฌาย์อาจารย์มีความผูกพันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือพระ อุปัชฌาย์อาจารย์ช่วยอนุเคราะห์ศิษย์ในด้านต่าง ๆ ตามพระวินัยกำหนด ส่วนศิษย์เองก็ทำหน้าที่ของตัวเองให้ถูกต้องสมบูรณ์ ซึ่งจะทำให้เกิดความเคารพรักสามัคคีอันจะเป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมต่อไป

ในส่วน อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา และหมอชิวโกมารภจ ทั้งสามท่านที่กล่าวมานั้นเป็นผู้มีคุณสมบัติของอุบาสิกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา ซึ่งแปลว่าผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย คนใกล้ชิดพระศาสนา ผู้แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ^{๑๒๕} และท่านเหล่านั้นยังประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญของอุบาสิกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา ๒ ประการ คือ

^{๑๒๔} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๕-๑๓๐.

^{๑๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๒.

^{๑๒๔} ม.อ.(ไทย)๑๔/๒๔๖๒๕๑.,อง.ตึก.(ไทย) ๒๐/๓/๑๔๑-๑๔๒.

^{๑๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๒.

^{๑๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

^{๑๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๒.

๑. เป็นผู้เข้าไปนั่งใกล้ คือ ใกล้ชิดพระรัตนตรัย คือพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ ด้วยการถึงเป็นที่พึ่งและการเคารพ^{๑๒๖}

๒. เป็นผู้ปฏิบัติจากพระสงฆ์ คือ ผู้เข้าไปรับใช้พระรัตนตรัย ดังความว่า “ชีวิตของข้าพระองค์ยังเป็นอยู่ตราบใด ขอพระองค์โปรดทรงจำ คือทรงทราบข้าพระองค์นั้นเถิดว่า เป็นผู้ถึงแล้ว ไม่มีผู้อื่นเป็นศาสดา ถึงสรณะทั้ง เป็นอุบาสก ผู้เป็นศิษย์รับใช้”^{๑๒๗}

ท่านเหล่านั้นเข้าไปเป็นผู้ปฏิบัติกรับใช้ ถวายปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนั้นยังเป็นอุบาสกอุบาสิกา ผู้สมบรูณ์ด้วยธรรมของอุบาสกอุบาสิกา คือ ท่านประกอบด้วยคุณธรรมของอุบาสกเหล่านี้ คือ

๑) เป็นผู้มียุคุณธรรมของอุบาสก ๕ ประการได้แก่

(๑) มีศรัทธา คือ มีความเชื่อ ได้แก่เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อในเรื่องกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน จะได้รับผลแห่งกรรมนั้น

(๒) มีศีล คือมีความประพฤติทางกาย ทางวาจาเรียบร้อย เป็นไปให้ได้สมาธิและปัญญา

(๓) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล คือไม่เชื่อเรื่องต่างที่ปราศจากความจริงว่าเป็นมงคล เชื่อเรื่องการกระทำของตน ไม่เชื่อเรื่องโชคราง ของขลัง

(๔) ไม่แสวงหาทักษิณียบุคคลนอกหลักคำสอนนี้ คือไม่แสวงหาเขตแห่งบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา

(๕) ให้การสนับสนุนอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา คือให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ตามความสามารถ ได้แก่มีความชวนขาย ที่จะอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ ไม่ได้ขาด เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป^{๑๒๘}

๒) เป็นผู้มียุคุณธรรมของอุบาสก ๗ ประการ คือ

(๑) ไม่ขาดการเยี่ยมเยียนพบปะพระสงฆ์

(๒) ไม่ละเลยการฟังธรรม

(๓) ศึกษาในอริสัจ คือฝึกอบรมตนเองให้ก้าวหน้าในการปฏิบัติวิริยอุตสาหะให้สูงขึ้น

(๔) มีความเลื่อมใส ในพระสงฆ์ทั้งหลายทั้งที่เป็น เถระ มัชฌิมะ และนวกะ

(๕) ไม่ฟังธรรมด้วยตั้งใจจะคอยจับผิดหาช่องติเตียน

(๖) ไม่แสวงหาทักษิณียบุคคลนอกหลักคำสอนนี้

^{๑๒๖} สารตฺถ.ฎีกา(บาลี)๑/๕๒๔.

^{๑๒๗} คุรยละเอียดใน วิ.ม.(บาลี) ๔/๒๕/๒๔, วิ.ม.(ไทย) ๔/๒๕/๓๗.

^{๑๒๘} อญ.ปญจก.(บาลี) ๒๒/๑๗๕/๑๕๕, อญ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๕๓.

- (๓) ให้การสนับสนุนพระศาสนา^{๑๒๕}
- ๓) เป็นผู้มึคุณธรรมของอุบาสก ๑๐ ประการ คือ
 - (๑) เป็นผู้มึสุขุมมีทุกข์ร่วมกับพระสงฆ์
 - (๒) ระวังรักษาความประพฤติกายและวาจาไว้เป็นอย่างดี
 - (๓) ยึดหลักธรรมาธิปไตย คือถือธรรมเป็นใหญ่
 - (๔) ยินดีในการเสียดสแจกจ่ายให้ทานตามความเหมาะสมกับกำลังของตน
 - (๕) พยายามแสวงหาความรู้ และเรียนรู้คำสอนของพระพุทธเจ้า
 - (๖) เป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นที่ถูกต้อง
 - (๗) ไม่ถ่อมมงคลต้นข่าว
 - (๘) ถึงแม้จะต้องเสียชีวิตก็ไม่เปลี่ยนใจไปนับถือศาสนาและศาสดาองค์อื่น
 - (๙) มีความชื่นชมยินดีในการสมักรสมานสามัคคี และสนับสนุนความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ

(๑๐) ไม่ประพฤติปฏิบัติในพระศาสนาด้วยการล่อลวง เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสระณะด้วยความจริงใจ^{๑๓๐}

ที่สำคัญ ท่านทั้ง ๓ เป็นพระโสดาบันบุคคล คือผู้ถึงกระแสที่จะนำไปสู่พระนิพพาน^{๑๓๑} ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ดำรงตนอยู่ในศีลอย่างเคร่งครัด ไม่มีความคิดที่จะทำความชั่วอีกต่อไป ได้นำหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานของอุบาสกอุบาสิกา ที่ควรกระทำต่อพระสงฆ์ คือ

๑) **ทานมัย** ทำบุญด้วยการให้ทาน พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดง การให้ การบริจาค การบูชา การสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ การรับรองไว้อย่างละ ๒ คือ

(๑) การบริจาคสิ่งของ การบูชาด้วยสิ่งของ การสงเคราะห์การอนุเคราะห์ด้วยสิ่งของ การรับรองด้วยสิ่งของ

(๒) การให้การบริจาคธรรม การบูชาด้วยธรรม การสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ ด้วยธรรม การรับรองด้วยธรรม^{๑๓๒}

^{๑๒๕} อ.จ. สดุดก.(บาลี) ๒๓/๒๕/๒๔, อ.จ. สดุดก.(ไทย) ๒๓/๒๕/๔๔-๔๖.
^{๑๓๐} **มิลินทปัญหา**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๗.
^{๑๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๕๘.
^{๑๓๒} อ.จ. ทุก.(บาลี) ๒๐/๑๔๒-๑๕๒/๑๒๐-๑๒๓, อ.จ. ทุก.(ไทย) ๒๐/๑๔๒-๑๕๒/๑๒๐-๑๒๓.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) **ศีลมัย** ทำบุญด้วยการรักษาศีลของคฤหัสถ์ที่นับถือพระพุทธศาสนา ศีลเป็นหลัก ปฏิบัติตามมาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ หลักปฏิบัติในระดับศีลนี้แบ่งออกเป็น ๒ ระดับคือ

(๑) ศีล ๕ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ๑ ไม่ลักทรัพย์ ๑ ไม่ประพฤติผิดในกาม ๑ ไม่พูดเท็จ ๑ ไม่ดื่มหรือเสพของมึนเมา ๑

(๒) ศีล ๘ คือมาตรฐานของอุบาสก อุบาสิกา ผู้ถือเคร่งครัดขึ้นมาอีก คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ๑ ไม่ลักทรัพย์ ๑ เว้นจากการประพฤติผิดพรหมจรรย์ ๑ ไม่พูดเท็จ ๑ ไม่ดื่มหรือเสพของมึนเมา ๑ เว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ๑ เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี การละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การตัดดอกไม้ ของหอมเครื่องลูบไล้ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง ๑ เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่หรูหราฟุ่มเฟือย ๑^{๑๓๓}

๓) **ภาวนามัย** ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา^{๑๓๔} คือ กระบวนการพัฒนาในพระพุทธศาสนาที่บุคคลสามารถไปสู่การบรรลุธรรมได้นั้นต้องมีศีล สมาธิ ปัญญา ในการทำศีล สมาธิปัญญาให้สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้แสดงหลักการปฏิบัติที่เรียกว่า “ภาวนา” คือ การทำให้มีขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การฝึกอบรมตามหลักพระพุทธศาสนา ๒ อย่าง คือ^{๑๓๕}

(๑) สมถภาวนา คือ การเจริญสมถ หมายถึง การฝึกจิตใจให้สงบ

(๒) วิปัสสนาภาวนา คือ ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริง

อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติดังกล่าวนี้ แม้คัมภีร์จะระบุว่า เป็นคุณสมบัติของอุบาสก แต่ก็หมายรวมถึงคุณสมบัติของอุบาสิกาด้วยเช่นกัน

มีข้อพิจารณาเพิ่มเติมว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา และหมอชีวกโกมารภัจ มีการปฏิบัติคนแตกต่างจากบุคคลทั่วไปกล่าวคือจะสามารถรักษาศีลได้อย่างบริบูรณ์ ทั้งศีล ๕ ศีล ๘ ซึ่งบุคคลทั่วไปยากที่จะรักษาได้บริบูรณ์ ท่านเหล่านั้นแม้จะรักษาถืออย่างเคร่งครัดแต่ยังประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสนใจในการศึกษาธรรม มีความคิดที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ในชีวิตมนุษย์ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จักจบสิ้น มีความประสงค์ที่จะได้วิมุตติและบรรลุพระนิพพานทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นท่านเหล่านี้จึงมุ่งศึกษาธรรมให้สูงขึ้น ๆ เพื่อจะได้บรรลุประโยชน์ตามที่ปรารถนา

^{๑๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๔๖.

^{๑๓๔} ที.ปา.(บาลี)๑๑/๓๐๕/๒๖๕, ที.ปา.๑๑/๓๐๕/๓๑๔.

^{๑๓๕} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๗๒.

ท่านเหล่านี้มีความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัยและยึดเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต แสดงให้เห็นว่าท่านเหล่านี้ได้เข้ามาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาด้วยความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และต้องการที่จะมีชีวิตที่สมบูรณ์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง

ดังนั้น จึงเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปฐากพระสงฆ์ เป็นผู้มีสุขมีทุกข์ร่วมกันกับพระสงฆ์ ระวังรักษาความประพฤติทางกายและวาจาไว้เป็นอย่างดี ถือธรรมเป็นใหญ่ ยินดีในการเสียสละ แจกจ่ายให้ท่านตามความเหมาะสม พยายามแสวงหาความรู้และเรียนรู้คำสอนของพระพุทธเจ้า มีความเห็นที่ถูกต้องไม่ถ้อยมถ้อยคำ ข้าว แม้ต้องเสียชีวิตก็ไม่ยอมหันไปนับถือศาสนาอื่น และที่สำคัญท่านเหล่านั้นจะหลีกเลี่ยงจากการประพฤติกึ่งมีลักษณะเป็นการขวนขวาย เพื่อไม่ให้ภิกษุทั้งหลายมีลาภหรือเสื่อมลาภ เพื่อให้ความฉิบหาย เพื่อให้อยู่ไม่ได้ พุคค่าเพื่อเสียดสี ให้แตกจากกัน กล่าวโทษพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์

ในสังคมปัจจุบันนี้ อุบาสกอุบาสิกายังคงดำเนินชีวิตตามหลักปฏิบัติตนที่อุบาสกในครั้งพุทธกาลเคยปฏิบัติมา คือ ทุกคนยังมีความยึดมั่นในพระรัตนตรัย ยังรักษาศีล ๕ และศีล ๘ เป็นหลักปฏิบัติตน แต่บางครั้งการปฏิบัตินั้นอาจจะหย่อนยานในด้านศีลบ้าง เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป จึงเป็นเหตุให้อุบาสกอุบาสิกาที่มีความจำเป็นต้องประกอบอาชีพที่ขัดต่อพุทธบัญญัติที่ทรงห้ามไว้ เช่น ประกอบอาชีพในการค้าขายเนื้อสัตว์ ค้าขายสุรา ค้าขายอาวุธ เป็นต้น ทำให้การดำเนินชีวิตของอุบาสกอุบาสิกาบางกลุ่มในปัจจุบันนี้เปลี่ยนไปจากอดีต คือในครั้งพุทธกาลอุบาสกอุบาสิกาส่วนใหญ่จะดำเนินชีวิตด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต โดยมุ่งหวังเพื่อบรรลุประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคตจนถึงปรมาตม์ คือ การบรรลุธรรม แต่ในปัจจุบันอุบาสกอุบาสิกาที่มีเป้าหมายเปลี่ยนไปจากเดิมคือมุ่งหวังเพียงเพื่อบรรลุประโยชน์สุขในปัจจุบันเท่านั้น คือ การมีทรัพย์สินสมบัติ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ มีครอบครัวและฐานะที่มั่นคง หรือไม่กี่หวังประโยชน์สุขในอนาคตเพียงเพื่อให้เกิดในภพภูมิที่ดีกว่า ได้แก่การเกิดในสวรรค์ เป็นต้น ด้วยเหตุดังกล่าวนี้จึงทำให้การดำเนินชีวิตของอุบาสกอุบาสิกาในปัจจุบันบางกลุ่มได้รับความเดือดร้อน คือไม่พบความสุขที่แท้จริง เพราะจิตใจขาดคุณธรรมและจริยธรรมในการนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติตนให้เหมาะสม และมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตผิดไปจากเป้าหมายเดิมที่มุ่งถึงการหลุดพ้นจากความทุกข์การเวียนว่ายตายเกิดในมนุษย์โลก คือได้บรรลุธรรมและเข้าถึงนิพพานในอนาคต

ในปัจจุบัน อุบาสกอุบาสิกาทำผิดต่อศีลธรรมและดำเนินคดีทางกฎหมายบ้านเมือง เพราะทำผิดต่อศีลธรรม โดยเฉพาะศีล ๕ อันเป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐาน จึงเป็นเหตุปัจจัยทำให้อุบาสกอุบาสิกาสร้างปัญหาขึ้นในสังคม เช่น ปัญหาทางโจรกรรม อาชญากรรม การผิดประเวณี การละเมิดสิทธิผู้อื่น เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้คนบางกลุ่มมองว่า พระพุทธศาสนาไม่มีความสำคัญต่อชีวิต จึงไม่ให้ความสำคัญนำไปสู่การละเลยการทำหน้าที่ที่ดีในฐานะของอุบาสก

ลักษณะเป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อุบาสิกาคือไม่เอาใจใส่ คอยช่วยเหลือพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ เช่น กรณีเกิด อธิกรณ์ หรือเรื่องที่ทำให้พระศาสนาหมอง อุบาสกอุบาสิกาซึ่งมีส่วนในการเข้าไปแก้ไขปัญหาพร้อมกับพระสงฆ์ ก็ไม่ทำหน้าที่ตรงนี้ บางทีกลับเข้าไปขยายปัญหาต่อ อันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อมเสียอีกด้วย

ดังนั้น การนับถือพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง คือไม่นับถือศาสนาเพียงกายวาจาหรือเลื่อมใสศรัทธาแต่ไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้อง จึงไม่สามารถนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ จึงทำให้ไม่เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา นำไปสู่ทำที่ที่เมินห่างศาสนา ขาดการเอาใจใส่ดูแลได้

จากการศึกษาการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากของ พระอานนท์ อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา มหาอุบาสิกา และหมอชีวกโกมารภัจ์ สรุปได้ว่า

พระอานนท์ อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา มหาอุบาสิกา และหมอชีวกโกมารภัจ์ เป็นบุคคลตัวอย่างในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก และเป็นผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติของภิกษุที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก และคุณธรรมของอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา เป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาในปัจจุบัน ทั้งด้านการทำหน้าที่อุปัฏฐากและความประพฤติส่วนตัว ดังนั้นเมื่อศึกษาบุคคลตัวอย่างในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากครั้งนี้แล้ว ควรอย่างยิ่งที่สังคมปัจจุบันควรนำมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมต่อไป

บทที่ ๔

การประยุกต์ใช้หน้าที่ของผู้ปฏิบัติในสังคมปัจจุบัน

หน้าที่ของผู้ปฏิบัติทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมปัจจุบันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้น การนำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติมาประยุกต์ในสังคมปัจจุบันจึงเป็นเรื่องจำเป็น เพื่อให้เห็นแนวทางการนำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติไปประยุกต์ใช้ ผู้วิจัยจึงขอกล่าวถึงแบบอย่างที่ดี และการประยุกต์ใช้หน้าที่ของผู้ปฏิบัติในสังคมปัจจุบัน ตลอดจนทั้งผลดีผลเสียของการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ ในบทนี้ ดังนี้

๔.๑ แบบอย่างที่ดีของการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ

การทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติที่ดี หมายถึง การเข้าไปปรนนิบัติรับใช้ อุปลัมภ์บำรุงให้ผู้ที่เราเข้าไปปรนนิบัติรับใช้ให้ได้รับความสะดวก สบาย สามารถดำเนินชีวิต กระทำกิจได้ราบรื่น เป็นไปตามวัตถุประสงค์ การทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติได้ดีนั้น จำเป็นจะต้องมีองค์ประกอบเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑) คุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

คุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง การทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ดั่งนั้นผู้ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติจะต้องมีคุณสมบัติ กล่าวคือ เป็นผู้มีความรัก มีความเลื่อมใส มีความละเอียด มีความเคารพและมีความหวังดีต่อผู้ที่ตนเองเข้าไปทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติให้ ในพระพุทธศาสนาได้วางคุณสมบัติดังกล่าวไว้ให้เป็นคุณสมบัติของสัททวิหาริกผู้ที่ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระอุปัชฌาย์ ซึ่งสัททวิหาริกผู้ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระอุปัชฌาย์มีคุณสมบัติครบถ้วนตามนี้ พระอุปัชฌาย์เองก็ดำเนินไม่ได้ มี ๕ ประการ คือ

- (๑) มีความรักยิ่งในพระอุปัชฌาย์
- (๒) มีความเลื่อมใสยิ่งในพระอุปัชฌาย์
- (๓) มีความละเอียดยิ่งในพระอุปัชฌาย์
- (๔) มีความเคารพอย่างยิ่งในพระอุปัชฌาย์

(๕) มีความหวังคืออย่างยิ่งในพระอุปัชฌาย์^๑

ดังนั้น ผู้ทำหน้าที่ทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากหรือปรนนิบัติรับใช้ใกล้ชิดใครก็ตาม หากนำคุณสมบัติดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ก็จะทำให้งานในหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากหรือรับใช้สำเร็จได้ด้วยดีไม่ถูกตำหนิในภายหลัง

๒) หลักการของผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่ดี

หลักการของผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่ดี หมายถึง ผู้อุปัฏฐากมีหลักการในการทำหน้าที่ถูกต้อง เหมาะสม สำเร็จประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่ปรารถนาไว้ ในพระพุทธศาสนาได้วางหลักการของผู้อุปัฏฐากไว้เพื่อเป็นแนวทางให้สัททวิหาริก อันตวาลิปฏิบัติชอบในพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ดังนี้

- (๑) เอาใจใส่ธุระทุกอย่าง และปรนนิบัติรับใช้ทุกอย่าง
- (๒) หวังที่จะศึกษาหาความรู้จากท่านอยู่เสมอ
- (๓) ระวังหรือป้องกันความเสื่อมเสียที่จะเกิดหรือเกิดแล้วกับท่าน
- (๔) รักษาหัวใจไม่ทำให้ท่านผิดหวังหรือเสียใจ
- (๕) เคารพและให้เกียรติยกย่องท่านเสมอ
- (๖) ไม่เที่ยวเตร่คำอำเภอใจ จะไปทางไหนบอกลาท่านก่อน
- (๗) เมื่อคราวอาหารใส่ใจพยายามไม่ทอดทิ้ง^๒

๓) วิธีการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากที่ดี

วิธีการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากที่ดีเป็นผลสืบเนื่องมาจาก คุณสมบัติ และหลักการของผู้อุปัฏฐาก ซึ่งก็คงไม่มีรายละเอียดตายตัว แต่จากการศึกษาหน้าที่อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่า วิธีการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่ดี นั้น พระพุทธศาสนาจะเน้นที่ความเหมาะสม และถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย เช่น การเดินในเวลาพระอุปัชฌาย์เข้าบ้าน ผู้ที่คอยติดตามทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากจะต้องรู้จักธรรมเนียมการเดิน หรือแม้แต่ฝ่ายภคฤหัสถ์ที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ ก็ต้องรู้จักว่าสิ่งไหนควรถวาย สิ่งไหนไม่ควรถวาย และเรื่องอะไรที่ควรเข้าไปช่วยเหลือพระสงฆ์

เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีของการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากของ ภิกษุ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันได้ ผู้วิจัยจึงนำแบบอย่างที่ดีของการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก ซึ่งมีผู้ได้กระทำไว้แล้วในครั้งพุทธกาล ตามที่ได้ศึกษามาแล้วในบทที่ ๓ มาเป็นแบบอย่างในงานวิจัยนี้ ดังนี้

^๑ วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๘/๖๕, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๘/๕๕.

^๒ วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๖/๕๕, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๖/๘๒.

ก. ภิกษุ

การทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณของพระสงฆ์นั้น ตอนต้นพุทธกาลเป็นไปอย่างเรียบง่าย เพราะผู้ที่เข้ามาบวชไม่มากนัก และท่านที่เข้ามาบวชเหล่านั้นบรรลุมรรคผลระดับสูงในพระพุทธศาสนา ไม่มีปัญหาเรื่องความประพฤติ การปกครองแต่ประการใด เมื่อพระสงฆ์เพิ่มจำนวนมากขึ้น การปฏิบัติของผู้เข้ามาบวชก็เริ่มมีปัญหา ท่านที่รับผิดชอบในการปกครองคือพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ จึงกำหนดข้อปฏิบัติให้แต่ละฝ่ายปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้อ โดยเน้นให้ฝ่ายผู้ปกครองสร้างความรู้สึกรักต่อสัทธาวิหาริก อันตเวาสิกของตนเหมือนบุตร ฝ่ายสัทธาวิหาริกอันตเวาสิกจะต้องสร้างความรู้สึกรักต่อพระอุปัชฌาย์ อาจารย์เหมือนบิดา^๓

ดังนั้น การอยู่ร่วมกันของพระสงฆ์ในครั้งพุทธกาลจึงมีลักษณะอบอุ่น ต่างฝ่ายต่างดูแลความเป็นอยู่ของกันและกัน ด้วยความเอื้อเพื่อ ทำให้เกิดความรักและความผูกพันระหว่างกัน เป็นแบบอย่างที่ดี อันแสดงออกถึงความเมตตาและปรารถนาดีต่อกันและกันระหว่างพระผู้น้อยกับพระผู้ใหญ่

แบบอย่างที่ดีของการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณฝ่ายภิกษุนี้ จากการศึกษาการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณของพระอานนท์ผู้ปฏิญาณพระพุทธเจ้า จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ทำการอุปัชฌากพระพุทธเจ้า^๔ พบว่า พระอานนท์ท่านทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระพุทธเจ้าได้ดี นอกจากท่านมีคุณสมบัติตามหลักที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติแล้ว^๕ ท่านยังมีคุณสมบัติ ดังนี้

๑) **รู้ใจผู้ที่เรานำที่อุปัชฌากให้** การรู้ใจของผู้ที่ตนเองเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัชฌากให้ ขาดมิได้ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการทำหน้าที่ผู้อุปัชฌาก ดังพระอานนท์ท่านได้มีคุณสมบัติข้อนี้จึงทำหน้าที่ผู้อุปัชฌากพระพุทธเจ้าได้ดีในกัมภีร์อรธกถาอังคุตตรนิกายกล่าวไว้ว่า พระอานนท์รู้พระทัยของพระพุทธเจ้าดีจึงอุปัชฌากได้นาน^๖ ดังนั้น การรู้ใจของผู้ที่เราเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัชฌากเป็นสิ่งจำเป็น และสำคัญ เพราะถ้าไม่รู้ใจอาจจะทำหน้าที่ผู้อุปัชฌากได้ไม่สมบูรณ์ เช่น

พระนาคสมาละเป็นผู้ปฏิญาณที่ไม่รู้พระทัยของพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จทางไกล ครั้นถึงทาง ๒ แพร่ง พระนาคสมาละประสงค์ที่จะไปทางหนึ่ง จึงกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า

^๓ วิ.ม.(บาลี) ๕/๓๖๕/๑๖๖, วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๕.

^๔ ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๗-๒๐๘/๑๒๗, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๗-๒๐๘/๗๘.

^๕ คือ ท่านพระอานนท์ มีความรัก มีความเลื่อมใส มีความละเอียด มีความเคารพและมีความหวังดีต่อผู้ที่ตนเองอุปัชฌาก (ดูใน วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๘/๖๕, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๘/๕๕).

^๖ อัง.เอกก.อ.(บาลี) ๑/๒๑๕-๒๒๓/๒๕๖, อัง.เอกก.อ.(ไทย) ๑/๑/๔๔๓-๔๔๔.

ข้าพระองค์จะไปทางนี้ พระพุทธเจ้ารับสั่งว่า พระองค์จะไปอีกทางหนึ่งและขอให้พระนาคสมาละไปทางเดียวกับพระองค์ แต่พระนาคสมาละไม่รู้พระทัยของพระองค์จึงยืนยันที่จะไปทางของตนแล้วเอาบาตรและจีวรของพระพุทธเจ้าวางไว้ที่พื้นดินแล้วก็เดินจากไป^๓

พระเมฆิยะเป็นผู้อุปัฏฐากตามเสด็จพระพุทธเจ้า ไปยังหมู่บ้านชันตุคาม เขตปราจีนวังสะ เมื่อถึงที่นั้นก็เข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านชันตุคาม ได้เห็นสวนมะม่วงเป็นที่ร่มรื่นที่ริมฝั่งแม่น้ำ คิดจะไปพักผ่อนและบำเพ็ญสมณธรรมในสวนมะม่วงนั้น จึงกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงรับบาตรและจีวรของพระองค์ พระพุทธเจ้าทรงห้ามไว้ถึง ๓ ครั้ง เพราะในที่นั้นไม่มีภิกษุอื่นเลย แต่พระเมฆิยะก็ไม่ว่าพระทัยของพระองค์ จึงละทิ้งพระพุทธเจ้าแล้วก็หนีไป^๔

การรู้จักเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้ที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก เพราะเมื่อรู้จักแล้วเป็นเหตุให้ผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากรู้จักว่า ควรทำอะไร หรืออย่างไรต่อท่านที่เราเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากปรนนิบัติรับใช้ ซึ่งเปรียบเหมือนคนที่เข้าใจกันย่อมจะทำให้เกิดความพอใจกันและกันได้ง่าย อันจะส่งผลดีในการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๒) มีความเคารพภักดี การเคารพและภักดีต่อผู้ที่เราเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากให้เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากได้เรียบร้อยดี การเคารพภักดีต่อพระพุทธเจ้านั้นเป็นสิ่งที่พุทธสาวกมีต่อพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอัสติมหาสาวก ดังจะเห็นได้จากการแสดงออกออกในช่วงที่พระพุทธเจ้าประชุมสงฆ์ เพื่อหาภิกษุที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก ซึ่งพระอัสติมหาสาวกเหล่านั้นได้แสดงความประสงค์เพื่อเป็นผู้อุปัฏฐากตามลำดับ เริ่มตั้งแต่พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ เป็นต้นได้ลุกขึ้นอภิวัตพระพุทธเจ้าแล้ว ทูลขอรับอาสาเป็นผู้อุปัฏฐาก แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามไว้ สุดท้ายพระอานนท์ก็ได้รับตำแหน่งผู้อุปัฏฐาก^๕

จะเห็นได้ว่า พระอานนท์ท่านทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพภักดีต่อพระพุทธเจ้า จึงเป็นเหตุให้ประสบผลสำเร็จในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก เพราะพระอานนท์ได้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา ซึ่งเป็นประโยชน์เกื้อกูล เป็นความสุขไม่มีสอง หาประมาณมิได้มาช้านานแล้วเธอได้ทำบุญไว้มากแล้ว เธอจึงประกอบความเพียรเถิด จักเป็นผู้หาอาสวะมิได้โดยฉับพลัน^๖

ความเคารพภักดีเป็นเรื่องสำคัญ เป็นหัวใจหลักในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก เพราะความเคารพภักดีเป็นเหตุให้ทำการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากด้วยความทุ่มเสียดสละทำให้การทำ

^๓ ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๑๑/๑๓, ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๑/๘๔.

^๔ ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๑/๑๔, ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๑/๘๔.

^๕ ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๑/๑๔, ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๑/๘๖.

^๖ ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๓-๒๐๘/๑๒๖-๑๒๗, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๓-๒๐๘/๗๘.

หน้าที่ได้สมบูรณ์ ถ้าหากขาดความเคารพกตเสียแล้ว การทำหน้าที่ตรงนี้อาจจะไม่มีความทุ่มเท ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดความบกพร่องต่อหน้าที่ หรือเกิดความไม่สมบูรณ์ในหน้าที่ตรงนี้ได้

๓) **มีความขยันในการทำหน้าที่** ความขยันอดทนต่อการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติจำเป็นจะต้องมีความขยัน บางครั้งต้องตื่นแต่เช้า หรือนอนดึก เพราะความขยันนี้เองเป็นเหตุให้พระอานนท์ประสบความสำเร็จในการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระพุทธเจ้า ดัง “พระอานนท์เถระ ขยันในการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติมากกว่าภิกษุทั้งหลายที่เคยปฏิบัติพระพุทธเจ้ามาแล้วไม่มีใครทำได้เหมือนท่าน”^{๑๑} คือ วันหนึ่ง ๆ ท่านทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระพุทธเจ้า ด้วยการถวายน้ำเย็น น้ำร้อน ไม้สีฟัน นวดพระหัตถ์และพระบาท นวดพระปฤษฎางค์ และปิดกวาดพระคันธกุฎีและบริเวณพระคันธกุฎี^{๑๒} เมื่อเสร็จกิจเฝ้าก็ออกมาอยู่ข้างนอกพระคันธกุฎี ในคืนหนึ่ง ๆ ท่านถือประทีปเดินรอบพระคันธกุฎีถึง ๘ ครั้ง ด้วยคิดว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเรียกจักสามารถขานรับได้^{๑๓}

การทำหน้าที่ของพระอานนท์ในลักษณะดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ความขยันจึงเป็นคุณสมบัติอีกประการหนึ่งของผู้ที่ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติจะขาดมิได้ เพราะการนำความขยันมาใช้ในงานหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ก็จะทำให้งานประสบความสำเร็จเรียบร้อยตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ และที่สำคัญงานด้านการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติต้องอาศัยความขยัน เพราะบางครั้งต้องนอนดึก ตื่นเช้ามืดก่อนเจ้านาย เช่น การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระอุปัชฌาย์ของสังฆวิহারิก จะต้องปฏิบัติ สังฆวิহারิกควรตื่นแต่เช้ามืด จัดเตรียมไม้ สีฟัน น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ ให้เรียบร้อย.^{๑๔} ในประเด็นดังกล่าวนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้ที่ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติให้ได้สมบูรณ์ถูกต้องทันต่อเวลาสำเร็จตามความประสงค์ได้ ต้องมีความขยันเป็นคุณสมบัติด้วย

๔) **มีความฉลาดในการทำหน้าที่** ความฉลาดเป็นเรื่องที่สำคัญต่องานหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เพราะเป็นงานที่จะต้องใช้อธิบายด้วยความรอบคอบ และแก้ปัญหาได้ โดยเฉพาะการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติผู้เป็นใหญ่ มีตำแหน่งซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลต่าง ๆ หลายระดับชั้น ดังจะเห็นได้จากพระอานนท์ ท่านมีความฉลาดในการทำกรอุปัชฌาย์จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นยอดของผู้ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ดังพระดำรัสว่า

^{๑๑} อจ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๑๕-๒๒๓/๒๕๖, อจ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๕๔.
^{๑๒} อจ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/ ๒๑๕-๒๒๓/๒๖๔, อจ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๕๔.
^{๑๓} อจ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/ ๒๑๕-๒๒๓/๒๖๔, อจ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๕๔.
^{๑๔} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๖/๕๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๓.

ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเอกสารประกอบการเรียนการสอน

ภิกษุทั้งหลาย พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าใด ที่มี
มาแล้ว ในอดีตกาล ภิกษุผู้เป็นอุปัฏฐากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
เหล่านั้น แม้อย่างยิ่งก็เหมือนกับอาณนัทของเราเท่านั้น พระอรหันต
สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าใดที่จักมีมาในอนาคต ภิกษุที่เป็นพุทธ
อุปัฏฐากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น แม้อย่างยิ่งก็เพียงพระอาณนัทของเรา
เท่านั้น อาณนัทเป็นบัณฑิต คือย่อมรู้ว่า นี่เป็นกาลเพื่อเข้าเฝ้าตถาคต นี่
เป็นกาลของภิกษุ นี่เป็นกาลของภิกษุณี นี่เป็นกาลของอุบาสก นี่เป็นกาล
ของอุบาสิกา นี่เป็นกาลของพระราชา นี่เป็นกาลของพวกอำมาตย์ราชเสวก
นี่เป็นกาลของพวกเดียรถีย์ นี่เป็นกาลของสาวกเดียรถีย์^{๑๕}

ความฉลาดก็เป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งซึ่งจะต้องมีในบุคคลที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก เพราะ
จะทำให้งานในหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากเป็นไปด้วยความเรียบร้อยด้วยดี เพราะบางครั้งการตัดสินใจ
แก้ปัญหาได้แทนนายโดยอาศัยพื้นฐานจากการที่เป็นคนฉลาดก็จะทำให้แบ่งเบาภาระหน้าที่ของ
เจ้านายได้ ดังนั้น ความฉลาดจึงเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากอย่างยิ่ง

๕) **ไม่ทำหน้าที่เพราะหวังผลประโยชน์** การทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากโดยไม่หวัง
ผลประโยชน์ เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น เพราะนอกจากจะทำให้ตัวผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากไม่ถูกข้อ
ครหาต่าง ๆ แล้วยังทำให้ผู้ใหญ่ที่เราเข้าไปทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากให้ไม่มัวหมองด้วย ถ้าหากการ
ทำเพื่อหวังผลประโยชน์ก็ทำให้งานในหน้าที่ผู้อุปัฏฐากขาดเจตนาที่ดี ทำได้ไม่ดีเมื่อขาด
ผลประโยชน์ ซึ่งพระอาณนัทเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากโดยไม่หวัง
ผลประโยชน์ ดังจะเห็นได้จาก ครั้งเมื่อท่านได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพุทธอุปัฏฐากท่าน
ทูลขอพร ๘ ประการ พรที่ทูลขอนั้นมีเงื่อนไขทั้งปฏิเสธและขอร้อง โดย ๔ ข้อแรกเป็นเงื่อนไข
ปฏิเสธ และ ๔ ข้อหลังเป็นเงื่อนไขขอร้องจากพระพุทธเจ้า^{๑๖}

พรทั้ง ๘ ประการ ดังกล่าวนี้ เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นว่า เป็นการป้องกันมิให้ผู้ที่ทำ
หน้าที่ผู้อุปัฏฐาก คือพระอาณนัทถูกคนอื่นครหาได้ และผู้ที่ได้รับการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากให้
คือพระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงมัวหมอง ดังนั้น การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากโดยไม่หวังผลตอบแทนจึงเป็น
คุณสมบัติที่ผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากควรยึดเป็นหลักในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก เพราะผู้ทำหน้าที่ผู้
อุปัฏฐากหรือรับใช้จะต้องระมัดระวังในเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งจะเป็นเหตุให้การทำ

^{๑๕} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๘/๑๒๗, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕.

^{๑๖} (สุรยลละเอียดใน ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๑/๑๔, ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๑/๘๔.)

หน้าที่บกพร่อง นำมาซึ่งการตำหนิตีเดียจากผู้อื่นว่าทำเพราะเห็นแก่ประโยชน์ บางครั้งส่งผลเสียต่อผู้ใหญ่ที่เราเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากใกล้ชิดด้วย ในสังคมปัจจุบันการทำหน้าที่ตรงนี้ไม่ได้ยึดแบบอย่างพระภิกษุในครั้งพุทธกาลได้กระทำเป็นแบบอย่างไว้ จึงเกิดปัญหาให้เห็นบ่อยครั้ง เช่น พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางการปกครองระดับสูง มีตำแหน่งเลขานุการ หรือพระรับใช้ใกล้ชิด เมื่อไม่ได้ตระหนักในเรื่องพระธรรมวินัย ก็จะอาศัยช่องว่างแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตัวจนเกิดความมัวหมองขึ้นในพระพุทธศาสนา ดังนั้น ถ้ายึดตามแบบอย่างของภิกษุที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากในครั้งพุทธกาลได้ ก็จะไม่เกิดผลเสีย และก็จะส่งผลดีต่อพระพุทธศาสนา

ผู้ที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก ได้สมบูรณ์ถูกต้องนั้นจะต้องมีคุณสมบัติดังที่กล่าวมานั้น เพราะ เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากนี้ และเป็นการส่งเสริมให้งานในหน้าที่ผู้อุปัฏฐากรับใช้ ให้ถูกต้องตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรง

ข. สามเณร

แบบอย่างที่ดีในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากของสามเณรนั้น เมื่อพิจารณาถึงสถานภาพของสามเณรจะเห็นว่าอยู่ในฐานะผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากภิกษุ เพราะในคัมภีร์พระวินัยได้กล่าวถึงสามเณรเป็นผู้ทำหน้าที่อุปัฏฐากภิกษุ ดังพระพุทธเจ้ารับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุรูปเดียวซึ่งเป็นผู้ฉลาดสามารถ ใช้สามเณร ๒ รูป ให้อุปัฏฐากได้^{๑๑}

หน้าที่สามเณรที่จะต้องทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากภิกษุคือ กวาด เก็บ เสนาสนะ ทำความสะอาดห้องน้ำ บริเวณ เติมน้ำใช้ น้ำฉัน และกิจอื่นเท่าที่ภิกษุเห็นสมควรที่สามเณรจะกระทำได้ เช่น การนวดตัว นวดเท้า เป็นต้น

สามเณรได้กระทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากในฐานะเป็นสัทธาวิहारิก และอันเตวาสิก มีลักษณะเช่นเดียวกับภิกษุ ดังนั้น แบบอย่างที่ดีการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากของสามเณรจึงเป็นแบบเดียวกันกับหลักการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ของภิกษุที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น กล่าวคือ การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่ดีสามเณรจะต้องมีความรักยิ่ง มีความเลื่อมใสยิ่ง มีความละเอียดยิ่ง มีความเคารพยิ่ง และมีความหวังคืออย่างยิ่งในอุปัชฌาย์ อาจารย์

และอีกอย่างหนึ่ง การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากด้วยความรับผิดชอบในฐานะสัทธาวิहारิก และอันเตวาสิกของสามเณร เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว มีลักษณะดังนี้^{๑๒}

- ๑) เอาใจใส่ธุระทุกอย่าง และปรนนิบัติรับใช้ทุกอย่าง
- ๒) หวังที่จะศึกษาหาความรู้จากท่านอยู่เสมอ

^{๑๑} วิ.ม.(บาลี) ๔/๑๐๑/๑๑๔, วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๐๑/๑๕๖.

^{๑๒} วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๖/๕๕, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๖/๘๔.

- ๓) ระงับหรือป้องกันความเสียหายที่จะเกิดกับท่าน
- ๔) รักษาหัวใจไม่ทำให้ท่านผิดหวังหรือเสียใจ
- ๕) เคารพและให้เกียรติยกย่องท่านเสมอ
- ๖) ไม่เที่ยวเตร่คำอำเภอกใจ จะไปทางไหนบอกลาท่านก่อน
- ๗) เมื่อคราวอาพาธใส่ใจพยาบาลไม่ทอดทิ้ง

ในครั้งพุทธกาลได้มีสามเณรได้กระทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากไว้เป็นแบบอย่างเช่นเดียวกับภิกษุที่กล่าวมาแล้วนั้น เช่น

ราหุลสามเณรเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา เมื่อได้รับการบรรพชาโดยมีพระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ท่านก็ได้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสารีบุตรในฐานะเป็นพระอุปัชฌาย์^{๑๕}

สามเณรอีกท่านหนึ่งไม่ปรากฏชื่อในเรื่องพระคัสสเถระชาวเมืองโกสัมพี บรรลุพระอรหันต์ตั้งแต่ ๗ ขวบ ได้ร่วมเดินทางไกลไปกับพระอุปัชฌาย์เพื่อเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อถึงเวลาพักค้างคืนพระอุปัชฌาย์อนุญาตให้นอนร่วมแต่เพื่อป้องกันไม่ให้พระอุปัชฌาย์ต้องอาบัติเพราะการนอนร่วมกัน สามเณรจึงลุกขึ้นนั่ง พระอุปัชฌาย์ตื่นขึ้นต้องการจะไล่สามเณรออกไปจากห้องเพื่อให้ตัวท่านเองพ้นจากอาบัติ จึงหยิบพัดฟาดไปที่เสื้อของสามเณร ปรากฏว่า หางพัดกระทบนัยน์ตาข้างหนึ่งของสามเณรแตก อย่างไรก็ตามสามเณรรูปนั้นท่านก็ได้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระอุปัชฌาย์ปกติคือ กวาดเก็บเสนาสนะ ทำความสะอาดห้องน้ำ ห้องส้วม เตรียมน้ำดื่ม น้ำใช้ สำหรับพระอุปัชฌาย์ไว้พร้อม จนกระทั่งเมื่อน้ำไม้ชำระฟันเข้าไปถวายเป็นด้วยมือข้างเดียว จึงถูกพระอุปัชฌาย์ตำหนิว่า ขาดมารยาท^{๑๖}

ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงสามเณรในฐานะเป็นผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากภิกษุ เช่น ท่านพระอุปนันทศากยบุตรมีสามเณร ๒ รูป คือสามเณรกัณทกะและสามเณรมหกะ ซึ่งสามเณรทั้งสองก็ได้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากท่านพระอุปนันทศากยบุตร^{๑๗}

นอกจากนั้นในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง การที่สามเณรได้เข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากคอยเอาใจใส่ต่อพระอุปัชฌาย์อาจารย์ของตน เช่น พระอนุรุทธเถระได้พาสามเณรมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้เกิดอาพาธในระหว่างทาง สามเณรได้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพยาบาลโดยการไปนำน้ำมาจากสระอินคาตมาถวายจนพระเถระท่านหายจากอาพาธ

^{๑๕} วิ.ม.(บาลี) ๔/๑๐๕/๑๑๘, วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๐๕/๑๑๕-๑๒๐.

^{๑๖} บุ.ธ.อ.(บาลี) ๔/๗๓-๗๔, บุ.ธ.อ.(ไทย) ๔/๑๐๕.

^{๑๗} วิ.ม.(บาลี) ๔/๑๐๑/๑๑๔, วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๐๑/๑๕๖.

หลักการวิธีการที่สามเณรเหล่านั้นได้ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากก็ใช้หลักและวิธีการที่ภิกษุกระทำต่อพระอุปัชฌาย์อาจารย์นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม สามเณรที่อุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนามีสถานภาพเป็นผู้น้อยจะต้องคอยดูแลผู้ใหญ่ ถึงแม้ว่าพระวินัยจะกำหนดให้ภิกษุที่ฉลาดสามารถรับสามเณรเข้าไปอุปัฏฐาก แต่ในทางปฏิบัติแล้ว โดยสถานภาพของสามเณรเองเมื่อเทียบภิกษุถือว่าเป็นน้อยในหมู่สงฆ์ ดังนั้น งานด้านการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก สามเณรจะเป็นผู้คอยรับใช้ภายในวัด ซึ่งสามเณรในปัจจุบันก็ได้ยึดแนวทางการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากมาจากครั้งพุทธกาล แม้เวลาจะล่วงเลยผ่านไปก็ทำหน้าที่ตรงนี้อยู่

คุณสมบัติหรือแบบอย่างที่ดีในการทำหน้าที่อุปัฏฐากของสามเณร โดยภาพรวมในพระวินัยก็ได้กล่าวไว้มีลักษณะเดียวกันกับภิกษุ โดยยึดหลักการอุปัฏฐากตามอุปัชฌาย์วัตรและอาจารย์วัตร ดังกล่าวมาแล้ว นั้น

เมื่อสรุปแล้ว แบบอย่างการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากของสามเณรที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันนั้น ต้องยึดตามแบบที่กล่าวไว้แล้วในส่วนของภิกษุนั่นเอง

ค. อุบาสก

อุบาสกคือส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท ๔ ที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นคฤหัสถ์ฝ่ายชายที่ครองเรือน แต่ไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์และบรรพชิตต่างก็เป็นส่วนที่สำคัญของพระพุทธศาสนาด้วยกันทั้งนั้น หากบรรพชิตไม่ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากคฤหัสถ์ ชีวิตที่ทุ่มเทให้กับการศึกษาปฏิบัติและการเผยแผ่ธรรมก็ไม่อาจดำเนินไปได้ ขณะเดียวกันคฤหัสถ์เองก็พึ่งพาบรรพชิตในด้านหลักธรรม ดังนั้น เพื่อจะได้แบบอย่างการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่ดีมาประยุกต์ใช้สังคมปัจจุบัน จึงนำแบบอย่างที่ดีในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากของอุบาสกที่ได้ศึกษาในบทก่อนมาเป็นแนวทางในการศึกษาในงานวิจัยนี้

แบบอย่างที่ดีของอุบาสกในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากนั้น มีองค์ประกอบหลายด้าน เช่น ด้านคุณสมบัติ วิธีการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก และการดำเนินชีวิตของอุบาสกเอง ดังนั้น จึงแยกออกศึกษา ดังนี้

๑) คุณสมบัติของอุบาสก

การเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ของอุบาสกด้วยปัจจัย ๔ พระพุทธเจ้าตรัสว่ามีอุปการะมากต่อพระสงฆ์ ดังพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์ คฤหบดีที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากท่านทั้งหลายด้วยจิวร บิณฑบาต ที่อยู่อาศัย และยากับเครื่องใช้รักษาโรค นับว่ามีอุปการมาก^{๒๒}

การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากด้วยความเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ เป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน เพราะชีวิตพระสงฆ์จะดำรงอยู่ได้ก็เพราะอุบาสก (อุบาสิกา) คอยปรนนิบัติรับใช้ ด้วยการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นการทำความดีตามหลักการทำความดีในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ มี ๑๐ ประการ คือ^{๒๓}

- ๑) ทำบุญด้วยการให้เป็นทรัพย์สิ่งของ เรียกว่า ทานมัย
- ๒) ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติปฏิบัติชอบ เรียกว่า สิลมัย
- ๓) ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจให้เจริญด้วยสมาธิและปัญญา เรียกว่า ภาวนามัย
- ๔) ทำบุญด้วยการประพาศีสภาพอ่อนนุ่ม เรียกว่า อปจายนมัย
- ๕) ทำบุญด้วยการชวนชาวรับใช้ ช่วยบำเพ็ญประโยชน์ เรียกว่า ไวยาวัจจมัย
- ๖) ทำบุญด้วยการให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการทำความดี เรียกว่า ปัตติตานมัย
- ๗) ทำบุญด้วยการพลอยยินดีในการทำความดีของผู้อื่น เรียกว่า ปัตตานุโมทนามัย
- ๘) ทำบุญด้วยการฟังธรรม ศึกษาหาความรู้ที่ปราศจากโทษ เรียกว่า ชัมมัสสวนามัย
- ๙) ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ เรียกว่า ชัมมเทศนามัย
- ๑๐) ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ถูกต้อง รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ให้เป็นสัมมาทิฐิ เรียกว่า ทิฐุชุกกัมม

การทำบุญทั้ง ๑๐ ประการ ถือว่า เป็นการเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ เป็นการทำหน้าที่ดีตามหลักปฏิบัติของชาวพุทธ เป็นการสร้างความดำรงมั่นและความเจริญให้กับพระพุทธศาสนา การกระทำความดีเหล่านั้นจัดว่า เป็นการทำหน้าที่อุปัฏฐากที่ดี ในฐานะที่เป็นผู้ใกล้ชิดพระศาสนานั้นเอง

อุบาสกที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้อุปัฏฐากที่ดีนั้นจะต้องมีหลักธรรม เพื่อให้เกิดความมั่นคงต่อการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก อีก ๕ ประการ คือ

- ๑) มี ศรัทธา

^{๒๒} จุ.อิตฺติ.(บาลี) ๒๕/๑๐๗/๒๕๔, จุ.อิตฺติ.(ไทย) ๒๕/๑๐๗/๓๑๔.

^{๒๓} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๑๓.

- ๒) มีศีล
- ๓) ไม่ถือมงกลดั้นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล
- ๔) ไม่แสวงหาทักษิไฉนบุคคลนอกหลักคำสอนนี้
- ๕) ให้การสนับสนุนอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา^{๒๔}

๒) **หลักการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ดีของอุบาสก** การปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายบรรพชิตที่จะพึงกระทำต่อพระสงฆ์เป็นรายละเอียดปลีกย่อย กล่าวคือไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจนเหมือนกับวัตรของพระสงฆ์ในวัดตติยชั้นระกะ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากการกระทำของอุบาสกในครั้งพุทธกาล ก็จะทราบว่าหลักการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ดีที่อุบาสกได้ทำเป็นแบบอย่างไว้

ในครั้งพุทธกาลมีอุบาสกที่ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ดีที่พระสงฆ์เจ้าได้ยกย่องไว้ในตำแหน่งผู้เลิศกว่าอุบาสกในการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ดีของพระสงฆ์ คือ อุกคตคหบดี ประวัตติของท่านมีกล่าวไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก สรุปได้ ดังนี้

อุกคตตะ เกิดในตระกูลเศรษฐี หมู่บ้านหัตถิกคาม บรรดาญาติได้ขนานนามว่า อุกคตกุมาร เมื่อเจริญวัยขึ้นได้รับการศึกษาตามฐานะ อยู่ครองชีวิตในเพศฆราวาสจนได้รับตำแหน่งเศรษฐีเมื่อบิดาล่วงลับไป เมื่อดำรงตำแหน่งเศรษฐีมีทรัพย์มาก จึงเกิดความคิดว่า บิดาและบรรพบุรุษของเราหาทรัพย์มาเก็บสะสมไว้ ดายแล้วก็เอาไปไม่ได้ เมื่อยามมีชีวิตอยู่ก็ไม่ใช้ให้เกิดประโยชน์กับตน การมีสมบัติมากมาอย่างนี้จะมิประโยชน์อะไร เราควรแสวงหาความสุขสนุกสำราญด้วยการใช้จ่ายทรัพย์เหล่านี้ดีกว่า เมื่อคิดดังนี้แล้ว ท่านก็ให้คนจัดหาสุรารสเลิศและหญิงสาวมาฟ้อนรำขับร้อง ห้อมล้อมตนอยู่ตลอดวันและคืน โดยไม่ทำกิจการงานอื่นใด ขณะนั้นพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์ ได้เสด็จมาถึงบ้านหัตถิกคามแล้วเข้าไปประทับ ณ อุทยานชื่อนาคราวันนะ เมื่ออุกคตเศรษฐี มีหญิงฟ้อนรำขับร้องบำเรออยู่ตลอดเวลา แสวงหาความสำราญไปตามสถานที่ต่าง ๆ ด้วยอาการมีเมามาเพราะสุรา เข้าไปในอุทยานนาคราวันนะนั้น ครั้นได้เห็นพระพุทธเจ้าก็เกิดหิริโอตตปปะ ความมีเมมาสร้างซาหายไปในนัยปลัน รวบรวมสติให้มันแล้วเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร

พระพุทธเจ้าได้ทอพระเนตรอุกคตเศรษฐีด้วยพระทัยประกอบด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ทรงทราบว่าท่านเศรษฐีมีอุปนิสัยแห่งอภิมรรคอยู่ จึงแสดงพระธรรมเทศนาโปรด เมื่อจบแล้ว เศรษฐีดำรงอยู่ในอริยมูมิจำเป็นพระอนาคามี

ตั้งแต่นั้นมา ท่านเศรษฐีมีจิตตั้งมั่นอยู่ในการรักษาศีล ถวายทานแก่พระสงฆ์ โดยไม่กำหนดประมาณ ท่านเป็นผู้ชวนชววยในการถวายทานแก่พระสงฆ์ด้วยจิตประกอบด้วยศรัทธา

^{๒๔} อภ.ปญจก.(บาลี)๒๒/๑๓๕/๑๕๕, อภ.ปญจก.(ไทย)๒๒/๑๓๕/๒๕๓.

สม่ำเสมอ โดยไม่หวั่นไหว แม้บางครั้งได้รับข่าวที่ไม่ดีกับพระสงฆ์ เช่น ครั้งหนึ่งในยามราตรีได้มี เทวดาคงคหนึ่งมาแจ้งเศรษฐีว่า “ท่านเศรษฐี ภิกษุรูปโน้นมีวิชา ๓ ภิกษุรูปโน้นมีอภิญญา ๖ ภิกษุ รูปโน้นมีศีล ภิกษุรูปโน้นทุศีล” ท่านก็ไม่หวั่นไหวสามารถแยกแยะ และทำหน้าที่ของอุบาสกที่ดีใน พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นบุคคลอีกท่านหนึ่งที่น่าศึกษาชีวประวัติแล้วนำมาเป็นแบบอย่างในสังคม ปัจจุบัน

การที่ท่านเศรษฐีมีคุณธรรมประจำจิตดังกล่าว พระพุทธเจ้าขณะที่ประทับอยู่ ณ เชตวันมหาวิหาร ได้ทรงสถาปนาท่านอุคคตเศรษฐีไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ คือ เป็นผู้เลิศกว่า อุบาสกทั้งปวง ในฝ่าย ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์

ตามหลักอุบาสกธรรม และวิธีการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากของอุคคตเศรษฐีจนได้รับยก ย่องจากพระพุทธเจ้าไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ คือ เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งปวง ในฝ่ายผู้อุปัฏฐากภพ พระสงฆ์ ทำให้ทราบว่า การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่ดีนั้น จะต้องมีลักษณะผู้เป็นอุปัฏฐากที่ดี คือ ก่อน ให้ก็มีใจยินดี ๑ กำลังให้ก็ทำใจให้เต็มใส ๑ ครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบาน ๑^{๒๕}

และที่สำคัญคุณสมบัติที่ถือได้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากนั้น จะต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้

- ๑) ให้ทานด้วยศรัทธา
- ๒) ให้โดยเคารพ
- ๓) ให้ทานตามกาลอันควร
- ๔) เป็นผู้มั่งคั่งอนุเคราะห์ให้ทาน
- ๕) ให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่น^{๒๖}

อีกประการหนึ่งการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากด้วยการให้ที่ดีจะต้องดูให้เหมาะสม เช่น ต้องทำให้ถูกกาล จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่ดี โดยเฉพาะอุบาสกจะต้องดำเนินตาม หลักการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่ดี ผู้ที่เข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากด้วยการบริจาคสิ่งของ เรียกว่าการให้ หรือทาน ดังนั้น การให้จะต้องดูให้เหมาะสม ดังในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวหลักการให้ไว้ ดังนี้ คือ

- ๑) ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน
- ๒) ให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป
- ๓) ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้

^{๒๕} อัง.นกก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๐๐, อัง.นกก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๔๘๖.

^{๒๖} อัง.ปญจก.(บาลี) ๒๒/๑๔๘/๑๖๒, อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔-๒๔๕.

๔) ให้ทานในสมัยมีภิกษาหาได้ยาก

๕) ให้ข้าวอย่างดี และผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล^{๒๓}

๓) **วิธีการทำหน้าที่อุปัฏฐากที่ดีของอุบาสก** วิธีการเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ของอุบาสก มีหลายลักษณะ เช่น การเข้าไปถวายปัจจัย ๔ การเข้าไปช่วยดูแล ปัดกวาด เสนาสนะ ทำความสะอาด บริเวณวัด วิหาร ลานเจดีย์ต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ดังนั้น เพื่อให้เห็นแนวทางที่ดีจึงแยกออก ดังนี้

ก. การถวายปัจจัย ๔

การเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ เป็นสิ่งที่อุบาสกได้กระทำเป็นอันดับแรก ปัจจัย ๔ หมายถึง สิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต มี ๔ อย่าง คือ จีวร(ผ้านุ่งห่ม) บิณฑบาต (อาหาร) เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) คิลานเภสัช(ยารักษาโรค)^{๒๔}

การเข้าไปถวายปัจจัย ๔ เป็นสิ่งจำเป็น เพราะการใช้ชีวิตของพระสงฆ์จะต้องมีปัจจัย ๔ หรือที่เรียกว่า นิสสัย ๔ สำหรับชีวิตของบรรพชิตหรือพระสงฆ์ โดยพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

๑) อาหาร ภิกษุต้องเป็นอยู่ด้วยอาหารที่ผู้อื่นเขาถวายด้วยศรัทธา

๒) เครื่องนุ่งห่ม พระภิกษุต้องอาศัยผู้มีศรัทธาถวายเท่านั้น ไม่ให้ขอใคร หรือในครั้งพุทธกาล ต้องไปหาผ้าที่เข้าทิ้งตามขยะ ป่าช้า นำมาเย็บเป็นจีวร เรียกว่า ผ้าบังสุกุล

๓) ที่อยู่อาศัย เรียกว่า เสนาสนะ เมื่อก่อนภิกษุต้องอาศัยตามป่า โคนไม้ เป็นต้น ต่อมาเมื่อผู้ศรัทธาสร้างวัดแล้วสร้างกุฏิสงฆ์ถวายเหมือนในปัจจุบันนี้

๔) ยารักษาโรค ยาองค์ด้วยน้ำมูตรเน่า เรียกว่า ปุติมุตตเภสัช ในสมัยแรกจะนิยมใช้สมอเอามาคองน้ำมูตร ถือว่าเป็นยาพื้นฐานสำหรับพระสงฆ์ ส่วนยาอื่นก็มีผู้นำมาถวายเหมือนที่นิยมนำมาถวายในปัจจุบัน^{๒๕}

การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่อุบาสกควรกระทำในเบื้องต้น คือการเข้าไปถวายปัจจัย ๔ ดังกล่าวแล้วข้างต้นเป็นการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักพระพุทธศาสนา

ข. การปรนนิบัติรับใช้

การเข้าไปปรนนิบัติรับใช้พระสงฆ์ เป็นการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่อุบาสกสามารถที่จะทำได้ และเหมาะสม หรือแม้แต่การมอบบุตรหลานให้เข้าไปคอยปรนนิบัติภิกษุที่ตนเองเป็นผู้อุปัฏฐาก เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่อุบาสกในครั้งพุทธกาลได้กระทำไว้เป็นแบบอย่าง เช่น

^{๒๓} อัง.จตุกก.(บาลี) ๒๑/๓๖/๕๗, อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๓๖/๑๖๒.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๔.

^{๒๕} วิ.ม.(บาลี)๔/๗๓/๗๔, วิ.ม.(ไทย)๔/๗๓/๑๐๐.

สมัยหนึ่ง ท่านพระปิลินทวัจจะประสงค์จะทำที่เร็น จึงให้ภิกษุทั้งหลายทำความสะอาดที่เงื่อมเขาในกรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารได้เสด็จเข้าไปตรัสถามทรงทราบว่า พระปิลินทวัจจะจะทำที่เร็น ต้องการถวายคนวัดให้เป็นผู้คอยช่วยเหลือพระทำความสะอาดเงื่อมเขาด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีคนวัดไว้คอยดูแลช่วยเหลือพระสงฆ์ได้^{๑๐}

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีคนวัดที่คอยช่วยเหลือพระสงฆ์ได้ พระเจ้าพิมพิสารได้จัดคนวัดถวายพระปิลินทวัจจะในครั้งนั้นเป็นจำนวนถึง ๕๐๐ คน ได้ตั้งหมู่บ้านขึ้นมาต่างหาก มีชื่อเรียกว่า อารามิกคามบั้ง ปิลินทวัจจคามบั้ง^{๑๑} ซึ่งหมู่บ้านดังกล่าวนี้มีหน้าที่คอยปรนนิบัติรับใช้พระสงฆ์ตามพระบัญชาของพระเจ้าพิมพิสาร

บางครั้งก็มีความเลื่อมใสพระบางรูปเข้าไปเป็นผู้อุปัฏฐากพระรูปนั้นเป็นการเฉพาะก็มี เช่น อุบาสกชื่อโสณกุฎิกัณณะ ได้เข้าไปเป็นอุปัฏฐากทำหน้าที่ช่วยเหลือ พระมหากัจจानะ ต่อมาได้อุปสมบทเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนา^{๑๒}

แม้บางครั้งตนเองไม่มีเวลาที่จะเข้าไปรับใช้ด้วยตนเอง ก็ได้ส่งบุตรหลานเข้าไปทำหน้าที่แทนไว้คอยเป็นกบปียการก คือผู้ทำหน้าที่จัดทำของที่ควรแก่สมณะ ปฏิบัติภิกษุ^{๑๓}

ค. ช่วยพระสงฆ์รักษาพระสัทธรรม

การที่พุทธบริษัทจะสามารถหนุนเสริมซึ่งกันและกันได้ดีนั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้หากแต่ ละฝ่ายขาดคุณสมบัติที่พึงประสงค์ พระพุทธเจ้าจึงทรงให้ความสำคัญกับคุณภาพของพุทธบริษัท หากพุทธบริษัทยังไม่ได้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนอย่างเพียงพอที่จะส่งผลต่อความดำรงอยู่ได้ ไม่นานของพระพุทธศาสนาด้วย ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น ได้มีมารเข้าไป กราบทูลให้พระองค์รับเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ได้ตรัสตอบมารไปว่า พระองค์ จะปรินิพพานก็ต่อเมื่อพุทธบริษัทคือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ได้เรียนรู้ธรรม ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ธรรม และแก้ปัญหา “ปรปวาท” คือการกล่าวโจมตีจากศาสนาอื่น^{๑๔} ดังนั้น การรักษาพระ สัทธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาด้วยการศึกษาเรียนรู้ธรรมจึงเป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรง แสดงไว้ให้พุทธบริษัทได้ยึดเป็นแนวทางในการรักษาพระศาสนา ได้ทางกลับกันหากไม่มีการศึกษาเรียนรู้ก็ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมได้^{๑๕} ดังนั้น ชาวพุทธทั้งหมดจึงมีหน้าที่ช่วยกันสืบ

^{๑๐} วิ.ม.(บาลี)๕/๒๓๐/๓๗, วิ.ม.(ไทย)๕/๒๓๐/๖๕.

^{๑๑} วิ.ม.(บาลี)๕/๒๓๐/๓๗, วิ.ม.(ไทย)๕/๒๓๐/๖๕.

^{๑๒} วิ.ม.(ไทย)๕/๒๕๗/๒๐, วิ.ม.(ไทย)๕/๒๓๐/๓๒.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๘.

^{๑๔} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๑๖๘/๕๓, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓-๑๑๕.

^{๑๕} ส.นิ.(บาลี)๑๖/๑๕๖/๒๑๓-๒๑๕, ส.นิ.(ไทย)๑๖/๑๕๖/๒๖๒-๒๖๓.

ทอดพระพุทธศาสนาเพื่อให้การทำหน้าที่นี้เป็นไปได้ด้วยดี พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักปฏิบัติทั่วไปที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติต่อกันคือแต่ละท่านอยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรง ในกันและกัน ที่สำคัญทรงให้พุทธบริษัทเอาใจใส่ในการศึกษาธรรมดังพุทธพจน์ว่า

เมื่อตถาคตปรินิพพานไปแล้ว หากภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา อยู่กันไม่ขาดความเคารพยำเกรงพระศาสดา พระธรรม และพระสงฆ์ เอาใจใส่ในการศึกษาในการเจริญสมาธิ อยู่กันอย่างไม่ประมาท เอาใจใส่ในการปฏิสังขาร เหล่านี้จะเป็นเหตุปัจจัยให้พระสังฆกรรม(พระศาสนา) ดำรงอยู่นาน^{๓๖}

ดังนั้น อุบาสกเป็นผู้มีส่วนในการเข้าไปช่วยเหลือพระสงฆ์รักษาพระสังฆกรรมพึงปฏิบัติ ดังนี้

๑. ศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

การศึกษาหลักธรรมเป็นอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้พระพุทธศาสนาสืบทอดไปได้ ดังนั้นการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีนั้นต้องศึกษาหลักธรรมโดยเคารพ พระพุทธศาสนาได้วางแนวทางการศึกษาเป็นลำดับขั้นดังนี้

(๑) ปริยัติสังฆกรรม คือ สังฆกรรมคือสิ่งที่พึงเล่าเรียน ได้แก่พุทธพจน์^{๓๗} กล่าวคือ คำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น คำสั่งของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับวิธีปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ของอุบาสก อุบาสิกา คำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับทำความดี การทำบุญ รักษาศีล ละความชั่ว

(๒) ปฏิบัติสังฆกรรม คือ สังฆกรรมที่พึงปฏิบัติ ได้แก่ไตรสิกขา^{๓๘} คือ หลักปฏิบัติเพื่อฝึกฝนตนเองให้ดีงาม เป็นวิธีปฏิบัติมี ๓ อย่าง เรียกว่า ไตรสิกขา คือ หลักปฏิบัติสำหรับฝึกฝนความประพฤติ เรียกว่า สีลสิกขา หลักปฏิบัติสำหรับฝึกจิตใจให้เป็นสมาธิ เรียกว่า จิตตสิกขา หลักปฏิบัติสำหรับฝึกฝนปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้ง เรียกว่า ปัญญาสิกขา

(๓) ปฏิเวธสังฆกรรม หมายถึง ธรรมคือผลที่พึงบรรลุ ได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน^{๓๙}

๒. ปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรมเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพของพุทธบริษัท เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าการปฏิบัติธรรมเป็นส่วนหนึ่งทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง トラบไค

^{๓๖} ส.นิ.(บาลี)๑๖/๑๕๖/๒๑๓-๒๑๕, ส.นิ.(ไทย)๑๖/๑๕๖/๒๖๒-๒๖๓.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๗๑.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๑.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๑.

ที่มีการปฏิบัติธรรมก็จะทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ เพราะอุบาสกที่ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมแล้วสามารถเข้าไปช่วยเหลือพระสงฆ์อีกทางหนึ่ง เช่น

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ฟังพระธรรมเทศนาเรื่องอนุพพิกขา และอริยสัจ ๔ ท่านได้ตั้งใจปฏิบัติธรรมเจริญวิปัสสนากรรมฐานพิจารณาหลักธรรมตามพระธรรมเทศนาไม่นานท่านก็ได้บรรลุโศคาบัน^{๕๐}

เมณฑกเศรษฐี ท่านเป็นชาวเมืองภัททิยะ ได้ทราบเกียรติคุณของพระพุทธเจ้าแล้วเกิดศรัทธาจึงเดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนาอนุพพิกขาและอริยสัจ ๔ ได้ตั้งใจปฏิบัติธรรมเจริญวิปัสสนาตามหลักธรรมนั้นไม่นานได้บรรลุโศคาปัตติผล ภายหลังท่านได้ปฏิบัติธรรมเคร่งครัดขึ้นได้บรรลุโศคาปัตติผล^{๕๑}

พระเจ้าพิมพิสารพระองค์และบริวารได้ปฏิบัติธรรมและเจริญวิปัสสนาพิจารณาตามพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าตรัสจนได้บรรลุโศคาปัตติผล^{๕๒}

ท่านเหล่านี้ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุธรรมแล้วได้เข้ามาช่วยเหลือพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ จนเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา มีส่วนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญมาได้จนถึงปัจจุบันนี้

๓) เข้าหาพระสงฆ์เพื่อสนทนาธรรม

การเข้าหาพระสงฆ์เพื่อสนทนาธรรม เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้พระพุทธศาสนาสืบทอดมาและดำรงอยู่ได้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ก่อนจะดับขันธปรินิพพานว่า พระองค์จะดับขันธปรินิพพาน ต่อเมื่อภิกษุ ภิกษุณี ทั้งระดับเถระ ระดับมัชฌิม ระดับนวกะ พร้อมทั้งอุบาสกอุบาสิกาทั้งที่ถือประพัตติพรหมจรรย์ และที่ เป็นผู้ครองเรือนทั้งหมด ต้องมีความรู้เข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ดี และประพัตติปฏิบัติได้ถูกต้อง ตรง เป็นธัมมานุสัมมปฏิบัติ เข้าใจด้วยตนเองและปฏิบัติได้ดีแล้ว สามารถแนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้ด้วย^{๕๓} ดังนั้นการที่อุบาสกได้เข้าไปสนทนาสอบถามหลักธรรมที่ตนเองสงสัยนี้จึงเป็นวัตถุประสงค์ซึ่งเป็นเหตุให้อุบาสกมีความรู้และเข้าใจถูกต้องและปฏิบัติอย่างเหมาะสม เป็นแนวทางส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามั่นคงได้ และในครั้งพุทธกาลจะมีอุบาสกได้เข้าไปสอบถามปัญหาธรรมเป็นประจำ เช่น

^{๕๐} วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๕๐-๒๕๑/๑๕, วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๐-๒๕๑/๓๑.

^{๕๑} วิ.ม. (บาลี) ๕/๖๕/๘๕, วิ.ม. (ไทย) ๕/๖๕/๕๖.

^{๕๒} วิ.ม. (บาลี) ๔/๕๖/๔๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๘.

^{๕๓} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๖๘/๕๓, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓-๑๑๕.

อุคคหบดีชาวเมืองเวสาลี ได้ตั้งปัญหาถามพระพุทธเจ้าว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัย ทำให้สัตว์บางพวกนิพพานบางพวกไม่นิพพาน พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า อุปาทานในการยึดติดในกามคุณ ๕ คือรูปเป็นต้นเป็นปัจจัยทำให้สัตว์ไม่นิพพาน การไม่มีอุปาทานในการยึดติดในกามคุณ ๕ คือรูปเป็นต้นเป็นปัจจัยทำให้สัตว์นิพพาน ท่านได้ฟังคำอธิบายเกิดความเลื่อมใส ต่อมาได้ฟังพระธรรมเทศนาเรื่องอนุพพิทกาและอริยสัจ ๔ ได้ตั้งใจปฏิบัติธรรมเจริญวิปัสสนากรรมฐานไม่นาน ได้บรรลุโศคาปัตติผล ภายหลังได้ตั้งใจปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุอนาคามีผล^{๔๔}

จากการที่อุบาสกได้เข้าไปสนทนาธรรมกับพระสงฆ์จนเข้าใจหลักธรรม ทำให้อุบาสกใกล้ชิดกับพระสงฆ์ ปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์อย่างถูกต้อง มีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันและกัน กล่าวคือ พระสงฆ์ก็เกื้อกูลอุบาสกด้วยการแนะนำสั่งสอนหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ส่วนอุบาสกก็อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพ^{๔๕} เหตุปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธานุศาสนาดำรงอยู่ได้และเป็นแนวทางที่อุบาสกในปัจจุบันถือเป็นแบบอย่างได้

ง. อุบาสิกา

อุบาสิกาเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปฐากพระสงฆ์เป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปฐากพระสงฆ์ของอุบาสิกาในด้านต่าง ๆ เช่น การถวายปัจจัย ๔ การช่วยเหลือในการจัดเตรียมการถวายทาน ในการช่วยชำระอริกรรม เป็นการเอื้อให้เกิดความมั่นคงในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคมปัจจุบันจึงได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ผู้อุปฐากของอุบาสิกา ดังนี้

๑. การถวายปัจจัย ๔

อุบาสิกาเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการทำหน้าที่ผู้อุปฐากพระสงฆ์ด้วยการเข้าไปอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นการช่วยให้พระสงฆ์สามารถยังชีพอยู่ได้โดยไม่ต้องกังวล และสามารถปฏิบัติธรรม ได้โดยสะดวก สำหรับการทำหน้าที่ผู้อุปฐากในพระพุทธศาสนาประกอบไปด้วย การถวายภัตตาหาร การถวายเครื่องนุ่งห่ม การสร้างเสนาสนะ การถวายยารักษาโรค และการถวายทานอื่น ๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. การถวายภัตตาหาร การถวายภัตตาหารถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีพของพระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์ได้ภัตตาหารจากผู้มีศรัทธา จึงจะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ ดังนั้นอุบาสิกาทั้งหลายไม่ว่าสมัยพุทธกาลหรือแม้แต่ปัจจุบันจึงได้เข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปฐากพระสงฆ์ในส่วนนี้ เช่น

^{๔๔} ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๑๘๓/๑๓๐, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๘๓/๑๕๓.

^{๔๕} พ.อิตฺติ. (บาลี) ๒๕/๑๐๗/๓๒๕-๓๒๖, พ.อิตฺติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖-๔๘๗.

ในกรณีของนางวิชาผู้เลิศในการถวายทานจะนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูป มาที่เรือนของนางเพื่อถวายภัตตาหารและของบริวารเป็นประจำทุกวัน ซึ่งในบางครั้งพระพุทธเจ้า จะเสด็จมาเป็นประธานด้วยพระองค์เอง นางจะเอาใจใส่พระสงฆ์ด้วยดีไปวัดแต่ละครั้งก็จะเดิน สอบถามความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ เป็นการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ด้วยการถวายภัตตาหาร ได้อย่างสม่ำเสมอ ถวายพระสงฆ์ ล้วนเป็นอาหารที่จัดเตรียมอย่างดี สะอาด และประณีตอย่างยิ่ง จนกระทั่งพระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกทั้งหลายในการถวายของมีรสอันประณีต^{๔๖}

จากตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วแสดงให้เห็นว่า การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากด้วยการถวาย ภัตตาหารของอุบาสิกที่ได้ทำมาแล้วนี้ เป็นแบบอย่างให้เราได้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติได้ การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากด้วยการถวายภัตตาหารนี้ถ้าเรามีกำลังทรัพย์เพียงพอที่จะนิมนต์พระสงฆ์ มาฉันที่บ้านได้ก็จะเป็นการดีเพราะชาวพุทธมีความเชื่อว่า การที่พระสงฆ์มาที่บ้านเป็นสิริมงคล สำหรับเจ้าของบ้าน ถ้าหากมีกำลังทรัพย์น้อยจะนิมนต์มาฉันที่บ้านก็รูปก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามชาว พุทธในเมืองไทยก็นิยมนิมนต์พระมาฉันที่บ้าน ๕ รูปเพราะมีความเชื่อว่าเลข ๕ เป็นเลขมงคล แต่ทั้งนี้สามารถประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมได้ และอีกประการหนึ่งภัตตาหารที่ถวายจะเห็นว่าได้มี อุบาสิกบางท่านได้เน้นความประณีตนับว่าเป็นเรื่องดีเพราะการถวายภัตตาหารนั้นเป็นการสร้าง บุญ อย่างไรก็ตามเราสามารถประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับฐานะของตนเองได้ อุบาสิกที่มีความ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ไม่จำเป็นต้องมีฐานะดี แม้ไม่มีภัตตาหารละเอียดประณีตก็ทำได้ เพราะโดยหลักการพระสงฆ์เป็นอยู่ด้วยอาหารตามทีอุบาสกอุบาสิกถวาย

ข. การถวายเครื่องนุ่งห่ม การถวายเครื่องนุ่งห่มอุบาสิกก็ได้เข้าไปทำหน้าที่ผู้ อุปัฏฐากพระสงฆ์เหมือนกันกับอุบาสก ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวไว้หลายแห่ง เช่น

ครั้งหนึ่ง นางมหาปชาบดีโคตมี ได้นำเสื้อผ้าใหม่ที่ทรงกรอด้วยตนเองทอเองไปถวาย พระพุทธเจ้า ขอให้ทรงรับเพื่อเป็นการอนุเคราะห์ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ถวายสงฆ์ ซึ่งจะได้อธิ ว่าบูชาทั้งพระองค์และพระสงฆ์

จากข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า การถวายผ้าแก่พระสงฆ์เป็นแนวทางหนึ่งที่ อุบาสิกได้มีส่วนในการเข้าไปให้การอุปถัมภ์ นับว่าเป็นแบบอย่างที่อุบาสิกในสังคมปัจจุบันควร ยึดถือเป็นแนวทางในการเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ เป็นการถวายความสะดวก พระสงฆ์ จะได้ไม่กังวลในการแสวงหาผ้า มีเวลาในการปฏิบัติธรรม

ค. การถวายเสนาสนะ การสร้างเสนาสนะถวายในพระพุทธศาสนาจะเห็นว่า มีอุบาสิกที่ได้สร้างเสนาสนะเหมือนกับอุบาสก เช่น

^{๔๖} อ.จ.เอกก.(บาลี)๒๐/๒๖๓/๒๗, อ.จ.เอกก.(ไทย)๒๐/๒๖๓/๓๓.

นางวิสาขามหาอุบาสิกา นางมีจิตศรัทธา ได้ขายเครื่องประดับ ช้อมหาดคาปสาสน์ ราคา ๒๗ โกฏิ เพื่อซื้อที่ดินสร้างวัดบุพพารามในเมืองสาวัตถี ๕ โกฏิ สร้างวิหาร ๕ โกฏิ และฉลองวิหารอีก ๕ โกฏิ^{๔๗}

ง. การถวายยาเป็นเครื่องรักษาโรค ยาเป็นเครื่องรักษาโรคที่อุบาสิกาณิชมนำไปถวายพระสงฆ์ เช่น

นางสุปปิยา ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศในการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากภิกษุใช้ นางยอมทนความเจ็บปวดเพื่อให้ได้รักษาภิกษุที่อาพาธ กล่าวคือ วันหนึ่ง นางไปวัดเพื่อฟังธรรม เมื่อฟังเสร็จแล้ว ก่อนกลับบ้านได้เดินเยี่ยมภิกษุภายในวัดนั้น พบภิกษุอาพาธรูปหนึ่ง ได้ถามอาการของท่าน เมื่อทราบว่าเป็นโรคที่ขาดอาหารที่มีรสเนื้อ นางกลับบ้านแล้วได้ให้นางทาสีไปหาซื้อเนื้อที่ตลาด แต่ไม่มีเนื้อ ด้วยความที่นางได้พิจารณาว่าจะนำอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อมาถวาย จึงเถื่อนเนื้อตัวเองปรุงเป็นอาหารให้นางทางสีนำไปถวายภิกษุรูปนั้น

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากด้วยการถวายสิ่งที่เป็นยาเป็นเครื่องรักษาโรคสามารถบรรเทาโรคให้ภิกษุที่อาพาธให้หายนั้นเป็นเรื่องอุบาสิกาให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก กล่าวคือการถวายเภสัชแก่ภิกษุนั้นเป็นสิ่งที่มีความเชื่อว่าจะได้อานิสงส์มาก เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากภิกษุที่อาพาธ เหมือนกับการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้า และอีกอย่างยาเครื่องรักษาโรคเป็นปัจจัยหนึ่งที่จำเป็นต่อชีวิตมนุษย์เราเมื่อเจ็บไข้จำเป็นต้องพึ่งยาเป็นเครื่องรักษาโรค

๒. การช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนา

การสืบต่อพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ๔ กล่าวคือ พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้นานหรือไม่นานขึ้นอยู่กับพุทธบริษัท ๔ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในที่ต่าง ๆ

เมื่อตถาคตปรินิพพานไปแล้ว หากภิกษุ ภิกษุณี อุบาสิกา อุบาสิกา อยู่กันไม่ขาดความเคารพยำเกรงพระศาสดา พระธรรม และพระสงฆ์ เอาใจใส่ในการศึกษาในการเจริญสมาธิ อยู่กันอย่างไม่ประมาท เอาใจใส่ในการปฏิบัติธรรม เหล่านี้จะเป็นเหตุปัจจัยให้พระสัทธรรม(พระศาสนา) ดำรงอยู่นาน^{๔๘}

การปกป้องเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ถ้าพุทธบริษัท ๔ ไม่ได้ทำในส่วนนี้ก็จะทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมได้ ดังนั้น การสืบต่อพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ชาวพุทธทุกคนจะต้องช่วยกัน

^{๔๗} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/๓๖, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๓/๗๐.

^{๔๘} ส.นิ.(บาลี) ๑๖/๑๕๖/๒๑๓-๒๑๕, ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๑๕๖/๒๖๒-๒๖๓.

๓. การเข้าหาพระสงฆ์เพื่อสนทนาธรรม

การเข้าหาพระสงฆ์เพื่อสนทนาธรรม ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่อุบาสิกาควรกระทำ เพราะเป็นแนวทางที่ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายและดำรงมั่น เช่น

นางชุชชุตตรา นางได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุโสดาปัตติผล นางได้นำธรรมที่ได้ฟังมาจากพระพุทธเจ้ามาแสดงให้นางสามาวดีและสตรีที่เป็นบริวารฟัง นางได้สนใจใคร่ฟังธรรม จนต่อมาได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลายในทางพหูสูต^{๔๕}

จากข้อความที่กล่าวมานี้ทำให้ทราบว่า อุบาสิกาที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่ดีด้วยการอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ แก่พระสงฆ์ ได้เสียสละทรัพย์ในการช่วยเหลือ เพื่อจัดภัตตาหาร เครื่องนุ่งห่ม เครื่องอุปโภคและบริโภคแก่พระสงฆ์ เพราะต้องการให้พระสงฆ์ได้รับความสะดวกในการครองชีพ ได้ปฏิบัติกิจทางศาสนา อุบาสิกาเป็นผู้มีส่วนสำคัญ และได้เข้าศึกษาพระธรรมคำสั่งสอน โดยการฟังธรรมหรือสนทนาธรรม พร้อมทั้งนำไปปฏิบัติ ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบันนี้ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้ที่นั่นชื่อว่า สักการะ เคารพ นับถือ บูชานอบน้อม ด้วยการบูชาอย่างยอดเยี่ยม ฉะนั้น อานนท์ เธอทั้งหลาย ฟังคำเหนี่ยวนำอย่างนี้ว่า เราจะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบปฏิบัติตามธรรมอยู่^{๔๖}

การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก โดยส่วนรวมไม่ว่าจะเป็นของภิกษุ สามเณร หรือของอุบาสกอุบาสิกาก็ตามต้องยึดหลักความถูกต้องเหมาะสมตามพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากของภิกษุสามเณรนั้นบางครั้งจะมีการผูกขาดจำกัดอยู่ที่ท่านใดท่านหนึ่ง ทำให้ภิกษุสามเณรบวชเข้ามาแล้วไม่มีโอกาสได้ทำหน้าที่ของตนในฐานะสัทธิวิหาริกหรืออันเดวาสิก หรือแม้แต่บางที่ไม่มีโอกาสได้เข้าไปใกล้ชิดพระอุปัชฌาย์อาจารย์ของตนเอง จึงทำให้สังคมพระสงฆ์ขาดการนำหลักการที่ดีในการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเฟื้อเพื่อหวังหาอาหารต่อกันมาใช้ ต่างคนต่างอยู่เห็นหน้ากันเฉพาะมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น ทำวัตรเช้า-เย็น โดยเฉพาะวัดใหญ่ที่มีพระภิกษุสามเณร

^{๔๕} อภ.เอกก.อ.(บาลี) ๒๐/๒๕๘/๓๒, อภ.เอกก.อ.(ไทย) ๒๐/๒๕๘/๑๒๒-๑๒๓.

^{๔๖} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๑๕๕/๑๒๑, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๕๕/๑๔๘.

เป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้ไม่ค่อยได้ดูแลกันทั่วถึงมากนักเพราะต่างคนต่างอยู่ ซึ่งนับวันจะแตกต่างกันครั้งพุทธกาลมากขึ้น

ดังนั้น หลักการที่พระพุทธเจ้าได้วางไว้ให้พระสงฆ์ปฏิบัติชอบต่อกัน หรือแบบอย่างการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติที่อุบาสกอุบาสิกาได้กระทำไว้นี้ หากนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ และให้สอดคล้องสภาพสังคมปัจจุบันก็จะช่วยให้ช่องว่างระหว่างพระผู้น้อยกับพระผู้ใหญ่แคบเข้า หรือทำให้วางตัวอย่างถูกต้องเหมาะสมระหว่างพระสงฆ์กับอุบาสกอุบาสิกา อันจะนำมาซึ่งความหวังดีต่อกันเคารพให้เกียรติยกย่องกันอันจะส่งผลดีต่อภาพรวมของพระพุทธศาสนา

๔.๒ การประยุกต์ใช้หน้าที่ของผู้ปฏิบัติในสังคมปัจจุบัน

การประยุกต์ใช้หน้าที่ของผู้ปฏิบัติในสังคมปัจจุบัน มีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาสังคมไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้น เพื่อให้เห็นแนวทางการทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน ผู้วิจัยขอกล่าวถึงการประยุกต์ใช้ในประเด็นต่อไปนี้

๑. การประยุกต์ใช้หน้าที่ของผู้ปฏิบัติของบรรพชิต

จากการศึกษาหน้าที่ของผู้ปฏิบัติที่พระอานนท์ได้นำมาเป็นหลักในการปรนนิบัติพระพุทธเจ้า จนประสบผลสำเร็จนั้น ท่านได้มีคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ คือ รู้พระทัยของพระพุทธเจ้า มีความเคารพภักดี ขยันต่อหน้าที่ เป็นผู้ฉลาด ทำหน้าที่โดยไม่หวังผลตอบแทน ทำหน้าที่ด้วยกายกรรม วาจกรรม มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา ด้วยประโยชน์และความสุข แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า พระอานนท์นั้นท่านมีคุณสมบัติหลายอย่าง โดยเฉพาะคุณสมบัติส่วนตัว คือ ท่านเป็นผู้น่าเลื่อมใส^{๕๑} ซึ่งเหมาะกับตำแหน่งที่ได้รับคือตำแหน่งการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นงานด้านบริการคือปรนนิบัติรับใช้พระพุทธเจ้า และงานด้านการต้อนรับพุทธบริษัทที่มาเกี่ยวข้องถ้าหากพระสงฆ์ได้นำคุณสมบัติดังกล่าวมาปรับประยุกต์ใช้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ กล่าวคือ พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติสมควรนำสมบัติและแบบอย่างที่พระอานนท์มีและได้กระทำไว้แล้วมาปรับประยุกต์ใช้ ก็จะเป็นผู้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติหรือทำหน้าที่อย่างอื่นได้อย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม สังคมพระสงฆ์ในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ๆ โดยเฉพาะด้านความเป็นอยู่ ซึ่งแตกต่างจากพระสงฆ์ในอดีต กล่าวคือพระสงฆ์ในอดีตโดยเฉพาะ

^{๕๑} ที.ม.(บาลี)๑๐/๒๐๕/๑๒๗, ที.ม.(ไทย)๑๐/๒๐๕/๑๕๕-๑๕๗.

ครั้งพุทธกาลจะเจริญเติบโตมาในลักษณะที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังจะเห็นได้ว่าแม้พระสงฆ์จะไปอยู่ที่ไหนก็ตามถึงเวลาอันสมควร เช่น ออกพรรษา ก็จะหาโอกาสไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ดังพระติสสเถระชาวเมืองโกสัมพีเมื่อเมื่ออยู่จำพรรษาครบไตรมาสแล้วก็หาโอกาสมาเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงแม้ระยะทางจะไกล ก็พยายามมาพบพระพุทธเจ้า^{๕๒} แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ในครั้งพุทธกาลมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาก

ในปัจจุบันสังคัมพระสงฆ์แตกต่างจากสังคัมสงฆ์ในอดีต เพื่อให้เป็นประโยชน์ในงานวิจัยนี้จึงได้นำหน้าที่ของผูู้ปฎฐากมาประยุกต์ใช้ ดังนี้

ก. การประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของพระสงฆ์

การนำหน้าที่ผูู้ปฎฐากมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ กล่าวคือการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์จะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับพระรูปอื่นในฐานะต่าง ๆ เช่น พระอุปัชฌาย์ ผู้รับรองให้เข้ารับการอุปสมบทในท่ามกลางสงฆ์ เป็นทั้งผู้นำเข้าหมู่ และเป็นผู้ปกครองคอยดูแลคิดและชอบ ทำหน้าที่ฝึกสอน อบรมให้การศึกษาต่อไป^{๕๓} ซึ่งในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระเถระผู้มีความรู้ความสามารถ สั่งสอนอบรม พระเถระดังกล่าว นั่นคือพระอุปัชฌาย์ ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ ที่ภิกษุในพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้ใหญ่ตั้งแต่เริ่มเข้ามาบวช ดังนั้น การทำหน้าที่ผูู้ปฎฐากหรือการดูแลเอาใจใส่กันและกันของพระสงฆ์จึงเป็นเรื่องที่ต้องนำมาปฏิบัติ ซึ่งตามพระวินัยก็กำหนด ให้ภิกษุปฏิบัติตามหลักอุปัชฌาย์วัตร และอาจารย์วัตร โดยมุ่งเน้นให้สังคัมสงฆ์มีความรักยิ่งมีความเลื่อมใสยิ่ง มีความเคารพอย่างยิ่ง และ มีความหวังดีอย่างยิ่งต่อกันและกัน เพื่อความผาสุก และความสามัคคีในหมู่คณะ

การทำหน้าที่ผูู้ปฎฐากต่อกันในชีวิตประจำวันก็จะทำให้เกิดแต่ความเมตตาต่อกันและกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งการทำหน้าที่ผูู้ปฎฐากด้วยความเกื้อต่อกันและกันนี้พระอานนท์ท่านได้กระเป็นแบบอย่างแล้ว คือ พระอานนท์ได้ทำหน้าที่ผูู้ปฎฐากพระพุทธเจ้า ด้วยกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา ด้วยประโยชน์และความสุข ไม่มีสอง หาประมาณไม่ได้มาสิ้นกาลนาน^{๕๔}

^{๕๒} บุ.ธ.อ.(บาลี) ๔/๗๓-๗๔, บุ.ธ.อ.(ไทย) ๔/๑๐๕.

^{๕๓} พระธรรมปิฎก,(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๘-๓๖๙.

^{๕๔} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๗/๑๒๖, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๗/๑๕๕.

และนอกจากจะสร้างความรักความเมตตาต่อกันแล้วยังเป็นการปฏิบัติชอบต่อกัน และตามอายุพรุษา ซึ่งเป็นแบบธรรมที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติต่อกันซึ่งถ้าหากนำแบบอย่างที พระอนันทีได้กระทำไว้อย่อมเป็นการย้าให้เห็นแนวทางการกระทำหน้าที่อย่างถูกต้องสมบูรณ์อีกด้วย

ข. การประยุกต์ใช้ในการสนองงานพระผู้ใหญ่อ้านการปกครอง ในปัจจุบัน โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ.๒๕๑๕^{๕๕} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวได้แบ่งหมวดการปกครองคณะสงฆ์ไว้หมวดที่ ๓ ในมาตรา ๒๐ ได้กำหนดไว้ว่า คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ในมาตรา ๒๐ ทวิ กำหนดไว้ว่า เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้า คณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ และในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติดังกล่าวได้ กำหนดไว้ว่า ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับดังต่อไปนี้

- ๑) เจ้าคณะภาค
- ๒) เจ้าคณะจังหวัด
- ๓) เจ้าคณะอำเภอ
- ๔) เจ้าคณะตำบล^{๕๖}

การปกครองดังกล่าวนี้ทำให้เห็นว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่มีความเกี่ยวข้องกัน ในระดับต่าง ๆ ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคมในสมัยนั้น ๆ อย่างไรก็ตามหลักที พระพุทธเจ้าได้วางไว้ เป็นหลักธรรมเป็นอกาลิก คือ ไม่ประกอบด้วยกาล ให้ผลไม่จำกัดเวลา ได้แก่ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลา ทุกโอกาส เป็นจริงอย่างไรก็เป็นจริงอย่างนั้น^{๕๗}

ดังนั้น การนำหลักการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติมาใช้ในการงานหน้าที่รับใช้พระผู้ใหญ่ จึงเป็นเรื่องจำเป็น เพราะการจะสนองงานให้ได้สำเร็จจะต้องมีหลักที่สามารถปฏิบัติตามอย่างได้ผล ซึ่งหลักการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติทีพระวินัยกำหนดก็ประสบผลสำเร็จได้ เช่น งานด้านเป็นเลขานุการ ซึ่งมีหน้ารับใช้พระเถระทีทำหน้าที่ด้านการปกครอง จะต้องมิกุณสมบัติ พอสรุปดังต่อไปนี้

๑. ความชำนาญในงานเลขานุการขั้นพื้นฐาน
๒. ทักษะในการทำงาน
๓. สามารถปรับตัวและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี

^{๕๕} พระเทพเวที,(ประกอบ ธรรมเสฏฐโฐ), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๑.

^{๕๖} พระเทพเวที,(ประกอบ ธรรมเสฏฐโฐ), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๕-๑๒๐.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก,(ป.อ.ปยุตโต),พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๐๒.

ง. ประยุกต์ใช้เพื่อความเกื้อกูลกันและกันในสังคม การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติภาคีมีส่วน ยึดโยงสังคมพระสงฆ์ และสังคมชาวบ้าน ให้มีความเกื้อกูลกันและกัน เริ่มตั้งแต่สังคมของพระสงฆ์ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้แสดงความเกื้อกูลต่อกันในสังคมพระสงฆ์ไว้มากมาย แนวทางปฏิบัติ เหล่านี้จำนวนมากอยู่ในรูปของ “วัตร” ซึ่งหมายถึงกิจที่พึงกระทำ หน้าที่ ธรรมเนียม ความประพฤติ ข้อปฏิบัติซึ่งจำแนกออกเป็น ๓ ประเภทคือ กิจวัตรที่กล่าวถึงหน้าที่ที่พึงกระทำ จริยวัตรที่กล่าวถึง มารยาทที่ควรประพฤติ และวิธีวัตรที่กล่าวถึงแบบอย่างที่พึงกระทำ^{๕๔} วัตรปฏิบัติที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าสถาบันพระสงฆ์จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกัน จะต้องตระหนักว่าควรปฏิบัติต่อกันให้เป็น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน และให้คำนึงถึงประโยชน์ของสังคมสงฆ์ส่วนรวมทั้งหมดด้วย วัตร ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาไม่มีลักษณะที่เป็นการเรียกร่องเอาจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดอย่างเดียว แต่มี ลักษณะเป็นความสัมพันธ์ที่ได้รับประโยชน์ร่วมกัน

สำหรับบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เมื่อจำแนกออกไป ก็มีหลักปฏิบัติกว้าง ๆ ที่ฝ่าย บรรพชิตพึงปฏิบัติต่อกฤหัสถ์มี ๖ ประการ คือ ๑) สอนให้ละเว้นจากการทำความชั่ว ๒) แนะนำให้ ทำความดี ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยความปรารถนาดี ๔) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยฟังไม่เคยรู้ ๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ๖) บอกทางสวรรค์ ด้วยการสอนวิธีการดำเนิน ชีวิตให้ประสบความสำเร็จความสุขความเจริญ ขณะเดียวกันฝ่ายคฤหัสถ์ก็พึงปฏิบัติต่อฝ่ายบรรพชิต ๕ ประการ คือ ๑) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา ๒) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา ๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา ๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ ๕) อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพ^{๕๕}

ในเรื่องเอาใจใส่ดูแลกันนี้ เป็นเรื่องที่ชาวพุทธทุกฝ่ายสามารถแสดงออกต่อกันได้ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเรื่องระหว่างภิกษุกับภิกษุ หรือระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์เท่านั้น แม้สังคม ทั่วไปก็ควรนำมาใช้ได้ เพราะการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนจำเป็นต้องเอาใจใส่ดูแลกัน เอื้ออาทรต่อกัน ได้ถ้าเราพิจารณาจากพระวินัยและหลักธรรมในที่ต่าง ๆ แล้ว ก็จะพบว่าข้อที่ปฏิบัติต่อกันนั้นมุ่ง ประโยชน์ของความช่วยเหลือกันและกันเพื่อความสงบสุขของสังคมส่วนร่วม ดังจะเห็นได้จาก พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเรื่องอาวาสสิกขธรรม ว่าด้วยคุณสมบัติเจ้าอาวาส มีถึง ๗ หมวด เช่นในหมวด ที่ ๕ กล่าวถึงคุณสมบัติที่เกี่ยวกับการอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ๕ ประการคือ ๑) ชักนำคฤหัสถ์ให้ถือ ปฏิบัติในอริสัจ ๒) ทำให้คฤหัสถ์ได้รู้ได้เห็นได้เข้าใจธรรม ๓) เมื่อคฤหัสถ์เจ็บไข้ก็ไปเยี่ยมให้สติ กำลังใจ ๔) เมื่อมีสงฆ์หมู่ใหญ่มาจากต่างถิ่น ก็ชวนขวายนอกบุญชาวบ้านผู้ปวารณาไว้ให้มาทำบุญ

^{๕๔} พระธรรมปิฎก,(ป.อ. ปยุตฺโต),พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๒๔-๒๒๕.

^{๕๕} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๗๒/๑๖๖, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

๕) ฉันทโภชนะที่คฤหัสถ์ถวายจะเลวหรือประณีตก็ตาม ด้วยตนเอง ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป^{๖๐} หรืออุบาสกธรรม ๗ ที่ว่าด้วยคุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกาที่เป็นเหตุให้ประสบความเจริญมี ๗ ประการ คือ ๑) ไม่ละเลยการเยี่ยมเยียนภิกษุ ๒) ไม่ทอดทิ้งการฟังธรรม ๓) ศึกษาในอริยสัจ ๔) มีความเลื่อมใสมากในภิกษุทั้งที่เป็นเถระ มัชฌิมะ และนวกะ ๕) ฟังธรรมอย่างไม่คอยคิดโต้แย้งเพ่งโทษ ๖) ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณากายนอกศาสนา^{๖๑} ๗) ทำการสนับสนุนส่งเสริมในศาสนา^{๖๒} ก่อน^{๖๓}

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าพุทธบริษัทนั้นมีหลักสำคัญอยู่ที่ความเมตตากรุณาต่อกันบนฐานแห่งปัญญา แม้มีบางส่วนที่อาจทำให้คิดว่าไม่มีความเสมอภาค แต่นั่นก็เป็นเพียงเรื่องของบริบทของสังคมในสมัยนั้น ด้วยหลักการและจุดมุ่งหมายของการอุปฐากเป็นประเด็นสำคัญกว่ารูปแบบเพราะรูปแบบนั้นเราจะเลียนแบบทั้งหมดเลยโดยไม่มีการประยุกต์ให้เข้ากับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น เราสามารถประยุกต์ใช้หลักการทำหน้าที่ผู้อุปฐากในพระพุทธศาสนา สามารถใช้เป็นส่วนที่ส่งเสริมสร้างสรรค์สังคมได้เป็นอย่างดี

จ. การประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่พระสงฆ์และชาวบ้าน

กล่าวได้ว่าการทำหน้าที่ผู้อุปฐากเป็นกิจที่ส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกให้บุคคลมีความกตัญญูต่อกัน มีความรักเมตตาต่อกัน เช่น สัทธวิหาริกมีความรักเคารพอุปัชฌาย์ของตน อันเตวาสิกมีความเคารพอาจารย์ หรือถ้าเป็นคฤหัสถ์ ก็จะมีความรักเคารพพ่อแม่ ญาติ ตลอดจนบุคคลผู้เป็นที่เคารพรักของตน นอกจากนี้แล้วยังถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยหล่อหลอมกลมเกลียวให้คนรู้จักคุณค่าของกันและกัน รวมทั้งสร้างสรรค์จรโลงสังคมให้มีความรักและความเคารพนับถือกันตามฐานะอันสมควรของแต่ละบุคคล ภาพลักษณ์ที่พอมองเห็น ได้จากการทำหน้าที่ผู้อุปฐากนี้ ก็คือความเอาใจใส่ซึ่งกันและกันของสังคมทั้งฝ่ายบรรพชิตและสังคมของคฤหัสถ์ โดยเมื่อมีการอุปฐากไม่ว่าฝ่ายพระสงฆ์หรือฝ่ายคฤหัสถ์ ภาพที่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดก็คือสมาชิกในวัดทั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ สัทธวิหาริก อันเตวาสิกที่อยู่ในการปกครอง หรือสมาชิกภายในครอบครัวของฝ่ายคฤหัสถ์ เป็นผู้มีความปองครองรักใคร่เคารพซึ่งกันและกัน เกิดความสามัคคีในสังคมนั้น ๆ นับว่าการทำหน้าที่ผู้อุปฐากเป็นกิจแสดงออกถึงความดี เป็นกิจที่แสดงออกถึงความสามัคคีและการแสดงน้ำใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมอย่างแท้จริง

^{๖๐} วจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๒๓๕/๒๕๒, วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๕/๓๓๗.

^{๖๑} วจ.สตตก. (บาลี) ๒๓/๓๑/๒๔, วจ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๑/๔๗.

๒. การประยุกต์ใช้หลักการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากฝ่ายคฤหัสถ์

สังคมของชาวบ้านในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ๆ โดยเฉพาะด้านความเป็นอยู่ ซึ่งแตกต่างจากสังคมชาวบ้านในอดีต กล่าวคือสังคมในอดีตจะเจริญเติบโตมาในลักษณะที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และยึดมั่นตามหลักความสัมพันธ์ที่ดี ในพระพุทธศาสนาได้แบ่งตามระดับความสำคัญตามฐานะต่างๆ ให้แต่ละคนทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากดูแลกันและกันตามฐานะดังนี้

ก. บุตรพึงปฏิบัติต่อพ่อแม่ พระพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวถึงบุคคลที่หาได้ยาก ๒ บุคคล คือ บุพพการี ผู้มีอุปการะเลี้ยงดูเรามาก่อน หมายถึงพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเรามาเพราะถือว่าเป็นผู้ลำบากมาเพื่อเรา และ กตัญญูกตเวทิต์ ผู้ที่สำนึกในคุณของบุพพการีและพยายามตอบแทน ทั้งทางวัตถุและจิตใจ เกื้อหนุนให้ท่านมีความสุข เป็นการตอบแทนท่าน การทำหน้าที่ของบุตรเปรียบด้วยการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งมีหลักดังนี้ คือ

- ๑) ท่านเลี้ยงเรามาเราจักเลี้ยงท่านตอบ
 - ๒) ทำกิจของท่าน
 - ๓) จักดำรงวงศ์ตระกูล
 - ๔) จักประพฤติตนเหมาะสมที่จะเป็นทายาท
 - ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน
- และขณะเดียวกันพ่อแม่ก็มีหน้าที่สงเคราะห์บุตร ดังนี้
- ๑) ห้ามไม่ให้ทำชั่ว
 - ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
 - ๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
 - ๔) หากภรรยา(สามี)ที่สมควรให้
 - ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^๒

ในการทำหน้าที่นี้จะเห็นว่าเป็นการทำหน้าที่ของผู้อุปัฏฐากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนเป็นหลักให้กุลบุตรกระทำต่อพ่อแม่ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเน้นเป็นอย่างมากคือการที่บุตรพึงเอาใจใส่ต่อพ่อแม่ ดังจะเห็นได้จากการที่ถ้าบุตรคนใดมีความกตัญญูต่อพ่อแม่จัดว่าเป็นคนดี

ข. ศิษย์พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ดังนี้

- ๑) ลูกขึ้นยืนรับ
- ๒) คอยเข้าไปรับใช้
- ๓) เชื่อฟัง

^๒ ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

- ๔) ดูแลปรนนิบัติ
๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ
และครูอาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์ดังนี้
- ๑) แนะนำให้เป็นคนดี
๒) ให้เรียนดี
- ๓) บอกความรู้ศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี
๔) ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย
๕) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย^{๖๓}
- ค. หน้าทีสามิและภรรยาพึงปฏิบัติต่อกัน
- ๑) ให้เกียรติยกย่อง
๒) ไม่ดูหมิ่น
๓) ไม่ประพฤตินอกใจ
๔) มอบความเป็นใหญ่ให้
๕) ให้เครื่องแต่งตัว
- หน้าที่ที่ภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามี คือ
- ๑) จัดการให้ดี
๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงดี
๓) ไม่ประพฤตินอกใจ
๔) รักษาทรัพย์ที่สามิหามาได้
๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง^{๖๔}
- ง. หน้าทีที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย
- ๑) ให้แบ่งปันสิ่งของให้
๒) กล่าววาจาเป็นที่รัก
๓) ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์
๔) วางตนสม่ำเสมอ
๕) ไม่พุดจาหลอกหลวงกัน
- หน้าที่การปฏิบัติตอบเมื่อได้รับความเกื้อจากมิตร คือ

^{๖๓} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๖๘/๑๖๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๒.

^{๖๔} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๖๘/๑๖๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๔.

แสดงออกซึ่งความกตัญญูของผู้เป็นบุตรหรือผู้น้อยได้กระทำต่อท่านผู้มีพระคุณ นอกจากนี้แล้ว การทำหน้าที่ผู้อุปัชฌายาก็ยังมีส่วนสร้างบรรยากาศแห่งความรักความเห็นอกเห็นใจกัน ความเข้าใจอันดีระหว่างกัน และเป็นการสร้างวัฒนธรรมความเข้าใจกันตามฐานะของตนได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่เข้าไปปรนนิบัติรับใช้ อุปถัมภ์บำรุง หรือเข้าไปดูแลใครก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความสมบัติดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน การทำหน้าที่ในลักษณะใกล้เคียงกับหน้าที่ผู้อุปัชฌายาก เช่น ตำแหน่งหน้าที่เลขานุการ ใกล้ชิดผู้ใหญ่ หรือผู้ที่เป็นบุตรธิดาก็ตาม ซึ่งมีหน้าที่จะต้องเข้าไปปรนนิบัติรับใช้ผู้ใหญ่ หากประกอบด้วยคุณสมบัติ กล่าวคือ มีความรัก มีความเลื่อมใส มีความละเอียด มีความเคารพและมีความหวังดี ก็จะทำให้งานที่รับผิดชอบเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และงานที่รับผิดชอบก็จะออกมาดี

ส่วนหลักการทำหน้าที่ผู้อุปัชฌายากเราสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะผู้ที่มีความรับผิดชอบดูแลเอาใจใส่ต่อผู้ใหญ่ จะต้องเอาใจใส่ระมัดระวังที่ได้รับมอบหมาย หากความรู้จากผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ เมื่อเห็นว่าผู้ใหญ่ที่เราเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัชฌายากนั้นจะเสียชื่อเสียงเราก็ช่วยป้องกัน รักษาหัวใจ เคารพยกย่องให้เกิดจิตท่านเสมอ ไปไหนมาไหนบอกท่านก่อน เมื่อท่านไม่สบายช่วยดูแลอย่างใกล้ชิด ถ้าใครก็ตามที่ทำหน้าที่รับผิดชอบผู้ใหญ่หรือ เป็นผู้ทำหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้ใครก็ตาม หากนำหลักดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ ผู้วิจัยเชื่อว่าจะทำให้ผู้นั้นประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานได้

และวิธีการทำหน้าที่ผู้อุปัชฌายากฝ่ายคฤหัสถ์ในพระพุทธศาสนานั้นไม่มีข้อจำกัดที่แน่นอน ขึ้นอยู่ว่าจะเป็นงานในลักษณะไหน ทำให้ใคร แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิธีการทำหน้าที่ผู้อุปัชฌายากในพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมแล้วจะเห็นว่า ท่านให้ยึดหลักความถูกต้องเหมาะสม ขึ้นอยู่ว่าจะอยู่ในฐานะอะไร เช่น ถ้าอยู่ในฐานะอุบาสกอุบาสิกา ก็ต้องยึดแนวทางตามอุบาสกธรรม คือธรรมของอุบาสกอุบาสิกา กล่าวคือ การเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัชฌายากรับใช้ด้วยการถวายปัจจัย ๔ เข้าวัดฟังธรรมจากพระสงฆ์ เอาใจใส่ดูแลพระพุทธศาสนาตามความเหมาะสม แสดงให้เห็นว่า วิธีการทำหน้าที่ผู้อุปัชฌายากที่เราสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับสถานภาพ กล่าวคือ ตัวเราผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัชฌายากเป็นใครอยู่ในฐานะอะไร และผู้ที่เราเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัชฌายากนั้นเป็นใครอยู่ในฐานะอะไร เช่น เราอยู่ในฐานะเป็นบุตรธิดา ก็นำวิธีการทำหน้าที่ผู้อุปัชฌายากไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมตามฐานะทำหน้าที่ของบุตรธิดาให้สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาเมื่อเราได้นำหลักการทำหน้าที่ผู้อุปัชฌายากในพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้เช่นนี้ ผู้วิจัยเชื่อว่าจะทำให้สังคมมีความอบอุ่นน่าอยู่ จะส่งผลดีต่อภาพรวมของสังคม ซึ่งนับวันจะเป็นสังคมที่โดดเดี่ยว คือ สภาพการณ์สังคมปัจจุบันลูกหลานต้องออกไปทำงานไกลถิ่นบ้านเกิด ปล่อย

ให้คนแก่คนเฒ่าซึ่งเป็นพ่อแม่ต้องอยู่ตามลำพัง ขาดการเอาใจใส่ดูแล ซึ่งในปัจจุบันสะท้อนออกมาทางสังคม เช่น เกิดบ้านพักคนชรา ต่าง ๆ ขึ้นในสังคม

ดังนั้น ควรอย่างยิ่งที่เราจะหันมาให้ความสนใจต่อหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ ซึ่งเป็นหลักที่สำคัญ เพราะสร้างความอบอุ่นในครอบครัว อันเกิดจากหลักการปรนนิบัติชอพบต่อกันของคนในครอบครัว คือ บิคามารดา เป็นต้น

๔.๓ ผลดีและผลเสียของการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณ

การทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณไม่ใช่จะมีเฉพาะผลดีด้านเดียว บางครั้งอาจเป็นต้นเหตุให้เกิดผลเสียได้ถ้าขาดปัญญาในการกระทำ ดังนั้นในงานวิจัยนี้ จึงแยกออกศึกษา ดังนี้

ก. ผลดีผลเสียสำหรับภิกษุสามเณร หากกล่าวถึงผลดีสำหรับภิกษุสามเณรจะพึงได้รับจากการทำหน้าที่ของผู้ปฏิญาณแล้ว ก็สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

๑. ผลดีจากการทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณตนเองของพระสงฆ์

การเข้าไปทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณกันและกันของพระสงฆ์ในแต่ละวันนั้น มุ่งความสะดวกในกิจวัตรประจำวัน ได้แก่การฉัน การสร่งน้ำ การดูแลความสะอาดบริวาร และเสนาสนะ การบิณฑบาต การจาริกไปในที่ต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนทำให้ได้รับความสะดวกในกิจต่าง ๆ เหล่านี้พอสรุปได้ดังนี้

๑) ได้รับความสะดวกในชีวิตประจำวัน คือในคัมภีร์พระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณในชีวิตประจำวัน อันเป็นเหตุให้ได้รับความสะดวกในการดำเนินชีวิตแต่ละวัน เช่น

สัททวิหาริกจะต้องทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระอุปัชฌาย์ของตนก็จะต้องเตรียมการให้พระอุปัชฌาย์ คือ ถ้ำข้าวต้มมี ฟิงล้างภาชนะใส่ข้าวต้มเข้าไปถวาย เมื่อพระอุปัชฌาย์ฉันข้าวต้มเสร็จเรียบร้อยแล้วฟิงถวายน้ำรับภาชนะมาล้างแล้วเก็บไว้ให้เรียบร้อย จัดเก็บอาสนะ ถ้ำที่ตรงนั้นรกกก็พัดกวาดทำความสะอาด เมื่อพระอุปัชฌาย์ฉันเรียบร้อยแล้ว ให้รับบาตรมา ด้วยความระมัดระวังล้างแล้วเช็ดผึ่งแดดเล็กน้อย แล้วเก็บให้ถูกต้องไว้ในที่เหมาะสม^{๖๑}

นอกจากนั้นถ้าพระอุปัชฌาย์สร่งน้ำสัททวิหาริกผู้ทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณจะต้องเข้าไปรับใช้ท่านให้ได้รับความสะดวกและสบายในการสร่งน้ำ คือ สัททวิหาริกต้องเข้าไปทำหน้าที่ผู้ปฏิญาณพระอุปัชฌาย์ถ้าท่านต้องการสร่งน้ำ ฟิงจัดน้ำถวาย ถ้าท่านต้องการน้ำเย็น ก็ต้องจัดน้ำเย็น

^{๖๑} วิ.ม.(บาลี) ๔/๖๖/๕๕, วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๖/๘๒.

ถ้าท่านต้องการน้ำอุ่นก็ต้องจัดน้ำอุ่นถวายท่าน เมื่อพระอุปัชฌาย์จะเข้าเรือนไฟ ก็บัจจณ แซดิน ถือตั้งสำหรับเรือนไฟ เดินตามไปถวายตั้งแล้วรับจีวรท่านมาแล้วในที่สมควร แล้วถวายจุนและดิน ถ้าสามารถจะเข้าไปเรือนไฟได้ก็ต้องเข้าไป เมื่ออยู่ในเรือนไฟก็ถวายจีเ้า ดินเหนียว และน้ำร้อน เป็นต้นแก่พระอุปัชฌาย์ได้

เมื่อจะออกจากเรือนไฟก็ปิดหน้าปิดหลังเรือนไฟให้เรียบร้อยจึงออกจากเรือนไฟ ขณะที่อยู่ในน้ำจะถูร่างกายให้พระอุปัชฌาย์ช่วยก็ควรทำ^{๖๘} เมื่อตนสร้งน้ำเรียบร้อยแล้วขึ้นมาก่อน เช็ดตัวให้แห้งเมื่อพระอุปัชฌาย์ขึ้นมาก็เช็ดตัวให้พระอุปัชฌาย์ ถวายผ้าผืนสังฆาฏิแก่พระอุปัชฌาย์ กลับมาก่อนแล้วจัดปูอาสนะ เตรียมน้ำล้างเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า แล้วถวายน้ำจันแก่พระอุปัชฌาย์^{๖๙}

หรือแม้แต่พระอุปัชฌาย์ท่านจาริกไปในที่ต่าง ๆ ต้องเตรียมอัญญาบริหารไป สัทธิวิหาริกผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัชฌาย์ต้องเข้าไปช่วยถือบริหารเหล่านั้น คือ ถือบาตรและจีวร ซึ่งจะทำให้ท่านได้รับความสะดวกในการจาริกไปในที่ต่าง ๆ

จากข้อความที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า การที่มีผู้ทำหน้าที่ผู้อุปัชฌาย์ให้ยอมได้รับความสะดวกในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้มีเวลาในการปฏิบัติศาสนกิจในด้านอื่นสะดวกไปด้วย

๒) ผลดีด้านการศึกษาอบรม ในพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาดังเพื่อเป็นประโยชน์ด้านการศึกษาของผู้ที่เข้ามาบวชใหม่ที่เรียกว่า นวกะ คือผู้มีพรรษาหย่อน ๕ คือ อุปสมบทยังไม่ถึง ๕ พรรษา การที่จะให้ท่านเหล่านั้นได้รับการศึกษาอบรม พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้สั่งสอน และกำหนดให้ผู้บวชใหม่ต้องถือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ และอาศัยอยู่กับภิกษุรูปนั้นรับโอวาทและอนุศาสน์จากภิกษุนั้น หากไม่ได้อยู่กับพระอุปัชฌาย์ ก็ต้องหาภิกษุอื่นที่จะช่วยในการอบรมสั่งสอนได้ เรียกว่า อาจารย์

ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก ได้กล่าวถึงแนวทางที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์ควรให้ความเอื้อเฟื้อ โดยการสงเคราะห์ คือ เอาธุระในการศึกษา สงเคราะห์ด้วยบาตรจีวร ป้องกันความเสียหายที่เกิด หรือเกิดแล้ว และพยายามแม้ในเวลาอาพาธ^{๗๐}

ด้วยเหตุแห่งการทำหน้าที่ผู้อุปัชฌาย์นี้เองจึงทำให้ความผูกพันเหมือนบิดากับบุตรเกิดขึ้น เมื่อพิจารณาตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นแล้วจะเห็นว่า พระองค์มีพระประสงค์จะให้

^{๖๘} การขัดถูร่างกายให้เป็นเรื่องสำคัญเพราะ ในพระวินัย ได้ห้ามไม่ให้ภิกษุถูร่างกายกับเสาไม้รูปใดขัดต้องอาบัติทุกกฏ (วิ.จ. (ไทย) ๓/๒๔๓/๔.) หรือ ใช้มือที่ทำด้วยไม้ ถูร่างกายสร้งน้ำ ต้องอาบัติทุกกฏ (วิ.จ. (ไทย) ๓/๒๔๓/๕-๖.)

^{๖๙} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๖/๕๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๒.

^{๗๐} วิ.ม. (บาลี) ๔/๘๒/๘๒, วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๒/๕๑.

มีการอบรมสั่งสอนผู้ที่เข้าไปทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติคือสัทธวิหาริก หรืออันเตวาสิก เพราะเหตุที่ผู้บวชเข้ามาใหม่ไม่มีผู้อบรมสั่งสอนจึงประพฤติไม่เหมาะสมได้รับการตำหนิโทษจากชาวบ้าน ดังนั้นพระพุทธรเจ้า จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุถือพระอุปัชฌาย์ สัทธวิหาริกก็มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ รับประทานนิตติพระอุปัชฌาย์ของตน ตลอดเวลาที่อาศัยอยู่กับท่าน และหวังจะได้รับการศึกษาจากท่านให้ท่านคอยแนะนำ สั่งสอน อบรม ให้การศึกษาในทางพระพุทธศาสนาให้เป็นผู้เจริญองงามไปพลุลย์ตามพระธรรมวินัยสืบต่อไป

๒. ผลดีของการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติของอุบาสกอุบาสิกาสำหรับพระสงฆ์

การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค^{๑๑} จากการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติของอุบาสกอุบาสิกา เมื่อภิกษุได้รับการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติด้วยปัจจัย ๔ ดังกล่าวมาแล้ว ย่อมได้รับความสบายในเรื่องอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ทำให้ปฏิบัติธรรมได้สะดวกขึ้น ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

๑) ได้รับความสะดวกเรื่องอาหาร

ภิกษุ ๖๐ รูปได้อาศัยการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติด้วยด้วยการถวายอาหารเป็นที่สบาย คือ จัดยาคุ ของขบเคี้ยว และโภชนะมีรสต่าง ๆ เมื่อภิกษุเหล่านั้นได้อาหารเป็นที่สบาย จิตก็เป็นธรรมชาติ มีจิตแน่วแน่เจริญวิปัสสนา ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์^{๑๒}

และอีกอย่างการดำรงชีพของพระสงฆ์เป็นอยู่ด้วยอาศัยอาหารที่ผู้อื่นเข้าถวาย ในการอุปสมบทเป็นภิกษุใหม่ในเวลาอุปสมบทเสร็จ พระอุปัชฌาย์จะกล่าวสอนให้รู้นิสัย คือ ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต มี ๔ อย่าง ได้แก่ ๑. เที่ยวบิณฑบาต ๒. นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๓. อยู่โคนไม้ ๔. ถันยาคองด้วยน้ำมูตรเน่า และอกรณียกิจ หมายถึง กิจที่บรรพชิตทำไม่ได้ ๔ อย่าง ได้แก่ ๑. เสพเมถุน ๒. ถักของเขา ๓. ฆ่าสัตว์ ๔. พุดอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน^{๑๓}

เมื่อภิกษุจำเป็นต้องอาศัยบิณฑบาตที่ชาวบ้านมาถวาย ดังนั้น การที่พระสงฆ์ได้รับอาหารจากการที่คฤหัสถ์ ถือได้ว่า เป็นเรื่องที่ได้ได้รับความสะดวกในด้านอาหาร ย่อมเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ท่านได้ปฏิบัติบำเพ็ญสมณธรรมให้สูงขึ้น โดยไม่กังวลเรื่องอาหาร หรือถูกความหิวรบกวนจนไม่สามารถปฏิบัติธรรมได้

^{๑๑} พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๘.

^{๑๒} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๒/๑๒๑-๑๒๒, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๓๕๔-๓๕๕.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๑๘.

๒) ได้รับความสะดวกเรื่องเครื่องนุ่งห่ม

เครื่องนุ่งห่ม ถือว่า เป็นปัจจัยจำเป็นอย่างหนึ่งในปัจจัย ๔ ดังนั้น เครื่องนุ่งห่มเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีพของพระสงฆ์ การที่คฤหัสถ์ผู้มีความเลื่อมใส นำผ้ามาถวายพระสงฆ์ ทำให้ได้รับความสะดวกมาก เพราะในสมัยแรกพระพุทธเจ้ายังไม่ทรงอนุญาตให้รับจีวรที่ชาวบ้านที่มีศรัทธานำมาถวาย ทำให้พระสงฆ์ ต้องไปหาเก็บผ้าที่เขาทิ้งตามกองขยะ หรือตามป่าช้าที่ห่อศพมาทิ้งมาทำความสะอาด เอามาเย็บ ย้อมทำจีวรเอง เรียกว่าผ้าบังสุกุล คือผ้าเปื้อนฝุ่น แต่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้รับจีวรที่มีศรัทธานำมาถวาย พระสงฆ์ก็ได้รับความสะดวกสบายในเรื่องนี้

๓) ได้รับความสะดวกเรื่องที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัย เรียกว่าเสนาสนะ พระสงฆ์ในสมัยแรก ๆ นั้น ไม่มีที่อยู่จะต้องจาริกอยู่ไปเรื่อย ๆ นั่ง นอนตามโคนไม้ หรือถ้ำ จึงทำให้ได้รับความลำบากในด้านการเป็นอยู่ เช่น บางครั้งต้องทนต่อฝน ต่อลมหนาว เป็นต้น ต่อมาเมื่อผู้สร้างวัดแล้วสร้างกุฏิถวายเป็นที่อยู่อาศัยประจำสำหรับพระสงฆ์อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ทำให้พระสงฆ์ไม่ได้รับความลำบาก ทนต่อความร้อน ความหนาว อีกทั้งยังไม่ต้องเดือดร้อนต้องมาหาวัสดุมาสร้างกุฏิ จึงได้รับความสะดวกสบายในเรื่องนี้

๔) ได้รับความสะดวกในเรื่องยารักษาโรค

ยารักษาโรค ยาคองค้ำด้วยน้ำมูตรเน่า เรียกว่า ปุติมุตตเกสัช ปกติจะใช้สมอเอามาคองน้ำมูตร ถือว่าเป็นยาพื้นฐานสำหรับพระสงฆ์ ส่วนยาอื่นสำหรับรักษาโรค พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ผู้มีศรัทธานำมาถวายได้ เมื่อพระสงฆ์ได้รับการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องยารักษาโรคจากผู้ศรัทธา จึงได้รับความสะดวกในส่วนนี้

๕) ได้รับความสะดวกในการแก้ปัญหา

พระสงฆ์ในสังคมปัจจุบันมีความเกี่ยวข้องกับฝ่ายฆราวาสมากขึ้น ถึงแม้จะมีพระวินัยเป็นเครื่องมือในการปกครองพระสงฆ์ก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเหมือนชาวบ้านทั่วไปอีก เมื่อเกิดปัญหาบางอย่างขึ้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยกลไกของการปกครองทางบ้านเมืองเข้ามาช่วยแก้ปัญหา ก็จะทำให้พระสงฆ์ได้รับความสะดวกในเรื่องนี้

๓. ผลเสียจากการอุปถัมภ์สำหรับภิกษุ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการทำหน้าที่ผู้อุปถัมภ์เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน เอื้ออาทรต่อกันก็ตาม แต่สำหรับพระสงฆ์ พระพุทธศาสนาก็เน้นให้ตระหนักถึงการรักษาความใกล้ชิดไว้ด้วย โดยเฉพาะเมื่อเกี่ยวข้องกับสตรี ควรตระหนักด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้น หากทำไปโดยขาดสติปัญญากำกับ ก็อาจก่อให้เกิดความรักได้ คงปฏิเสธได้ยากว่า ความใกล้ชิดทำให้เกิดความรัก การช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้นอาจทำให้มีความใกล้ชิดกัน ทำอย่างไรจึงจะทำให้ความเกื้อกัน

ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเมตตา โดยไม่เลยไปเป็นราคะ เป็นเรื่องบรรพชิตต้องระมัดระวัง พระพุทธเจ้าให้ภิกษุระมัดระวังในเรื่องที่กล่าวมานี้เป็นอย่างมาก ดังในพระวินัยบัญญัติไว้หลายข้อ ที่ป้องกันหรือปิดโอกาสการใกล้ชิดกันเกินไป อันเป็นอาจก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมขึ้น เช่น ห้ามภิกษุอยู่ในที่ลับตา กับหญิงสองต่อสอง^{๑๔} และห้ามพระภิกษุอยู่ในที่ลับตา กับหญิงสองต่อสอง^{๑๕}

แม้ไม่เฉพาะเรื่องระหว่างเพศตรงข้ามก็ตาม แต่หากเป็นการคลุกคลีกับหมู่คณะ พระพุทธศาสนาก็เห็นว่าไม่เหมาะสม การอยู่คลุกคลีเป็นการอยู่อย่างใกล้ชิดกับคนอื่น ๆ ด้วยการ ฟัง การพบปะ การสนทนาปราศรัย การใช้สิ่งของร่วมกัน โดยที่ขาดสติ ปล่อยจิตปล่อยใจ ไม่สำรวมอินทรีย์ จึงมีนิสัยชอบพูดมาก โอ้อวด หรือรู้สึกผูกพัน จึงทำให้พลอยมีลักษณะนิสัย เหมือนกับกลุ่มคนที่เราเข้าไปคลุกคลีด้วยได้ง่าย

เป็นเรื่องธรรมดา หากการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติไม่ระมัดระวัง ไม่รักษาระยะห่าง ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ย่อมจะเกิดความเสียหายได้ อย่างเช่น ครั้งหนึ่ง พระอุทายี ได้ไปเยี่ยมตระกูลที่เป็นอุปัฏฐากของตน ได้ถามถึงลูกสาวของเขา เมื่อทราบว่าแต่งงานกับชายอีกตระกูล หนึ่งซึ่งเป็นตระกูลอุปัฏฐากของท่านเหมือนกัน พระอุทายีจึงไปหานางที่นั่น เมื่อพบแล้วได้นั่ง พูดคุยกับในทิวโหฐาน ซึ่งอาจทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระอุทายีเองหรือแม้แต่กับ พระพุทธศาสนา จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทดังกล่าว^{๑๖}

ในประเด็นเรื่องความเสียหายซึ่งอาจเกิดขึ้นเพราะการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัตินี้ ที่ควร จะให้ความสำคัญคือ ผลจากการที่พระสงฆ์เมื่อได้รับการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติมากจนเกินความพอดี ในทางพระพุทธศาสนาอาจจะไม่กล่าวไว้ชัดเจนก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาตามหลักคำสอนในทาง พระพุทธศาสนาแล้วก็นับว่า เป็นความเสียหายที่อาจมีขึ้นได้ ซึ่งเป็นผลมาจากที่พระสงฆ์ยึดติดอยู่ กับการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติที่ได้รับจากอุบาสก อุบาสิกา เช่น

พระพุทธเจ้าทรงสอนภิกษุที่เข้าไปในตระกูลอุปัฏฐากให้มีความระมัดระวังเพื่อ ป้องกันความเสียหาย โดยผู้เข้าตระกูลต้องมีคุณสมบัติดังนี้ คือ

- ๑) ไม่ทำความคุ้นเคย
- ๒) ไม่สั่งการทั้งที่ตนไม่ได้เป็นใหญ่
- ๓) ไม่คบตระกูลที่แตกแยกกัน

^{๑๔} วิ.ม.(บาลี) ๑/๔๔๔/๓๓๓, วิ.ม.(ไทย) ๑/๔๔๔/๔๗๔

^{๑๕} วิ.ม.(บาลี) ๑/๔๕๓/๓๓๗, วิ.ม.(ไทย) ๑/๔๕๓/๔๘๐.

^{๑๖} วิ.ม.(บาลี) ๑/๔๕๓/๓๓๗, วิ.ม.(ไทย) ๑/๔๕๓/๔๘๐.

๔) ไม่พูดกระซิบหู

๕) ไม่ขอมากเกินไป^{๓๓}

นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังได้กล่าวถึงเหตุที่ไม่ดีซึ่งอาจเกิดขึ้นแก่ภิกษุเพราะการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ คือ

๑) ภิกษุเป็นผู้ชอบจีวรที่สวยงาม ละความเป็นผู้ถือผ้าบังสุกุล แสวงหาไม่สมควร

๒) ชอบบิณฑบาตที่มีรสอร่อย ละการเที่ยวบิณฑบาต จะแสวงหาไม่สมควร

๓) ชอบเสนาสนะที่สวยงาม ละการอยู่ป่า ไปรวมอยู่ในเมือง แสวงหาไม่สมควร

๔) หมู่ภิกษุจักคลุกคลีกับภิกษุณี สิกขมานา เหล่าสามเณรจักกลับมาเป็นคฤหัสถ์^{๓๔}

หรือที่ตรัสไว้ในเถรสูตรว่า พระเถระซึ่งอยู่นานอุบาสกอุบาสิกาเข้ามาทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติมากซึ่งอาจมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ๕ ประการ

๑) เป็นรัตต์ญญ บวชมานาน

๒) เป็นผู้มีชื่อเสียง มียศ มีบริวารมาก ปรากฏแก่พวกคฤหัสถ์และบรรพชิต

๓) เป็นผู้ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลาณปัจจัยเกสัชบริวาร

๔) เป็นเป็นพระหุสูต ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมาก

๕) เป็นมีจนาทิฎฐิ มีความเห็นวิปริต เป็นผู้ทำให้คนหมู่มากออกไปจากสัทธรรม^{๓๕}

หรือแม้แต่การสะสมสิ่งของที่อุบาสกอุบาสิกาเข้าถวายไว้มากพระพุทธศาสนาก็จัดเป็นข้อเสีย คือ

๑) มีสิ่งของมาก สะสมสิ่งของมาก

๒) มีเกสัชมาก สะสมเกสัชมาก

๓) มีกิจมาก มีหน้าที่จะต้องทำมาก

๔) คลุกคลีกับคฤหัสถ์และบรรพชิตด้วยการคลุกคลีอย่างคฤหัสถ์อันไม่สมควร

๕) เมื่อจากอวาสนั้นไป ก็จากไปด้วยความเป็นห่วง^{๓๖}

จากการที่ภิกษุมีผู้ปฏิบัติมากอาจทำให้เกิดความตระหนี่ เพราะเหตุที่ตนเองได้รับการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติมากเป็นต้นได้ คือ

๑) เป็นผู้ตระหนี่ตระกูล

๒) เป็นผู้ตระหนี่อวาสน

^{๓๓} ปญจก.(บาลี)๒๒/๑๑๑/๑๒๗, ปญจก.(ไทย)๒๒/๑๑๑/๑๕๕.

^{๓๔} อัง.จตุกก.(บาลี) ๒๑/๘๐/๕๓, อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๘๐/๑๔๖.

^{๓๕} อัง.ปญจก.(บาลี) ๒๒/๘๘/๑๐๕, อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๘๘/๑๕๖-๑๕๗.

^{๓๖} อัง.ปญจก.(บาลี) ๒๒/๒๒๓/๑๔๐, อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๒๓/๓๖๕.

- ๓) เป็นผู้ตระหนี่ลาภ
- ๔) เป็นตระหนี่วรรณะ
- ๕) เป็นผู้ตระหนี่ธรรม^{๕๑}

และที่สำคัญการที่ภิกษุมีผู้อุปัฏฐากอาจจะเป็นแห่งความเสียหายเพราะการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก เช่น ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง ข้อเสียของการมีตระกูลอุปัฏฐาก^{๕๒}

- ๑) ต้องอาบัติเพราะเที่ยวไปไม่บอกลา
- ๒) ต้องอาบัติเพราะนั่งในที่ลับ
- ๓) ต้องอาบัติเพราะนั่งในที่กำบัง
- ๔) ต้องอาบัติเพราะแสดงธรรมแก่มาตุคามเกินกว่า ๕-๖ คำ
- ๕) เป็นผู้มากไปด้วยความคำรินกามอยู่^{๕๓}

ในขณะที่พระพุทธศาสนากล่าวถึงข้อเสียอาจเกิดขึ้นได้เพราะอีกลักษณะหนึ่งการมีตระกูลอุปัฏฐาก

- ๑) ทำให้เห็นมาตุคามเป็นประจำ
- ๒) เมื่อมีการเห็นย่อมมีการคลุกคลี
- ๓) เมื่อมีการคลุกคลีย่อมมีความคุ้นเคย
- ๔) เมื่อมีความคุ้นเคย ย่อมจิตจจ่อ

๕) เมื่อมีจิตจจ่อ พึงหวังได้ว่า เธอจักไม่ยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์ จักต้องอาบัติเสวรัมภองกองใดกองหนึ่ง หรือจักบอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์^{๕๔}

สรุปได้ว่า การทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก ต้องระมัดด้านการคลุกคลีด้วยหมุกณะ ซึ่งจะทำให้จิตจจ่อกับการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากของผู้เป็นอุปัฏฐาก เป็นเหตุให้ละเลยการปฏิบัติธรรมเป็นต้น

ข. ผลดีผลเสียของอุบาสกอุบาสิกา

ตามหลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักที่ภิกษุพึงปฏิบัติตอบอุบาสกอุบาสิกาเพื่อเป็นการอุปการตอบแทนสมดังที่พุทธเจ้าตรัสว่า

^{๕๑} อ.ป.ญจก.(บาลี) ๒๒/๒๒๔/๒๒๔, อ.ป.ญจก.(ไทย) ๒๒/๒๒๔/๓๖๖.

^{๕๒} อ.ป.ญจก.(บาลี) ๒๒/๒๒๕/๒๔๕, อ.ป.ญจก.(ไทย) ๒๒/๒๒๕/๓๖๗.

^{๕๓} อ.ป.ญจก.(บาลี) ๒๒/๒๒๕/๒๔๕, อ.ป.ญจก.(ไทย) ๒๒/๒๒๕/๓๖๗.

^{๕๔} อ.ป.ญจก.(บาลี) ๒๓/๒๒๖/๒๔๕, อ.ป.ญจก.(ไทย) ๒๒/๒๒๖/๓๖๘.

ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคหบดีทั้งหลายผู้อุปถัมภ์บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการมากแก่เธอทั้งหลาย ชื่อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธฺิ์ บริบูรณฺ์ ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการมากแก่พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสลัดโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้^{๕๕}

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผลที่อุบาสกอุบาสิกาเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ จะพึงได้รับผลดีจากการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากนั้น สรุปได้ดังนี้

๑. **ได้รับการอบรมจากพระสงฆ์** คือ เมื่อพระสงฆ์ได้รับการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากจากอุบาสกอุบาสิกาแล้ว จะต้องทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ตามหลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวหลักที่พระสงฆ์พึงเกื้อกูลต่อคฤหัสถ์ ๖ ประการคือ ๑) สอนให้ละเว้นจากการทำความชั่ว ๒) แนะนำให้ทำความดี ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยความปรารถนาดี ๔) ให้ได้ฟัง ได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยฟังไม่เคยรู้ ๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ๖) บอทางสวรรค์ให้^{๕๖}

๒. **ได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา** คือ ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงประโยชน์ที่พุทธศาสนิกชนพึงได้รับ ๓ ระดับ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในอนาคต และประโยชน์สูงสุด^{๕๗} ประโยชน์ในปัจจุบันมีหลายอย่าง เช่น ความร่ำรวย การมีอาหาร และปัจจัยเลี้ยงชีพที่พอเพียง การมีสุขภาพดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน รักษาทรัพย์ที่หามา รู้จักคบคนดี และดำเนินชีวิตให้พอเหมาะพอดี^{๕๘} ประโยชน์ในอนาคตเป็นประโยชน์ทางจิตวิญญาณซึ่งได้มาด้วยการมีความเชื่อในคุณงามความดี การปฏิบัติที่ตรงตาม การรู้จักเสียสละ และการมีปัญญา^{๕๙} ส่วนประโยชน์สูงสุดหมายถึงการมีจิตใจที่สะอาด ผ่องแผ้ว มีความสุข มีความมั่นคง ไม่

^{๕๕} บุ.อิติ.(บาลี) ๒๕/๑๐๗/๓๒๖, บุ.อิติ.(ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖.

^{๕๖} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๗๒/๑๖๗, ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๗๒/๑๖๖.

^{๕๗} บุ.จู.(บาลี) ๓๐/๑๔๔/๒๕๐, บุ.จู.(ไทย) ๓๐/๑๔๔/๔๖๔.

^{๕๘} อง.อฎฐก.(บาลี) ๒๓/๕๕/๒๒๓๗, อง.อฎฐก.(ไทย) ๒๓/๕๕/๓๓๔.

^{๕๙} อง.อฎฐก.(บาลี) ๒๓/๕๕/๒๒๓๗, อง.อฎฐก.(ไทย) ๒๓/๕๕/๓๓๔.

แปดแปดด้วยความโลภ โกรธ หลง และไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม ซึ่งหมายถึงการบรรลุอิสรภาพ
ขั้นสูงสุดถึงนิพพานนั่นเอง^{๕๐}

การที่อุบาสกอุบาสิกาที่เข้ามาทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ ซึ่งหากดำเนินตามที่ได้รับ
การอบรมสั่งสอนตามหลักธรรมที่พระสงฆ์ได้อบรมสั่งสอน ย่อมจะทำให้เป็นผู้เจริญในชีวิต
อย่างสูงสุดได้

ส่วนผลเสียจากการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากในฝ่ายอุบาสกอุบาสิกา พระพุทธศาสนา
ไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจน อย่างไรก็ตามการเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากบางครั้งอาจจะก่อให้เกิดความ
เสียหายได้ พอสรุปผลเสียจากการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากที่อาจเกิดขึ้นได้ ดังนี้

๑. ชักชวนพระสงฆ์ทำความผิด กล่าวคือเมื่ออุบาสกอุบาสิกาเข้าคุ้นเคยมาก
อาจจะเป็นสาเหตุชักชวนให้พระสงฆ์ให้กระทำความผิดได้ เช่น

นางสุภัทพาและนางสัทธา ทั้งสองมีความเห็นว่าสตรีใดให้เมถุนธรรม สตรีนั้นชื่อว่า
ให้ทานอันเลิศ เมื่อพบพระสงฆ์แล้วได้กล่าวเชิญชวนพระสงฆ์มาเสพเมถุนธรรมกับนาง เมื่อ
พระสงฆ์นั้นห้ามว่าเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ นางจึงแนะนำว่า ท่านจงพยายามที่ระหว่างขาอ่อน
ที่สะคือ ที่เกลียวทอง ที่ชอกรักแร้ ที่คอ ที่ช่องหู ที่มวยผม และสุดท้ายนางพยายามด้วยมือให้สุกกะ
เคลื่อน โดยวิธีต่าง ๆ เหล่านี้^{๕๑}

การเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากพระสงฆ์ด้วยวิธีการที่ผิดอาจจะเกิดขึ้นได้ ดังตัวอย่าง
ที่เกิดขึ้นในครั้งพุทธกาล ดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่อุบาสกอุบาสิกาที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
ความใกล้ชิดเพราะการเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากอาจเป็นเหตุให้เกิดความไม่เรียบร้อยในพระ
ศาสนาได้

๒. เป็นเหตุให้ทำความผิดต่อพระสงฆ์ บางครั้งอุบาสกอุบาสิกาผู้ใกล้ชิดจนเกิด
ความคุ้นเคยกับพระสงฆ์ก็อาจทำผิดพลาดพลั้งเผลอล่วงเกินพระสงฆ์ได้ เช่น ในคัมภีร์พระวินัย
ปิฎก ได้ กล่าวถึงพฤติกรรมของหญิงที่ชักชวนภิกษุกระทำความผิดด้วยการชักชวนแม้กระทั่ง
ให้เสพเมถุน^{๕๒} ซึ่งการที่หญิงดังกล่าวได้ชักชวนให้ภิกษุกระทำความผิดร้ายแรงอย่างนี้น่าจะมาจาก
ความคุ้นเคยจึงได้กล้ากล่าวเรื่องที่สังคมถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรทำได้อย่างมากสำหรับผู้หญิงทั่วไปใน
สังคมปัจจุบัน

^{๕๐} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒๒.

^{๕๑} วิ.ม.(บาลี) ๑/๗๒/๔๗, วิ.ม.(ไทย) ๑/๗๒/๖๐.

^{๕๒} วิ.ม.(บาลี) ๑/๗๒/๔๗, วิ.ม.(ไทย) ๑/๗๒/๖๐.

หลานนางวิสาขามหาอุบาสิกาซึ่งได้มาช่วยถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ วันหนึ่งพระเถระรูปหนึ่งพร้อมด้วยภิกษุหนุ่มไปฉันข้าวต้มที่เรือนของนางวิสาขามหาอุบาสิกา เมื่อนั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว หลานสาวของนางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ปล่อยให้ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งรอที่บ้านของนาง ในขณะที่หลานสาวของนางวิสาขามหาอุบาสิกากำลังกรองน้ำถวายภิกษุหนุ่มนั้น ได้มองเห็นเงาหน้าของตนเองในคุ่มน้ำจึงหัวเราะขึ้น ฝ่ายภิกษุเห็นดังนั้นจึงหัวเราะบ้าง ทำให้นางโกรธที่ท่านแสดงอาการเช่นนั้น จึงคำภิกษุรูปนั้นว่า ท่านเป็นภิกษุหัวขาด เมื่อท่านได้ยินนางพูดเช่นนั้นก็ตอบว่า เชอก็หัวขาด มารดาบิดาก็หัวขาดเช่นเดียวกัน^{๕๓}

หรือบางครั้งผู้ที่เข้าไปใกล้ชิดกับพระสงฆ์อาจจะทำตัวไม่เหมาะสมให้พระสงฆ์ได้ เช่น เหล่าอุบาสิกาสหายของนางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ขอให้นางวิสาขามหาอุบาสิกาพาพวกเขาไปฟังธรรม จึงได้เตรียมดอกไม้ธูปเทียนเพื่อนำไปสักการบูชาพระรัตนตรัย ในขณะเดียวกัน พวกนางได้ถือขวดเหล้าไปโดยมิให้นางวิสาขามหาอุบาสิการู้ เมื่อไปถึงวัด พวกนางจึงหาที่เหมาะ ๆ นั่งดื่มสุรากัน เมื่อดื่มเสร็จจึงเข้าไปนั่งตรงพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ขณะที่พระองค์แสดงธรรมอยู่นั้น หญิงเหล่านั้นได้เมาสุราแสดงกิริยาที่ไม่เหมาะสม บางพวกปรบมือหัวเราะ บางพวกก็ฟ้อนรำต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า^{๕๔}

ที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าการที่อุบาสิกาเข้ามาทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐาก อาจจะก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในพระพุทธศาสนาได้ ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดเหตุที่ไม่เรียบร้อยขึ้นก็ควรตระหนักว่าสิ่งไหนควรหรือไม่ควร เป็นเรื่องที่ควรระมัดระวังตามหลักที่พระพุทธศาสนาได้กำหนดเป็นแนวทางไว้

จากการศึกษาการทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา นั้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันมีหลักสำคัญอยู่ที่ความเมตตา กรุณาต่อกันบนพื้นฐานแห่งปัญญา นับว่าเป็นรูปแบบสามารถประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของสังคมและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาต้องการให้พุทธบริษัทได้รับประโยชน์ และความสุขจากการประกาศพระศาสนา ดังจะเห็นได้จากพระพุทธเจ้าได้ส่งพระสงฆ์จำนวน ๖๐ รูป ไปประกาศพระศาสนาได้กำหนดกรอบแนวทางการปฏิบัติและที่สำคัญได้ทรงเน้นเป้าหมายคือประโยชน์และความสุขว่า

^{๕๓} พุ.ธ.(บาลี) ๖/๒๖-๒๘, พุ.ธ.(ไทย) ๖/๔๕.

^{๕๔} พุ.ธ.อ.(บาลี) ๗/๘๖, พุ.ธ.อ.(ไทย) ๗/๑๔๔.

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก...^{๕๕}

ดังนั้น หากเรานำหลักที่พระพุทธศาสนาได้สอนไว้ ก็จะช่วยให้สังคมสงบ และชาวบ้านเข้มแข็งและมีความสุขได้ตามที่เราต้องการ

การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนา มีความสำคัญและจำเป็น เพราะทำให้สะดวกต่อการดำเนินชีวิต และเอื้อต่อการบำเพ็ญสมณธรรม ที่สำคัญเป็นเหตุให้การทำงานหรือการทำกิจหน้าที่สำเร็จได้ด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผล ตามต้องการได้ ดังนั้น หากนำหน้าที่ผู้ปฏิบัติที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคมปัจจุบัน ก็จะช่วยให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและสังคมมีความอบอุ่นเป็นสังคมที่น่าอยู่ เพราะหลักการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติหรือข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ปฏิบัติต่อกัน หรือฝ่ายคฤหัสถ์ได้เข้ามาทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์ก็ตาม หรือ การปรนนิบัติกันและกันตามฐานะของฝ่ายคฤหัสถ์ก็ตาม สะท้อนให้เห็นว่าคนเราควรอยู่อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันรักใคร่ห่วงใยกัน เหมือนเป็นญาติพี่น้องเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน และที่สำคัญจะทำให้พระอุปัชฌาย์อาจารย์จะได้อบรมสั่งสอนศิษย์ให้ประพฤติดี และในขณะที่เดียวกันฝ่ายอุบาสกอุบาสิกา ก็จะได้แนวทางในการเข้าไปทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์อย่างถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามในสังคมปัจจุบัน มีคนจำนวนไม่น้อยเข้าใจผิดว่าการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติเป็นกิจที่ทำกันในวงแคบ คือระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธาวิหริก อาจารย์กับอันตวาสิก หรือพ่อแม่กับลูกเท่านั้น ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับสังคมในทางเอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่สังคมเลย ความจริงแล้ว นอกจากการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติจะสามารถประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ปัจเจกบุคคลดังกล่าวมาแล้ว ยังสามารถก่อให้เกิดประโยชน์ในระดับกว้างขึ้น ในฝ่ายสถาบันพระสงฆ์ซึ่งเริ่มตั้งแต่อยู่อาวาสเดียวกันขยายออกไป ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ และองค์กรพระสงฆ์ทั้งหมดตามโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ คือพระสงฆ์ทั้งหมดที่มีอยู่ ส่วนฝ่ายคฤหัสถ์ไล่เรียงไปตั้งแต่สังคมหน่วยย่อยที่สุดตามระบบโครงสร้างทางสังคมคือครอบครัว จนถึงเครือญาติ ชุมชน หมู่บ้าน หรือสังคมส่วนอื่น ๆ ที่มีขนาดใหญ่กว่านั้น แน่แน่นอนว่าเมื่อการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

^{๕๕} วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๒๗, วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

มีจุดมุ่งหมายไปที่สังคม ก็เท่ากับว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นจักขยายออกไปอย่างกว้างขวางด้วย และไม่เพียงประโยชน์โดยตรงเท่านั้นที่สังคมจะพึงได้รับ แต่รวมไปถึงประโยชน์โดยอ้อมที่เป็นผลเนื่องมาจากประโยชน์โดยตรงดังกล่าว เช่น เมื่อลูกหลานเอาใจใส่ต่อบิตามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ ก็จะทำให้มีความเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน สังคมน่าอยู่ เป็นสังคมเอื้ออาทร

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

งานวิจัยเรื่องนี้ เป็นการรวบรวมและศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเถรวาท จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และหลักฐานอื่น ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รายละเอียดของเรื่องที่ศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงมาแล้วนั้น พบว่า

การทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติฝ่ายพระสงฆ์ มีความเป็นมาพร้อมกับการอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนา เป็นวัตรที่พระสงฆ์ปฏิบัติต่อกันและกัน เป็นหน้าที่ตามพระวินัยกำหนด มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อให้พระสงฆ์ได้แสดงออกถึงความกตัญญูตถเวที อันเป็นการแสดงออกต่อกันและกันของพระสงฆ์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องในฐานะพระอุปัชฌาย์กับสัทธาวิหาริก อาจารย์กับอันตวาสิก และพระสงฆ์ทั้งหมดในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า สพรหมจารี

หน้าที่ของผู้ปฏิบัติฝ่ายคฤหัสถ์เข้าไปอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยถวายปัจจัย ๔ ตลอดทั้งหน้าที่ในการเข้าไปช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ช่วยพระสงฆ์ มีวิวัฒนาการมาพร้อมกับพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์หลัก ๔ ประการ คือ ทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติเพราะความเคารพ ๑ เพราะศรัทธา ๑ เพราะหวังบุญกุศล ๑ เพราะเพื่อหวังให้ได้ฟังธรรม ศึกษาธรรม และปฏิบัติธรรม ๑

หน้าที่ของผู้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของพระสงฆ์ มิใช่ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในสังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นวัตรหรือข้อปฏิบัติที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะพึงปฏิบัติต่อกัน ส่วนมากเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นข้อกำหนดให้พระสงฆ์ปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ คือ เอาใจใส่ในกิจการของท่านทุกอย่าง หวังได้รับการศึกษาจากท่าน ขวนขวายป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสีย อันจักมีหรือได้มีแล้วแก่ท่าน รักษาหัวใจท่านไม่คบคนนอกให้เป็นเหตุเคลงใจท่าน เคารพในท่าน ไม่เที่ยวเตร่ตามอำเภอใจ จะไปทางไหนบอกกล่าวท่านก่อน เมื่อท่านอาพาธ เอาใจใส่พยาบาล ไม่ละทิ้งท่านไป จนกว่าท่านจะหายเป็นปกติหรือมรณภาพ

ส่วนพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ ฟังปฏิบัติตอบสัททวิหาริกหรืออันเตวาสิกโดยการ สงเคราะห์ตามความเหมาะสม คือ เอาธุระในการศึกษา สงเคราะห์ด้วยบาตรจีวรและบริวารอื่น ๆ ถ้าของตนไม่มี ก็ต้องชวนขวยหาให้ ขวนขวยป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย อันจักมีหรือได้ มีแล้ว เมื่ออาพาธก็ต้องทำการพยาบาล

การดูแลเอาใจใส่ต่อกันและกันของพระสงฆ์ เป็นหน้าที่ของสัททวิหาริกหรืออันเตวาสิก หรือถ้าไม่มีใครก็เป็นหน้าที่ของสงฆ์รับผิดชอบร่วมกัน

การทำหน้าที่ผู้อุปัชฌาย์ที่อุบาสกอุบาสิกาได้กระทำต่อพระสงฆ์ นั้น ได้กระทำ เพราะศรัทธา และต้องการจะได้บุญกุศล เพราะเลื่อมใสในรัตนตรัย โดยการเข้าไปอุปถัมภ์ด้วยการ ถวายปัจจัย ๔ เป็นหลัก คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค รวมทั้งการเข้าไป ปกป้องพระพุทธศาสนา ด้วยการช่วยเหลือพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ

ภิกษุตัวอย่างในการทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัชฌาย์ คือ พระอนนท ท่านได้ทำหน้าที่ ในตำแหน่งพุทธอุปัชฌาย์ได้ดี จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า โดยท่านนำหลักการและวิธีการ ในการทำหน้าที่ในพระพุทธศาสนาใช้ในการทำหน้าที่ในตำแหน่งพุทธอุปัชฌาย์อย่างเหมาะสม และอีกอย่างท่านมีคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ของอุปัชฌาย์

บุคคลตัวอย่างในการทำหน้าที่ผู้อุปัชฌาย์ คือ อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา มหาอุบาสิกา และหมอชีวกโกมารภัจ พบว่า ท่านทั้งสามนี้ มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย โดยประกาศตนนับถือเป็นสรณะที่พึ่งตลอดชีวิต ได้เป็นกำลังสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนามี ความเจริญรุ่งเรือง ได้เข้าไปอุปถัมภ์พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสงฆ์ ด้วยการถวายอาหารบิณฑบาต เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาเป็นเครื่องรักษาโรค ได้ช่วยเหลือพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยชำระอธิกรณ์และแก้ปัญหาดัง ๆ ที่เป็นภัยต่อพระสงฆ์และพระพุทธศาสนา ได้ช่วยเผยแผ่พระ ศาสนาประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้าในที่ต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการให้เกิดพุทธานุญาติหลาย ประการและชักนำคนให้เข้านับถือพระพุทธศาสนา และนอกจากนี้ ท่านทั้งสามนั้น เป็นอุบาสก อุบาสิกาตัวอย่างผู้อุปัชฌาย์พระสงฆ์ และเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต กล่าวคือท่านเหล่านั้น เป็นผู้ที่มีคุณธรรมของอุบาสกอุบาสิกา คือ มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีศีล ๕ เป็นหลัก ในการดำเนินชีวิต ไม่เชื่อเรื่องที่ไร้ประโยชน์ ไร้สาระ แต่เชื่อในหลักของกรรม ไม่แสวงหา ทักขิไฉนบุคคลนอกจากศาสนาที่ตนเองนับถือ และให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่าง สม่าเสมอ

การประยุกต์ใช้หน้าที่ของผู้อุปัชฌาย์ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นต่อสังคมปัจจุบัน เพราะเป็นท่าทีที่แสดงออกมาจึงเป็นลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันและกันซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของ

ความเมตตากรุณาที่ “สหธรรมิก” ฟังกระทำต่อกัน ซึ่งสามารถแบ่งเป็นการเกื้อกูลกันและกัน ออกเป็นสองฝ่ายหลัก ดังนี้

๑. การปฏิบัติต่อกันระหว่างบรรพชิตด้วยกัน

การปฏิบัติต่อกันระหว่างบรรพชิตด้วยกันให้ปฏิบัติตามแนวทางของ“วัตร” อันเป็นกิจที่ควรกระทำ หน้าที่ ธรรมเนียม มี ๓ ประเภทด้วยกัน คือ กิจวัตรที่กล่าวถึงหน้าที่ที่พึงกระทำ จริยวัตรที่กล่าวถึงมารยาทที่ควรประพฤติ และวิธีวัตรที่กล่าวถึงแบบอย่างที่ดีที่พึงกระทำ โดยได้กำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติต่อกัน คือผู้ที่ เป็นสัททวิหริกควรปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์ด้วยการเอาใจใส่ในการทำหน้าที่ผู้อุปัชฌาย์ท่าน เช่น ถวายน้ำบัววนปาก น้ำล้างหน้า และไม้สีฟัน มีความปรารถนาที่จะให้ท่านสั่งสอน ขวนขวายป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วแก่ท่าน รักษาหัวใจท่าน มีความเคารพในท่าน จะไปไหนมาไหนต้องบอกลาท่านก่อน เมื่อท่านอาพาธก็เอาใจใส่พยาบาลท่าน ส่วนผู้เป็นอุปัชฌาย์ก็พึงปฏิบัติต่อสัททวิหริกด้วยการเอาธุระในการศึกษาของสัททวิหริก สงเคราะห์ด้วยบาตรและจีวรตลอดทั้งบริวารอื่น ๆ ตามสมควร ขวนขวายป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วแก่สัททวิหริก เมื่อสัททวิหริกอาพาธก็ดูแลรักษาพยาบาล สำหรับข้อปฏิบัติสำหรับอาจารย์กับอันเตวาสิก ก็เหมือนกันกับข้อปฏิบัติต่อกันระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัททวิหริก สำหรับภิกษุที่อยู่ในฐานะเป็นสหธรรมิกคือผู้ร่วมปฏิบัติธรรมด้วยกัน ก็พึงแสดงให้เหมาะสมกับสถานภาพซึ่งมีข้อปฏิบัติปลีกย่อย เช่น อาคันตุกวัตร ข้อปฏิบัติต่อผู้ธรมมา อาวาสิกวัตร ข้อปฏิบัติของผู้เป็นพระเจ้าถิ่น ฯลฯ ที่แสดงให้เห็นว่าเมื่อดำรงอยู่ในสถานภาพเช่นใด ก็พึงแสดงบทบาทให้เหมาะสมกับสถานภาพนั้น ที่สำคัญคือข้อปฏิบัติทั้งหมดนั้นเป็นส่วนที่ต้องเกี่ยวข้องกัน ตระหนักว่าควรปฏิบัติต่อกันให้เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ที่สำคัญวัตรหรือข้อปฏิบัติต่อกันในพระพุทธศาสนาไม่มีลักษณะเป็นการเรียกร้องเอาจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดอย่างเด็ดขาด แต่เป็นไปในลักษณะที่มีความปรารถนาดีต่อกัน และตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเมตตากรุณาต่อกัน

๒. การปฏิบัติต่อกันระหว่างบรรพชิตและคฤหัสถ์

การปฏิบัติต่อกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ มีหลักปฏิบัติต่อกันและกันพบว่าต่างฝ่ายต้องปฏิบัติเกื้อกูลแก่กันและกัน กล่าว คือ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณสอนคฤหัสถ์ให้เว้นจากการทำความชั่ว ให้ทำความดี ช่วยเหลือเกื้อกูลในกิจการต่าง ๆ ด้วยความปรารถนาดี ให้ได้ศึกษาเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ หรืออธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น บอกแนวทางการดำเนินชีวิตที่ให้ประสบความสำเร็จ ส่วนคฤหัสถ์ก็พึงปฏิบัติต่อบรรพชิต ด้วยการเข้าไปทำหน้าที่อุปัชฌาย์ด้วยปัจจัย ๔ ตลอดทั้งการเข้าช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ที่ตนเองสามารถเข้าไปช่วยจัดการแก้ปัญหาให้ได้

เมื่อนำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติมาใช้ในสังคมปัจจุบัน ก็จะทำให้สังคมทั้งหมด นับตั้งฝ่ายพระสงฆ์เองก็จะเป็นสังคมตัวอย่างในด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมทั้ง พระพุทธศาสนาก็ได้ประโยชน์ และยึดโยงสังคมชาวบ้านกับสังคมสงฆ์ให้แสดงความเกื้อกูลต่อกัน โดยที่ชาวบ้านเข้าไปเกื้อหนุนชีวิตพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ และพระสงฆ์ก็ตอบแทนอุปการะด้วย ธรรมทาน คือแนะนำสั่งสอน อบรมกล่อมเกลาคจิตใจของชาวบ้านให้มีวิถีชีวิตที่ดำเนินไปอย่าง ถูกต้องดีงามตามครรลองของศีลธรรม ช่วยชี้บอกทางสวรรค์ หรือบอกวิธีการดำเนินชีวิตให้มีความสุขและความเจริญก้าวหน้าตามหลักพุทธธรรม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องนี้ทำให้ทราบว่า การทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติที่อุบาสกอุบาสิกาเข้าไปอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ แล้ว นั้น ยังมีข้อที่ควรศึกษาละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์เรื่องของที่ควรถวายและไม่ควรถวายแก่พระสงฆ์ เพื่อให้ทราบ ถึงวัตถุที่ควรถวายหรือไม่ควรถวายแก่พระสงฆ์
๒. ศึกษาวิเคราะห์เรื่องขอบเขตการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์ของบาสิกา เพื่อทราบขอบเขตและการวางตัวให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมและวินัย และเพื่อให้พุทธศาสนิกชนทราบแนวทางในการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์ของอุบาสิกาก็ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา

ลจกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒- ๒๕๓๔.

_____ . ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕- ๒๕๔๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเตปิฎก. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕

_____ . อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเตปิฎกอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . พระไตรปิฎก และ อรรถกถา แปล. ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ

คณาจารย์. อธิติมหาสาวกนิพนพาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิฑยาคาร, ๒๕๑๔.

ฉลาด บุญลอย และ คณะ. พจนานุกรมบาลีไทย อังกฤษ สันสกฤต. กรุงเทพมหานคร : แพรววิฑย,

๒๕๑๕.

ตรีมิตรและคณะ. ประวัติแห่งอนุพุทธ ๘๐ องค์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๐.

ทวี วรคุณ, เล่าเรื่องโรงพยาบาลสงฆ์, จัดพิมพ์ โดยเสด็จพระราชกุศลงานออกพระเมรุ พระศพสมเด็จพระ

พระอริยวงศ์ศาสดญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่นณสิริมหาเถร) ณ พระเมรุวัดเทพ

ศิรินทรवास วันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๑๗.

ทองคำ ศรีโยธิน, พ.อ.(พิเศษ). พระอานนท์เงาพระพุทธองค์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์หอรรัตน-
ชัยการพิมพ์, ๒๕๓๕.

บรรจบ บรรณรุจิ. อลิติมหาสาวก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรมบาลี – ไทย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๑๗.

ประยูร หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ๒๕๔๐.

แปลก สนธิรักษ์. พจนานุกรมบาลี – ไทย, กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๐๖.

เปลื้อง ณ นคร, พจนะ สารานุกรม ฉบับทันสมัย เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนา-พานิช, ๒๕๑๘),
หน้า ๕๕๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). จารึกธรรม จาริกบุญ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. ตามทางพุทธกิจ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.แมส.
โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี).พระอานนท์เถระ. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ประยุวงศ์, ๒๕๒๔.

_____. แม่สามเมือง, กรุงเทพมหานคร: ป.สัมพันธพานิชย์, ๒๕๒๕.

พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา คุณสมปณโณ). คู่มือพระอุปัชฌาย์. กรุงเทพมหานคร: มิตรเจริญ
การพิมพ์, ๒๕๓๒.

พระราชวรมุนี, (ประยูร ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พระเทพเวที. (ประยูรค์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระเทพเวที, (ประกอบ ชุ่มเมเสฏฐ โสฺฐ), พระราชบัญญัติลักษณะสงฆ์และกฏมหาเถรสมาคม,
กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิ, ๒๕๔๑.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ลีตญาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร:
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระอมราภิกษิต (อมโร เกิด). สัตตบัพพพหุพพิทกขา และ บุปพพิทกขาวรรณา, พิมพ์ครั้งที่ ๑
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่). เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร:
สหธรรมิก, ๒๕๔๖.

พระมหาอดิศักดิ์ อธิฉน โนน. ประวัติและผลงานพระอานนท์พุทธอุปัฏฐาก. กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๗.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มลทินปัญหา, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. ธรรมปัทมฎกถา แปล ภาค ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๖.

_____. พระธรรมปัทมฎกถาแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. พระธรรมปัทมฎกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ, พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพลโลกิกขุ, กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ภูมิพลโลกิกขุ, ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖, กรุงเทพมหานคร: บริษัท
นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

เรื่องอุไร กุศลาลัย, สตรีในวรรณคดีพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์,
๒๕๓๕.

วศิน อินทสระ. ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล, กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

เสถียร พันธรั้งยี, พุทธสถานในชมพูทวีป (เล่มจบ). กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓.

_____. นักศึกษามหาวิทยาลัยนาลันทา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๑๑.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. พุทธสาวกพุทธสาวิกา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรมจัดพิมพ์, ๒๕๔๔.

_____. ชีวิตตัวอย่าง : หมอชีวกโกมารภัจ, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ฟื้น ชุตินฺธโร). อุปกรณวินัยมุขเล่ม๓. พิมพ์ครั้งที่๑๑. กรุงเทพมหานคร:
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพยาวชิรญาณวโรรส. วินัยมุขเล่ม๒. พิมพ์ครั้งที่๒๗. กรุงเทพมหานคร:
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. พุทธานุพุทธประวัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘,
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

บรรจบ บรรณรุจิ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอสีติมหาสาวกกับการบรรลุธรรม”. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๒.

ปาริชาติ นนทกานันท์, “แนวคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร
มหาบัณฑิต. ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

เปรม หิมจันทร์. “บทบาทของสตรีในวรรณคดีบาลี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต,
บัณฑิตวิทยาลัย ภาควิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม. “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.

พระมหาถวิล เตชะคำ. “อุบาสกในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พงศ์พันธ์ จันทรวราทิตย์. “บทบาทของเศรษฐีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.**

นางสาวเกศินี ลิ้มบุญสืบสาย. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของหมอชีวกโกมารภัจที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.**

พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.**

รังษี สุทนต์. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.**

๒. ภาษาอังกฤษ

Malalasekera, G.P. **Dictionary of Pali Proper Name.** Vols. 1, II, III, London : Pali Text Society 1974.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : นาวาตรี ชงชร หาชัย

ชาติภูมิ : เกิดวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๐๕ ๗๑ หมู่ ๑๑ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

การศึกษา : - ปริญญาธรรม ๗ ประโยค สำนักเรียนจังหวัดนนทบุรี

- ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต รุ่น ๓๘ (ศาสนา) พ.ศ. ๒๕๓๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- หลักสูตรนายทหารชั้นต้น (พรรคนาวิน) รุ่นที่ ๔๗ สถาบันวิชาการทหารเรือชั้นสูง พ.ศ. ๒๕๔๕

การทำงาน :- อนุศาสนาจารย์ กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ ๒๕๓๗-๒๕๓๘

- อนุศาสนาจารย์ ศูนย์ฝึกทหารใหม่ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ ๒๕๓๘-๒๕๔๐

- อนุศาสนาจารย์ กองบังคับการกรมทหารราบที่ ๓ รักษาพระองค์ ๑ (จังหวัดนราธิวาส)

- อนุศาสนาจารย์ กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ ๒๕๔๐- ปัจจุบัน